

CAMÍ DE RONDA

L'ESCALA: HISTÒRIA, VIDA I PATRIMONI

CEDRHE (Centre de Documentació i Recerca Històrica de l'Escala)

núm. 9 - setembre 2019 - 8

Dossier **L'ESCOLA DE L'AVE MARIA:** l'educació a l'Escala a principi del segle XX

L'entrevista
Slobodan (Boban) Minic

Museu de ronda
L'administració de la sal a...

L'Escala d'ahir i d'avui

L'accident que commocionà Dalí

Empúries i els elefants
d'Anníbal (218 aC)

Els altres estiuejants

Editorial

El lector que s'acosti a *Amkul-lel, el nen ful* (1996), d'Amadaou Hampâté Bâ, un dels esperits més brillants de l'Àfrica negra, trobarà una obra saborosa, poètica i plena d'humor. Un llibre de memòries barrejat amb apunts etnogràfics de la vida a la ribera del Níger, una crònica històrica sobre l'Àfrica a cavall dels segles XIX i XX que té episodis de novel·la d'aventures i un recull de literatura oral conscient de la mutació de la seva cultura local que confegeix una apassionant invitació al viatge.

Com també viatjar en clau local és el que us proposem amb la novena edició de la revista que ve encapçalada pel treball "L'escola de l'Ave Maria: l'educació a l'Escala a principis del segle XX" a càrrec de Sagrari Martorell Cubero i Xavier Cortés Nadal. Aquest article tracta de la història d'aquesta escola, inspirada en la metodologia del canonge Andrés Manjón, nascuda com a centre privat gràcies al mecenatge de l'empresari catòlic escalenc de gènere de punt Josep Ximinis i Guri. Va estar en funcionament tres cursos (del 1915-1916 al 1917-1918) i va deixar d'existir principalment a causa del trasllat del vicari de l'Escala Mn. Pere Torrent a Lloret de Mar.

Dos altres treballs, entre la quasi trentena que aquí us oferim, són el corresponent a les recents troballes arqueològiques a la Punta i l'entrevista al periodista radiofònic bosnià i escalenc d'adopció Slobodan (Boban) Minic. Les restes arqueològiques a la Punta van posar al descobert la torre defensiva d'època moderna (1649-1813) i l'antic edifici de Salvament Marítim conegut popularment com el

Salvavides (1889-1934). Boban Minic explica les seves vicissituds en una Sarajevo en guerra i assetjada i la vinguda de la seva família a l'Escala.

Ens congratulem de la rehabilitació a que la passada tardor va estar sotmès el Cementiri Vell (1835-1970) de la nostra vila, un conjunt d'estil neoclàssic gairebé únic en la seva categoria a Catalunya. Una intervenció necessària per evitar la seva degradació i ajudar a mantenir l'esperit del monument com a cos aturat en el temps. Els treballs per preservar la memòria dels nostres avantpassats van consistir bàsicament a consolidar aspectes del cementiri com els mateixos nínxols, el paviment original i la porta de forja de l'entrada. A més, en ocasió del 80è aniversari de la fi de la Guerra Civil, s'ha erigit al cementiri una escultura-memorial de marbre blanc de l'escultora Pia Cruzet en homenatge a les víctimes.

Volem fer menció també del llibre *Jaume Pellicer Leonart 'Quicus'. El tràgic exili d'un republicà*, del nostre coordinador Rafel Bruguera, presentat el passat febrer. És la vida d'aquest

escalenc que va morir als trenta anys d'edat amb la Bíblia a la mà dintre el comboi 7909 (l'últim «tren de la mort») camí del camp d'extermini nazi de Dachau. Va morir per asfíxia, com tants altres, en viatjar amuntegats dins uns vagons hermèticament tancats en un dia especialment calorós. Era el juny de l'any 1944. Els aliats havien desembarcat a Normandia, però la seva vida ja estava sentenciada.

Us fem avinent les nostres disculpes per no haver sortit l'any passat l'edició corresponent de la revista. Perquè el treball previst al Dossier (article principal), de nom "La sardana: de ball de moda a dansa nacional. El destacat paper de l'escalenc Lluís Sureda i la barcelonina Cobla Sureda", obra de Jordi Gallegos, Josep Loredó i Jaume Nonell, va superar amb escreix per la seva extensió les previsions inicials. Això i la no presència d'un article substituït apropiat va fer posposar la revista. Aquest treball es publicarà en forma de llibre pròximament. Us reiterem també el nostre agraïment per la confiança que sempre heu dipositat en nosaltres.

FOTO DE LA PORTADA: Original d'Ildefons Clos a partir de plaques de vidre del fotògraf escalenc Josep Esquirol (Arxiu Històric de l'Escala i CEDRHE).

Camí de Ronda

Revista anual

Coordinació

Rafel Bruguera Batalla

Administració i secretaria

Albert Pons Ramos
Jordi Bruguera Batalla

Arxiu i documentació

Lluís Colomeda Sastre
Jordi Gallegos Córdoba

Consell de redacció

Rafel Bruguera Batalla
Albert Pons Ramos
Lluís Colomeda Sastre
Jordi Gallegos Córdoba
Joaquim Teixidor Poch
Jordi Bruguera Batalla
Ildefons Clos Roca
Josep Ximinis Casadevall
Sagrari Martorell Cubero
Basilí Gironès Bofill

Publicitat i subscripcions

Consell de redacció

Recuperació i tractament d'imatges

Ildefons Clos Roca

Disseny gràfic

Pomona estudi creatiu

Impressió

Impremta Pagès

Tiratge

500 exemplars

Dipòsit legal

GI-750-2010

Sumari

Editorial i Sumari	02 - 03
Dossier <i>L'escola de l'Ave Maria</i>	04 - 19
Ronda dibuixada	20 - 21
L'entrevista <i>Slobodan (Boban) Minic</i>	22 - 29
Hemeroteca històrica <i>Francesc Albert i Paradís</i>	30 - 34
Història d'una foto <i>Construcció del Club Nàutic</i>	35
Imatges amb història <i>El molí de Cinclaus</i>	36 - 37
La prestatgeria	38 - 47
Ara fa...	48 - 54
Documents històrics <i>Projecte Passeig de Ronda</i>	55
Rondant per l'Escala	56 - 59
Per col·leccionar	60 - 61
Museu de Ronda <i>L'administració de la sal a l'Alfolí de l'Escala</i>	62 - 77
Cafè, copa i premsa	78 - 79
L'Escala d'ahir i d'avui	80 - 81
<i>Prospeccions mineres a l'Escala</i>	82 - 85
<i>S. XVIII, una parcel·lació a l'Escala</i>	86 - 91
<i>Empúries i els elefants d'Anníbal...</i>	92 - 97
<i>El darrer escalenc al seminari de Girona</i>	98 - 109
<i>Antropologia escalenca</i>	110 - 111
<i>Els altres estiuejants</i>	112 - 115
<i>L'accident que commocionà Dalí</i>	116 - 124
<i>Rellegint les aigües emporitanes</i>	125 - 131
<i>El Borinot republicà</i>	132 - 136
<i>La météo se'n va de festa</i>	137 - 141
<i>L'Alfolí de la Sal de l'Escala al Registre...</i>	142 - 144
<i>El passat de l'Escala. Troballes...</i>	145 - 151
<i>Josep Casadevall: jugador de naips</i>	152 - 154

NECROLÒGICA

El passat 31 d'octubre de 2018 ens va deixar per sempre el nostre amic i col·laborador Benet Poch Tarrés a l'edat de 89 anys. El nostre més sentit condol a la família. Descansi en pau.

Patrocinadors

Centre Esportiu i
Recreatiu l'Escala

Ajuntament
de l'Escala

Redactor - Editor

L'ESCOLA DE L'AVE MARIA

L'EDUCACIÓ A L'ESCALA A PRINCIPIS DEL SEGLE XX

Molts escalencs i escalenques han conegut i, fins i tot potser alguns van estudiar, a l'escola de l'Ave Maria fins la inauguració de les Escoles Noves l'any 1936. Pocs recorden que aquesta escola havia nascut com un centre privat de nens i que el mecenatge va ser de l'empresari de gènere de punt, en Josep Ximinis i Guri, el moment en què va ser construïda l'escola, qui van ser els seus mestres, quan anys es van impartir classes...

En l'article que a continuació podran llegir, es fa una breu aproximació a la història d'aquest centre educatiu.

Mn Carles Costa i Albert.
Foto Esquirol, AHE.

Mn Pere Torrent i Crous. (1930).
SAML.M. Referència S.T: 26.11.2.
Autor: desconegut. Fons: Can
Font (Joan Domènech i Moner).

Josep Ximinis i Guri.
Autor: desconegut.

Ròmul Riera i Rich.
Autor: desconegut.
Col·lecció família Riera.

ORÍGENS DE L'ESCOLA "AVE-MARIA" DE L'ESCALA

CONTEXT GENERAL

L'any 1857 s'aprovà la llei Moyano, primera llei educativa de l'Estat espanyol, que establia a grans trets l'escolarització obligatòria i articulava els serveis educatius de manera piramidal. Els ajuntaments es feien càrrec de l'escola primària, les diputacions provincials de les escoles de secundària i la Universitat era sota el control de l'Estat¹.

Paral·lelament, es permetia a la iniciativa privada crear i gestionar centres educatius. És en aquest cas,

1. A través d'una llei que va ser vigent, rectificada successivament, fins que ser derogada l'any 1970 per la Ley General de Educación Básica, entre d'altres aspectes, dictaminava que l'ensenyament elemental, entre els 6 i 9 anys, havia de tenir caràcter obligatori, tot i que només seria gratuït per als qui tinguessin el certificat de pobres; que a tots els pobles de 500 habitants hi hauria d'haver una escola per a nens i una altra per a nenes, finançades pels respectius ajuntaments entre d'altres mesures.

on destacarà l'escola confessional catòlica i d'altres propostes (llibertària, catalanista, racionalista...) que mica en mica aniran fent el seu espai. Arran de la Setmana Tràgica, l'any 1909, i dels fets succeïts on l'Església Catòlica es va convertir en l'objecte de les iras populars, aquesta reacciona reactivant obres socials, benèfiques i educatives, com havia fet ja a partir de la segona meitat del segle XIX.

A diferència del segle XIX, on el paper dels religiosos exclaustrats era molt important, l'impuls correspondrà als bisbats a través dels preveres diocesans que comptaran amb l'ajuda, com ja havia succeït anteriorment, de mecenes catòlics que finançaran aquestes obres i personal de les congregacions religioses dedicades a l'educació, moltes provinents de França, ja que l'any 1905 se'ls havia prohibit l'activitat educativa al país veí.

Alhora, a Catalunya es consolidava una revolució pedagògica compartida amb la resta d'Europa occidental en

el marc del que s'anomena l'Escola Nova. A nivell polític i social, a més, la Mancomunitat de Catalunya, com a govern, s'havia sumat al projecte impulsat a redós de la societat civil i entitats cíviques.

En aquesta confluència d'interessos s'ha d'emmarcar la fundació de l'escola Ave Maria.

ELS PRIMERS PASSOS

El context anterior faria possible entendre les circumstàncies que van fer que en el projecte de l'escola de l'Ave Maria es pugui parlar de la cooperació necessària de les persones següents: Mn. Carles Costa, rector de la vila de l'Escala; Mn. Pere Torrent i Crous, vicari; en Ròmul Riera i Rich, mestre; i en Josep Ximinis i Guri, empresari i mecenes escalenc. Tots ells van viure el context que va afavorir la construcció de l'escola Ave Maria i es pot deduir que per les seves responsabilitats i afinitats personals van fer-lo possible durant el poc temps que sembla va estar en funcionament.

Qui era cadascú? En primer lloc es parlaria de Mn. Carles Costa, rector de l'Escala des de l'any 1912. Aquest va deixar la seva petjada en el camp social amb la fundació del Centre Social i Protector de la Infància, conegut també amb els noms de Centre Catòlic, el Centre o la Cargolera². Des de la seva posició com a rector, possiblement, va donar suport a la idea de comptar amb una escola catòlica per a nois a la vila.

En segon lloc, Mn. Pere Torrent i Crous, vicari a l'Escala i que participà com a director espiritual de l'escola Ave Maria. Mestre per l'Escola Normal de Mestres de Girona i com era usual a l'època, com a vicari, s'encarregava de la pastoral d'infants i joves. La seva estada a l'Escala sembla que va marcar-ne un abans i un després en la seva vocació pedagògica³, ja que posteriorment va consolidar els estudis superiors de mestre especialitzant-se amb el mètode educatiu sistema Manjón⁴.

2. Mn. Carles Costa i Albert (Vilabertran 20/12/1870 - L'Escala 12/11/1944) va ser ordenat sacerdot el 12/6/1897. Abans d'arribar a l'Escala va ser: vicari de Verges, Castell d'Empúries, Sant Feiú de Pallerols, Cassà de la Selva, ecònom de Torroella de Fluvià fins 1904, ecònom de Gualta de 1904 a 1912 i finalment rector de l'Escala el 1912 fins la seva mort el 1944. (ADG) (Marquès 2006, 43-44).

3. Les dades biogràfiques de Mn. Pere Torrent Crous (Estanyol 24/11/1888- Lloret de Mar 15/1/1970) expliquen que ja des de petit tenia vocació al magisteri presbiteral com també dots pedagògiques. Anat a Girona des de la seva població natal de l'Estanyol, rebé les ordres menors l'any 1912 i el sotsdiaconat l'any 1913, essent ordenat a Tarragona el 21 de juliol de 1914.

En aquests primers anys com a prevere, abans de ser nomenat vicari de l'Escala, conegué el fotògraf d'ascendència italiana Valentí Fargnoli, el qual li fomentà l'afecció a la fotografia. Fargnoli i Mn. Torrent foren bons amics, van fer algunes excursions junts - generalment amb bicicleta - i tingueren una relació de mestre i deixeble. Mn. Torrent començà a desplegar la tècnica que n'havia après, pel que fa a fotografiar persones - sobretot grups - i paisatges, aprofitant la seva estada a Lliurona, on va exercir per primera vegada el seu ministeri com a coadjutor, nomenat precisament pel canonge lloretenc Vilà, llavors vicari capitular de la diòcesi. A l'Escala, ja com a vicari, fou director espiritual de les Escoles de l'Ave Maria. Podria dir-se que fou aquest el primer contacte que tingué amb aquest tipus d'escoles que havia fundat el sacerdot castellà Andrés Manjón i amb les que estava destinat a tenir una més àmplia relació. També és a l'Escala que va conèixer, entre altres, Martí Rouret, que més tard fou mestre de les Escoles Parroquials de Lloret. Al marxar de l'Escala fou vicari a Llagostera de 1918 a 1919, moment en què marxà a Granada a estudiar a les Escoles Ave Maria del padre Manjón a Granada (1919-1920). A l'octubre de 1920 és el director espiritual de les escoles de Lloret de Mar i vicari de Lloret de Mar fins 1939. (Domènech 1995, 208-209), ADG.

4. El sistema Manjón va ser iniciativa del prevere burgalès (1846-1923). La seva obra educativa va néixer i articular-se a Granada l'any 1889 on era canonge. A dita ciutat, a un barri suburbial majoritàriament d'ètnia gitana. La seva escola i el seu mètode era aplicat a jardins d'infància escolar, acadèmies i tallers. Una de les claus del seu èxit va ser la incorporació d'elements pedagògics moderns com el joc, el treball cooperatiu, i l'aprenentatge a la natura. El sistema Manjón es va estendre a diversos llocs de l'Estat, això hi va contribuir l'adaptabilitat del seu mètode i el fet que va crear una escola pròpia de formació per a mestres. (Salvat 1957, 1132), (Enciclopedia... 1958, 922). "la enseñanza de la religión fue el centro de su pedagogía y el maestro prestaba un servicio a Dios y al hombre. Pretendía formar perfectos cristianos. Criticó los métodos tradicionales y utilizó los activos, apoyándose en la intuición, procurando atender las necesidades del niño. El juego y el trabajo manual eran frecuentes para los niños de todas las edades, desde el parvulario, preparándolos en un oficio para incorporarlos al mundo laboral (Canes 1999,149)".

Experient Ròmul Riera. AUG. Fons Universitat de Girona.

Sol·licitud. AMG. Fons Ajuntament Secció d'estudis del Centro Moral Gerundense.

En tercer lloc, en Ròmul Riera i Rich, fill de Cassà de la Selva, va estudiar per a mestre com a alumne d'ensenyament no oficial a l'*Instituto General y Técnico de Reus* de 1910 a 1913 i a l'*Escuela Normal Superior de Maestros de Girona* a partir del curs 1913-14 on va acabar els estudis. Va ser un activista catòlic compromès, afirmació avalada pel fet que a partir de 1916 col·labora en diferents obres apostoliques com el *Centro Moral Gerundense* (Girona). Allà ocupà el càrrec de secretari de la Secció d'Estudis i col·laborà activament com a propagandista- conferenciant en temàtiques educatives⁵. I juntament amb Mn. Pere Torrent va formar part de la *Liga Nacional para la defensa del Clero*⁶.

Al setembre de 1917 va obtenir el títol de mestre oficial i es va convertir en el director de l'escola Ave Maria. Va dur a terme una tasca pedagògica força important i que va merèixer ser considerada com a modèlica⁷.

L'EMPRESARI JOSEP XIMINIS I GURI, MECENES

I per últim ens cal parlar de la figura clau en tot el procés. Del mestre, i posteriorment, empresari Josep Ximinis i Guri, conegut a la vila com "Pepet Pata". Ximinis va ser un empresari i comerciant de la vila, que com a catòlic compromès, la seva persona va ser clau per a fer possible el projecte de l'escola Ave Maria de l'Escala perquè va ser qui es va fer responsable de la construcció del centre educatiu aportant el terreny i el finançament⁸.

Nascut a l'Escala el disset d'agost de 1868, era fill d'en Josep Ximinis i Sureda i na Josepa Guri i Mas. Fou el fill gran del matrimoni i els seus germans van ser Rafel, Caterina, Josefa i Pedro⁹. De ben jove es va traslladar a Figueres on va estudiar el batxillerat molt possiblement com a intern en un col·legi religiós de la ciutat¹⁰, per després orientar la seva vida als 23 anys cap el magisteri, passant a viure a Barcelona als carrers Roig 11, 2n i Cruz Cubierta 100, 1r. Durant uns sis anys aproximadament del 1892 al 1897 va ser alumne de la Escuela Normal de Maestros de la Província de Barcelona dependent de la Universitat de Barcelona tal com està documentat al seu expedient¹¹.

Tornat a l'Escala, es va casar amb na Dolors Callol i Juli el 27 de juny de 1896, el matrimoni es va instaurar entre el carrer Maranges i el Pati Blau (la penúltima casa abans del carrer del Port). El matrimoni no va tenir descendència. Amb la tornada a la seva vila natal, en Josep Ximinis va dedicar-

5. Centre actiu de 1883 a 1922. Organitzat en seccions que duen a terme activitats apològiques, culturals (com els jocs florals), musicals (secció orfeònica), formatives. La seu social del centre va canviar dos cops al llarg de la seva història. L'any 1883 es troba la seva seu social a la Plaça de l'Oli núm 7 principal. I a finals de 1884 es trasllada a la plaça Independència 17, baixos. (AMG Fons Ajuntament de Girona. Secció d'Estudis del Centre Moral Reg 63,109-63,110 Ui 12654) (Diario El Norte 1/12/1916, 4).

6. Diario El Norte 21/6/1916, 2.

7. L'estiu del 1918 va explicar les pràctiques pedagògiques del centre en el marc dels Exercicis Espirituals per a mestres duts amb seu a la vila de Banyoles (Los ejercicios... 1918, 6).

8. ARPU. Expedient Dominio finca núm.188 Rústica, 145-148.

9. ADG Llibre de Baptismes de l'Escala (1868-1879).

10. Marquès 2006, 35. 105.

11. AHUB. Fons Facultat de Formació del Professorat. Expedient Ximinis Guri, José. Ref. 24 - 1689: 12.

Ciutat Nova

La renovació de la Junta de Reformes Socials

Encara a Arcadió no ha convocat els fabricants obrers per l'elecció dels vocals que deuen formar part després del primer d'any nou.

PER LLOGAR

Dot cases en el carrer de Garrrofer, Plaça de S. Telm. Un pis al carrer Major. Informar J. G.-c. Algaliba 36.

Esperanto

Les classes d'Esperanto de nostra ciutat encara funcionen desde'l dia 21 del present mes a fins al dia 8 del pròxim juny.

«Ets ha vist l'illustrat Josep Ferrer, secretari del grup esperantista de l'Escala, manifestacions que el cura d'idioma internacional, obert en aquella població, hi assisteixen una trentena d'ajuntats, encara que se les explicacions d'idiomati professor Sr. Josep Ximinis.»

Casa d'Estalvi

El moviment de la Casa d'Estalvi del Ateneu, el dia 11 de desembre, es el següent:

«Han ingressat 208 pessetes de 43 imponents. S'han retirat 318 pessetes a petició de 5 interessats. Com sigui que el dia 18 serà l'últim en que'l després estarà votat aquest any, se prega als socis que portin llires llibretes per anotar-hi els interessos.»

Ruïnada

El passat diumenge la societat recreativa «El Guisquell» va celebrar una sessió general al «vot» de procedir a la designació de nou director.

Varen presentar plics els següents senyors: Benet Kabasa, Josep Bosch, Francisco Iglesias i Joan Roca, resultant elegit per una majoria de 36 vots l'actual conseller del casino Sr. Kabasa.

Jo

«En assegurar que'l jo dels dous i altres prohibits estan a l'ordre del dia en tres cafès de nostra ciutat. Cridem l'atenció de l'autoritat competent perquè aquestes prohibicions bastin per a que s'extingui corria en l'assumpte.»

Acte d'adhesió

Les societats que tenen fe en els obrers i obrerades de la cultura, per iniciativa d'ajuntament, han acordat celebrar un mitin demés al Saló de Novetats.

Defuncions

Ha mort cristianament la veu esposa de nostre bon amic el regidor d'aquesta ciutat D. Vicens Rourich.

En l'enterró hi hagut un nombrosíssim acompanyament, en el qual figuren representació de l'Ajuntament i molts altres ajuntats d'arreu de les classes d'Esperanto, per a les quals tan ha treballat el Sr. Rourich, com tan nostre veïnada.

«El dia 12 mort cristianament en aquesta ciutat nostre particular amic D. Francesc Suter Tàrrax, persona distingida i que usufruïa simpaties nombroses.»

«El seu enterrament fou un imponent manifestació de dol.»

«Victima de repetit accident, mort, la setmana passada, el ciutadà, rebus el acollís espirituals de la revolució sacramental i sacreman unió el que fou en vida catòlic caballer i apre-

Moviment marítim

«El dia 19 al 15 de l'actual. ENTRADES Vapor Ampurdanes de Barcelona...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. SORTIDES Vapor Canigós, per a Girona...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. MOVIMENT DE PUBLICACIÓ a comptar del 9 al 15 de l'actual.»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

CONDICIONS

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

«El dia 19 al 15 de l'actual. DIFUSIÓ DE LECTURA...»

Ciutat Nova (Sant Feliu de Guíxols) 17/12/1910.

se al comerç i a la indústria tèxtil. A partir de l'any 1906, va introduir la producció del gènere de punt a la població. El negoci es va anar ampliant amb canvis d'ubicació per donar cabuda a la maquinària i al gruix d'entre trenta i cinquanta dones assalariades que va arribar a tenir l'empresa¹².

En la recerca per tal de fer possible aquest article ha sorprès als autors un element poc conegut fins ara de l'empresari escalenc. En Josep Ximinis formava part del moviment esperantista català i gironí i era una persona molt activa dins d'aquest moviment¹³.

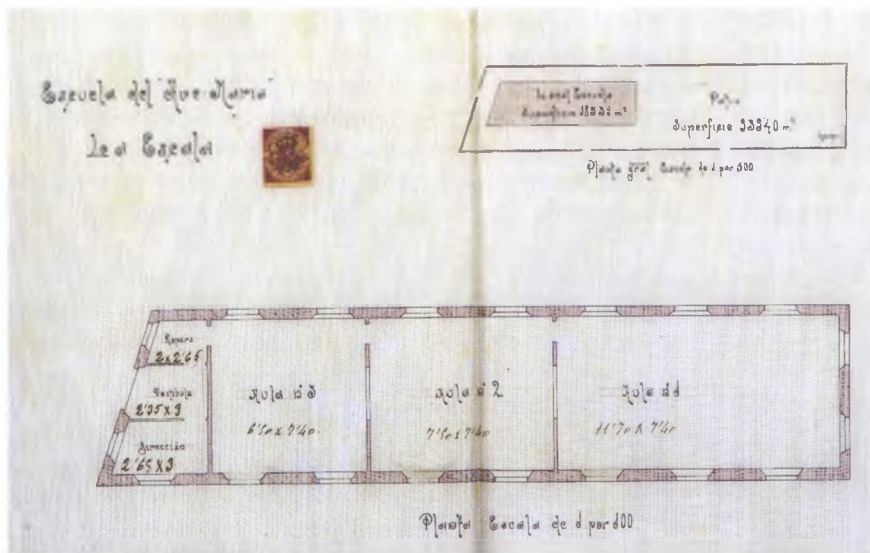
Així doncs, des de l'any 1910 el trobem molt implicat en activitats de caire esperantista. Era el representant del grup esperantista *Norda Estelo* (Stelo) de l'Escala, participa com a ponent en el primer Congrés Esperantista Català celebrat els dies 15 i 16 de maig a Sabadell, va xerrarades per diferents entitats esperantistes de la *Kataluna Esperantista Federacio*, imparteix classes d'esperanto des de la seva condició de mestre. El 13 i 14 d'agost de 1911 assistí al Segon Congrés Provincial esperantista celebrat a Palafrugell.

Això no l'impedí també tenir altres camps d'actuació com va ser el social. Des del seu compromís civí i la seva militància catòlica, l'any 1914 actuà com a mecenes de l'escola Ave Maria, va ser el seu primer director de 1915 al 1917.

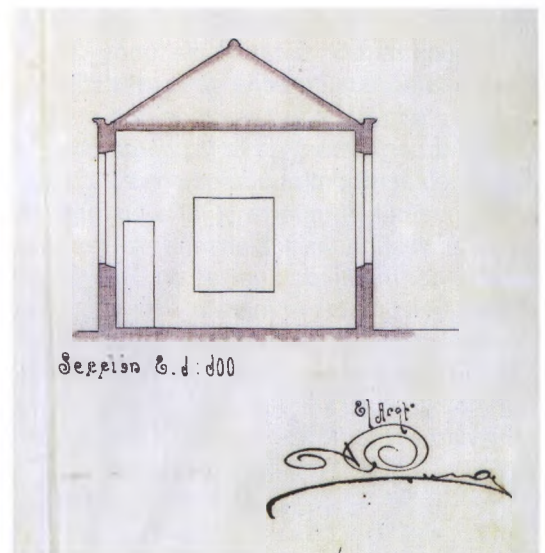
12. Gallegos 2014, 17-18, 30.

13. Idioma internacional creat per L.L. Zamenhoff entre 1870 i el 1880. A Catalunya disposa en aquest moment cronològic, fins i tot es va crear una lliga catòlica esperantista (Godoy, Grau 2016, 74-79)

Planta. AHUB. Negociado de primera enseñanza. Año 1915. Expediente de D. José Ximinis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave María. Sistema Padre Manjón. C/ Sta. Máxima, 53 Vila La Escala.

Secció d'alçat. AHUB. Negociado de primera enseñanza. Año 1915. Expediente de D. José Ximinis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave María. Sistema Padre Manjón. C/ Sta. Máxima, 53 Vila La Escala.

Un cop tancada l'escola, la vida del mecenes de nou es va centrar, segons sembla, exclusivament en la fàbrica de gènere de punt fins el 30 d'agost de 1936 quan és detingut pel Comitè Antifeixista Escalenc i traslladat al castell de Sant Ferran de Figueres durant 8 dies pel tal d'evitar-ne mals majors¹⁴. Acabada la Guerra Civil va morir a l'Escala el 10 de maig de 1940¹⁵.

FUNDACIÓ I CONSTRUCCIÓ DE L'ESCOLA

Un cop en Josep Ximinis va aportar el finançament, l'escola de l'Ave Maria va esdevenir un projecte real que seguia les orientacions bàsiques del sistema Manjón en el qual s'inspirava:

<<Pueden fundar Escuelas cualquiera que tenga medios... el que funda una escuela tiene a su cargo la dirección y el sostenimiento>>¹⁶.

Els primers passos van ser la compra del terreny i els primers tràmits per a la construcció de l'edifici, com la inscripció del títol de compra d'un terreny al carrer Santa Màxima on havia de construir un edifici d'obra nova de planta baixa amb tres departaments cobert amb teulat d'uralita en el terreny conegut com Estenedó el 17 de maig de 1914, davant el notari D. Antonio Lafuente¹⁷.

Tot seguit s'iniciava la construcció de l'edifici que havia de seguir els principis següents:

14. El dia 30 d'agost de 1936, el Comitè procedí a la detenció de nou veïns, destacats elements de dretes i catòlics, ordenant el seu trasllat al castell de Figueres: Dario Solés Batalla, Joaquim Simón Albertí, Joaquim Simón Brugués, Miquel Carreras Ballester, Rafael Puig Solés, Josep Ximinis Guri, Joan Massanet Juli, Francesc Rouret Sureda i Josep Sabadí Foix. Sembla que les causes de l'alliberament foren les gestions que l'alcade Josep Figueres va realitzar a petició del comandant Ascassi (Bruguera, 2010,186).

15. ADG Llibre d'òbits de l'Escala (1931-1950), 94.

16. Manjón 1916, 31-32.

17. L'any 1913, els propietaris d'aquest solar foren: D. Pedro Villanueva y Mas, D. José Esquirol Pérez i Dña Micaela Ballesta y Bañas. [ARPU. Expedient Dominio finca núm.188 Rústica, 145-148].

<<El local ideal del Ave-María: aire puro, agua corriente, luz del sol y juego sano y libre, Escuela aislada y campestre, este es el ideal del Ave-María, en punto a higiene. La escuela sepultada entre casas de vecinos, calles estrechas y edificios altos, la Escuela cuadra o cuartelera, la Escuela zaquizamí, desván o granero, la de pitiminí o saloncitos de damas, la monumental, burocrática y teatral, son el antiideal del Ave-María.>>¹⁸.

Ben aviat es deurien iniciar les obres de construcció de l'escola segons la proposta de plànols recollida en l'expedient d'autorització administrativa que custòdia l'AHUB¹⁹.

Pel que es pot veure en el plànol de construcció, el conjunt ocupava una superfície total de 939,40 m², dels quals 183,39 m² eren destinats per l'edifici escolar i la resta, uns 756,01 m² pel pati. Tota l'escola estava envoltada per una tanca amb tres portes d'accés al recinte pel carrer Santa Màxima, 53 i pel carrer del Progrés.

L'edifici resultant ens es descrit amb tota mena de detall en el certificat que el sotsdelegat de Medicina de Girona Dr. Narcís Llach fa després de la visita a l'escola el dia 4 febrer 1916 en el marc de la tramitació administrativa per aconseguir la condició d'escola autoritzada²⁰:

<<Nueva construcción al extremo de la calle santa Maxima y del Progreso [...] sin industrias ni fabricas de ninguna clase que puedan mermar las condiciones higiénicas del colegio. Tanto las calles de Santa Maxima como del Progreos tienen unos seis metros de anchura, siendo de poca elevación los edificios de las mismas de lo cual resulta que no falta ni aire ni luz en el colegio. Tienes este edificio una ancha puerta de hierro en la calle santa Máxima y dos igualmente anchas y de hierro en la calle del Progreso.

18. Manjón 1915, 194

19. AHUB. Negociado de primera enseñanza. Año 1915. Expediente de D. José Ximinis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave Maria. Sistema Padre Manjón. C/ Sta. Máxima, 53 Vila La Escala.

20. S'ha optat per una transcripció literal del certificat.

Entrando en el colegio por la calle de Santa Maxima se encuentra un vestibulo de unos 2'3 x 3 m (6'09) superficiales, a la derecha de este vestibulo una puerta de 1x2m de entrada a la Dirección que mide unos 2'69x3m (7'95) superficiales, y a la izquierda otra puerta de 1x2m da acceso al ropero que mide unos 2 x 2'69 m (9'30).

En el ropero, una puerta igual a las anteriores da paso a las salas destinadas a la enseñanza, las cuales comunican entre sí por medio de puertas en cada una de ellas, de las dimensiones de las primeras.

La primera sala que se encuentra mide unos 6'90 x 7'40 m (48'90) superficiales; 7,90 x 7'40 (55'50) superficiales la segunda y 11'70 x 7'40 m (86'55) superficiales la tercera, sumando por tanto las tres salas una superficie de 190m. La altura de cada una de las salas es de cinco metros, de lo cual resulta una capacidad de 240'50 para la primera, 277'90 para la segunda y 432'95 para la tercera.

La ventilación de las salas se efectúa por medio de ventanas, con cristales de 1'30 x 2'99 m y una puerta de entrada de 1'30 x 3'40 m para cada una de las salas a un patio que se describirá más abajo.

Presenta una sala dos ventanas à N y una con una puerta à S; la última de las salas tiene tres ventanas à N dos y una puerta à S, y dos ventanas à E. La Dirección y el ropero tiene una ventana à O.

Iluminación y calefacción la natural.

Los muros de mampostería los exteriores y tabiques de ladrillos los interiores todos revocados y blanqueados. Techo de uralita y suelo enladrillado con ladrillos hidráulicos.

En el fondo de su gran patio, à E se encuentran adosados

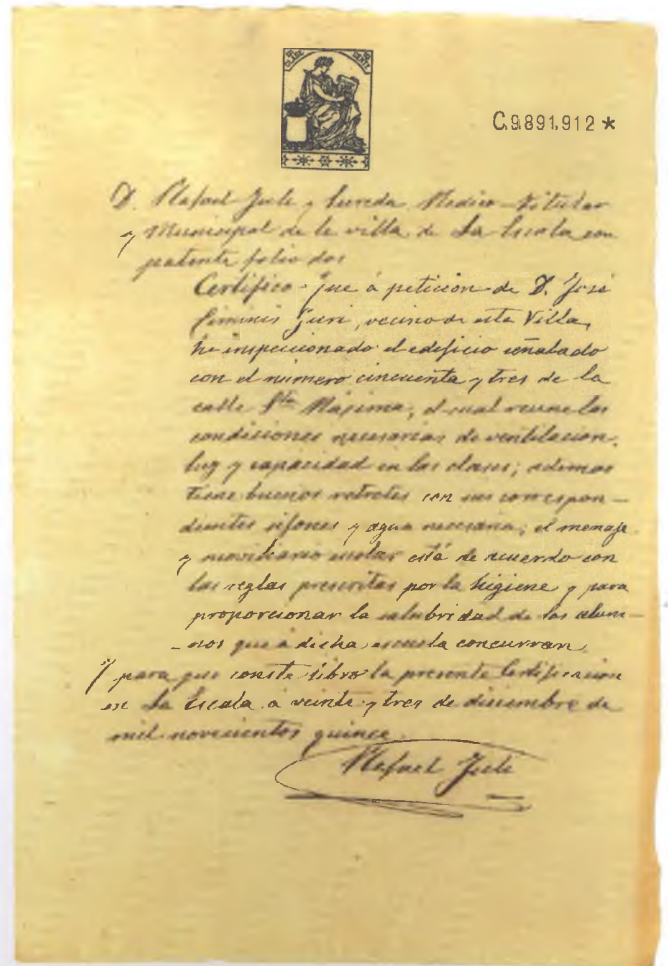
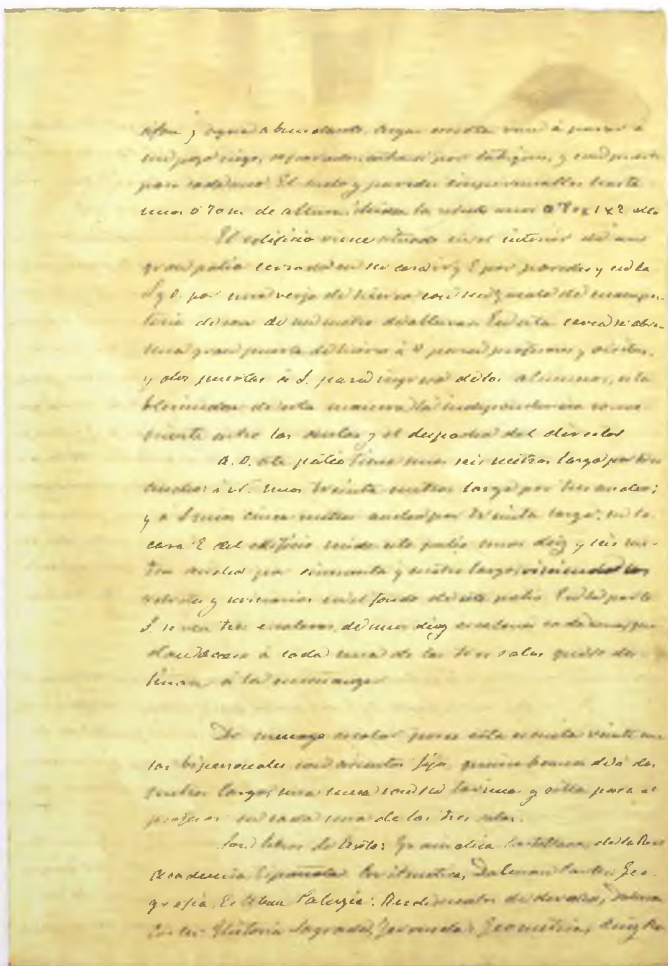
à la pared cuatro urinarios y tres retretes, con sifon y agua abundante, cuyos.... van à parar a un pozo ciego, separados entre sí por tabiques, y con puerta para cada uno. El suelo y paredes impermeables hasta unos 0'70 m de altura. Miden los retretes unos 0'80 x 1 x 2 alto.

El edificio viene situado en el interior de un gran patio cerrada en su cara N y E por paredes y en la S y O por una reja de hierro con un zócalo de mampostería decora de un metro de altura. En esta..... se abre una gran puerta de hierro à O para profesores y director y dos puertas à S para ingreso de los alumnos, estableciéndose de esta manera la independencia correspondiente entre las aulas y el despacho del director.

A Oeste patio tiene unos seis metros de largo por tres ancho; à N unos treinta metros de ancho por treinta metros largo por tres ancho, y à S unos cinco metros ancho por treinta metros largo; en la cara E del edificio mide este patio unos diez y seis metros ancho por cincuenta y cuatro largo.... los retretes y urinarios en el fondo de este patio. En la parte S se ven tres escaleras de unos diez escalones cada una que dan acceso à cada una de las tres salas que se destinan a la enseñanza.

De menaje escolar esta escuela veinte sillas bipersonales con asientos fijos de a dos metros de largo, una mesa con su tarima y silla para el profesor en cada una de las tres salas.[...]

Las lecciones en este colegio se daran al aire libre, en la parte S y E del patio que rodea el edificio; de ahí los carteles y pizarras pintados en zócalo de la pared de cerca, de ser ... que no hay que preocuparse, bajo este punto de vista de las condiciones de luz y aire.

AHUB. Negociado de primera enseñanza. Año 1915. Expediente de D. José Ximinis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave Maria. Sistema Padre Manjón. C/Sta. Máxima, 53 Vila La Escala.

AHUB. Negociado de primera enseñanza. Año 1915. Expediente de D. José Ximinis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave Maria. Sistema Padre Manjón. C/Sta. Máxima, 53 Vila La Escala. Informe mèdic de Rafael Juli, metge de l'Escala.

AME. Fons Josep Esquirol. Edifici de l'Escola Ave Maria on es poden veure els tres accessos al recinte escolar. Autor: Josep Esquirol.

Con todo, como podrá suceder que algún día no sea posible à causa de la inclemencia del tiempo dar las clases al aire libre y la circunstancia del emplazamiento en un extremo de la población, ser el edificio de nueva construcción adaptado à las necesidades modernas y encontrarse las salas aisladas de la ciudad, y aun de la calle, en el interior del patio que se ha descrito, hacen que la escuela reuna condiciones higiénicas irreprochables para el objetivo à que se la destina, siempre que sea necesario utilizar las salas à causa del tiempo, debiendo hacer constar unicamente la consecuencia de que no se aglomeren en cada una de las tres salas mas de 60,70 y 108 alumnos respectivamente, con lo cual se dan à cada educando cuatro metros cúbicos de aire. [...]

Lo que certifico en Gerona à 4 febrero 1916.

El subdelegado de Medicina.

Narciso Llach>>.

De tot això se'n dedueix que el conjunt escolar ocupava una superfície total de 939,40 m², dels quals 183,39 m² eren destinats a l'edifici escolar i la resta, uns 756,01 m² al pati, acollint un total de fins a 152 alumnes²¹. Es tractava, a més, d'un edifici amb unes condicions higièniques i de salubritat força notables no exempta d'elements estètics modernistes populars com es pot veure en les línies corbes de la façana.

21. Així ho avalaven l'alcalde de l'Escala, en Josep Carreras i Joan (1914 - 1916), i l'inspector d'ensenyament de Girona, en Manuel Ibarz (1913 - 1920) (Puigbert 1984, pàgina 50) als preceptius d'informes de l'expedient de sol·licitud per l'obertura de centre (AHUB. Negociado de primera enseñanza. Año 1915. Expediente de D. José Ximínis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave Maria. Sistema Padre Manjón. C/Sta. Máxima, 53 Vila La Escala).

INICI I FINALITZACIÓ DE L'ACTIVITAT ESCOLAR

Un dels aspectes fins ara desconegut han estat els anys de funcionament del centre escolar de l'Ave Maria. De la consulta de les diferents fonts documentals es proposa que de l'any 1915 fins l'any 1918, amb tota probabilitat, el centre va estar en funcionament.

Quins elements ens ho indiquen? Coincideixen dues coses. La primera és que la construcció de l'edifici deuria concloure no més tard de l'any 1915 pel que es dedueix de la documentació cadastral. La segona, la present imatge del pati del centre. A la dreta s'hi distingeix el vaixell San Giorgio mig enfonsat. Es coneix concretament la data que això va succeir. El dia 19 de setembre de 1915.

Sobre del centre escolar. Foto: Sagrari Martorell.

AME. Fons Josep Esquirol. Patí de l'escola Ave Maria amb alumnes i personal del centre. A la part dreta s'hi distingeix el vaixell San Giorgio. Data: 18 de setembre de 1915. Autor: Josep Esquirol.

Un altra informació que reforçaria aquesta hipòtesi seria la mateixa petició d'autorització administrativa corresponent. Data del 23 de desembre de 1915 quan en Josep Ximinis presenta la corresponent sol·licitud i diversa documentació adjunta per a rebre l'autorització corresponent al Negociat de Primera Ensenyança depenent de la Universitat de Barcelona, responsable de la Inspecció de Primer ensenyament. Això ens fa pensar que l'obertura del centre es va fer mentre encara es tramitaven les autoritzacions administratives corresponents. Ara, es de suposar el vist-i-plau de l'Ajuntament.

Un cop iniciat el procediment administratiu, es van anar formalitzant

diferents actes que pretenien donar a conèixer el centre. El primer va ser el dia 3 de gener de l'any 1916 quan el centre va ser inaugurat per en Josep Ximinis i la seva esposa, na Dolores Callol²². Aquell mateix curs l'escola va rebre la visita al mes de maig del bisbe de Girona, el Dr. Francesc Mas i Oliver, en el marc de la celebració del Mes de Maria, un moment de gran festa

22. El dimarts 23 de març de 1916 al diari *El Norte de Gerona* hi havia la crònica del mestre Ròmul Riera on diu que «el dia 3 de enero del corriente año la primera escuela del Ave- María en Cataluña, en la villa de La Escala [...], siendo fundada por los bondadosísimos cónyuges D. José Ximinis y Da Dolores Callol...».

per l'Església a l'Escala. Una crònica periodística de l'època descriu aquest moment amb el text següent:

<<Visità les escoles de nens i nenes i quin goig no sentí el seu cor al veure que la primera escola Ave-Maria del sistema Manjón, que se aixecava a Catalunya era en el seu bisbat, era aquí al poble de La Escala>>²³.

De tot això se'n dedueix que l'activitat del centre va ser d'uns tres cursos.

A pocs dies de començar l'estiu, el colofó a aquell primer curs del 1915 - 1916, arribà el dia el dia 13 de juny

23. <<El sr Bisbe de Girona ha mort.>> *Revista Costa Brava*, núm. 18, 30/4/1920, 5.

illa mateua
CAMPING RESORT

Avda. de Montgó, 260 · 17130 L'Escala · Girona · Tel. +34 972 77 02 00 · Fax +34 972 77 20 31
info@campingillamateua.com · www.campingillamateua.com

AHE. Curs 1915-16.

de 1916. Es concedia l'autorització a operar com a centre no oficial per alumnes de les edats compreses entre els 5 i els 12 anys.

Juntament amb el Reglament escolar es conclou que el centre era una escola graduada de tres aules de dues seccions que s'organitzava de la següent manera: <<art. 9 "(...) dos aulas o secciones para alumnos entre 5 y 8 años y otro con los de mayor edad">>²⁴.

Del que és l'activitat escolar pròpiament dita s'explica amb els apartats posteriors.

24. Reglamento para el régimen interior del colegio privado "Ave Maria" Sistema padre Manjón AHUB. Doc. Expediente de D. José Ximinis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave Maria. Sistema Padre Manjón. C/Sta. Máxima, 53 Vila La Escala.

Comunicació AHUB. Negociado de primera enseñanza. Año 1915. Expediente de D. José Ximinis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave Maria. Sistema Padre Manjón. C/Sta. Máxima, 53 Vila La Escala. Autorització d'obertura.

Curs 1917-18. Fons Miquel Bataller.

Horaris AHUB. Negociado de primera enseñanza. Año 1915. Expediente de D. José Ximínis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave María. Sistema Padre Manjón. C/ Sta. Máxima, 53 Vila La Escala. Autorització d'obertura.

Manjón Escuelas

Horarios

<i>Martes</i>		<i>Martes</i>	
<i>Mañana</i>	<i>Minutos</i>	<i>Tarde</i>	<i>Minutos</i>
Introducción y oración	10	Introducción y oración	10
Geografía	20	Escritura caligráfica	30
Arbitraria de los padres	15	Gramática castellana	10
Escritura	20	Historia sagrada	30
Escritura ortográfica	30	Lectura	10
Descanso	15	Recreo	20
Hasta y salida	10	Hasta y salida	10
130 minutos		130 minutos	

<i>Miércoles</i>		<i>Miércoles</i>	
<i>Mañana</i>	<i>Minutos</i>	<i>Tarde</i>	<i>Minutos</i>
Introducción y oración	10	Introducción y oración	10
Arbitraria de los padres	15	Escritura caligráfica	30
Escritura ortográfica	30	Gramática castellana	10
Descanso	15	Doctrina cristiana	30
Lectura	10	Lectura	10
Geometría	20	Recreo	20
Hasta y salida	10	Hasta y salida	10
130 minutos		130 minutos	

<i>Jueves</i>		<i>Jueves</i>	
<i>Mañana</i>	<i>Minutos</i>	<i>Tarde</i>	<i>Minutos</i>
Introducción y oración	10	Introducción y oración	10
Geografía	20	Escritura caligráfica	30
Arbitraria de los padres	15	Gramática	10
Escritura	20	Doctrina cristiana	30
Escritura ortográfica	30	Lectura	10
Descanso	15	Recreo	20
Hasta y salida	10	Hasta y salida	10
130 minutos		130 minutos	

<i>Viernes</i>		<i>Viernes</i>	
<i>Mañana</i>	<i>Minutos</i>	<i>Tarde</i>	<i>Minutos</i>
Introducción y oración	10	Introducción y oración	10
Psicología e higiene	20	Escritura caligráfica	30
Arbitraria de los padres	15	Gramática	10
Escritura	20	Doctrina cristiana	30
Escritura ortográfica	30	Lectura	10
Descanso	15	Recreo	20
Hasta y salida	10	Hasta y salida	10
130 minutos		130 minutos	

<i>Sábado</i>		<i>Sábado</i>	
<i>Mañana</i>	<i>Minutos</i>	<i>Tarde</i>	<i>Minutos</i>
Introducción y oración	10	Introducción y oración	10
Arbitraria de los padres	15	Escritura caligráfica	30
Escritura	20	Gramática	10
Escritura ortográfica	30	Doctrina cristiana	30
Descanso	15	Lectura	10
Hasta y salida	10	Recreo	20
130 minutos		130 minutos	

Jueves

<i>Martes</i>		<i>Martes</i>	
<i>Mañana</i>	<i>Minutos</i>	<i>Tarde</i>	<i>Minutos</i>
Introducción y oración	10	Introducción y oración	10
Geografía	20	Escritura caligráfica	30
Arbitraria de los padres	15	Gramática	10
Escritura	20	Doctrina cristiana	30
Escritura ortográfica	30	Lectura	10
Descanso	15	Recreo	20
Hasta y salida	10	Hasta y salida	10
130 minutos		130 minutos	

<i>Miércoles</i>		<i>Miércoles</i>	
<i>Mañana</i>	<i>Minutos</i>	<i>Tarde</i>	<i>Minutos</i>
Introducción y oración	10	Introducción y oración	10
Psicología e higiene	20	Escritura caligráfica	30
Arbitraria de los padres	15	Gramática	10
Escritura	20	Doctrina cristiana	30
Escritura ortográfica	30	Lectura	10
Descanso	15	Recreo	20
Hasta y salida	10	Hasta y salida	10
130 minutos		130 minutos	

<i>Jueves</i>		<i>Jueves</i>	
<i>Mañana</i>	<i>Minutos</i>	<i>Tarde</i>	<i>Minutos</i>
Introducción y oración	10	Introducción y oración	10
Geografía	20	Escritura caligráfica	30
Arbitraria de los padres	15	Gramática	10
Escritura	20	Doctrina cristiana	30
Escritura ortográfica	30	Lectura	10
Descanso	15	Recreo	20
Hasta y salida	10	Hasta y salida	10
130 minutos		130 minutos	

<i>Viernes</i>		<i>Viernes</i>	
<i>Mañana</i>	<i>Minutos</i>	<i>Tarde</i>	<i>Minutos</i>
Introducción y oración	10	Introducción y oración	10
Psicología e higiene	20	Escritura caligráfica	30
Arbitraria de los padres	15	Gramática	10
Escritura	20	Doctrina cristiana	30
Escritura ortográfica	30	Lectura	10
Descanso	15	Recreo	20
Hasta y salida	10	Hasta y salida	10
130 minutos		130 minutos	

<i>Sábado</i>		<i>Sábado</i>	
<i>Mañana</i>	<i>Minutos</i>	<i>Tarde</i>	<i>Minutos</i>
Introducción y oración	10	Introducción y oración	10
Arbitraria de los padres	15	Escritura caligráfica	30
Escritura	20	Gramática	10
Escritura ortográfica	30	Doctrina cristiana	30
Descanso	15	Lectura	10
Hasta y salida	10	Recreo	20
130 minutos		130 minutos	

D. José Ximínis Gurí

La finalització de l'activitat del centre la proposem coincidint amb la desaparició dels qui devien ser les persones més implicades amb el dia a dia del projecte. Primer, amb Mn. Pere Torrent, director espiritual, que es traslladat a assumir la direcció de l'Escola Parroquial de Lloret de Mar, i segon una coincidència de factors a l'Escala. L'agost del 1918 moria el mestre titular de la localitat, en Marià Crivillé i Gras, a finals d'agost del 1918²⁵. En Ròmul Riera assumeix de manera provisional la condició de mestre de l'Escala²⁶. Uns mesos més tard, al novembre, aprova oposicions al cos de magisteri i se li adjudica una plaça a Torroella de Fluvià²⁷.

ORIENTACIÓ EDUCATIVA I PEDAGÒGICA

Com s'indica anteriorment, les principals fonts d'informació provenen de la documentació administrativa del centre així com de notícies i informacions recollides en publicacions de l'època. Primerament, quin era l'ensenyament que s'impartia? Les que des del govern central s'establien com a obligatòries, com indica l'article tercer del Reglament escolar²⁸. Aquestes es repartien en una jornada de tres hores al matí i tres hores a la tarda de dilluns a dissabte diàries tots els dies laborables, amb l'agost per vacances²⁹.

Com era el repartiment d'assignatures i la seva distribució horària? Hores d'ara només s'ha pogut documentar la que correspondria al curs 1915-1916. L'esquema bàsic era de classes de 180 minuts distribuïdes en franges de 10 a 45 minuts. El dia s'iniciava amb un temps d'entrada i pregària de deu minuts, el patí de 15 a 20 minuts de durada i al final de la tarda, una migdiada i retorn a casa.

Les assignatures es repartien de la següent manera; els dilluns al matí es feia geografia, aritmètica i escriptura ortogràfica. A la tarda el mateix dia, escriptura ortogràfica, gramàtica castellana, història sagrada i lectura. Dimarts l'esquema es repetia força. Al matí aritmètica, escriptura ortogràfica, lectura i geometria i per la tarda, escriptura caligràfica, gramàtica, doctrina cristiana i lectura. Dimecres, a l'equador de la setmana, al matí es començava amb història d'Espanya, aritmètica, lectura i escriptura ortogràfica. A la tarda, novament escriptura caligràfica, gramàtica, història sagrada i lectura. El dijous, es començava amb geometria, aritmètica teòrica - pràctica, lectura i escriptura ortogràfica. Mentre que a la tarda, escriptura caligràfica, gramàtica, doctrina cristiana i lectura. Ja arribats a divendres, fisiologia i higiene, aritmètica de nou, lectura i escriptura ortogràfica i a la tarda, de nou escriptura ortogràfica, gramàtica, història sagrada i lectura. Dissabte, últim dia de la setmana amb classe. Matí de dissabte, dret inicial, aritmètica, lectura i escriptura ortogràfica. A la tarda, escriptura caligràfica, gramàtica, doctrina cristiana i lectura.

25. *El Magisterio Gerundense*, 1918, 15.

26. *Notas de la Sección* 1918, 16.

27. *Notas de la Sección* 1918, 16.

28. Article 3r. Reglamento para el régimen interior del colegio privado "Ave Maria" Sistema padre Manjón. AHUB. Expediente de D. José Ximínis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave Maria. Sistema Padre Manjón. C/Sta. Máxima, 53 Vila La Escala.

29. Article 7è. Reglamento para el régimen interior del colegio privado "Ave Maria" Sistema padre Manjón. AHUB. Expediente de D. José Ximínis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave Maria. Sistema Padre Manjón. C/Sta. Máxima, 53 Vila La Escala.

De Enseñanza

Por la Sección Administrativa de primera enseñanza de esta provincia se ha hecho el nombramiento de maestro interino de los opositores aprobados con plaza en las últimas oposiciones, en la siguiente forma:

Don Rómulo Riera, para Torroella de Fluvià; Miguel Castany, para Bescanó; Alberto Gomis, para Sta. Cristina de Aro; Esteban Lluís, para Palamós; Juan Bassols, para Montagut; Pedro Masó, para San Pablo de Seguríes; Andrés Castellón, para Vilopriu.

Diario El Norte 7/9/1918.

Més endavant l'horari sofriria modificacions com es pot conèixer quan s'inicien les classes de Llengua Catalana dins al centre amb el suport de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC)³⁰.

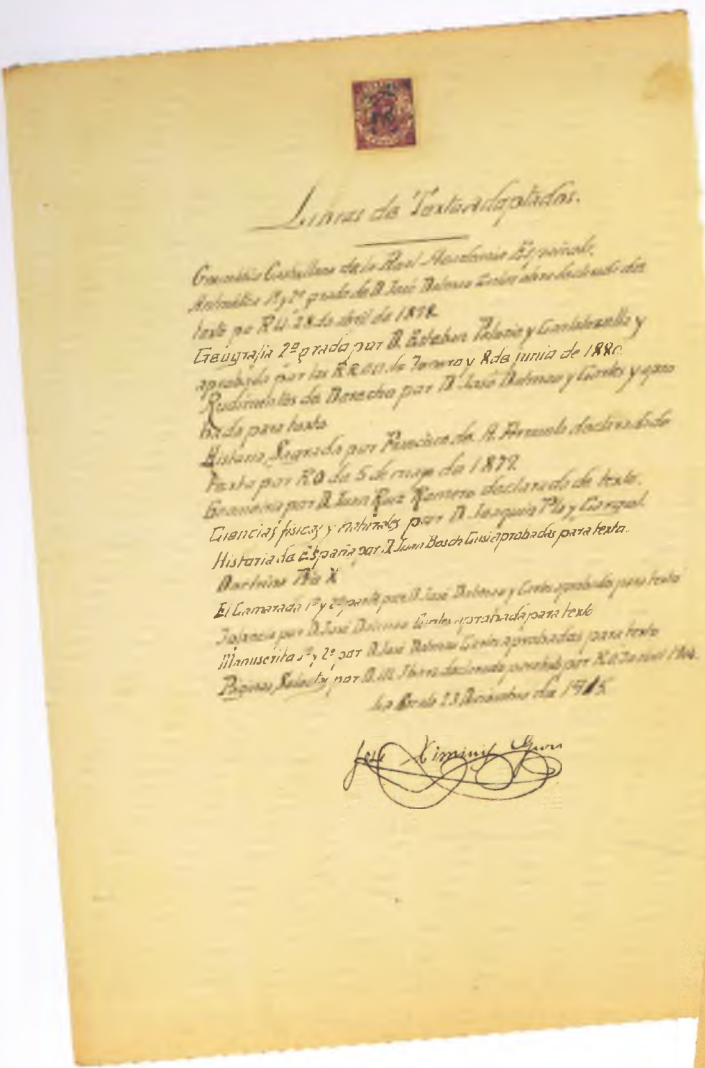
Les lliçons serien impartides amb el suport de llibres de text que per assignatures seran els següents; de llengua espanyola la Gramàtica Castellana de la Real Academia Española; de Matemàtiques, Aritmètica 1º y 2º grado de D. José Dalmau Carles y Geometría por D. Juan Ruíz Romero; Ciències Socials, en Geografía 2º grado y Historia de España por D. Juan Bosch Gusi; de Educació Cívica y Moral Catòlica, en Rudimentos del Derecho por D. José Dalmau y Carles, Historia Sagrada por Francisco de A. Ferrusola, la Doctrina Pio X; Ciències Naturals, amb el llibre Ciencias Físicas y Naturales y otros libros como El Camarada 1º y 2º parte, Infancia 1º y 2º de D. José Dalmau, Manuscrita del mateix autor i Páginas Selectas per D. M. Ibarz.

A tot això, el centre havia de disposar d'un material i mobiliari per a poder impartir les classes. En el llistat presentant per a legalitzar el centre en destaquen els següents elements. Per a l'aula, la imatge del cap d'estat, la creu, vint taules bipersonals amb seients fixos, 15 bancs de dos metres de llarg i tres taules amb tarima i cadira pels professors i sis pissarres.

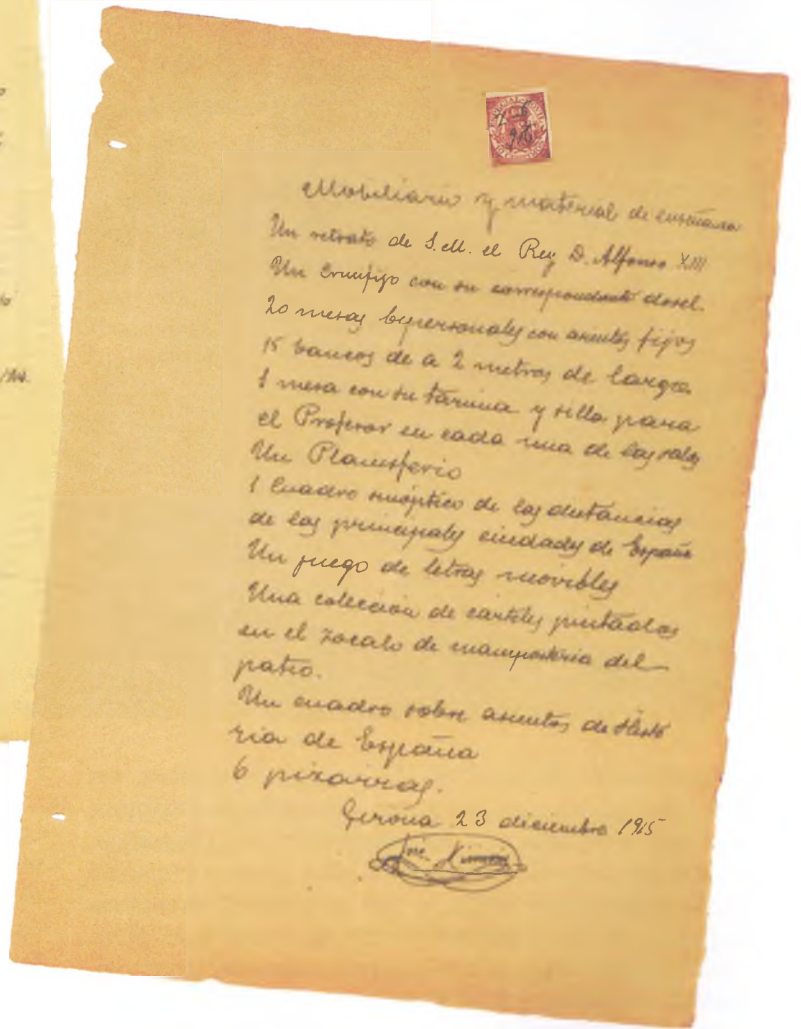
Altres elements complementaris a l'ensenyament eren un planisferi, un quadre sinòptic amb les distàncies de les principals ciutats d'Espanya, un joc de lletres movibles, una col·lecció de cartells pintats en el sòcol de mamposteria del patí i un quadre amb apunts de la història d'Espanya.

De tot això no es dedueix un model massa diferent al d'altres centres, però per la seva vinculació al sistema Manjón, hi hauria d'haver aquests trets treballats de manera més destacada.

30. Marquès et al. 2013, 42.

A sota: Mobiliari. AHUB. Negociado de primera enseñanza. Año 1915. Expediente de D. José Ximín Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave Maria. Sistema Padre Manjón. C/Sta. Máxima, 53 Vila La Escala. Autorització d'obertura.

A sobre: Libros de text. AHUB. AHUB. Negociado de primera enseñanza. Año 1915. Expediente de D. José Ximín Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave Maria. Sistema Padre Manjón. C/Sta. Máxima, 53 Vila La Escala. Autorització d'obertura.

<<Cuando el tiempo lo permitía se impartía la enseñanza al aire libre, en contacto directo con la Naturaleza, considerada obra de Dios. El juego y el trabajo manual eran frecuentes para los niños de todas las edades, desde el parvulario, preparándolos en un oficio para incorporarlos al mundo laboral.>>³¹.

S'aplicarien aquests trets generals d'acord amb el que l'article 5 del Reglament intern de centre afirmava: <<Para hacer la enseñanza más práctica y agradable se realizarán paseos escolares al campo, a las fábricas y a otros sitios a propósito para la instrucción de los niños.>>³²

AME. Fons Josep Esquirol. Sortida feta el 8 de març del 1916. Autor: Josep Esquirol.

Diferents documents i notícies es dedueix que les activitats a l'aire lliure formaven part de l'activitat pedagògica. Alguns exemples com

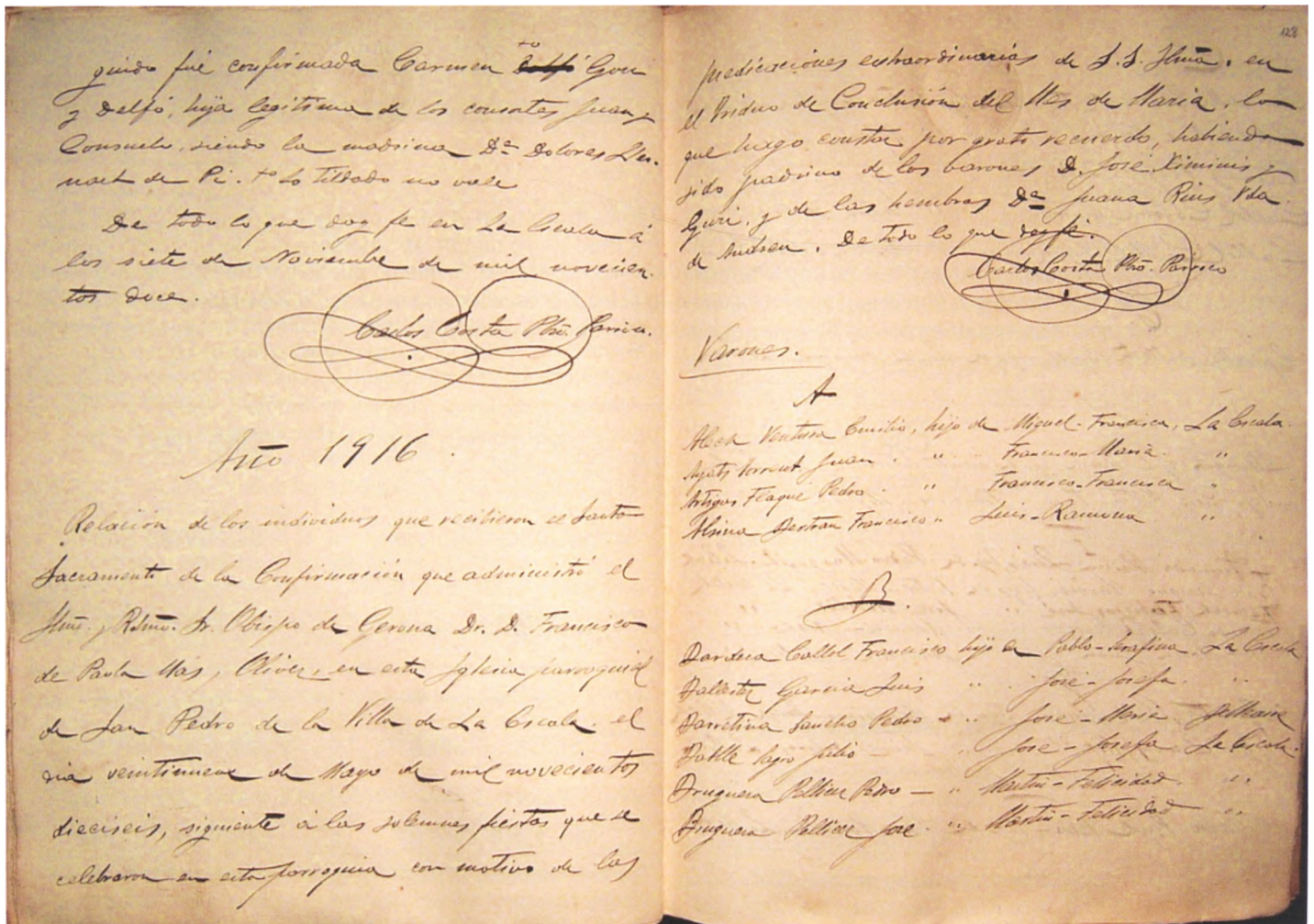
podem constatar amb les notícies publicades al *Diario el Norte*: Albons, Torroella de Montgrí, Pals, Palafrugell, Castelló d'Empúries, Peralada entre d'altres.

31. Canes 1999, 149

32. Reglamento para el régimen interior del colegio privado "Ave Maria" Sistema padre Manjón. AHUB. Doc.Expediente de D. José Ximínis Gurí. Solicitud de permiso para establecer y dirigir una escuela no oficial de primera enseñanza para niños. Nombre: Ave Maria. Sistema Padre Manjón. C/Sta. Máxima, 53 Vila La Escala.

Tot això, amb la importància que es donava al sentit de pertinença. Una manifestació era la presència de l'himne de l'escola que apareix en nombroses ocasions.

L'escola de l'Ave Maria proposem que s'ha d'entendre com un element més de la pastoral infantil i juvenil de la parròquia. Això també vindria avalat pel mateix reglament de règim Intern del col·legi que en el seu article 1 diu: "Este colegio tiene por objeto dar educación y enseñanzas cristianas a los niños que asisten a sus clases".

ADG. Llibre de Confirmaciones, l'Escala, any 1916.

L'exemple d'aquesta activitat seria la participació en els actes dedicats a la Mare de Déu en el mes de Maria. El primer va ser els dies 27, 28 i 29 de maig de 1916 quan el bisbe de Girona, Dr. Francesc Mas i Oliver aprofitant l'estada a la vila per celebrar el Triduo de Conclusión del Mes de Maria on a part de confirmar els joves de la vila i on "habiendo sido el padrino de los barones D. José Ximinis y Guri y de las hembras Da Juana Rius vda. de Andreu"³³.

La tasca de Mn. Pere Torrent al centre va ser la d'articular diverses activitats de caire extraescolar organitzades a la manera de seccions. Serien de cant la Schola Cantorum que duia a terme vetllades literario-musicals, participava en festes com les que es van fer al poble veí d'Albons el 2 de juny de 1916; un grup teatral que representava peces com La gata i el balitre i San Torcinio i un equip de "foot-ball" com recull la premsa del moment i com es pot veure en fotos³⁴.

La implicació en d'altres projectes d'església i de la parròquia s'exemplifica també en l'assistència, com a escola, als actes commemoratius de la inauguració del Centre Catòlic³⁵.

33. <<El Sr. Bisbe de Girona ha mort.>> Revista Costa Brava, núm. 18, 30/4/1920, 5.

34. Marquès 2006, 56.

35. *Diario El Norte* 11/3/1917, 4 35 .

Visita del bisbe a les escoles del Ave Maria el mes de maig de 1916.
Foto Esquirol. Col·lecció família Riera.

AHE.

MESTRES I ALUMNES

<<Siendo escuelas comunes, sus maestros no necesitan condiciones especiales: lo mismo puede ser maestro del Ave María el soltero que el casado, el sacerdote que el seglar, el religioso que el lego, el hombre que la mujer, el normalista que el que no lo sea... son también escuelas comunes por los alumnos que admiten, de todas clases y sexos.>>³⁶.

CÀRREC	CURS 1915-1916	CURS 1916-1917	CURS 1917-1918
DIRECTOR	Sr. Josep Ximinis	Sr. Josep Ximinis	Sr. Ròmul Riera
MESTRE	---	Sr. Ròmul Riera	Sr. Ròmul Riera
AUXILIARS	Sr. Ròmul Riera	Sr. Sala Sr. Capellades	Sr. Sala Sr. Capellades
DIRECTOR ESPIRITUAL	Mn. Pere Torrent	Mn. Pere Torrent	Mn. Pere Torrent

36. Manjón 1916, 31 - 32.

El personal de l'escola Ave Maria el formaven un director, un mestre titular, auxiliars i un director espiritual. Per cursos la distribució sembla que va ser la següent:

De l'alumnat, en aquests tres cursos, la bibliografia esmenta els noms de Martí Rouret i Callol, on destaca com a futbolista de l'escola i després, ja d'adult, com a mestre³⁷, i també hi estudià el seu germà Josep.

I en Pere Bruguera i Pellicer, alumne que també es dedicà al magisteri d'adults³⁸.

Malauradament no ens ha estat possible descobrir els noms dels alumnes que durant la breu existència de l'escola en formaren part, com també dels professors auxiliars.

L'EXTENSIÓ DEL MÈTODE MANJÓN PER LES COMARQUES GIRONINES

Només a Girona pel patrocini de la seva diòcesi es va produir la introducció de la metodologia del P. Andrés Manjón. El projecte no va reïx finalment a l'Escala mentre que sí ho feu a Lloret de Mar, on l'escola parroquial va inspirar-se en els principis pedagògics d'aquest pedagog.

Tot això no hagués estat possible sense la intervenció i el suport del canonge capitular de Girona, el Dr. Vilà, qui serà el mecenes de l'escola parroquial de Lloret i qui va fer possible la creació del benefici eclesiàstic a l'ermita de la Mare de Déu de les Alegries i el suport del Dr. Jordà, professor de l'Escola Normal de Magisteri de Girona, qui també el recomanaria. Un cop nomenat director va anar a ampliar la seva formació a Granada a l'escola de magisteri de l'Ave Maria, creada pel P. Andrés Manjón, per tal de formar mestres en el seu mètode pedagògic. Hi passa tot el curs 1919-1920 amb un aprofitament excel·lent pel que es llegeix en un document del 20 de juliol de 1920 on el propi Manjón certifica els bons resultats de les pràctiques de Mn. Torrent. Li descobreix "gran vocación y aptitudes no comunes para el ejercicio de la enseñanza de niños".

DE PRIVADA A PÚBLICA: LA NOVA ETAPA DE L' ESCOLA AVE MARIA (1921-1936)

TRASLLAT DE LES ESCOLES NACIONALS

L'any 1918, com s'ha indicat abans, hi ha la mort del mestre titular de l'Escala i el nomenament de Ròmul Riera com a

37. Martí Rouret i Callol (l'Escala 30/3/1902- Mèxic 31/10/1968) fill de Josep Rouret Ros i d'Emilia Callol Tutau. Va fer els estudis primaris a l'escola privada de l'Ave Maria -on destacà també com a futbolista de l'equip de l'escola- i, gràcies a una beca que li aconseguí Mn. Pere Torrent Crous, els pogué continuar, a partir de 1917, al col·legi El Col·lell. El 1921 ingressà a l'Institut general i tècnic de Girona, on es graduà en batxillerat el 6 de maig de 1922 i on coincidí amb Lluís Tasis, Josep Pagés Costart i Josep Maria de Porcioles, aquests dos darrers destacats polítics de l'etapa franquista. Continuà els estudis de mestre de primeres lletres a l'Escola Normal de Barcelona, on obtingué el títol el 12 d'agost de 1923. Com a jove mestre, va fer pràctiques a l'escola pública de nens del mestre Esteve Carles, a Lloret de Mar, i tot seguit passà a treballar a l'escola parroquial (Manjón) de Mn. Pere Torrent i Crous, també de Lloret on hi romangué fins el 1926, quan, en plena dictadura de Primo de Rivera, es traslladà a Mora d'Ebre per incorporar-se al Centre Instructiu Democràtic (Marquès 2001, 20 - 27).

38. Pere Bruguera i Pellicer (l'Escala 1906-1997) va estudiar amb els mestres Lluís Alsina i Pere Masó; després amb el senyor Riera al col·legi de l'Ave Maria. Pere Bruguera, nascut a l'Escala i jubilat a Figueres el 1973, dirigí un col·legi del qual era propietari des del 1950. El 1939 havia estat expulsat del cos del magisteri públic per haver estat director del centre Ferrer i Guàrdia des del 1936 (Marquès 2001,).

mestre provisional i el seu posterior trasllat al proper curs a una altra població. Per part de l'Ajuntament de la vila es veu l'oportunitat de tenir un espai modern per a l'escola de nois. L'alcalde del moment, en Josep Callol i Maranges acorda sol·licitar el dia 13 d'octubre:

"Arrendar el local en que se hallaba instalada la escuela del Ave-Maria sito en la calles Santa Máxima propio de D. José Ximinis Guri"³⁹.

El dia 26 de novembre del mateix any posa en coneixement dels membres del consistori les condicions que establia el propietari del local. No hi haurà acord i en les actes no s'especifica el motiu. Possiblement prevalen les raons d'ordre econòmic⁴⁰.

La pretensió de l'Ajuntament de l'Escala d'arrendar el local posa davant el problema, que ja té els seus antecedents al segle XIX, de la precarietat dels edificis escolars públics, degut a la manca d'ingressos dels Ajuntaments de l'època. Els informes de la inspecció fan esment molts cops a l'estat deplorable dels espais i a requeriments de clausura i trasllat de locals.

L'exemple a l'Escala mateix està documentat en la visita del 28 de gener del 1919 per part de la Inspecció de Primera Ensenyança de la província, on s'afirma:

"el local en que se hallan las escuelas se hallaban en inminente ruina, se ordena la suspensión de las clases y el traslado a otro local... el arquitecto provincial de la ciudad de Gerona Martín Sureda se finiese una detenida visita de inspección"⁴¹.

La solució, sempre provisional, implicava la realització d'obres per intentar solucionar els problemes més urgents. A l'Escala, per exemple, arran de l'informe negatiu de la Inspecció d'Ensenyament, es fan obres entre els mesos de febrer i març d'aquell mateix any⁴². Però el problema subsisteix, com es denuncia a la revista Costa Brava del 30 de maig de 1920:

<<A tota aquesta llista de millores —a més d'algunes altres de menor importància,— caldria qu'el nostre Ajuntament fes tots els mitjans possibles per a completar-la amb una altra obra que, des de fa molts anys és d'una necessitat tan absoluta, que fins arriba a fer vergonya que una vila de la importància de La Escala, n'estigui mancada. Les escoles. No vol dir que perquè tinguem uns locals per això destinats que ni la més petita condició reuneixen, poguem restar tranquils i creuats de braços pensant que ja tenim escoles. Faltades d'aire, de llum, amb probabilitats d'ensorrar-se qualsevol dia, situades sobre unes quadra de bestiar, son més apropiades a servir de paller que no al fi a que es destinen>>⁴³.

En aquest marc s'han de considerar les negociacions de l'Ajuntament per a convertir el local de l'escola de l'Ave Maria en escola municipal. El dia 29 de març de 1921 la visita de

39. AME. Fons Ajuntament de l'Escala. Acta 13/10/1918.

40. Guanter 2003, 127.

41. AME. Fons Ajuntament de l'Escala. Acta 28/01/1919.

42. La visita de l'arquitecte a l'Escala que l'edifici no és ruïnós i que amb unes petites obres pot continuar exercint el seu ús. Aquestes obres en la Escuela Nacional de Niños fineixen el 9 de febrer de 1919 sent alcalde Nonito Camós Suñer, el 11 de març de 1919 l'arquitecte Martí Sureda i el mestre paleta Jaime Carreras Juana donen el vist-i-plau. AME. Fons Ajuntament de l'Escala. Acta 02/02/1919.

43. Costa Brava (31 de maig de 1920), p.7.

l'inspector d'ensenyament el Sr. José Montserrat Torrent⁴⁴ confirma la necessitat de llogar l'espai de l'escola de l'Ave Maria com una de les solucions a la problemàtica de manca de local escolar digne:

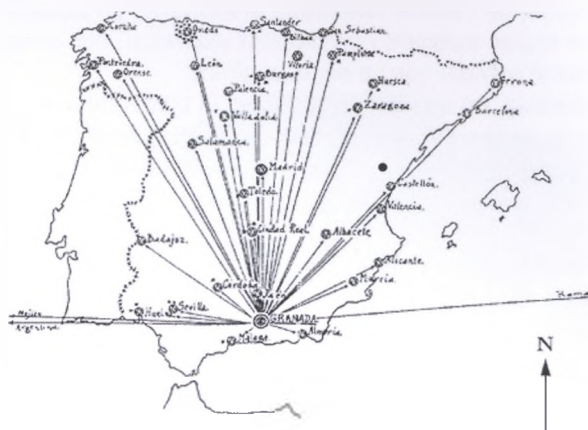
<<las escuelas nacionales de niños carecen de las indispensables condiciones higienicas, además de ser defectuosa la organización escolar [...] alquilandose el edificio construido por el Sr. José Ximinis Guri construido expresamente para escuelas o bien construyendo nuevos edificios escolares que reuniesen las indispensables condiciones de que estos carecen>>.

El 9 d'agost de 1921 l'alcalde Rafael Callol i Pasqual⁴⁵ comenta que des del 21 de març de l'any en curs es venen practicant les gestions per llogar l'edifici propietat del sr. José Ximinis construït en c. Santa Màxima amb façana al c. del Progrés per instal·lar les escoles nacionals de nens:

<<dicho Sr. Ximinis conviene en arrendar dicho edificio conocido por "Ave María" mediante el alquiler anual de mil pesetas y en vender el material escolar que los profesores sres Gratacós y Alsina han creído utilizable por el precio de 800 pesetas>>.

44. Inspector de primer ensenyament de 1915 a 1936 i en cap de 1920 a 1924.(Puigbert 1984, 50).

45. Guanter 2003, 135-136; Marquès 2006, p. 53; AME. Actes municipals 13/10/1918; 26/11/1918; 28/1/1919; 9/2/1919; 11/3/1919; 29/3/1921; 9/8/1921.

Mapa de España con la difusión de las Escuelas del Ave María.
Tomado de Memoria de las Escuelas del Ave María en
Sargentos de Joaquín Ciudad Pérez, Burgos. 2001. 4ª Edición.

El lloguer es va establir per vuit anys fins l'any 1929⁴⁶, però finalment acaba prorrogant-se fins l'any 1936, moment de la finalització de la construcció de les obres de l'Escola Nacional.

46. Guanter 2003, 135-136; Marquès 2006, p. 53; AME. Actes municipals 13/10/1918; 26/11/1918; 28/1/1919; 9/2/1919; 11/3/1919; 29/3/1921; 9/8/1921.

CONCLUSIONS

Serien diversos els aspectes que es podrien destacar de la breu història de l'escola de l'Ave Maria de l'Escala. Resseguint la proposta de redacció de l'article, cal emmarcar la fundació en el context del moviment social catòlic que s'impulsa durant la primera part del segle XX, que sota els principis socials i morals de l'Església Catòlica va tenir en l'acció educativa un dels pilars fonamentals. Al bisbat de Girona, sembla que un grup de preveres va tenir interès per les pedagogies del P. Majón. La iniciativa, a diferència de la majoria de casos del segle XIX, correspondrà al prebiterat diocesà amb la col·laboració de mecenes catòlics. Això es contextualitzaria la fundació del Casal Catòlic, d'escoles congregacionals femenines i el mecenatge d'en Josep Ximinis Guri amb la fundació de l'escola de l'Ave Maria inspirada amb la metodologia del canonge burgalès Andrés Manjón. Els responsables eclesials del moment a la diòcesi de Girona van ser favorables a aquesta nova metodologia d'escola activa, en un entorn com Girona on s'havia introduït amb molta força la innovació pedagògica de l'Escola Nova. El suport d'en Josep Ximinis Guri al projecte s'ha identificat amb el seu tarannà catòlic.

La ubicació de l'escola al costat de la indústria o molt propera també tindria una doble interpretació; les conviccions socials de l'empresari que busca el millorament de les condicions educatives de la vila i l'afavoriment de la conciliació familiar de les seves treballadores, ja que segurament les dones assalariades de la seva fàbrica portarien els seus fills a dit centre educatiu.

Sobre el centre educatiu pròpiament que va ser construït entre els anys 1914 i primers del 1915 i que va estar en funcionament del curs 1915-1916 al curs 1917-1918. La finalització de la seva activitat estaria en relació amb el trasllat de Mn. Pere Torrent, vicari de l'Escala a Lloret de Mar i el fet que el mestre de l'escola Ave Maria, el Sr. Ròmul Riera esdevé mestre provisional de l'escola nacional arran de la mort del fins llavors titular de l'Escala. Com a conseqüència d'això l'escola deixa de funcionar i el local queda buit. La manca d'una escola nacional amb unes condicions apropiades van impulsar l'interès de l'Ajuntament per a llogar l'espai a posteriori, tant per les condicions de l'edifici com el fet de poder donar continuïtat a l'Escola Nacional.

De com era el funcionament del centre, es dedueix que els tres anys que va estar en funcionament va seguir la normativa de l'època a nivell tant d'organització com d'articulació del currículum educatiu. Va mostrar però una sensibilitat per la llengua catalana amb la incorporació de la mateixa com assignatura a partir del curs 1916-1917 i va tenir el mestre Ròmul Riera com a mestre innovador, qui va dur a terme activitats pedagògiques innovadores com el treball a l'aire lliure, les sortides escolars educatives, etc. A més, es dedueix per la figura de Mn. Torrent una implicació per part de l'escola en les activitats de pastoral infantil i juvenil de la parròquia, en la línia de l'Església d'actuar en el temps de lleure. Malauradament, l'experiència va ser molt puntual i en els tres anys que va estar en funcionament el principal testimoni que sempre va perviure va ser el local escolar.

BIBLIOGRAFIA

F. Canes Garrido. (1999). << Las escuelas del Ave María: una institución renovadora de finales del siglo XIX en España>>. *Revista Complutense de Educación* (vol 10, núm 2: 149-166).

(1957). *Diccionario enciclopédico Salvat*. In-Mao. Barcelona: Salvat, p. 1132.

J. Domènech Moner. (1995). *L'ensenyament a Lloret de Mar (1599-1936)*, Lloret de Mar: Club Marina Casinet.

J. Domènech Moner. (1995). *Miscel·lània Lloretenca*, Lloret de Mar: Club Marina Casinet.

(1918). <<Los ejercicios espirituales y pedagógicos de Maestros en Bañolas>>. *El Magisterio Gerundense*, núm. 497 (11 de septiembre de 1918), pp. 3-6.

(1958). *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana*. Madrid: Espasa-Calpe, pp. 921-922

(2012). *Escola Empúries. 75 anys fent camí (1936 - 2011)*. Anglès: Impremta Pagès.

J. Gallegos Córdoba. (2014). <<La industria de gènere de punt a l'Escala>>. *Fulls d'història local*, núm. 103., l'Escala.

MD. Godoy. D. Grau. (2016). <<Un corrent persistent>>. *Revista Girona*, núm. 294 (gener-febrer), 74-79.

P. Guanter (2003) *Els alcaldes de l'Escala (1909-1999)*. *Entre el poder i l'oblit*, Figueres: BRAU edicions.

(1918). *El Magisterio Gerundense : Órgano de los maestros públicos de la provincia: Número 496* (4 de septiembre 1918), p. 15.

A. Manjón (1915). *Hojas Históricas del Ave-María Ley, instrucción, reglamento y presupuesto del Ave María*. Granada.

A. Manjón. (1916). *Hojas Históricas del Ave-María Ley, instrucción, reglamento y presupuesto del Ave María*. Granada.

S. Marquès Sureda. (2001). *Martí Rouret, mestre, republicà i català*. Girona.

S. Marquès Sureda. (2006). *L'Escala, un planter de mestres (1900-1939)*. Girona: Bàlec Llibres .

S. Marquès Sureda; Moret, Rosa Maria; González-Agapito, Josep; Pujol Fabrelles, David. (2013) *La renovació de l'escola pública de l'Empordà a tota Catalunya (1900-1939)* Girona- Figueres.

(1918). <<Notas de la Sección>>. *El Magisterio Gerundense : Órgano de los maestros públicos de la provincia: Año XII Número 498* (18 de septiembre 1918), p. 16.

J. Puigbert Busquets. (1984). *La Normal i el magisteri primària a Girona (1914-1936)*. *Ensenyament públic i ideologies a les comarques gironines*. Barcelona: UB.

ARXIU

Arxiu Universitat de Girona (AUG)

Arxiu Municipal de Girona (AMG)

Arxiu Diocesà de Girona (ADG)

Arxiu Històric de Girona (AHG)

Arxiu Històric de la Diputació de Girona (AHDG)

Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona (AHUB)

Arxiu Històric de l'Escala (AHE)

Arxiu Registre de la Propietat de l'Escala (ARPE)

Servei d'Arxiu Municipal de Lloret de Mar (SAMLM)

Sagrari Martorell Cubero

Xavi Cortés Nadal

Can Frigola

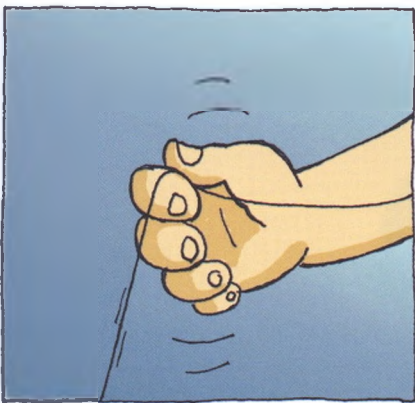
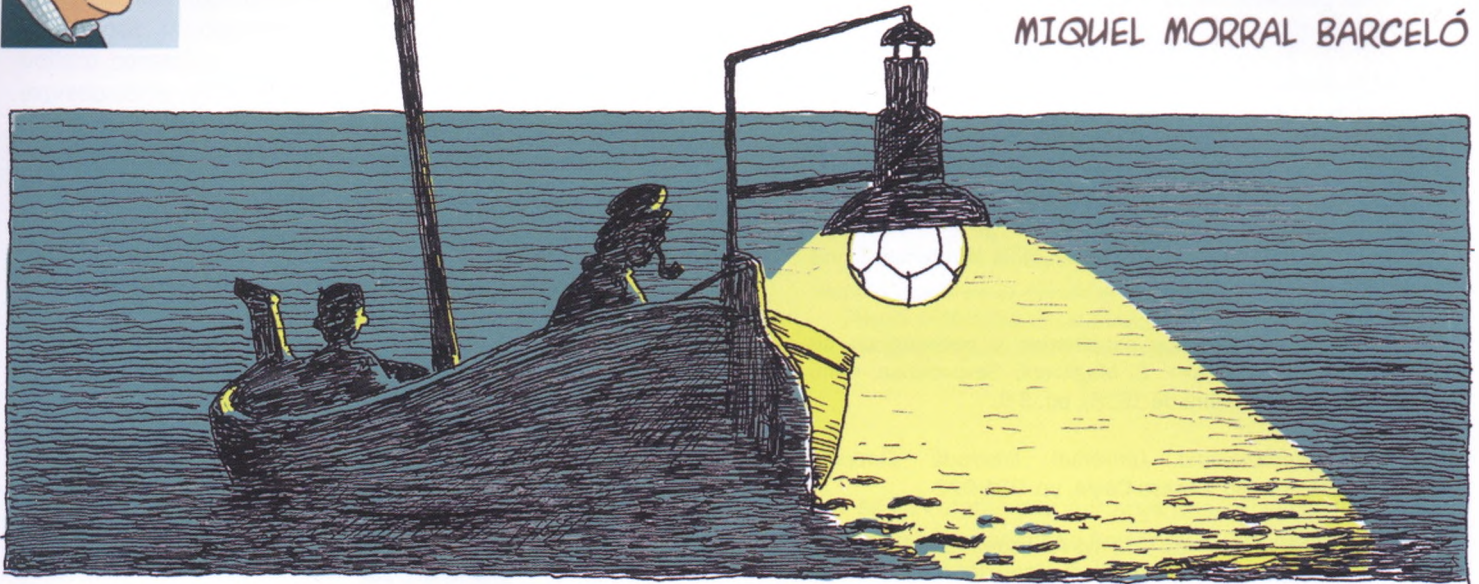
Pa cuit amb forn de llenya

C. del Mar, 15 · 17130 l'Escala, Girona.
Tel. 972 77 03 44

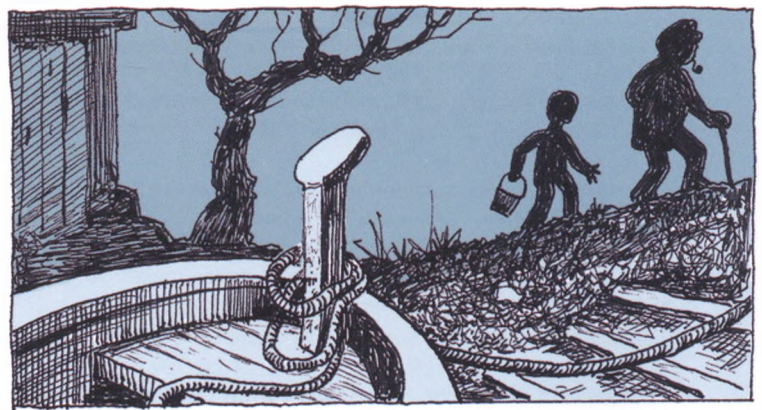

RONDA dibuixada

MIQUEL MORRAL BARCELÓ

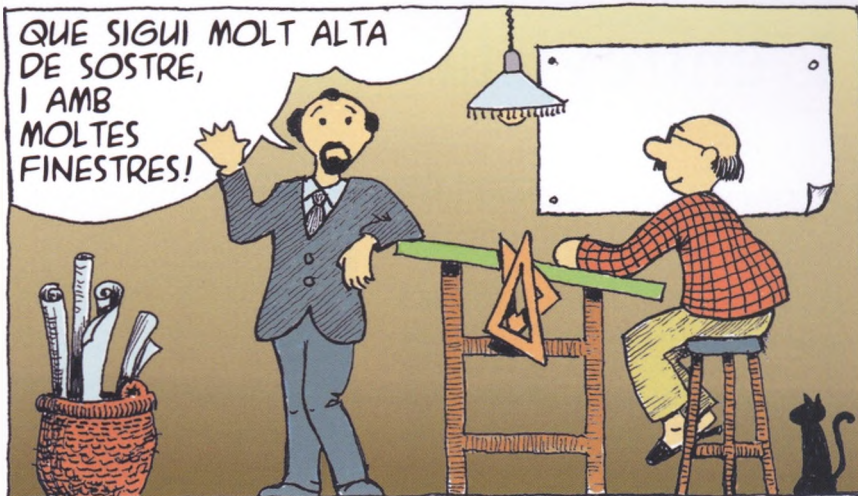
AVI!
EN TINC
UN!

L'ESCOLA DE L'AVE MARIA
ERA UN CENTRE PRIVAT
DE NENS QUE SEGUIA
EL MÈTODE EDUCATIU
"SISTEMA MANJON"

VA SER FINANÇAT
PER L'EMPRESARI
ESCALENC
DEL GÈNERE DE PUNT
JOSEP XIMINIS I GURI

QUE SIGUI MOLT ALTA
DE SOSTRE,
I AMB
MOLTES
FINESTRES!

(JA SURTEN)

EO!

PERET, FAS
CARA DE
SON!

ANIT L'AVI EM VA
DUR AMB LA
BARCA A FER
CALAMARS

QUINA SORT!
...SAPS, PERET?

EL MEU AVI NO EM VOL
DUR MAI AMB ELL
A LA SEVA BARCA!

SAPS UNA
COSA,
MARIA?

QUAN SERÉ GRAN, TINDRÉ LA MEVA BARCA,
I T'HI DURÉ TOTES LES NITS!

ANDRÉS MANJÓN Y MANJÓN
1846-1923
SARGENTES DE LA LORA

L'entrevista

SLOBODAN (BOBAN) MINIC

Va néixer el 20 d'agost de 1950 a Sarajevo. Fill d'una família mixta de classe mitjana formada per Mileta, coronel montenegrí a les ordres del general Tito i que participà en l'alliberament de Sarajevo i Zagreb a les acaballes de la II Guerra Mundial, i Ediba, mestra d'origen bòsnio-musulmà. És el segon de tres germans: Mahira i Jadranka.

Llicenciat en dret per la Universitat de Sarajevo, exercí de periodista i fou el director del programa de cultura de Ràdio Sarajevo durant anys (tenia una vuitantena de professionals a les seves ordres), convertint-se en un dels locutors més famosos i reconeguts del seu país. Va guanyar diversos premis, com el del festival de Ràdio de Iugoslàvia de l'any 1977.

L'any 1988 en Boban es va casar amb la Dina, també periodista d'origen bosnio-musulmà, passant a formar, per tant, una família mixta. D'aquesta unió nasqueren dos fills: en Goran i en Boran (Botxi).

Durant la guerra dels Balcans, en Boban va ser mobilitzat per anar al front, però es va poder escapar. Des del seu lloc de treball, la ràdio, va continuar, com va poder, lluitant contra la intolerància per tal de donar un bri d'esperança i normalitat a la gent amb les armes que més bé coneixia: la paraula i la música.

La Dina i els dos nens (en Goran tenia quatre anys i en Botxi un i mig), després de passar uns mesos a Eslovènia, varen arribar a Catalunya fugint de la barbàrie que assetjava el seu país amb l'ajut de Catalunya Ràdio i Fotògrafs per la Pau, primer a Girona i després a l'Escala, on foren acollits per l'associació Gent per la Gent l'abril de 1994. En Boban els va venir a visitar l'estiu del mateix any, però va retornar al seu país tot i el risc que corria en ser considerat una persona incòmoda pel seu programa de ràdio i pel seu compromís amb la causa bosniana. Va ser una decisió difícil, però presa a consciència per diverses raons: la primera la seva mare, Ediba, era a Sarajevo (al cap

Boban Minic al menjador de casa seva, a l'Escala. Foto: Rafel Bruguera.

Conferència de Boban Minic a la sala d'actes de l'Ajuntament de l'Escala.

d'uns mesos també arribaria a Catalunya); la segona, havia empenyorat la seva paraula amb els que l'havien ajudat a sortir, i la darrera per les seves profundes conviccions morals i ètiques, no volia passar per traïdor malgrat que els serbis ja li consideraven i havien posat preu al seu cap.

El 1995 va tornar a Catalunya per quedar-se definitivament entre nosaltres. A partir d'aquest moment va començar a explicar el conflicte bèl·lic del seu país arreu de Catalunya a través de xerrades, conferències, entrevistes i articles periodístics (foto). És autor de dos llibres sobre el tema: Bienvenido a Sarajevo, hermano (2012) i La vida y la muerte de Yugoslavia (2017). També és el protagonista del documental Good Night Sarajevo, basat en llibre Bienvenido a Sarajevo, hermano, i emès dos cops per les cadenes de televisió TV3 i Al Jazeera Balkans i visionat en diferent continents.

Va participar en la Sessió del Tribunal Permanent dels Pobles per als crims de l'antiga Iugoslàvia i l'any 2005 va ser guardonat amb el premi LiberPress.

En el pis superior d'aquest edifici de Sarajevo vivia la família Minic.
Foto: Rafel Bruguera.

L'edifici del govern de Bòsnia en flames el 1993.
Arxiu Rafel Bruguera.

Boban Minic assenyalant el mapa del setge que patí Sarajevo el 1992.
Foto: Rafel Bruguera.

COM ERA LA VOSTRA VIDA QUOTIDIANA ABANS DE LA GUERRA EN UNA CIUTAT COSMOPOLITA I OBERTA COM SARAJEVO I QUE HAVIA ORGANITZAT ELS JOCS OLÍMPICS D'HIVERN EL 1984?

Amb el transcurs del temps i comparant-lo amb la vida quotidiana d'ara, la vida a Sarajevo i a Iugoslàvia em sembla més idíl·lica i feliç. Sarajevo era una ciutat única, una barreja enriquidora de cultures i religions. Celebràvem junts les festivitats de les quatre religions (catòlica, musulmana, ortodoxa i jueva) que convivia voluntàriament sense cap mena de pressió. El jovent d'altres regions de Iugoslàvia venien a Sarajevo de cap de setmana per embeure's en l'ambient de la ciutat.

Els Jocs Olímpics d'hivern de 1984 van portar una il·lusió nova i van situar de nou en el mapa del món Sarajevo, conegut malauradament per l'assassinat de l'arxiduc Francesc Ferran, hereu a la corona d'Àustria el 28 de juny de 1914 i que desencadenà la Primera Guerra Mundial.

Sarajevo va ser un centre cultural, esportiu i industrial. Va donar un campió d'Europa de bàsquet, el KK Bosnia i dos clubs de futbol també varen ser

campions de Iugoslàvia. És la ciutat del gran pintor Mersad Berber (Girona i Figueres tingueren l'oportunitat de veure l'exposició dels seus quadres). De Sarajevo són Emir Kusturica, Goran Bregovic i "Óscar" Danis Tanovic, etc., etc. Per a mi va ser un privilegi viure a Sarajevo.

ON PODEM TROBAR, BREUMENT, LES CAUSES DEL CONFLICTE QUE DESEMBOCÀ AMB LA GUERRA DELS BALSANS?

Per donar una resposta completa cal explicar les causes històriques, polítiques, econòmiques, sociològiques, psicològiques, externes i internes... això podria marejar el lector. Resumit en poques paraules es va donar la casualitat o causalitat, que, en comptades ocasions succeeix, i que en un espai breu de temps es van mesclar totes aquestes causes incendiàries.

A la mort del president de Iugoslàvia, el general Tito, l'any 1980, el país es va quedar sense la seva autoritat i carisma, començant a sorgir tímidament dels seus amagatalls tot tipus de nacionalitats radicals, incloses les feixistes que havien sigut enderrocades

a la Segona Guerra Mundial.

En primer lloc es va reviuir el vell pla de la Gran Sèrbia i més tard el de la Gran Croàcia i Gran Albània.

La metxa del caos va ser la caiguda del mur de Berlín el 1989¹ o la derrota històrica del comunisme. La lliga de comunistes de Iugoslàvia, fins el moment factor de cohesió, va perdre el rumb i pràcticament entregà el país als nacionalistes sense establir les mínimes regles de transició democràtica.

L'Occident celebrava la victòria vers el comunisme sense parar atenció als països restats en els lllimbs. En el cas iugoslau, semblava que occident recolzava les forces separatistes.

Iugoslàvia amb el seu sistema polític-econòmic ple d'èxits i oposat al sistema predominant als EE.UU i la Unió Europea, incomodava als seus líders amb el lema «Divide et impera». Per a fer-vos una idea els francesos estaven a favor de Sèrbia, els alemanys d'Eslovènia i Croàcia i els Estats Units endarreraria la seva implicació en el conflicte deixant en evidència la UE, etc. etc.

Havia promès no marejar el lector, i me marejat a mi mateix.

Boban i la seva mare a la platja de Montenegro. Col·lecció família Minic.

Boban i els seus pares. Col·lecció família Minic.

ES PODIA HAVER EVITAT LA GUERRA?

Sense dubte, i de manera relativament fàcil, sí que es podia haver evitat el conflicte bèl·lic. Hauria sigut suficient fer des d'un bon començament el que es va fer al final de la guerra. Tancar els líders dels països i els partits bel·ligerants oferint-los ajut i no deixar-los sortir fins que s'haguessin posat d'acord sobre el futur fora separant-se pacíficament o fora convivint amb noves regles democràtiques.

La Comunitat Internacional ho va fer a finals de 1995 a Dayton² després de permetre gairebé 200.000 morts, 3 milions d'exiliats, nombrosos crims de guerra i el genocidi de Srebrenica.

COM ERA LA VOSTRA VIDA DURANT LA GUERRA?

Algú va dir que Sarajevo, durant el setge, va ser el camp de concentració més gran del món. Sincerament, així ens sentíem. Tancats, sense llibertat de moviment, menjar, beure, medicines, llum, calefacció... sense res i castigats pels nostres captors, bombardejats o tirotejats. Els sarajevites som coneguts pel nostre sentit d'humor negre i diem que l'única diferència entre Sarajevo i Auschwitz era que a Auschwitz- Birkenau hi havia gas. Durant els 1.425 dies de setge, varen morir a la ciutat 11.000 persones, de les quals 1.600 eren nens. El primer any els francitadors mataven una mitjana de 12 persones al dia.

Malgrat tot, la ciutat continuava la seva vida. S'organitzaven classes als passadissos, exposicions, obres de teatre i concerts als soterranis. Començaven a venir artistes de tot el món. Això ens ajudava a sobreviure.

Els fets més colpidors foren els dos bombardejos als mercats (en un d'ell vaig perdre la meva germana petita Jadranka), a les cues que la gent feia per buscar aigua i pa o les matances de nens que jugaven amb la neu davant de les seves cases. Aquests fets m'han marcat de per vida.

“Els sarajevites som coneguts pel nostre sentit d'humor negre i diem que l'única diferència entre Sarajevo i Auschwitz era que a Auschwitz- Birkenau hi havia gas.”

Boban a l'emissora de Ràdio Sarajevo. Col·lecció família Minic.

I EL TEU PAPER A RÀDIO SARAJEVO?

Fou més important del que jo em pensava en aquells moments. Per mi era normal quedar-me a Sarajevo i continuar treballant a Ràdio Sarajevo. Després em vaig adonar que els primers dies del setge dels 400 treballadors només vam anar a treballar uns 25. També em vaig donar compte que la meua presència a la ràdio va tenir ressò entre els oients bombardejats amb la propaganda que no es pot conviure junts. Un no musulmà defensa Sarajevo i els seus valors. Pot ser que per això per als de Karadzic vaig ser un traïdor. Al ser aquests els que feien servir el lema “o amb nosaltres o contra nosaltres”. En els meus programes intentàvem trencar aquest esquema, ajudant la gent a sobreviure i en ocasions allunyar-los i abstreure'ls dels temes que els angoixaven. Fins que, un dia, després de treballar, o parlar durant hores sense ni una gota d'aigua, les cordes vocals digueren: Prou!

LA MATANÇA DE SREBRENKA³ DEL 11 DE JULIOL DE 1995 VA AJUDAR A PRECIPITAR D'ALGUNA MANERA LA FI DE LA GUERRA?

Seguríssim, ja no es podia tolerar tant de patiment, tanta barbàrie. Els ciutadans dels països d'Occident van començar a mobilitzar-se, els intel·lectuals, els artistes... això va obligar els líders mundials a fer alguna cosa. Tot i que sobre Srebrenika encara hi ha secretisme, no hi ha cap mena de dubte que el genocidi, innecessari pel resultat de la guerra, va obligar a la CI* a moure fitxa.

Els fets, com he dit, van tenir lloc l'11 de juliol del 1995 i ja el novembre del mateix any es va signar el tractat de Dayton que va posar punt i final a la guerra.

Imatge del 2017 d'un edifici de Sarajevo encara amb els estralls de la Guerra. Foto: Rafel Bruguera.

El músic Michael Evstafiev tocant el 1992 a les ruïnes de la biblioteca de Sarajevo. Arxiu Rafel Bruguera.

COM I QUAN DECIDIU QUE LA FAMÍLIA HA DE MARXAR D'AQUELL INFERN?

En aquest punt la Dina i jo discrepem. Ella diu que la decisió madurava amb cada matança i humiliació, però per a mi el desencadenant de la decisió va ser quan una nit, sense llum, vam sentir un soroll i l'endemà vam trobar la bala d'un francitador al coixí on el meu fill petit, en Botxi tenia el cap recolzat mentre dormia dins el seu bressol.

COM S'HO FAN LA DINA I ELS NENS PER SORTIR DE SARAJEVO I DE BÒSNIA?

Fent servir els meus contactes, perquè no esmentar-lo, els vaig apuntar en un comboi que havia de sortir de Sarajevo per territori sota domini serbo-bosni, escortats pels tancs d'UNPROFOR

(Força de protecció de les Nacions Unides)⁴. Però entre els obstacles d'uns i dels altres, el comboi va sortir amb sis mesos de retard.

Van trigar tres dies i tres nit per no fer més de 300 km fins els port de Split, a la costa croata. Després van arribar a Eslovènia on van haver d'amagar-se de la policia mentre buscaven en va un país que els hi expedís el visat. Després de dos mesos, i gràcies a una connexió periodística i sense papers, van arribar a Catalunya. Es mereixen ser mencionats: el corresposal de Ràdio Sarajevo a Ljubljana (Liubliana), Sasho Vugdalic; el corresposal de Catalunya Ràdio als Balcans, Joan Solés, i el president de Fotògrafs per la Pau, Miquel Ruíz. Amb el seu ajut, la família va venir, primer, a Girona i després d'uns altres dos mesos a l'Escala, on foren acollits per l'associació Gent per la Gent l'abril de 1994. Goran tenia 5 anys i Botxi un any i mig.

PER QUÈ DECIDEIXES QUEDAR-TE? PODIES HAVER MARXAT?

En primer lloc, no vaig voler fugir com molts dels meus col·legues, hauria decebut a molta gent. I la segona, era gairebé impossible aconseguir permisos. Vaig tenir l'obligació laboral i sense l'ajut de les tropes internacionals o sense pagar a oficials corruptes, era impensable sortir de Sarajevo.

Després del bombardeig de Markale del 5 de febrer de 1994⁵, sembla ser que vaig tenir més possibilitats per obtenir el permís.

EXPLICA'NS LES TEVES DUES SORTIDES DE SARAJEVO?

Tant la meua primera com la segona sortida de Sarajevo van ser a través del famós túnel que anava per sota de les pistes d'enlairament i aterratge de l'aeroport de Sarajevo.

La primera va ser l'agost de 1994, vuit mesos després del comiat a la meua família. Aquell dia el túnel era tancat pels civils, esperaven o bé alguna delegació o alguna unitat militar. En un moment decidiren deixar-nos passar a un polític bosnià i a mi. El túnel era sec i buit, no vaig tenir aquella sensació d'angoixa ni claustrofòbia que normalment acompanyaven els que el travessaven per primera vegada.

A la sortida, ja en territori lliure, vam haver de córrer per un descampat perquè en algunes parts del camp, els franctiradors serbo-bosnians tenien visibilitat i disparaven als "corredors". En el primer poble vam parar un camió, el conductor- quina sort vam tenir- anava a Croàcia i passava pel port des d'on sortia el ferri que anava a Itàlia. Vam passar per diferents controls i un d'aquests mai

Els fills d'en Boban i la Dina, Goran i Botxi, al seu pis de Sarajevo tot just abans de marxar cap a l'Escala. Col·lecció família Minic.

Recorregut del túnel de 800 metres metres de llargada que es va construir sota l'aeroport de Sarajevo per sortir de la ciutat. Arxiu Rafel Bruguera.

Edifici on acabava el túnel per sortir de Sarajevo i on actualment hi ha un museu-memorial. Foto: Rafel Bruguera.

l'oblidaré. Ens va parar un policia croat en un control desèrtic i només pel meu nom i estatus (fill d'un matrimoni mixt) va voler matar-me. El motiu no era altre que nosaltres trencàvem els ideals que no es podia viure junts i els testimonis de que aquesta convivència era factible. Fèiem nosa.

Em va salvar un bon suborn que el conductor del camió va posar a la ma del policia mentre aquest ja desenfundava la seva pistola.

El segon cop, al mes de desembre, el túnel era ple de fang i aigua, i en aquella ocasió acompanyat per un centenar de persones corrents darrera

meu. Esperava no caure perquè la fugida impetuosa i descontrolada dels companys d'aventura em trepitjaria. A l'altra banda vaig oferir diners a un jove que tenia un cotxe vell i atrotinat per portar-me a l'altra costat de la muntanya d'on sortien autobusos. Va ser tota una odissea, el vehicle en el revolt més perillós, on els llançagranades serbo-bosnians tenien més angle de visió, es va aturar i vam haver de baixar i empènyer-lo uns metres fins que es va arrencar de nou. Vaig arribar a Split i amb el ferri vaig passar a Itàlia i canviant de transport i fingint dormir en les fronteres vaig entrar a Espanya.

COM VALORES EL PAPER DE LA COMUNITAT INTERNACIONAL ABANS, DURANT I EN POSTERIORITAT A LA GUERRA?

Ja he dit alguna cosa abans sobre el seu paper. Per mi va ser una decepció. La CI no té com a regla general preveure els conflictes sinó només palliar les seves conseqüències. Van deixar que la guerra s'estengués, que causes moltes víctimes, proclamaren embargament d'armes que en aquest cas perjudicava només als bosnians, és a dir, les víctimes i quan els serbis amb l'ajut de l'antic exèrcit popular iugoslau, ocuparen el que els interessava, posaren sobre el terreny «les unitats de pau» tot i que la pau no va arribar abans de començament de 1996. Aleshores, actuaren tard i malament.

Després de la matança (o genocidi) de Srebrenica, la CI i especialment els EEUU, decidiren agafar les regnes. A través de la Conferència de Dayton s'acabà la guerra, però el paràgraf 4 d'aquest tractat -que es convertí en la constitució de Bòsnia- va deixar un país dividit, insostenible i inviable. Alguns diuen que ho varen fer a propòsit. En tot cas és un tema complicat que necessitaria una llarga i complexa explicació.

I EL PAPER DE L'ESTAT ESPANYOL I DEL SEU EXÈRCIT?

Em va cridar l'atenció un fet curiós. Es tractava de la inicial identificació d'Espanya amb la Sèrbia de Milosevic i els catalans amb Croàcia en un començament i després amb Bòsnia. Què passava? Madrid pensava, i anava errat, que Milosevic intentava mantenir la unitat de Iugoslàvia (com Madrid defensa la unitat d'Espanya) i els catalans s'identificaven amb els bosnians com poble que vol la independència i l'estat els castiga per aquest fet. Aquesta és una de les raons per la que Catalunya ajudava Bòsnia més que l'estat espanyol.

Memorial a les més de 8.000 persones que varen perdre la vida en l'ocupació de Srebrenica del 1995 per part de Mladic i les tropes sèrbies. Foto: Rafel Bruguera.

Imatge del 2017 de la biblioteca de Sarajevo, una vegada reconstruïda amb fons de diversos països, entre els quals Espanya. A la seva esquerra un edifici encara amb els impactes de la metralla. Foto: Rafel Bruguera.

Més tard, en una zona molt complicada d'Herzegovina on hi hagué molta tensió, inclosa la guerra entre croates i bosni-musulmans, va arribar el Batalló Espanyol i va aconseguir pacificar la vila i ajudar la població. Avui dia els vilatans parlen molt bé d'aquesta unitat. Hi ha una plaça dedicada a Espanya i el vell pont, el símbol de Mostar, va ser reconstruït amb l'ajut de l'estat espanyol.

CATALUNYA ES VA IMPLICAR MOLT A FAVOR DE LA CAUSA BOSNIANA FINS AL PUNT QUE SARAJEVO VA SER DECLARAT L'ONZÈ DISTRICTE DE BARCELONA EN L'ÈPOCA DE PASQUAL MARAGALL A L'ALCALDIA. COM HO VALORES?

Això fou una de les coses que els bosnians, i especialment els habitants de Sarajevo mai oblidaran. Dues ciutats olímpiques es brindaren una amistat duradora. No es tractava només de l'ajuda humanitària sinó també es tractava d'amistat, afecte, empatia tant necessàries per la gent de Sarajevo que se sentia abandonada a la seva sort.

La visita de Pascual Maragall va tenir una conseqüència encara més gran. En el seu informe sobre la situació viscuda a Bòsnia va canviar la postura i la política de Madrid, perdent Milosevic d'aquesta manera el tracte preferent de Madrid. És molt interessant que els contactes perdurin, tant els institucionals com els personals. Fa poc, Manel Vila, de l'Ajuntament de Barcelona -un treballador humanitari incansable- va ser nomenat "el ciutadà d'honor de Sarajevo".

“Madrid defensa la unitat d'Espanya i els catalans s'identificaven amb els bosnians com poble que vol la independència i l'estat els castiga per aquest fet.”

Els fills d'en Boban i la Dina, Goran i Botxi, poc després de l'arribada a l'Escala. Col·lecció família Minic.

La família Minic a l'Escala. Col·lecció família Minic.

La família Minic en un viatge a Sarajevo. Col·lecció família Minic.

“En el meu llibre vaig escriure que un dia em vaig adonar que el meu poble empordanès té el mateix nombre d'habitants que Sarajevo ciutadans assassinats durant la guerra.”

PARLA'NS UNA MICA DE LA VOSTRA VIDA A L'ESCALA?

L'Escala no va ser la nostra tria, ni tan sols sabíem on estava situat, però ja ho he dit en alguna ocasió, que en tota la desgràcia de la guerra, fam, exili, i pèrdues... vam tenir una mica de sort en arribar a aquest poble, conèixer la seva gent i començar a construir la nostra llar.

Beneïda casualitat, després de dos mesos d'estança en un petit pis a Girona, pis que uns mesos abans la meva germana Mahira va rebre de l'ONG Fotògrafs per la Pau, un grup de gent de l'Escala es va oferir a acollir la meva família perquè la família que tenien destinada es va desdir i va marxar a un altre país.

Poc a poc ens hem integrat, especialment els nens, que són uns escalencs al cent per cent. El fet que ambdós són esportistes i entrenadors, un de bàsquet i l'altre de futbol, els ha ajudat a viure la vida del poble amb tots els pulmons.

Jo mateix, en trepitjar l'Escala, vaig sentir amor a primera vista, que per cert encara dura.

En el meu llibre vaig escriure que un dia em vaig adonar que el meu poble empordanès té el mateix nombre d'habitants que Sarajevo ciutadans assassinats durant la guerra. En ocasions tinc la impressió o al·lucinació que aquí he trobat a tots els que vaig perdre en la meua ciutat natal.

VEUS ALGUN PARAL·LELISME ENTRE LA SITUACIÓ POLÍTICA QUE VIU CATALUNYA I LA DE LA BÒSNIA PRE- CONFLICTE?

Potser arran de la meua extrema sensibilitat hi trobo paral·lelismes. Veig moltes coses, declaracions o esdeveniments que vaig viure a la Bòsnia dels anys 80 i primers 90, que m'hi fan pensar.

Em sembla que vaig ser un dels primers, sinó el primer que vaig utilitzar el terme «la balcanització d'Espanya».

Amics i coneguts s'oposaren, alguns s'enfadaren argumentant que la democràcia espanyola és forta i que la seva pertinença a la Unió Europea i a l'OTAN no permetran mai la violència ni res semblant. Jo vaig veure una guerra subterrània dels mitjans de comunicació, vaig veure el sorgiment del nacionalisme perifèric i central, la manca de flexibilitat de les forces polítiques i moltes altres coses que albiraven sensacions nefastes. Per un altre costat, ja he vist en la crisi de Iugoslàvia com la democràcia és vulnerable i dèbil i com la CI sovint apaga les flames amb gasolina.

Els amics frontalment es van oposar a les meves opinions sobre la balcanització d'Espanya, ara m'aturen al carrer i confessen que pot ser no anava tan errat. He de confessar que no estic gaire content per això.

ESTÀS MOLT BEN INFORMAT I VISITES ASSÍDUAMENT EL TEU PAÍS. COM EL VEUS ACTUALMENT?

Estan succeint coses molt estranyes. En els països que s'han estat netejats ètnicament, els nacionalismes radicals no paren de créixer. Sèrbia i Croàcia han entrat en una espiral de rearmament i quan s'enfronten Sèrbia i Croàcia, és Bòsnia la que paga els plats trencats. Dins de la mateixa Bòsnia la situació és tensa. Bòsnia està dividida en dues entitats, que en comptes de buscar objectius comuns, cada dia s'allunyen més una de l'altra. Els serbo-bosnians intenten separar-se mentre els croats demanen tenir la seva entitat; sabent que ni una cosa ni l'altra es podran aconseguir sense una altra guerra.

En tot cas, Bòsnia mai ha tingut l'oportunitat de convertir-se en un país normal. La situació política interna

i encara més l'organització política i territorial establerta i cimentada a Dayton no la permet avançar. El món al inrevés. Els analistes diuen que la situació al país no era tan dolenta des del final de la guerra. Molt sovint s'esmenten nous conflictes. La guerra és la paraula clau present en els mitjans de comunicació i en els discursos polítics nacionals. La regió sencera es troba a la cua dels països europeus en el PIB, en inversions, en treball i, ocupa els primers llocs de la llista de pobresa, corrupció, inseguretat. A més a més, tots els països de la regió junts, després de 20 anys de "llibertat" no arriben al PIB de l'extinta Iugoslàvia.

US HEU PLANTEJAT TORNAR-HI?

Si us torneu a rellegir la penúltima pregunta, trobareu la resposta d'aquesta.

NOTES

1. <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/12/04/el-mur-de-berlin/>

2. Els Acords de Dayton és el nom de l'acord de pau a què s'arriba el 21 de novembre del 1995 a la base aèria de Wright-Patterson prop de la ciutat de Dayton, Ohio, als Estats Units, després de vint dies de negociació. Posaven el punt final als tres llargs anys i mig de guerra a Bòsnia, un dels conflictes armats de l'anterior República Federal Socialista de Iugoslàvia. Els principals participants eren els presidents serbi (Slobodan Milošević), croat (Franjo Tuđman) i bosni (Alija Izetbegović), així com el negociador estatunidenc Richard Holbrooke. També hi varen assistir en representació de la UE Carl Bildt i el ministre d'assumptes exteriors de Rússia Igor Ivanov. Un participant clau en la delegació dels EUA era el general Wesley Clark (que més tard seria el comandant suprem de l'OTAN a Europa (SACEUR) el 1997). El representant militar de l'UK era el coronel David Leakey (més tard comandant de l'EUFOR el 2005). Els acords de Dayton preveïen una partició de Bòsnia i Hercegovina més o menys igualitària entre la Federació de Bòsnia i Hercegovina (croato-bosniana) i la Republika Srpska (bosniana-serbia), així com el desplegament d'una força de pau multinacional. Bé que formalment van ser signats definitivament a París el 14 de desembre de 1995, aquests acords han passat a la història amb el nom d'acords de Dayton.

https://ca.wikipedia.org/wiki/Acords_de_Dayton

3. La matança de Srebrenica, també coneguda com a massacre de Srebrenica o genocidi de Srebrenica, es produïa el juliol de 1995 amb l'assassinat de com a mínim 8.000 homes bosnians, des d'adolescents fins a ancians, a la regió de Srebrenica a Bòsnia i Hercegovina per l'Exèrcit de la República Sèrbia sota el comandament del general Ratko Mladić i seguint les ordres polítiques de Radovan Karadžić. Els dispositius de seguretat estatals especials de Sèrbia coneguts com els Escorpins també participaren en la

massacre. Les Nacions Unides havien declarat prèviament Srebrenica "àrea segura" amb la presència de 400 soldats holandesos armats que no evitaren la massacre. La massacre inclou uns quants exemples on nens i dones eren també assassinats. Encara que el nombre exacte de morts és difícil de determinar, la llista de gent desapareguda o morta a Srebrenica compilada per la Comissió Federal de Persones Desaparegudes per ara inclou 8.373 noms https://ca.wikipedia.org/wiki/Matan%C3%A7a_de_Srebrenica *CI Comunitat Internacional.

4. La Força de protecció de les Nacions Unides, UNPROFOR, eren les principals tropes de les Nacions Unides pel manteniment de la pau a Croàcia i a Bòsnia i Hercegovina durant les guerres iugoslaves. El seu servei va tenir lloc entre el febrer de 1992 i el març de 1995. L'UNPROFOR estava compost per gairebé 39.000 efectius, 320 dels quals van ser morts en servei, dels següents països per ordre alfabètic: Argentina, Bangladesh, Bèlgica, Brasil, Canadà, Colòmbia, Dinamarca, Egipte, Espanya, Eslovàquia, Estats Units, Federació Russa, Finlàndia, França, Ghana, Índia, Indonèsia, Irlanda, Itàlia, Jordània, Kenya, Lituània, Malàisia, Nepal, Nova Zelanda, Nigèria, Noruega, Països Baixos, Pakistan, Polònia, Portugal, Regne Unit, República Txeca, Suècia, Suïssa, Tunísia, Turquia, Ucraïna i Veneçuela. <https://ca.wikipedia.org/wiki/UNPROFOR>

5. Les massacres de Markale van ser dos fets del genocidi perpetrat per l'Exèrcit de la República Srpska (VRS) contra objectius civils durant el setge de Sarajevo. Va tenir lloc en el mercat de Markale, ubicat en el centre històric de la ciutat de Sarajevo, avui la capital de Bòsnia i Hercegovina. El primer va tenir lloc el 5 de febrer de 1994 on 68 persones foren assassinades i 144 resultaren ferides. La segona, el 28 d'agost de 1995, quan cinc impactes de morter mataren a 43 persones i feriren 75 més.

https://es.wikipedia.org/wiki/Masacres_de_Markale

Boban Minic a l'estudi de ràdio (cursiva). Col·lecció família Minic.

Sagrari Martorell Cubero

Rafel Bruguera Batalla

encara sense web?!

webstorming

WEBS A MIDA · DISSENY · PROGRAMACIÓ

www.webstorming.cat · 616 514 318

encara sense logo?!

pomona estudi creatiu

DISSENY GRÀFIC: LOGOS · FULLETONS · CATÀLEGS · I MOLT +

pomona@pomona.cat · www.pomona.cat

GARATGE FERRER

Servei Oficial CITROËN
Per L'Escala i comarca

Restauració de
2 CV i MEHARI

MECÀNICA I PINTURA MULTIMARCA

Zona Industrial
Closa d'en Llop, 81 17130
l'Escala (Girona)
Tel. mòbil 620 107 256
Tel. 972 771 264
Fax 972 773 594
garatgeferrer@gmail.com
www.garatgeferrer.com

FRANCESC ALBERT I PARADÍS: UN ASPECTE DE LA CRISIS ECONÒMICA ACTUAL (TENDINT A LA SOLUCIÓ)

FRAGMENT DE LA CONFERÈNCIA DONADA A L'ATENEU BARCELONÈS EL DIA 21 DE JULIOL DE 1911

Aquesta idea de portar al camp als infants abandonats, no és pàs absolutament nova, que diguessim. Il·lustre sociòlech hi ha, y particularment especialista en els estudis sobre la beneficència, que la té insinuada. Aquí mateix, en la propia Barcelona, segons he pogut veurer en una notabilíssima "Ponencia" presentada ara de poch a la Junta Provincial pels senyors D. Ramon Albó y Martí y D. Francisco Puig y Alonso, també se n'ha parlat com d'un recurs aprofitable, si bé partint d'una base y aconsellat un sistema que, ademés de no ésser aplicable més que en escala molt reduhida, al meu entendre, és inacceptable.

Comensen, els dits senyors, classificant el conjunt dels infants desamparats en elements de camp y elements de ciutat, segons les seves condicions especials "heredadas ó adquiridas de temperamento, carácter, inclinaciones ó hábitos", y acaben per proposar que'ls primers siguin portats als camps, baix el règim anomenat familiar, que consisteix en colocalos a casa de families agrícoles que's prestin a admentrels com si's tractés d'afiliats.

Ningú més convensut que jo del gran valor que's deu concedir a l'herencia, aixís en lo físich com en lo psicològich o moral: he tingut ocasió d'observarne cassos adhuch en animals, y si bé'm guardaré d'afirmar que tinch datos suficientes pera formar opinió definitiva en el plet existent entre l'herencia y'ls medi y educació, crech poder afirmar que en el fons de la personalitat hi ha olt, moltíssim de supervivencies de formes y de modalitats propries de les edats passades.

Hi ha herencia, sens dupte, però per molt que'n favor seu volguem apuntar, per molt que volguen enaltir l'importancia a concedirli, sols pot consistir en la transmissió d'estructures, qualitats y defectes d'ascendent a descendet, però d'estructures, qualitats y defectes no fixes y invariables, plenament constituïdes, sinó en gèrmen y que necessiten desenrotllarse y definirse pera informar el conjunt de la personalitat. Se desenrotllaran, si les circumstancies de medi, d'educació els hi són favorables; però no's desenrotllaran, quedaran reduïdes a la simple condició de tendència innata y latent, s'atenuaran o s'anularan en absolut, segons sigui la seva essencialitat, el medi extern de desenrotlllo individual y l'educació rebuda. Concedint tot lo que's pot concedir en favor del principi hereditari, podem perfectíssimament comprendre que un individu nascut en el mal y de pares que han viscut o heretat e mal, sigui, o bé incorregible, o de tal naturalesa, que en ell restin sempre tendencies remarcals a retornar al mal, car aquí's tracta de vida psíquica fonamental; però d'aquí a acceptar que per la sola rahó d'herencia en individus que poden ésser transportats de bona hora a un medi adequat, sigui "dificilísima su adaptación á la vida del camp hasta el punto de no poder sobreponerse á la nostalgia que sienten por la capital", vida externa, purament formal, hi ha una immensa distancia. Y no diguem ès referent a lo de les condicions adquirides, per

quant, pel sol fet de la separació de la ciutat abans d'haver pogut formar definitivament la personalitat, no tenen ni poden tenir importancia de cap mena.

En quant al sistema en sí, el règim familiar, me sembla apoyarse en una especie de llegenda parellera a la dels pastors y pastorets de la poesia romàntica y renyida del tot ab els fets de la vida real. És l'aplicació, diuhen, d'aquell sabi principi: "la mejora de la tierra por el hombre y la reforma de este por el cultivo de la tierra", que's l'expressió de la creencia, molt extesa, de que l'home dedicat al conreu de la terra és més pur, més honrat, més moral que l'home dedicat a altres menes de treball, equivocació grossa, puig els fets ens diuhen que l'home de la terra no és ni millor ni pitjor, ni més moral ni més immoral que'ls altres homes. No té, és cert, els vicis propis de la gent que viu engrans comunitats, ja que la vida de relatiu aïllament que porta li priva de tenirlos, però ne té d'altres que no seré pas jo qui digui que no són pitjors, a n'algú dels quals, tal volta, no seria pas temerari referir les formes mixtes del Satir de la Mitología.

No volent rahonar apoyats en la simple imaginació y ajustant-nos estrictament a la realitat, hem de dir que, en el fons del nostre pagès, no hi ha rès o casi bé rès de moral. No és pas que sigui propiament immoral en el sentit de antimoral, però és amoral en el sentit de que no té verdedera conciencia de la moralitat. Sab que hi ha coses bones y coses dolentes, perquè aixís sempre ho ha sentit a dir, y, més encara, perquè unes li convenen y altres no; sab, per exemple, que està mal fet el robar, però si ab una excusa o ab afirmar rodonament que no dèu o que ha pagat, pot estalviar-se'l treures diners de la butxaca; si adormintse a temps pot fer que'l seu bestiar pasturi en el prat del vehí; si, sens perill d'ésser descobert, pot fer córrer un brassat de garbes del camp del costat; si, venent el gra, pot escamotejarne encara que no sigui més que mitj quartà, etc., això, no creu pas que sigui robar, això ho fa puig és negoci, èsser viu, èsser més espavilat. No, senyors, no; el pagès no és normal: sovint jugador, casi sempre bebedor d'alcohols, sempre sensual y més que econòmic, avar, no té verdedera noció de la moralitat.

El quadro es negre, es veritat. Qualsevol de vosaltres por comprobarne la certesa, ab sols tenir en compte el nombre de portentós d'hostals-tabernes que existeixen y prosperen en nostre camp; prenent nota dels que's casen havent celebrat Sant Esteve avans de Nadal y anant a les treballades, ahont, entre homes y dones, sempre se juga a grapat.

L'únich que hi ha, l'únich que separa l'immoralitat propia del camp, de la corrupció propia de la ciutat, es que a n'aquell ho presideix tot una verdedera inconsciencia; l'únich que hi ha es que lo que en la ciutat es pensar, voler, refinar, rebejar-se en el mal, en el camp es deixarse arrastrar per instints o inclinacions més o menys naturals.

Francesc Albert i Paradís. Col·lecció família Albert.

Francesc Albert i Paradís. Col·lecció família Albert.

De casos pràctichs, verdaderes demostracions de lo que dich, a dotzene els he presenciats; com a mostra pàlida vaig a contarne un que, en certa manera, demostra la inconsciència moral.

Se tracta d'una noya joveneta, d'uns disset o divuit anys. Se planyía, en presencia de varies persones, de la severitat del senyor rector del poble, que s'empenyava en que no continués un ball de tarda de diumenge, que'l jovent havia organísat.

-Y jo no sé per qué hi té que dir- deya la noya-, com si ballant fessim algun mal. Al fí y al cap-continuaba-millor es ballar que anar a marginar.

Se drià que molt podem ferhi nosaltres, escullint escrupulosament la familia a que's deurà confiar l'infant a que's deurà confiar l'infant, a fí de que sigui la més pura, la més digna y més honrada, y se dirà, ademés, que'l règim familiar, sempre presentarà la ventatja de donar familia adoptiva al que no la té natural, mes es en va buscar rahons. L'infant, si no reb el mal exemple en la mateixa casa en que habiti, lo que será cas rar, de mossicot u de mosso el rebrà dels seus companys, y lo que es familia, lo que es la verdadera familia, en cap casa pagesa la podrà trovar, puig ni l'estimació, ni'l verdader, però desinteressat, interès, ni la coral compassió en favor del desgraciat, entren en els comptes que's fan els pagesos, y sinó, vegís la nosa que fan els vells y velles, en general, els que ja no poden treballar, adhuc si són pares, avis o germans.

Per altra part, tinguis en compte lo que convé a la colectivitat que esdevinguin els infants que volem portar al camp. Lo que convé no es pas precisament augmentar el nombre de besties humanes dedicades a estripar terrosos, sinó augmentar el nombre d'agricultors intel·ligents, capassos d'aplicar els més nous y avençats procediments de conreu. Y això ho aprendrà el nostre infant ab el règim

familiar? Si no ho saben els que li faran de mestres, els únichs mestres que tindrà! Si'l pagès actual, és en sa immensa majoria, la rutina personificada, refractari a tota refomra, rêmora del progrès y fins enemich de raciocinar.

No vol pas dir tot això que deixi de regonèixer els greus inconvenients que té o presenta el règim d'asil y en comunitat, especialment en lo que fà referencia a la moral y a la preparació pera la futura vida lliure; més sí que vol dir que, entre dos mals, cal escullir el menor, y el meor es, en nostre cas, l'Asil-escola, ab major motiu quan se pot limitar la vida en comunitat a lo estrictament indispensable y agafar per base unes relatives llibertat y responsabilitat.

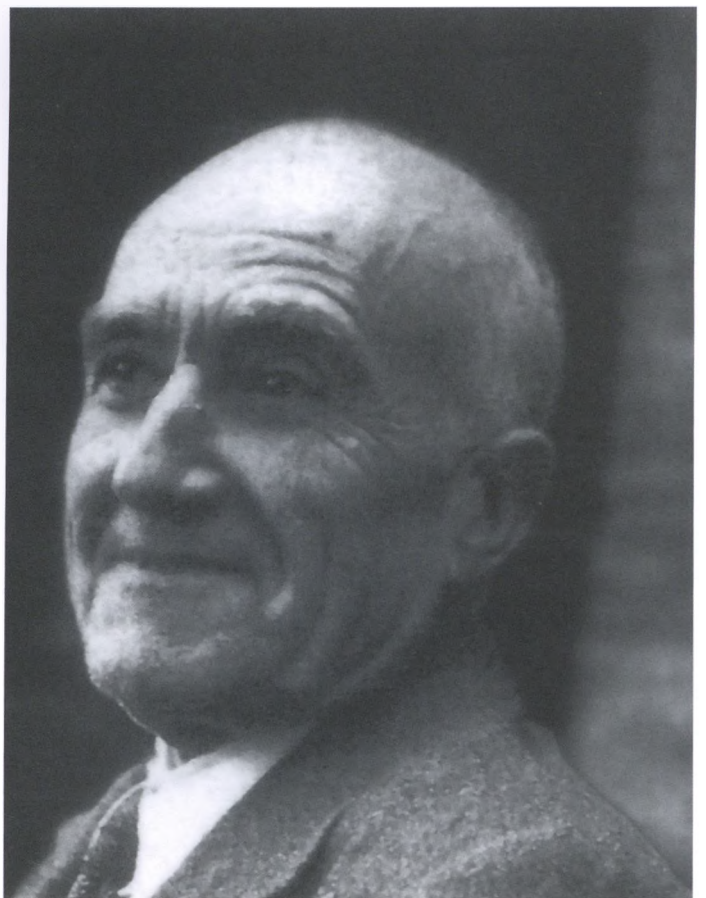
Tornant ara a lo que deyem abans de la digressió a que'ns ha conduhit la Ponencia dels seyors Albó y Puig Alfonso, lo primer de que hem d'ocuparnos és de buscar quina pot ésser la mellor manera de fixar en el camp als elements que tracten de portarhi. Si'ns limitessim a agafar als infants abandonats, a treurels de la ciutat y portarlos a un Asil-escola d'agricultura, sense arribar fins més enllà, correriem el més que probable risch de que, un cop els infants fets homes y un cop amos y senyors de sí mateixos, recordant, y fins, si's vol, anyorant la vida y les coses de la ciutat, acabin per emigrar.

Si tal cosa succehís, tots els nostres esforços, totes les energies esmersades y tots els sacrificis realísats, resultarien, més que inútils, contraproduhents, ja que, pera viurer, de totes maners, en la ciutat, més els hi ha de convenir als nostres individus tenir ofici ciutadà que no pas l'ofici de la terra. Pera evitarho, jo no hi veig més que un medi: l'interès material, el lligar l'home y terra de tal manera que l'interès del primer vagi anexe a la seva permanencia definitiva en el camp.

Com a simples jornalers, aquest interès no'l tindran pas y, ans al contrari, l'interès individual consistirà en abandonar el camp. Massa instruïts per poguer acontentarse ab una vida dura y miserable retribuïda, aspiraràn a progressar, y com rès els lligarà a la terra y en ella serà difícil la satisfacció de les seves ansies de millora, pensaran en unmedi que's presti millor al desenrotllo de les seves energies, pensaran en la ciutat y vers la ciutat marxaran. Sols com a propietaris poden quedar lligats, puig llavors sí que'l seu interès estarà en explotar la propria terra y les seves energies y ansies de progrès tindran materia a que aplicarse.

El procediment a seguir pera ferlos propietaris me sembla senzill y fins, en certa manera, resulta naturalment del mateix sistema d'educació que tal volta convindria adoptar. El fí del sistema educatiu a emplear es la creació d'agricultors intel·ligents y capaços d'aplicar els més nous y perfeccionats modos de conreu. No han pas d'èsser, es natural, ni enginyers agrònoms, ni pèrits agrícoles, prou sabis pera que puguin pendrer al seu únich càrrech y portar a bon terme grans y complicades explotacions agrícoles; pero sí que han d'èsser obrers teòrica y pràcticament prou preparats pera saber lo que's fan y per què ho fan.

Aixis, l'Asil deuría èsser una escola-granja, ahont s'ensenyaria, per exemple y además dels coneixements generals, llegir, escriure, comptar que son els mateixos en relació a tos dos sexes; d'una part, els sistemes moderns de conreu tant en regadiu com en secà, inclòs dels fruyters, arbres

Francesc Albert i Paradís. Col·lecció família Albert.

de ribera y gran arbrat; cria del petit y gros bestiar ab rudiments de veterinaria, apicultura, etc., y de l'altre part, el règim y govern de una casa de pagès; fer y adobar la roba, planxar, cuynar, cria de l'aviram, conill, cuch de seda, etc., munyir y fabricar recuits, mantegues, formatjes, en poques paraules, totes les industries petites annexes a l'agricultura, tot, se comprèn, segons sigui'l sexe del asilat.

Aqueixos coneixements, en l'extensió estrictament necessaria donada la seva futura condició d'obriers manuals, poden perfectament possehirlos els asilats de molt bona hora, ab seguretat pels voltants dels setze anys, ja que entrarien a l'escola quant encare serien infants. Dels setze anys en avant, sols els restaria que perfeccionarse practicant.

Donchs bé: ja en la mateixa escola de coneixements generals, podria començar a preparase la futura propietat. Sapigut es que les criatures no son pas, per sí mateixes, en gran manera aplicades al treball; més amigues de jugar que de fixar l'atenció, se necessita interessarles lo més vivament que sigui possible, pera treure tot lo partit que's pot treure de les seves facultats. El medi, són els premis que, excitant l'amor propi y l'egoisme natural, son el millor esti-

mul de la voluntat. Nosaltres, en nostre escola, també caldria concedirne de premis, atenguent a l'intel·ligencia, a l'aplicació, a la bona conducta general y aquestos premis podrien consistir en vals, representatius de petites quantitats y convertibles, en son dia, en terra, bestiar, eynes, etc., en cas d'èsser noy el premiat, y en una casa, mobles, roba, aviram, etc., en cas de que fos noya.

Naturalment, que per molt importants que fossin els premis y per molt intel·ligent y voluntariós que fos l'individu asilat, ab els que guanyaria, no havia d'havernhi suficient pera crearse ni la més petita propietat, però hauria començat el capital y més endavant, quan la pràctica efectiva de conreu facilmente el podria aumentar.

Si al sortir de l'escola propiament dita pera entrar en la fase educativa eminentment pràctica que ja hem indicat podria èsser als voltants dels setze anys, se posés al practican en situació de guanyar, es a dir, si se li dongués a menar, pel seu compte y baix la seva responsabilitat encara que aconsellantse ab els seus mestres, terra suficient pera ocuparli tot el jornal; si se li proporcionessin un o dos ajudants que podrien èsser asilats menors dels que començan a practicar, y se li proporcionessin, además, me-

dis de conreu, engreix de bestiar y tot quant hi ha de lligat ab la seva educació que podria reportarli benefici material, además d'interessarlo més intensament en el bon èxit de les seves pràctiques y de mellor prepararlo pera la vida lliure, de segur que cada any, adhuc descomptant quantitats en concepte d'amortisacions y gastos, podria arreconar quantitats de relativa importancia. Si, després de tot, encara no fos prou pera lo que's necessita, se podria completar cedint terra o lo que sigui, per lo que faltés, mitjansant la creació d'un modich cens redimible per fraccions, que seria un bon medi pera que quedessin premiats l'intel·ligencia y el treball y sinó, fent cessió gratuïta puig, en vistes al bé general que representa la repoblació, no sembla pas del tot prudent regatejar.

Ab la realització d'aquest sistema, s'obtidrien tres resultats de verdadera importancia social: la neteja de les ciutats dels elements que, ab el temps, han de convertirse en perjudicials; portar els elements sobrats de la ciutat, allà ahont ara falten, al camp; crear o multiplicar la petita propietat, establir el conreu intel·ligent y intensiu, fer profitosos els regadius y les vies de comunicació y aumentar la riquesa general. Més això, ab ès-

ser molt, no es pas lo suficient y tot lo que podem desitjar. Tot junt, no representa més que la conducció al camp de nous elements de població, però d'elements individuals, sent aixís que lo que verament nos falta pera assegurar la repoblació ràpida, són elements socials.

El medi de convertir-se'ls elements individuals en elements socials, es únich, el matrimoni, y precisament el matrimoni es de naturalesa tant especial, que bé se pot dir que no consent extranyes intervencions y que queda reservat a l'exclusiva iniciativa del individu. Directament, nos està vedat el intervenirhi, mes, com sigui que'l matrimoni dels asilats presenta verdares dificultats, convindria y fins se necessitaria de la nostra intervenció indirecta, si ab intervenirhi se podia lograr el augment o la facilitació dels matrimonis.

Totes aquestes dificultats provenen, o bé del mateix origen dels asilats puig, pesi als sentimentalistes purs, encara hi hà y probablement hi haurà sempre qui s'hi pensi més d'un cop abans d'emparentarhi, o bé del sistema educatiu a que convindrà sotmetrer als asilats.

Passant de llarch enfront de les primeres per no poder nosaltres influirhi en lo més mínim y fixantnos en les que provenen del sistema educatiu, lo primer que cal fer notar es que seran o no seran importants, segons si seguim el sistema de mantenir a l'asilat aïllat respecte al món exterior a l'asil y sense tracte ab individus del sexe contrari, o el de complerta llibertat. Si

adoptessim el primer, may l'asilat arribarà a conèixer suficientment als individus ab quí se podria casar, y, el seu matrimoni, motivat en rahons d'impulsió passional filla de bellesa externa y instints purament carnals, dependrà única y exclusivament de l'etzar. Si adoptessim el segon, si a fí de fugir del defecte a que'ns conduheix l'aïllament absolut, acudim al sistema de tracte y contracte entre asilats y no asilats, al multiplicar les coneixenses, multipliquem en la mateixa proporció les probabilitats de desenrotll dels germens perjudicials que pot tancar en sí l'asilat, multipliquem les probabilitats de que caygui en el ser y estat de que'l volíem preservar.

En el conflicte, tal volta sigui lo més encertat mantenir el sistema d'aïllament respecte de l'exterior de l'Asil, però establint un sistema intern de convivència relativa entre asiliats de distint sexe, ab lo qual prescindim en absolut dels matrimonis entre asiliats y no asiliats pera facilitar en lo possible els matrimonis entre asiliats.

En els matrimonis entre asilats, desapareixen per sí mateixes totes les dificultats provinents de rahó d'origen; l'origen de tots es semblant, equivalent o igual y aixís, no hi hà de que parlarne y, ab sols procurar el tracte entre'ls dos sexes en l'interior de l'Asil, desapareixen les dificultats provinents de falta de coneixenses.

De moment, cal indicar que en relació als motius de caràcter material que no deixen may d'exercir la seva influencia, podria seguirse el procediment de formar un petit patrimoni familiar ben únich y arrodonit al ajuntar l'haver dels dos individus interessats, com per exemple, fent que la casa propietat de la núvia estigui construïda en el mateix camp o junt al camp propi del nuvi. Després, y entrants ja en el domini exclusivament moral, tenint en compte que la primera instrucció (llegir, escriure, comptar) ha d'èsser igual sense distinció de sexes; y tenint en compte, además, que si més tart ha d'especialisarse en les ensenyances segons sexe, se tracta d'especialitats íntimament relacionades y fins que mutualment se completen y perfeccionen, se pot perfectament partir de la base d'una perfecta coeducació de sexes, de l'anomenada educació bisexual y en comunitat pera mentres duri el primer període educatiu, y d'una semiecoeducació, tot lo que naturalment permeti la necessitat d'especialisar, pera durant el segon període educatiu. Mentrestant, se pot usar

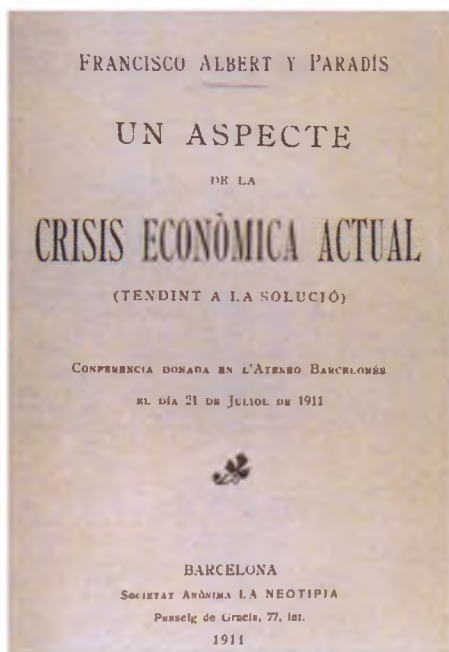
sempre de medis secundaris de mantenir la relació constant y, entre ells, de la celebració en comunitat de tota mena de festes y commemoracions.

Ja sé que la coeducació de sexes, té nombrosos y decidits adversaris que la combaten principalment per immoral. De bona gana intentaria ferne la defensa, però entench que no n'es pas aquesta ocasió oportuna y, aixís, no abstindrem fins d'examinar el valor real que debem concedir a les rahons que en pro o en contra de la coeducació s'alegan, posantla en relació ab les races fredes y calculadores del Nort y ab les més vehemets y sentimentals del Mitjdía. No obstant, una cosa cal que fem notar respecte d'això darrer, y es que, en relació ab nosaltres, particularment, en relació ab el tipo ètnich català, allí ahont hi ha institucions com el benemèrit Orfeo Català, escola bisexual y exemple de moralitat, no hi valen criteris individuals, puig sempre'l crech ha de baixar el cap y callar en concorrencia ab el incontrovertible "és".

Però, si debem abstenirnos d'entrar en el verdader fons de la qüestió, no podem pas passar endavant sens tractar d'algun dels seus efectes: l'hem acceptada com a bona en vistes d'un fí determinat y no podem pas escusarnos de donar la rahó, el perquè l'hem acceptada. El fí a que tendim, ja ho he dit, es el matrimoni entre asilats; el perquè de buscarlo per medi de la coeducació de sexes, ja ho he indicat també, es pel coneixement, pel coneixement íntim, pel coneixement complert de les facultats intel·lectuals, sensitives y voluntaries d'un individu particular que, respecte o en relació ab altre individu també particular, la coeducació de sexes facilita.

En efecte: la coeducació de sexes posa en contacte permanent a individus d'abdos sexes y això desde la mateixa infancia, desde l'edat en que no se disimulen defectes ni cualitats. Del contacte neix el tracte, ab la desaparició de les oposicions de sexes, que tant perjudiquen a la actual societat, y del tracte deriven naturalment coneixenses reals, simpaties, amistats y tots els afectes que prenen per fonament la compatibilitat o incompatibilitat de caracters.

Ningú negarà que aquesta tendencia a la formació d'estats afectius entre individus de distint sexe, producte de la coeducació, pot tenir immensa influencia en la celebració de matrimonis, però això és a condició de que l'obra començada en l'infancia no quedi interrompuda abans d'hora puig, d'interromprese, els afectes nascuts poden

Portada del llibret amb la transcripció íntegra de la conferència.

morir abans de donar els seus naturals resultats. Les simpaties, les amistats, tots els afectes nascuts en època de lleugeresa intel·lectual, sensitiva y voluntaria, en època en que tota impressió es passatjera, en que està formantse la personalitat, tenen massa poca consistència pera perdurar fins molt mes enllà de la causa que donà lloch a que naixessin. Però si continua la causa més enllà de l'infancia y durant la pubertat, les mateixes simpaties, les mateixes amistats, poch a poch se seleccionen, perfeccionen y se transformen gracies a nous judicis y a noves exigencias de la naturalesa, y d'aquí a la preponderancia d'un sol sentiment sobre tots els demés, y d'aquí al naixement de amor a la parella, no es pas molta la distancia que hi va.

Per això en un sistema com el nostre en el que la coeducació en el sentit estricte de la paraula ha de cessar immediatament de ferse precisa l'especialisació de ensenyances, es necessari completarla, continuar el contacte per tots els medis, el de establir un sistema de semicoeducació sexual aprofitant les relacions que uneixen les ensenyances especialisades y la celebració de festes en comunitat, mes ni ha un altre que, com crech que d'aplicarse atenuaría algun dels més greus inconvenients del règim comunal no sabria passar sens exposarlo. Consisteix, d'una part, en donar al asilat, en pràctica lliure de conreu, dormitori y taula particular y de l'altre, en obligar a l'asilada, en pràctica de mestressa de casa, a pendrer al seu càrrech y baix la seva plena responsabilitat, el dormitori, la roba, la cuyna y la taula d'un sol dels noys asilats, lo que's pot perfectament fer sens inconvenients respecte de la moral.

Port de Rei - Illa Mateua

Restaurant / Bar / Terrassa

Illa Mateua, Punta Montgó
Tel.972 77 49 31 · L'Escala

Sagrari Martorell Cubero

Transcripció: Sagrari Martorell

ANUNCIA'T A CAMÍ DE RONDA!

Amb el teu anunci, a més de fer publicitat del teu negoci, estaràs col·laborant en la realització d'aquesta revista, que tracta i divulga la cultura, la història i la gent de la vila de l'Escala.

Comprome-te't amb la cultura de l'Escala!

recercalescala@gmail.com

Història d'una foto

CONSTRUCCIÓ DEL CLUB NÀUTIC

Autor: Joaquim Palau. Arxiu família Palau.

El 24 de maig de 1968, divendres, a les deu de la nit, es constituïa la primera Junta Directiva del Club Nàutic l'Escala. El Club Nàutic de l'Escala naixia com una associació sense ànim de lucre "(...) l'objecte exclusiu de la qual és el foment de la pràctica dels esports nàutics de vela i motor".

Prèviament, l'any 1962, s'havia posat la primera pedra del Port de la Clota que serà on anys més tard, es consolidarà el Club Nàutic.

L'any 1972 s'iniciaren els estudis per a la construcció del Port Esportiu de l'Escala i l'any 1974 s'aprovaria el projecte de construcció de la nova dàrsena esportiva que no es comença a executar fins l'any 1979, tal com queda mostrat en la foto d'aquest any, de Joaquim Palau, en què dos operaris del Club Nàutic instal·len el cartell en la zona on finalment es construirà.

Jordi Bruguera Batalla

CAMPING / CARAVANING

COSTA BRAVA

Cami Ample, 21
17130 L'Escala (Girona)
Tel. 972 770 084
www.campinglescala.com

Imatges amb història

EL MOLÍ DE CINCLAUS

Francesc Albert i Paradís, conegut com en Paco Albert, fou l'hereu de can Punton. Era 3 anys més petit que la seva germana, l'escriptora Caterina Albert, coneguda amb el pseudònim de Víctor Català. Francesc va estudiar dret i obrí despatx a Barcelona. Milità activament a les files del Partit Republicà Federal. Publicà algun estudi sobre economia política i participà en mitings i conferències, com la que es ressenya a la secció "Hemeroteca Històrica".

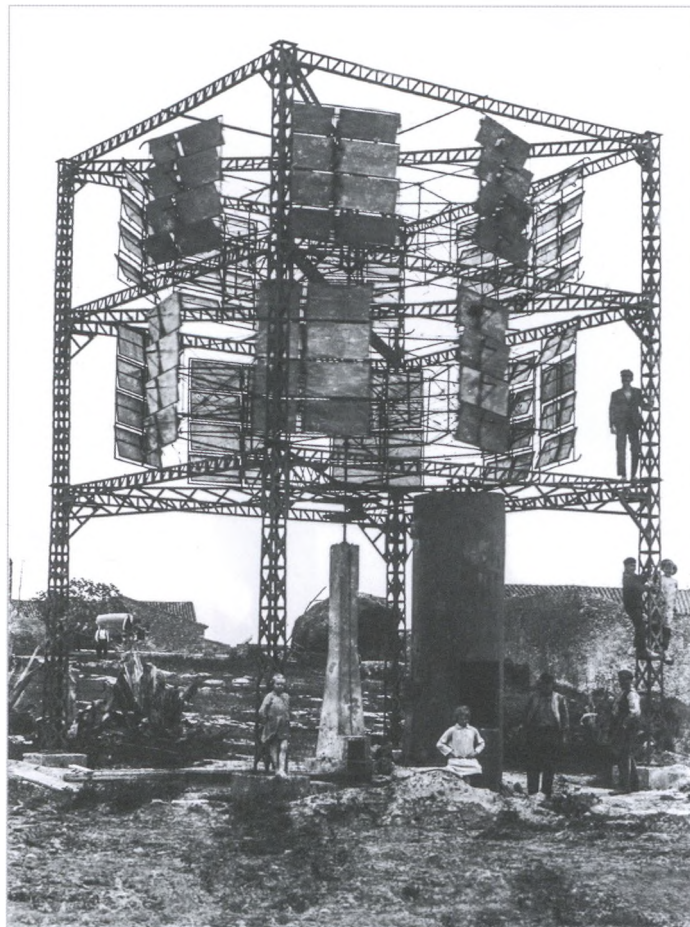
Transcorreguts uns anys, però, retornà definitivament a l'Escala, renunciant a la seva professió i a la carrera política, per dedicar-se íntegrament a la gestió i administració del patrimoni familiar. Malgrat ser home de lletres, era un personatge emprenedor i molt polifacètic. Estava dotat pel dibuix, tenia gran habilitat manual i profunds coneixements de matemàtiques, física, química i geometria.

Entre altres iniciatives, va endegar el projecte de convertir les moltes vessanes que posseïa a Cinclaus en camps de regadiu. Per aconseguir-ho va idear una mena de molí que funcionava amb energia eòlica. Era pels voltants de 1920. Les fotografies que il·lustren aquest escrit, realitzades per Josep Esquirol, ens mostren l'artefacte. Però l'invent no acabà de funcionar. Així ho explica Lluís Albert al número 117 de *L'Escalenc*, de febrer de 1990:

"Estava compost per dues grans rodes que giravoltaven sobreposades, en sentit horitzontal, impel·lides per unes plaques verticals que actuaven de pales. La bastida metàl·lica en forma de torre quadrangular que servia de suport, calculo que tindria uns onze metres d'alçada [...] El molí accionava una sínia que poava l'aigua que hi arribava des de la riera per una canalització. Prèviament havia fet una maqueta reduïda que va provar al terrat de casa seva amb un èxit total: al més petit bufarut de vent voltava com una baldufa.

Però la realitat va ser molt diferent. El mecanisme de la sínia -feta de ferrer-, era tan pesant i el sistema de rotació dels eixos i transmissions dels engranatges anava tan feixuc que, quan hi havia poc vent resultava insuficient i quan n'hi havia massa, el conjunt de la maquinària oferia tanta resistència que es produïen avaries en les pales del molí. Encara que tinc alguna fotografia en la qual es pot apreciar un bon doll d'aigua que raja del tub de dalt del pou, l'invent pràcticament va resultar un fracàs. Al cap de tres o quatre anys de contínues reparacions i reformes, el molí va ser desmuntat i venut per ferralla.

Deixant de banda la considerable pèrdua econòmica, el fracàs -molt comentat-, no costa gaire d'endevinar que va ocasionar un trauma moral al meu oncle, va suposar tallar-li les ales quant als seus propòsits d'aplicar tècniques innovadores a l'explotació agrícola".

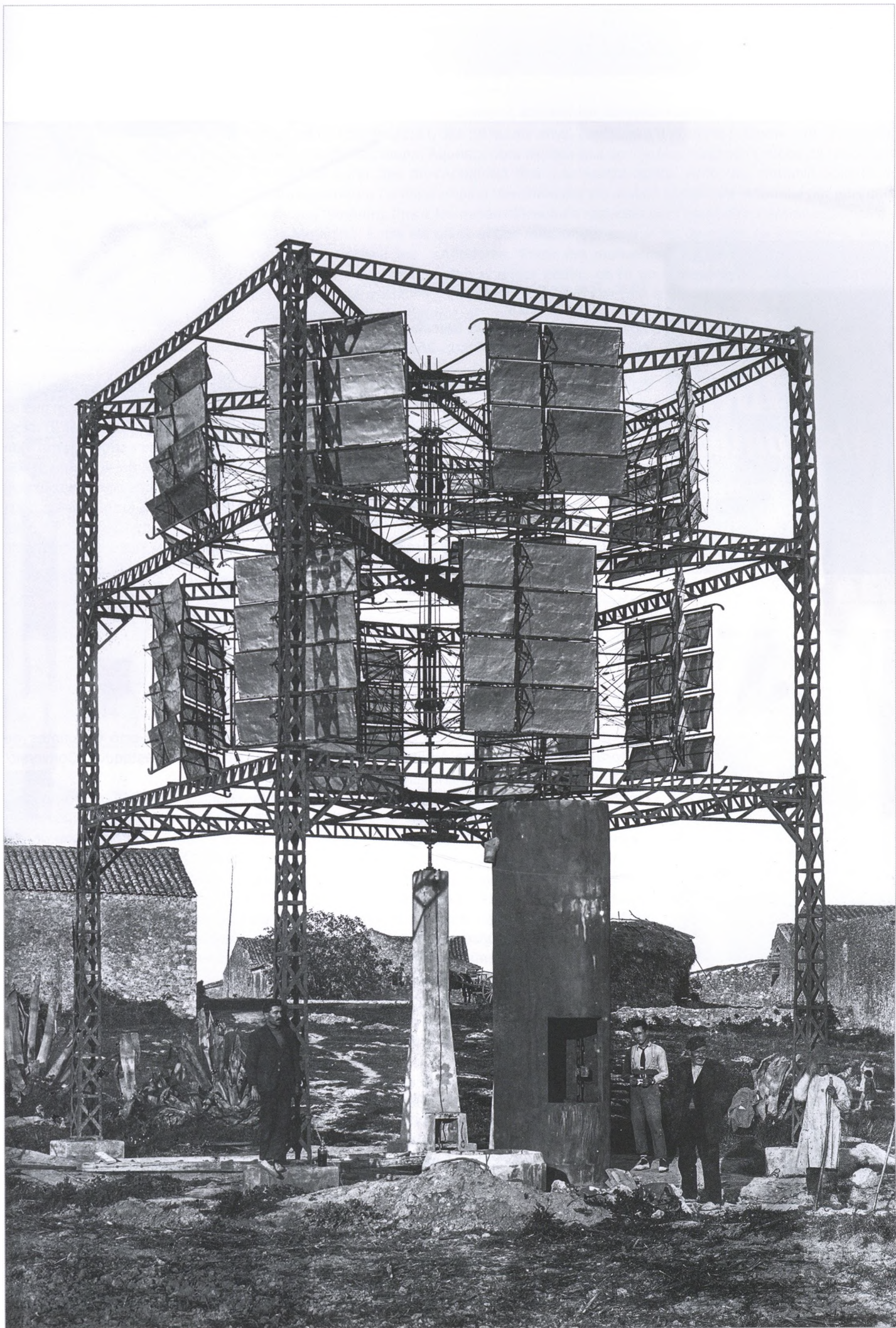
Autor: Josep Esquirol, AHE.

**FORN
EMPÚRIES**

C/ Closa d'en Llop, 54 · 17130 · L'Escala
Tel. 972 77 46 12

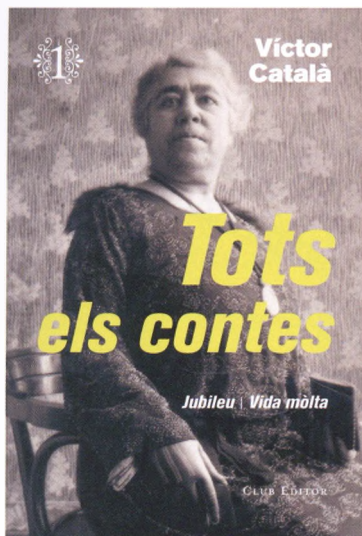

Rafel Bruguera Batalla

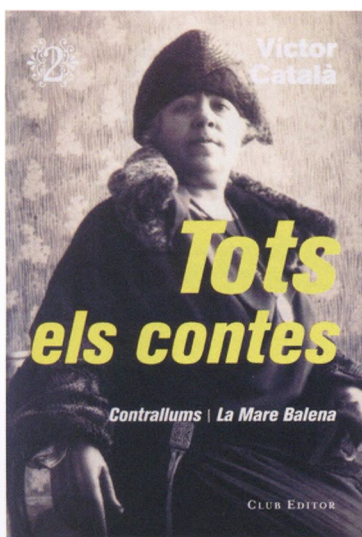
Autor: Josep Esquirol, AHE.

La prestatgeria

Títol: *Tots els contes. Jubileu i Vida mòlta*
Autor: Català, Víctor
Editorial: Club Editor Jove. Barcelona. 2018
Núm. pàgines: 546 **Preu:** 25,00€

Club Editor Jove té la intenció de publicar en 4 volums tots els contes de l'autora escalenca Caterina Albert i Paradís, Víctor Català. Aquí ressenyem el primer d'aquests volums en què es publiquen els contes publicats a principis dels anys 50 del segle passat en 2 volums. S'inicia aquesta edició amb Jubileu, publicat l'any 1951 i que conté 12 contes i continua amb Vida mòlta, publicat l'any 1950 que conté 13 contes. Aquests relats escrits en el bienni 1948-1949 en un moment en què, acabada la 2a Guerra Mundial i en ple procés de desnazificació a Europa, el règim franquista inicia un procés cosmètic en consonància amb aquests nous temps i permet la publicació d'algun llibre en català sempre i quan sigui del tot inofensiu. Víctor Català no era sospitosa a priori malgrat que en realitat aquestes dues col·leccions de relats desafiaven la moral de l'època. JB

Títol: *Tots els contes v. 2*
Autor: Català, Víctor
Editorial: El Club Editor. Col·lecció El Club dels NoveHistes. Barcelona. 2018
Núm. pàgines: 352 **Preu:** 21,95€

Aquest nou volum de *Tots els contes* és un nou recull de la producció de contes de l'autora escalenca Caterina Albert entre el 1920-1930 i en el qual destaquen 'Conversió' i 'Contrallums' i 'La mare balena'.

Aquesta col·lecció que ha publicat tres volums, en cada recull de contes té el seu postfaci signat per un autor que l'editorial ha triat per la seva afinitat amb Víctor Català. Aquest segon volum que es publica ara és de la poeta Blanca Llum Vidal la qual destaca que 'A Víctor Català té poc sentit penjar-li etiquetes, ja siguin la de catòlica, la de propietària, la de modernista o la de feminista. Ara bé, que aquestes categories li vagin balderes no ens hauria d'impedir de copsar la centralitat que tenen les dones en la seva obra i la denúncia de la violència ancestral que s'exerceix contra elles.' Els escenaris són els carrers de Barcelona durant la Setmana Tràgica o la finestra d'un voyeur en un poble qualsevol. La diversitat de personatges hi és extrema i la infància protagonista, amb figures que no s'esborren mai més de la memòria com la Lolita gitana de "L'esfinx" o el marrec incendiari de "Conversió". AP

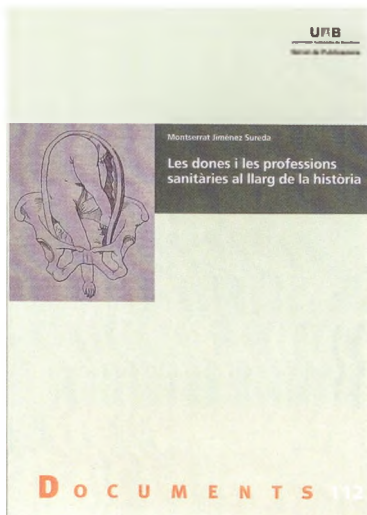

Títol: *Tots els contes v. 3*
Autor: Català, Víctor
Editorial: El Club Editor. Col·lecció El Club dels NoveHistes. Barcelona. 2019
Núm. pàgines: 512 **Preu:** 24,95€

Aquest nou volum de *Tots els contes* és un nou recull de la producció de contes de l'autora escalenca Caterina Albert, en concret, trenta dos contes publicats entre 1902 i 1907 en una altra edició moderna i rigorosa de la qual han tingut cura Blanca Llum Vidal i Agnès Prats.

En aquesta ocasió el postfaci l'aporta Najat El Hachmi "Per la banda fosca de la vida", remarca l'interès humà, no pas antropològic i molt menys patriòtic, que Víctor Català sentia per les seves criatures, amb les quals desmunta "l'anhel romàntic de bastir una nació sobre una matèria sublim" plantant-li al davant una realitat de clarobscur, violència, ignorància i fragilitat.

Efectivament Caterina Albert a través de la seva producció literària passeja els ulls pels aspectes foscos de la vida i fa servir tots els recursos de la llengua per donar testimoni de l'ampli ventall de formes que agafa la violència en la societat del seu temps. Hi destaquen títols com ara "L'explosió", "Parricidi", "Agonia", etc. AP

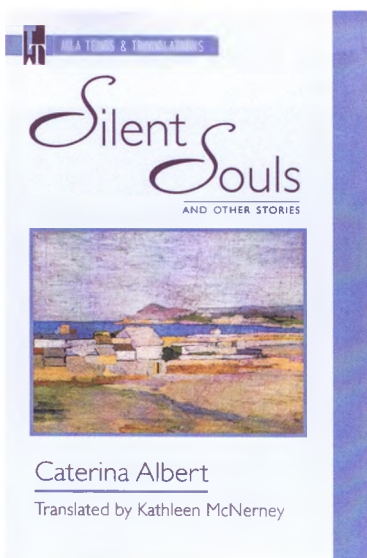
Títol: *Les dones i les professions sanitàries al llarg de la història*

Autor: Jiménez Sureda, Montserrat

Editorial: Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona. 2017

Núm. pàgines: 132 Preu: 25,00€

L'autora és la historiadora escalenca Montserrat Jiménez Sureda, docent de la Universitat Internacional de Venècia i, des de fa uns anys, professora d'Història i Gènere a la Universitat Autònoma de Barcelona. Aquesta obra explica des de l'anàlisi històrica l'accés de les dones en l'art de curar des de l'Antiguitat fins a la nostra època. Amb una ambició polièdrica, l'autora assumeix l'anàlisi empíric transmès per via oral en el marc de la família per part dels membres femenins fins a les especialitzacions reglades per l'Estat dins l'àmbit especialista de la Medicina. Entre els oficis antics relacionats amb el fet de curar, es retraten la feina de les remeieres i les sanadores. Entre les professions oficialment remunerades per les instàncies que representen el poder polític, es fa un repàs de l'accés de les dones a les carreres de medicina i infermeria, comptant també a les llevadores, presents al món d'Occident des de l'antiguitat. AP

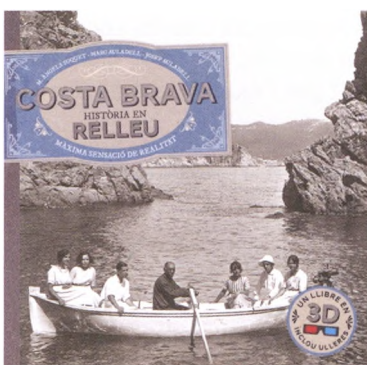
Títol: *Ànimes mudes i altres contes / Silent souls and others stories*

Autor: Albert i Paradís, Caterina

Editorial: The Modern Language Association of America. New York. 2018

Núm. pàgines: 154/155 Preu: 10,00€

Kathleen McNerney catedràtica a la West Virginia University i que el 2004 va guanyar la segona beca Víctor Català de l'Ajuntament de l'Escalade per traduir l'obra de l'escriptora escalenca és l'autora d'aquest recull de contes de Víctor Català adreçat a joves universitaris. Són de fet dos llibres publicats per la prestigiosa editorial novaiorquesa Modern Language Association, que són dos versions dels mateixos textos, d'una banda Ànimes mudes i altres contes de Víctor Català i de l'altra la traducció a l'anglès d'aquests mateixos contes. Una bona manera d'internacionalitzar aquesta autora tan nostra. JB

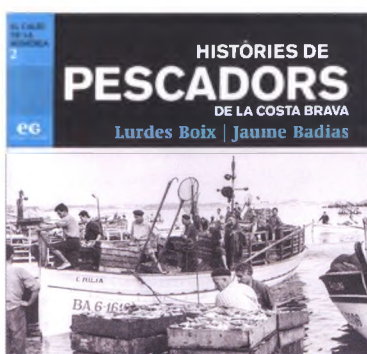
Títol: *Costa Brava, història en relleu (Col·lecció 3D)*

Autor: Suquet, M^{re}. Àngels; Auladell, Marc; Auladell, Josep

Editorial: EFADOS SL. Barcelona. Edició 1: 2011

Núm. pàgines: 160 Preu: 28,00€

Aquest llibre, elaborat per tres arxivers baixempordanesos, permet al lector gaudir de fotografies antigues de la Costa Brava en tres dimensions (3D). El llibre recull 160 fotografies 3D del primer terç del s. XX. La genuïtat d'aquest llibre rau en la tècnica usada, l'anàglif a partir d'una imatge estereoscòpica, que permet contemplar imatges tridimensionals i aconseguir, així, una sensació de realitat. Els autors de les imatges que exhibeix el llibre no eren professionals, sinó estiuejants benestants que captaven escenes diàries de les seves vacances i sojorns a la costa, però que també exploraven el paisatge i el tipisme d'aquesta zona amb mirada d'etnògraf. Dits records gràfics, han estat emprats pels tres autors per oferir una mirada del relleu d'aquesta Costa Brava empordanesa al lector. AP

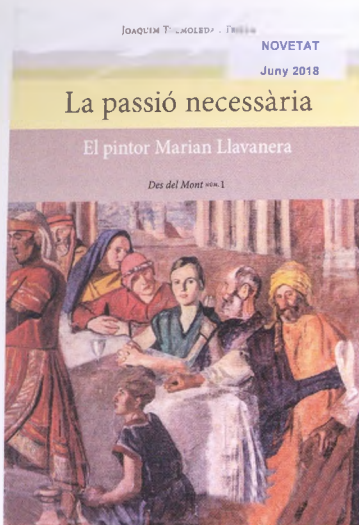
Títol: *Històries de pescadors de la Costa Brava.*

Autor: Boix, Lurdes i Badias, Jaume

Editorial: Ajuntament de l'Escalade i Editorial Gavarres. Cassà de la Selva. 2018

Núm. pàgines: 199 Preu: 20,00€

Aquest llibre escrit pels historiadors Lurdes Boix i Jaume Badias és fruit de moltes hores de converses dels dos autors amb moltes famílies de pescadors des de Portbou a Blanes. Un autèntic tractat antropològic d'un món, el pesquer, que de mica en mica va canviant i aquest canvi constant es reflecteix en el devenir del llibre. Dividit en 6 eixos temàtics expliquen històries de vida, que sorprenen, històries dures d'aquesta relació entre l'home i el mar. El primer d'aquests eixos és *Els arts de pesca*. Seguidament es parla de *Senyes, caladors i grans pesqueres*. El tercer eix és *Creences, perills i desgràcies en mar*. *Migracions i Pesca lluny de casa* és el quart eix i *Passejar turistes* el cinquè. Finalment el sisè i darrer eix és *Gent de mar*. JB

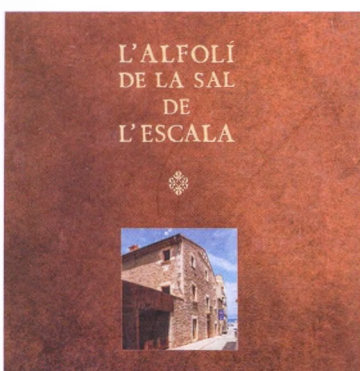
Títol: *La Passió necessària. El pintor Marian Llavenera*

Autor: Tremoleda i Trilla, Joaquim

Editorial: Úrsula Llibres. Lladó. 2018

Núm. pàgines: 282 **Preu:** 17,00€

L'autor Joaquim Tremoleda, alcalde de Lladó i arqueòleg de professió, publica aquesta primera novel·la que està dedicada al pintor Marian Llavenera. Aquest pintor net i hereu d'un hisendat lladonenc de caràcter expansiu, alegre i extravertit, però tímid també, ha estat retratat per l'autor a través de situacions irregulars no compreses ni compartides per l'entorn rural que l'envoltava. El contrapunt seran les seves vivències dins de cercles intel·lectuals de Figueres i posteriorment de Barcelona que el permetran exposar en galeries. Altres entorns i paisatges de la biografia d'aquest artista seran els seus viatges a Madrid, Florència i París. Un cop consolidat en el món de l'art, una malaltia aturarà les seves aspiracions. AP

Títol: *L'Alfolí de la Sal de l'Escala*

Autor: Nadal, Joaquim; Jiménez, Montserrat; Boix, Lurdes; Giral, Eugeni; Ripoll, Ramon i Carbonell, Eduard; Fuses, Josep; Viader, Joan M. i Paulí, Jordi.

Editorial: Ajuntament de l'Escala i Llibreria Vitella. L'Escala. 2017

Núm. pàgines: 189 **Preu:** 25,00€

El escrits dels diferents autors que participen en aquest llibre expliquen tota la història de l'edifici. El llibre, de fet, pretén ser un compendi entre la història del nostre municipi i del seu entorn, de forma que en ell es sintetitzava l'evolució del poble en el marc de la seva interrelació amb l'entorn a través de les diferents activitats humanes.

L'edifici de l'Alfolí de la Sal es va acabar de construir el 1697 i es creu que acollia la Gabella de la Vila d'Empúries i Port de l'Escala. El 1716, a partir del Decret de Nova Planta, comença a ser Alfolí, magatzem de sal que portaven grans vaixells i que es distribuïa a més de 200 pobles de les comarques veïnes. Amb l'Alfolí, l'Escala va experimentar un creixement econòmic i demogràfic passant de 290 habitants el 1716 a 1383 el 1787.

Amb la desaparició del monopoli de la sal, l'edifici va passar a mans privades. Es va llogar a indústries locals i acollí associacions de pescadors. A partir dels vuitanta va caure en desús. L'any 1975 l'edifici estava abandonat i amenaçat de destrucció. Aleshores es va constituir la Comissió de Defensa de l'Arquitectura Popular. Després d'una campanya de recollida de signatures i d'actes en defensa del patrimoni escalenc, es va aconseguir que el Ministeri de Cultura, el 1978, declarés l'edifici Monumento Histórico Artístico de Interés Local. Amb l'arribada de la Democràcia, la Generalitat de Catalunya els declarà, el 1984, Monument Histórico Artístico d'Interés Nacional. El 2006 va ser recuperat per l'Ajuntament de l'Escala per convertir-lo en un museu el 2017. AP

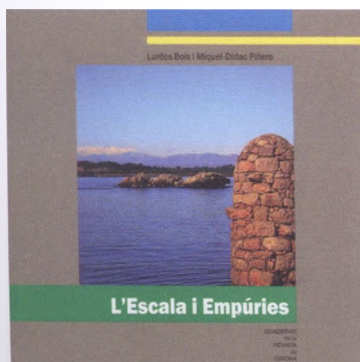
Títol: *Mig segle fent club. Gràcies. 1968-2018*

Autor: Puig Tomàs, Oriol

Editorial: Club Nàutic de l'Escala. L'Escala. 2018

Núm. pàgines: 95

Aquest llibre recull la història del Club Nàutic de l'Escala des dels seus inicis l'any 1968 fins a l'actualitat. És un llibre molt ben editat. Amb fotografies espectaculars que glosen la història del Club i un conjunt de textos que ressegueixen els principals fets, actes i activitats per explicar la trajectòria del Club Nàutic de l'Escala al llarg d'aquests 50 anys. Una bona lectura per conèixer la història d'un dels nostres clubs més veterans. JB

Títol: *L'Escala i Empúries*

Autor: Boix, Lurdes i Piñero, Miquel-Dídac

Editorial: Quaderns de la Revista de Girona. Girona. 2018

Núm. pàgines: 96 **Preu:** 14,00€

Aquest llibre forma part de les Monografies locals dels Quaderns de la Revista de Girona que de manera periòdica edita la Diputació de Girona. En aquest cas el protagonista d'aquesta edició és el nostre poble. Els autors han fet un recorregut cronològic per la història d'aquest racó de la Costa Brava. En 37 punts, es va explicant aquest recull de la història de l'Escala i Empúries d'una manera clara i molt entenedora. De lectura fàcil permet al lector anar coneixent els diversos episodis de la nostra història. JB

Títol: *El cementiri mariner. Viu el patrimoni de l'Escala*

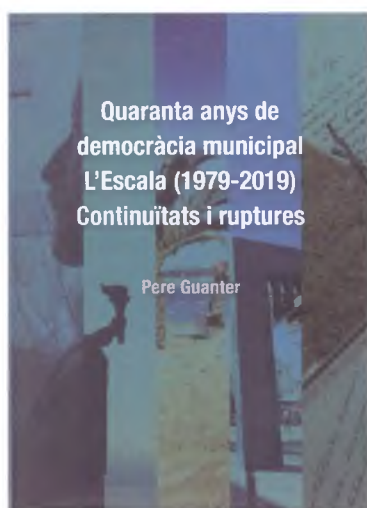
Autor: Boix, Lurdes i Badías, Jaume (Coord.)

Editorial: Ajuntament de l'Escala. Col·lecció Viu el Patrimoni de l'Escala. 2019

Núm. pàgines: 69 Preu: 10,00€

L'Escala no era una excepció del desenvolupament urbanístic vora mar, derivat del creixement de la demanda turística a tota la Costa Brava. Sobre el cementiri mariner, clausurat el 1970, hi havia una amenaça real de fer-lo desaparèixer per poder-hi construir a causa de la pressió turística. No obstant aquesta, de la societat civil es va organitzar una campanya per conscienciar del valor patrimonial de dit espai de forma que el 1977 es va aturar el procés de l'enderroc i es va passar a intentar preservar-lo arquitectònicament. Actualment està declarat Monument Històric d'Interès Nacional per la Generalitat de Catalunya.

La publicació d'aquest llibre, que és el primer volum de la col·lecció "Viu el Patrimoni" que neix per acostar els monuments de l'Escala al gran públic, és coordinat per Lurdes Boix i Jaume Badías. Conté textos de diferents autors i va acompanyat d'antigues i actuals fotografies de l'Arxiu Històric de l'Escala i de l'Associació de Fotografia Cromàtica del CER, així com també de dibuixos de l'arquitecte Ramon Ripoll. AP

Títol: *Quaranta anys de la democràcia municipal l'Escala (1979-2019). Continuitats i ruptures*

Autor: Pere Guanter i Subirà

Editorial: Ajuntament de l'Escala. 2019

Núm. pàgines: 371 Preu: 30,00€

És una anàlisi sincrònica i diacrònica de la població de l'Escala des de l'adveniment del règim democràtic liberal de la Constitució del 1978. La mirada intencional de l'autor defuig de fer una mera descripció cronològica i actual dels fets ocorreguts al llarg d'aquests quaranta anys.

El títol i l'efemèride que motiven el llibre poden fer pensar de manera equívoca quin és l'objectiu de l'autor. Tot i que el punt de partida és pensar, analitzar i, també, avaluar el règim polític d'aquests quaranta anys, l'autor del llibre transcendeix l'esfera política i fa una disseca amb bisturí quirúrgic del poliedrisme resultant de la interrelació entre les diferents esferes que interactuen en l'evolució de tota comunitat humana. De forma que el lector es trobarà una fotografia retrospectiva de l'evolució de l'Escala des dels àmbits demogràfic, econòmic, identitari i cultural, el territorial i, evidentment, el polític. I com si tot fos un, pàgina rere pàgina l'autor va despellant els vasos comunicants existents entre ells.

El lector es trobarà una acumulació de dades seqüencialment ordenades, com ara el canvi d'escut municipal, la composició dels diferents consistoris, el pas de l'uniformisme poblacional a la heterogeneïtat demogràfica, del turisme "del modern" al turisme productiu i la mercantilització dels elements identitaris, de la producció de la cultura de la societat civil a la cultura administrada per al que visita l'Escala, des del progrés de la construcció que deixa enrere l'agricultura i la pesca, al desencant de la pobresa camuflada. I així, l'autor va apuntalant una anàlisi que no deixa sense escrutini cap dels elements que han configurat i configuren la societat escalenca.

No obstant això, el gran atractiu del llibre és l'atreviment de posar-hi una mirada que traspasa la descripció positivista, rica i profunda en la multi-causalitat, en destacar les continuïtats i ruptures sense caure en teleologismes, sinó en les conclusions inferides i judicis realitzats sota l'empara d'un bon coneixement producte de base empírica i teòrica que no estalvia l'autor al lector.

Serveixi com a exemple a la conclusió que arriba sobre la naturalesa dels agents que representen la voluntat de la població en el nostre sistema representatiu: "Perquè apareixen moltes vegades candidats electes que no tenen ni la més mínima idea de com funciona internament un ajuntament; no saben un borrall de dret administratiu ni tampoc de dret urbanístic. El xoc és brutal. Es pensaven que les coses funcionaven d'una manera i han de recórrer als soferts funcionaris municipals per arreglar desgavells per una falta absoluta de coneixements". Sentència que pot usar-se pel sistema representatiu de l'època democràtica del municipi de l'Escala, com també llegeixi's, si es vol, com una esmena a la totalitat a la classe política del país, i per inclusió del sistema democràtic liberal que el caracteritza.

És a dir, el llibre va del micro, l'Escala, al macro, règim de la Constitució del 1978. Règim aparentment pilotat per una classe - no necessàriament política- que sovint no ha liderat, sinó que ha estat testimoni de pedra d'una inèrcia socio-econòmica sense haver-ne dubtat i que ha acceptat a priori com a bo. L'autor, però ho debat i ho rebat. AP

Títol: *L'Escala recorda... Ferran Says i Casadellà (1880-1942)*

Amb la participació de la Cobla La Principal de l'Escalona i la col·laboració del Cor Indika, el contrabaixista Josep Joli i el pianista Ivan Joanals

Autor: Gallegos i Córdoba, Jordi

Editorial: Agrupació Sardanista Escalona "Avi Xaxu". 2017

Núm. pàgines: 36 Preu: 15,00€

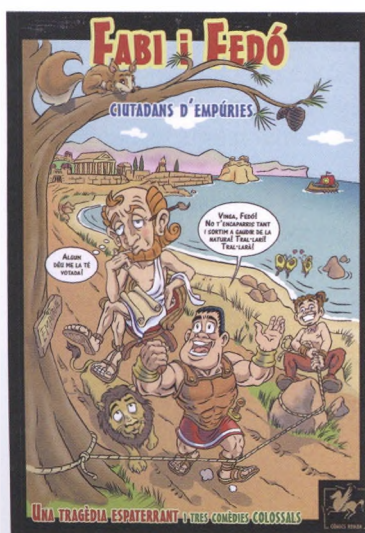
Títol: *Ferran Says i Casadellà (1880-1942). El desconegut autor de la sardana himne "Records de l'Escalona"*

Autor: Gallegos i Córdoba, Jordi

Editorial: Centre Esportiu i Recreatiu - CER. 2017 (separata del llibre de la Festa Major)

Núm. pàgines: 36 Preu: 5,00€

El dissabte 9 de setembre de 2017 es van presentar, a la sala del Centre Cultural Municipal Xavier Vilanova, de l'Escalona, les dues publicacions monogràfiques dedicades al sastre, pianista i compositor escalenc establert a St. Andreu de Palomar (Barcelona), en Ferran Says i Casadellà, amb motiu del 75è aniversari del seu traspàs, esdevingut el 7 de desembre de 1942. En el llibre, escrit per l'historiador i president de l'Agrupació Sardanista Escalona "Avi Xaxu", Jordi Gallegos, es recull la vida i obra musical del compositor, amb molts detalls històrics i familiars. A l'enregistrament, el 3r volum de la col·lecció discogràfica *L'Escalona recorda...* iniciada l'any 2011, hi consta la totalitat de la seva obra musical conservada i escrita entre 1927 i 1932/33. De les 13 sardanes gravades, sols *Records de l'Escalona* havia estat enregistrada anteriorment; en el present treball es troba en dues versions: per a cobla i també per a coral, piano i contrabaix. De les 12 restants, *Gentil Teresa* ha estat inclosa interpretada al piano, ja que sols es conserva la partitura per a aquest instrument. Els altres títols són: *Andreuena*, *Dansaires de Mollet*, *Donem-nos les mans*, *El Montgrí encisador*, *Flaires de can Pantiquet*, *Joventut alegre els cors!*, *La cançó del sastre*, *L'alegre Maria de casa*, *L'encís de l'Agrupació*, *Moxaines de l'Empordà* i *No et cansis si és balladora*. Com en els anteriors volums, el cd conté un elaborat llibret en el que hi consta una detallada biografia del compositor homenatjat i acurades explicacions de cadascuna de les sardanes enregistrades. Dos excel·lents treballs de recuperació i difusió d'una part del nostre passat i del nostre patrimoni immaterial, en concret, el musical. JG

Títol: *Fabi i Fedó Ciutadans d'Empúries. Una tragèdia espantosa i tres comèdies colossals*

Autor: Roman, Carles

Editorial: Còmics Roman. Girona. 2019

Núm. pàgines: 56 Preu: 15,00€

Aquest és el segon volum d'aquests dos personatges emporitans Fabi, un soldat romà i Fedó, un mestre filòsof i artista grec. En aquest volum hi ha quatre històries que permeten conèixer i interpretar la vida a l'Empúries clàssica. Les quatre històries són *Una tragèdia espantosa* en què Fedó ha d'escriure una obra per celebrar la inauguració del teatre; *Epicuris versus estoics* en què l'autor ens introdueix en la filosofia clàssica; *Campions olímpics* en què els protagonistes es troben immersos en la celebració d'unes olimpíades, i *El repte del laberint* una curiosa manera de celebrar l'aniversari d'en Fedó. JB

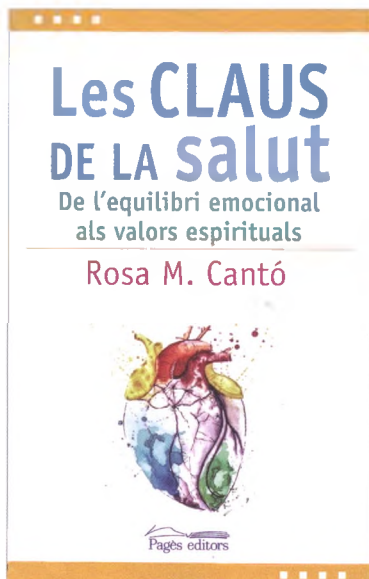
Títol: *Camins de Ronda de la Costa Brava*

Autor: Ventós, Nil

Editorial: Editorial Efadós. El Papiol. 2017

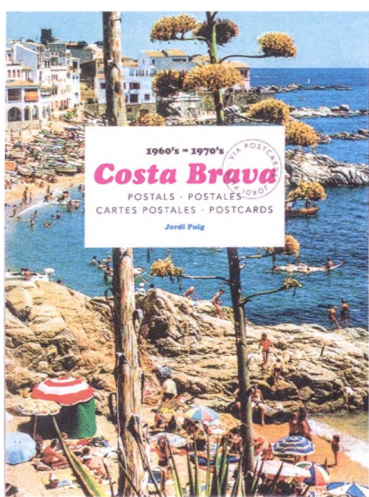
Núm. pàgines: 248 Preu: 18,00€

Aquest llibre amb textos de Nil Ventós i fotografies de Jaume Campderrós recull els principals camins de ronda de la Costa Brava. Dividit en 13 capítols que volen ser 13 trams d'aquest camí de ronda. Cadascun d'aquests capítols s'inicien amb un mapa i un breu text de descripció de cada tram i s'acompanya de magnífiques fotografies que retraten els principals punts d'interès que es van trobant al llarg de cada camí. En cada pàgina trobem petits textos amb els principals punts d'interès de cada tram tant des d'un punt de vista patrimonial com des d'un punt de vista de bellesa de l'entorn natural. El sisè capítol parla del tram que s'inicia al Riuet i que arriba fins a la desembocadura del Ter a l'Estartit i porta per títol *La Costa de l'Escalona i l'Estartit*. Una bona idea per acompanyar la bossa de l'excursionista que tingui la intenció de conèixer de primera mà la costa més brava. JB

Títol: *Les claus de la Salut*
Autor: Cantó, Rosa Ma.
Editorial: Pagès editors. Barcelona. 2017
Núm. pàgines: 144 Preu: 15,00€

Aquest llibre de l'autora Rosa Ma Cantó obra al lector la porta a una reflexió crítica sobre alguns dels aspectes de la medicina occidental. Segons l'autora la tradició occidental de la medicina ha tendit a segregar i separar tant les parts que formen part de la vida i el benestar de les persones, que sovint es mostra maldestre per afrontar determinades dolències. L'autora apunta a buscar més enllà de l'esticament cos i ànima a cercar en els factors ambientals i emocionals diverses de les afeccions que podem patir al llarg de la vida. A preguntes com ara: com estan relacionats el cos físic i l'ànima?, i l'ànima?, l'autora intenta respondre-les endinsant-se en la saviesa de la medicina oriental per assumir una perspectiva holística de la persona per comprendre amb més amplitud els processos de salut i malaltia en què les emocions i els valors virtuoses hi juguen un paper determinant. AP

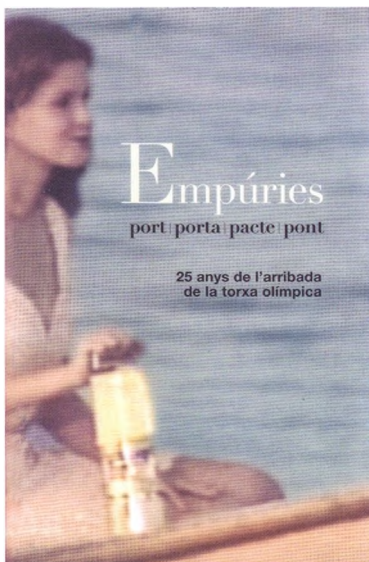

Títol: *1960's - 1970's. Costa Brava. Postals. Postales. Cartes Postales. Postcards*
Autor: Puig, Jordi
Editorial: Ursula llibres. Lladó. 2017
Núm. pàgines: 352 Preu: 29,00€

Aquest és un d'aquells llibres en què si es llegeix el títol un ja sap de què va, Però també és un d'aquells llibres que quan l'obres i comences a navegar per les seves pàgines un somriure es va dibuixant en la cara del lector.

Aquest llibre del fotògraf Jordi Puig ens ensenya com era la Costa Brava dels anys 60 i 70, però també ens ensenya quina imatge es volia donar de la Costa Brava aquells anys. Es tracta d'un recull d'unes 600 postals molt ben editades i referenciades que es converteixen en un tractat antropològic d'una època. Els textos són en quatre idiomes (català, castellà, francès i anglès) i a partir de títols temàtics va transportant al lector per aquells anys del final de franquisme. Hom pot veure aquells temes recurrents associats en el turisme d'aquella etapa: El turisme de sol i platja, les excursions en vaixell, la paella i la sangria, les curses de braus, el flamenc, la frontera del Perthus, l'aeroport, però també les autopistes recent estrenades, els cotxes aparcats arran de mar, la moda estival, els parasols, els burros carregats de quincalla, el boom urbanístic, les postes de sol, etc.

Un llibre per tenir-lo sobre la taula i per fullejar-lo de tant en tant. JB

Títol: *Empúries. Port, porta, pacte i pont*
Autor: Rubert de Ventós, Xavier
Editorial: Ajuntament de l'Escala i MAC d'Empúries. L'Escala. 2018
Núm. pàgines: 110 Preu: 14,00€

Quan es complien vint-i-cinc anys de l'arribada de la Flama Olímpica a Empúries i en el marc de la commemoració institucional d'aquest fet es va presentar aquest llibre que aplega els textos que el filòsof Xavier Rubert de Ventós, considerat el guionista intel·lectual dels actes de l'arribada de la Flama Olímpica a Empúries, va escriure l'any 1992 per ser llegits per diversos actors i actrius en els actes organitzats aquell històric 13 de juny de 1992 a Empúries.

El llibre comença amb una presentació a càrrec del Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya Carles Puigdemont. Tot seguit hi ha un article on l'Alcalde de l'Escala recorda els actes de 1992 i l'empremta que han deixat en l'Escala actual. A continuació un article escrit pels arqueòlegs del Mac d'Empúries recorda aquells actes vistos des de la vessant empuritàna.

El cos central d'aquest llibre són els textos de l'autor que es recullen sota el títol Cerimònia de l'arribada de la torxa olímpica a Empúries i que inclou els texts següents: 1. *D'on venim*: Grècia, primera espurna d'Europa. 2. *On arribeu*: Empúries Port, Porta, Pacte, Pont. 3. *Escoles d'oficiants* i 4. *Fer del límit un marc*.

A continuació l'hellenista presenta una recopilació de textos de diversos autors clàssics com Homer, Pausànias, Lísias, Llucià de Samòsata, Píndar, Baquilides, Ateneu de Nàucratis, Artemidor i Suetoni tots aquests textos recollits sota el títol *Olimpisme: esport, mite i història*.

Tot plegat un record entranyable d'un moment històric pel nostre poble. JB

Títol: *Si no corro, caic*
 Autor: Rubert de Ventós, Xavier
 Editorial: Editorial Empúries. Barcelona. 2017
 Núm. pàgines: 176 Preu: 18,90€ paper / 9,99€ ebook

El filòsof Rubert de Ventós ha anat acompanyat d'un total de 545 llibretetes al llarg de la seva vida. Amb l'ajuda de la professora Gemma Casamajó, ha decidit reobrir-les per alliberar tot un ventall d'apunts, poemes, reflexions, aforismes, cavil·lacions, manies, frases humorístiques, reflexions, introspeccions i, fins i tot, sentències greus que havia anat anotant de forma natural i espontània en llocs diversos i amb distints estats d'ànims en el seu sojornar vital. Són anotacions que van des dels anys 70 fins als nostres dies. Triats i ordenats aquests apunts de tota una vida des de la perspectiva vital i filosòfica d'aquest autor, dona com a resultat no només una varietat de temes, sinó també de "tons" que el bon lector sabrà gaudir. AP

Títol: *De foc i de sang*
 Autor: Català, Víctor
 Editorial: Club Editor Jove. Barcelona. 2017
 Núm. pàgines: 256 Preu: 12,00€

Es tracta d'una antologia de 9 contes i un monòleg dramàtic de l'autora escalenca Caterina Albert i Paradís, Víctor Català.

Aquest volum comença amb el monòleg teatral *La Infanticida* guanyadora dels Jocs Florals d'Olot de l'any 1898, obra que en el seu moment va aixecar un gran escàndol.

Continua amb 9 contes, els primers cronològicament parlant de l'autora escalenca. Són *La vella*, *L'explosió*, *Ànimes mudes*, *L'amoreta d'en Piu*, *La Mare Balena*, *La cotilla de domàs groc*, *La jove*, *Lenín* i *Després de l'amor*.

El llibre acaba amb un postfaci de Lluïsa Julià i d'una selecció d'escrius autobiogràfics i de reflexió artística de Víctor Català, i finalment d'un comentari dels textos d'aquest llibre.

Una bona tria per acostar-se als primers escrits de l'autora escalenca. JB

Títol: *Cançons, músiques i sons de la Festa de la Sal. L'Escala 1997-2017*
 Amb la participació del Cor Indika, els grups Tres de Ronda, Oreig de Mar, La Vella Lola, el rapsode Jaume Comas, el cantautor Josep Tero i altres cantaires individuals
 Editorial: Ajuntament de l'Escala i Museu de l'Anxova i de la Sal. 2017
 Núm. pàgines: - Preu: 15,00€

El migdia del dissabte 16 de setembre de 2017 es va presentar al paratge de la Punta aquest disc, dirigit per Ramon Manent i Folch. Segons ell mateix, "aquest disc només vol ser un reflex sonor i musical, poètic i evocador, d'aquest paisatge patrimonial que l'Escala ha anat reconstruint en aquests darrers vint anys", concretament en el marc de les successives edicions de la Festa de la Sal (es celebra el 3r dissabte de setembre). Tal com indica en el llibret l'arxivera i directora del Museu de l'Anxova i de la Sal, na Lurdes Boix, "aquest disc (...) mostra cançons, recuperades de la tradició oral, cantades a la vora del foc, a les tavernes o en els jocs de la mainada, sons ancestrals com el del corn marí a l'arribada del vaixell de la sal o el repic de les curculles (...) en el ball de Nyacres, crits (...), la cantarella de l'encant del peix, la cridòria de les peixateres i músiques com la remor de la mar a la llongada de la platja o els xiscles dels gavians (...)". A més, també s'hi inclouen recitats textos del pescador escalenc Xicu Andreu o l'escriptor baixempordanès Josep Pla o un enregistrament històric de Ràdio Barcelona de mitjan dècada de 1940.

Un treball discogràfic excel·lent que ha servit per a investigar i, sobretot, serveix per a conservar i difondre una part del ric patrimoni immaterial escalenc. JG

Títol: *Jaume Pellicer Leonart, Quicus. El tràgic exili d'un republicà*

Autor: Bruguera Batalla, Rafel

Editorial: Pagès Editors

Núm. pàgines: 229 Preu: 16,00€

El nostre company del CEDRHE, Rafel Bruguera, ha publicat el llibre Jaume Pellicer Leonart "Quicus", el tràgic exili d'un republicà. L'escalenc Jaume Pellicer (1914-1944) va ser un de tants republicans que després de fer de milicià i defensar la República als fronts d'Aragó i del Segre, emprengué el camí de l'exili amb una maleta poc proveïda perquè esperava tornar a casa ben aviat, una vegada les potències europees haguessin enderrocat el règim franquista que s'havia alçat contra la legalitat democràtica. A França passà totes les penalitats possibles en forma de camps de concentració, companyies de treballadors, treballs duríssims i miserables, protecció del govern mexicà al Castell de la Reynarde, membre de la resistència, detenció i deportació al camp d'extermini nazi de Dachau. Morí d'asfíxia al tren que l'hi portava, conegut com el "tren de la mort". A la primera part d'aquest llibre podeu llegir la seva biografia i a la segona una selecció de les nombroses cartes que envià a la família des de l'exili. RB

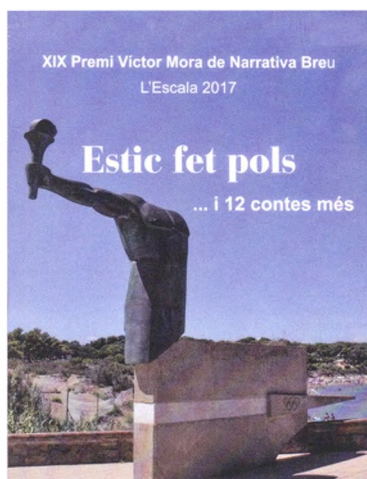
Títol: *Les bruixes. Del feminicidi històric a la icona social*

Autor: Jiménez Sureda, Montserrat

Editorial: Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona. 2017

Núm. pàgines: 68 Preu: 10,00€ paper / 4,99€ ebook

L'autora és la historiadora escalenca Montserrat Jiménez Sureda, docent de la Universitat Internacional de Venècia i, des de fa uns anys, professora d'Història i Gènere a la Universitat Autònoma de Barcelona. Aquest llibre investiga la categoria "bruixes" des del seu sorgiment fins avui dia. Analitza quines temors despertaven als seus coetanis i com els van gestionar. Retrata l'origen de la típica imatge de "bruixa" que tenim i explica com i per què aquesta imatge és la que és actualment, i també com ha anat variant en cada època històrica. Narra quins suposats mals atribueixen a aquestes persones i com eren combatudes per parts d'aquells que les temien. Posa exemples de caceres arreu d'Europa, aturant-se en casos de caçadors professionals de bruixes catalans o la trista execució de l'adolescent de 13 anys i presumpta bruixa Magdalena Duer. Aquest sojornar històric pel fenomen de la bruixa es fa juntament amb una anàlisi del tractament artístic i literari que tradicionalment ha rebut aquest col·lectiu. AP

Títol: *Estic fet pols ... i 12 contes més.*

Autor: Diversos autors

Editorial: Fundació Víctor Mora. L'Escala. 2017

Núm. pàgines: 117 Preu: 10,00€

En aquest llibre es publiquen el conte guanyador i els 12 contes finalistes de XIX premi Víctor Mora de narrativa de l'any 2017. El conte guanyador obra de Ramon Jané Vidal obre l'edició d'aquest llibre i a continuació hi trobem els 12 contes finalistes d'aquesta edició 2017 d'aquest premi literari. Es tracta d'un recull de contes breus d'una temàtica diversa per passar una bona estona llegint. JB

Arrels

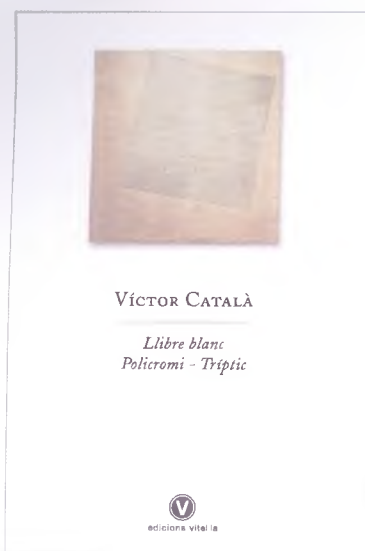
- TRADUCCIONS I SERVEIS LINGÜÍSTICS -
Veronica Lambert Hall

620 995 956
arrelstraduacions@gmail.com

C/ Enric Serra, 13
17130 L'Escala
Tel. 972 773 569
llibreivitel·la@gmail.com

Títol: *Víctor Català. Llibre blanc. Policromi - Tríptic.*

Autor: Català, Víctor

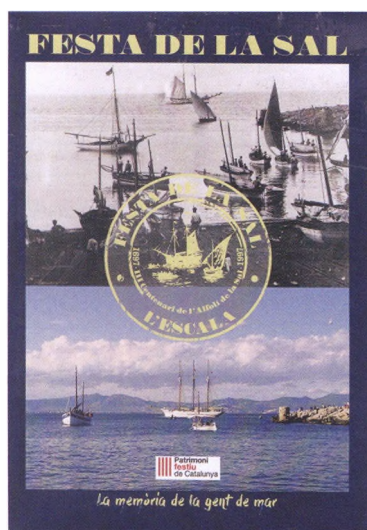
Editorial: Edicions Vital·la. Bellcaire d'Empordà. 2018

Núm. pàgines: 155 Preu: 19,50€

Reedició a cura del poeta Enric Casasses d'aquest llibre de poemes de Caterina Albert "Víctor Català" editat l'any 1905, el mateix any d'edició de Solitud.

Es tracta del primer i únic gran llibre de poemes de l'autora escalenca. L'edició d'enguany s'inicia amb un esplèndid pròleg obra d'Enric Casasses. A continuació la primera part del llibre porta per títol *Llibre Blanc (segle XVIII)* i conté 11 poemes. Segueix amb *Policromi*, 33 poemes i finalment *Tríptic*, 3 poemes més. Per tancar l'edició d'aquest llibre les *Notes* també a cura d'Enric Casasses.

Una gran oportunitat per descobrir la poc coneguda poesia de la genial autora escalenca. JB

Títol: *Festa de la sal. Memòria de la gent de mar*

Autor: Diversos autors

Editorial: Ajuntament de l'Escala. L'Escala. 2018

Núm. pàgines: 32 Preu: 3,00€

Es tracta d'un petit llibre escrit en quatre idiomes (català, castellà, francès i anglès) que d'una manera molt esquemàtica i entenedora explica els principals aspectes de la Festa de la Sal. Cada dues pàgines s'explica cadascun d'aquests aspectes. Per ordre són els següents: *Història i memòria, Origen, Essència, El vaixell de la sal, La pesca, La salaó del peix, Estris de pesca i salaó, Vida a la platja, La cuina marinera, Les cançons tradicionals, Danses ancestrals, Danses d'arreu del món, Les barques de vela, Valors.* JB

Títol: *L'hòstia consagrada ... i 10 contes més*

Autor: Diversos autors

Editorial: Fundació Víctor Mora. L'Escala. 2018

Núm. pàgines: 128 Preu: 10,00€

Vet ací una nova edició del Premi Literari Víctor Mora de Narrativa Breu, aquest llibre correspon a la vintena convocatòria. Com cada any en aquest conte es publiquen el conte guanyador i els 10 contes finalistes. El conte guanyador, ambientat a l'Escala, obra de Joan Company Arpa dona títol al llibre i encapçala l'edició del llibre. Com cada any són contes breus de temàtica diversa per gaudir llegint. JB

Albert Pons Ramos

Jordi Bruguera Batalla

Boschapi.com

Disseny i arquitectura	Lloguer
Assegurances	Venda
Comunitats	Construcció

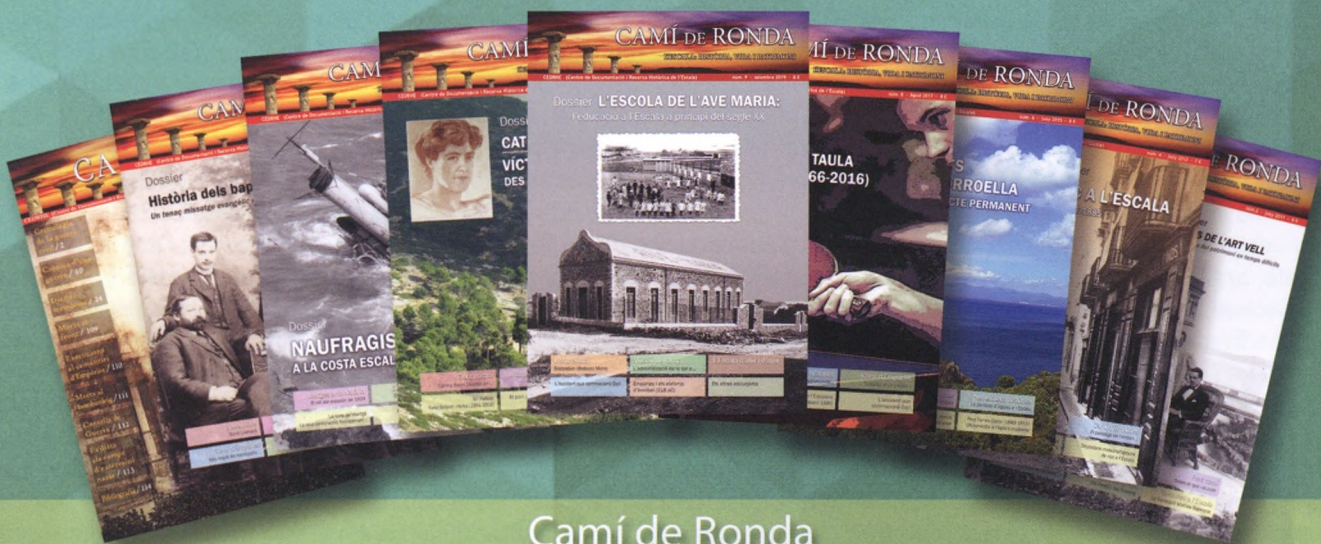

FES-TE SUBSCRIPTOR DE CAMÍ DE RONDA

Envia'ns les teves dades (nom i cognoms, adreça,
 telèfon, correu electrònic i dades bancàries) a
recercalescala@gmail.com
 i et portarem la revista a casa!

Preu de la revista:
 6 euros + despeses d'enviament (si cal)

Comprome-te't amb la cultura de l'Escala!

Camí de Ronda

▶▶▶ 1409

Aquest any esclatà una revolta contra el rei Martí I l'Humà en un dels seus territoris, Sardenya. Necessitat de recursos econòmics per a controlar aquesta insurrecció, empenyorà el comtat d'Empúries i les seves rendes a la ciutat de Barcelona i a la Diputació General de Catalunya (Generalitat), a canvi de 50.000 florins d'or. El document-conveni de préstec -que no de venda- es signà el 13 de setembre de 1409. Els principals punts d'aquest conveni eren els següents:

- 1.- El rei renunciava a totes les lleis que podessin afavorir-lo en aquest conveni.
- 2.- El municipi de Barcelona cobraria paulatinament la quantitat endeutada dels ingressos que obtingués del comtat.
- 3.- La Corona es comprometia a no separar mai de la mateixa els territoris del Comtat d'Empúries, una vegada els hagués recuperat i, en cas de cessió o venda, havia de ser sempre amb el consentiment de l'Ajuntament de Barcelona -el conegut com el Consell de Cent-, que sempre tindria prioritat.
- 4.- Els habitants del comtat serien considerats ciutadans de Barcelona pel que fa a franquícies i privilegis.
- 5.- El rei prometé i es comprometé a no interferir en l'acció dels consellers de l'Ajuntament de Barcelona en l'administració del Comtat.

El 25 del mateix mes de setembre de 1409, a la plaça de Castelló d'Empúries, es procedí a la cerimònia formal de lliurament del Comtat al municipi de Barcelona, que en tindria la jurisdicció fins el maig de 1456.

Per la seva part, els castells d'Empúries, Cadaqués i Roses, que havien estat hipotecats a la Generalitat, retornarien al rei, Alfons V, el 1481, el qual els cedé al seu nebot Enric, el comte Enric II, que ja havia rebut en el seu moment la part empenyorada a la ciutat de Barcelona.

▶▶▶ 1538

Data en què probablement finalitza la construcció de l'actual església de Sant Martí d'Empúries.

▶▶▶ 1539

Data del primer document trobat fins ara que parla de l'Escala. Apareix en el Llibre Conciliar del Comtat de Castelló d'Empúries: "el veguer en nom e per part d'aquesta universitat segresta dues barques carregades de blat a l'Escala".

▶▶▶ 1609

Jeroni de Pujades publica el llibre Crònica Universal del Principat de Catalunya. Tot i que els erudits renaixentistes, entre els quals el bisbe de Girona, Joan de Margarit, que visità el lloc a mitjans d'aquell segle, ja citen les obres dels autors clàssics que parlen de ciutat grega d'Emporion i la romana d'Emporiae, el llibre de Pujades és considerat com la identificació definitiva de la ciutat grecoromana d'Empúries. A partir d'aquest moment, Empúries apareixerà en totes les obres d'història general que es publicaran com l'única ciutat grega documentada arqueològicament a la Península Ibèrica.

▶▶▶ 1699

La documentació oficial parla de "Universitat de Empuria y la Escala".

▶▶▶ Segle XVIII

L'Escala del segle XVIII es caracteritzarà per un extraordinari creixement demogràfic, especialment degut a la immigració provinent de la resta de la comarca, atreta per la creació de la duana marítima, la creixent expansió del cultiu de l'arròs i de la pesca, la creació de petites indústries vinculades a la pesca (salaó de sardina i anxova, com la de can Callol, drassanes, barrillers, corders, boters, teixidors,...), com també el comerç, el transport i els oficis que s'aniran generant per l'augment de població (botiguers, sabaters, fusters, ferrers, sastres, mestre de nens, metge, cirurgia, etc.). També és remarcable citar l'augment de terra cultivada al llarg del segle. Els cereals (blat, ordi i civada) ocuparan el primer lloc, seguits del conreu de la vinya que, mica en mica, anirà adquirint més importància. També es cultivarà cànem, lli, llegums, farratge i mill i, en els cultius de regadiu, arròs i horta. Totes les terres són propietat del comte d'Empúries, des del Pirineus a l'Estartit.

A partir de la construcció de l'església i fins entrat el segle XIX, s'anirà configurant l'estructura urbana de l'Escala, formada per quatre barris diferenciats: el barri de Sant Pere (les cases agrupades entorn de l'església), el barri de Mar (tota la franja marítima, des de can Maranges fins la Casa Gran) -la divisòria entre aquests dos barris la podríem situar a l'actual carrer del Mar-, el barri de Gràcia (tots els carrers paral·lels a aquest) i el barri de Terra (carrers que van del Pedró a l'actual plaça Víctor Català, antigament del Sòl d'en Saguer). La separació entre els dos primers barris (actualment barri del Pedró) i els altres dos (actualment barri del Passeig), és el camí de Torroella (actualment carrer d'Enric Serra). Els habitants dels dos primers barris són eminentment pescadors, mentre que els altres dos són majoritàriament rurals.

Un grup de catalans disconformes amb l'entronització de Felip V com a rei, després de la rendició de Barcelona i Catalunya el 1714, emprenen la resistència des de les muntanyes lluitant com a guerrillers. Se'ls anomenà "Carrasclots". El seu nom prové del seu líder, Pere Joan Barceló i Anguera, que feia carbó amb fusta d'alzina (carrasclot). Un d'aquests Carrasclots serà l'escalenc Raimon Verdier. Actuaran a les ordres de França amb l'objectiu d'alçar el Principat contra el rei borbó. Posteriorment, molts d'ells s'incorporarien com a "miquelets" a l'exèrcit regular de l'armada francesa. Verdier seria un d'aquests, que restà a viure a França, raó per la qual era conegut com Raimon i no Ramon. La seva dona es deia Maria. El 22 de gener a 1717 nasqué una filla seva, Màxima.

A finals del segle es construeix la font pública del camí d'entrada al poble i la canalització de l'aigua des de la deu de la Fornaca fins a la mateixa font.

▶▶▶ 1718

L'Escala té 390 habitants.

▶▶▶ 1719

El mes de novembre d'aquest any, la flota franco-anglesa bloqueja el golf de Roses amb l'objectiu d'avituar de queviures i municions les tropes franceses que han ocupat Castelló d'Empúries amb la intenció d'assaltar de la Ciutadella de Roses, ocupada per tropes del rei Ferran V. Una forta tempesta desbarbora els vaixells, molts dels quals s'enfonsen o s'estavellen contra els penya-segats de la costa. Els cossos de molts naufragats arriben a la costa escalenca i són enterrats en un fossar comú a la zona que ara coneixem com la Creu. Damunt la fossa col·loquen una creu rústega de fusta. Sembla que aquest fet és el que farà que, a partir d'aleshores, aquesta cala sigui coneguda com la Creu.

▶▶▶ 1728

Començar a funcionar l'Alfolí de la Sal com a magatzem de grans i de sal.

▶▶▶ 1739

El 19 d'agost de 1739, Francesc d'Asís Sastre, capellà d'Empúries, institueix l'Hospital de Pobres, que se situa al carrer del Port (actualment hi ha Càrites i l'edifici de la telefònica). La seva funció serà acollir els malalts pobres fins la seva curació. La casa es compra als hereus de Josep Pous. El metge serà Pelegrí Casellas i el cirurgià Francesc Romaguera. Tenim constància que almenys funcionaria fins l'any 1899. El 1984 l'ajuntament descobreix que al Banc d'Espanya hi ha un dipòsit de 404.000 pessetes provinent de l'expropiació que va fer la Telefònica d'una part de la finca l'any 1963. Aquests diners es destinarien a la compra d'una ambulància.

▶▶▶ 1768

El convent dels servites compta amb 16 frares: 9 sacerdots i 7 germans conversos.

▶▶▶ 1788

Una prova que l'Escala ja ha assumit la capitalitat del municipi és l'encapçalament del document que signa el batlle Josep Maranges de Marimon: "La presente Villa y Puerto de la Escala, como constituyendo un mismo cuerpo de común y universidad con la antigua villa de Ampurias, de que es ahora cabeza en lo temporal...".

▶▶▶ 1789

El viatger Zamora, al seu pas per l'Escala, constatant la puixança del poble en totes les activitats, escriu: "Hay 18 embarcaciones y 60 laúdes, pescan mucha anchoa y poco coral; sus vecinos trabajan en todos los ramos, ganan buenos jornales y no hay pobres. Se hacen muchas casas... Las mujeres cuidan de la anchoa. Hay alfolí de sal que traen los napolitanos de Tortosa. Hay aduana... Vi los molinos de arroz...".

▶▶▶ 1808

El 5 de desembre de 1808, en plena Guerra del Francès, la guarnició del Castell de la Trinitat de Roses es veu obligada a evacuar i es refugia al port de l'Escala. El Diario de Gerona escriu: "A pesar de los gloriosos esfuerzos de los defensores Anglo-hispanos de aquel Castillo, era inevitable este resultado, atendida la imposibilidad en que nos hallábamos de obligar al enemigo a que levantase el sitio antes de su evacuación i ni creemos que esta noticia debe debilitar en manera alguna la confianza, que debemos poner en los desvelos, con que el gobierno procurará impedir las consecuencias de este suceso; antes bien esto debe estimularnos a proseguir con mayor entusiasmo hasta arrojar de nuestro suelo a los que vanamente intentan esclavizarnos".

▶▶▶ 1838

El cementiri nou de l'Escala (el conegut com cementiri marí) comença a ser utilitzat.

▶▶▶ 1848

Trobada del mosaic del Sacrifici d'Ifigènia en un terreny propietat de la família Maranges.

▶▶▶ 1858

Francesc Granés, sogre de Salvador Sala, funda les Drassanes Sala.

▶▶▶ 1868

El 29 de novembre i el 6 de desembre de 1868 se celebren a Figueres i Girona, respectivament, importants manifestacions republicano-federals, amb l'assistència de moltes persones procedents de l'Escala. El periòdic *El Ampurdanés*, escriu: "Menos numerosa que la formada por los Ampurdaneses, no ha sido por esto menos significativa y ha dado a conocer una vez mas que el impulso da la idea republicana se ha hecho ya irresistible en todas partes: allí en la levítica Gerona, foco perenne de todas las preocupaciones y tendencias teocráticas más pronunciadas, hase dado una prueba incontestable de que el siglo las arroja de su seno, como perjudiciales a la razón y a la justicia (...) Los eternos desprestigiadores de las prácticas republicanas debieran haberse convencido esta vez para siempre de que república no significa desorden, de que libertad no significa atropello: de que república y libertad unidas significan la intervención en cosa pública, de todos los que a ello tienen derecho; en una palabra, justicia social".

▶▶▶ 1878

El dia 13 d'octubre de 1878 mor a l'Escala "el conocido liberal, terror que fue de los carlistas en la guerra de los siete años, D. Francisco Maranges Juli, de La Escala. Los buenos liberales del Ampurdán lloramos, sin dudarlo, tan sensible pérdida".

▶▶▶ 1879

Joaquim Botet i Sisó publica *Noticia histórica y arqueológica de la antigua ciudad de Emporion*.

Es construeix la capella del cementiri, substituint una d'anterior.

▶▶▶ 1888

Aquest any els mestres de l'Escala són Fèlix Rigau Casals (va morir pel còlera) i el substituï Pere Rius Juli a l'escola de nens i Maria Gràcia Mir a la de nenes. La de nens es considera de primera classe, amb un sou de 125 pessetes al mes i la de nenes de segona, amb un sou de 75 pessetes.

El 18 d'abril de 1888, el Ministeri d'Estat de França remet un informe-circular a les Cambres de Comerç franceses sobre la indústria sardinera. Explica que l'explotació mitjana anual a Espanya és d'uns 4 milions de quilos, que es consumeixen preferentment a Algèria i França, mentre que a Portugal les captures arriben als 324 milions anuals. L'informe conclou que en els darrers anys la indústria francesa s'ha traslladat d'Espanya a Portugal i reconeix que la del seu país, des de 1879, està en ruïna total. El periòdic acaba la informació amb la reflexió següent: "Estos puntos, como se ve, son del mayor interés para que los estudien y reflexionen, en vez de matar el tiempo haciendo política, nuestros industriales de sardina y en especial la genérica del salazón, un día pujante en esta provincia en Cadaqués, La Selva, La Escala, Rosas, Palamós, Estartit, Bagur, San Feliu y Tossa, y hoy, por razones que no nos explicamos, muy decaída".

El restaurant Fita, un dels més coneguts i populars de la ciutat de Girona, ofereix al seus clients un ventall dels principals i més apreciats vins naturals, destacant, segons la premsa, els d'Allella, Sant Feliu de Guíxols i l'Escala.

El mes de maig de 1888, Caterina Albert i Paradís és elegida presidenta de la festa de lliurament de premis del Certamen Literari i Científic organitzat al Casino Menestral de Figueres en el decurs de les fires de Santa Creu de 1888. Obtingué el primer premi el poeta i pintor barceloní Apel·les Mestres.

Ramon Maritxalar cessa com Administrador de la Duana de Tossa per fer-se càrrec de la de l'Escala.

La *Nueva Lucha* del 27 de novembre de 1888 informa que "Varios son los periódicos que se ocupan de que en Rosas los ánimos están exaltados contra los pescadores de La Escala, por pescar estos con el Bou en el golfo, porque dicen ser inevitable la destrucción de la crías de toda clase de peces por ser las redes de malla sumamente pequeña. Parece que el día 20, al advertir los de Rosas que estaban pescando algunas embarcaciones de La Escala en el golfo, botaron al agua las suyas y fueron a impedirselo, teniendo que retirarse precipitadamente".

El mes de desembre, l'Ajuntament exposa a informació pública durant vint dies el projecte d'obertura d'un nou carrer, des de la porta del carrer Major en línia recta al portal anomenat del Mar.

▶▶▶ 1889

Josep Tubert Casasayas és nomenat mestre de l'escola de nens de l'Escala i Joan Farró ajudant interí de la mateixa.

El dia 21 de febrer, dijous, un fort vent del nord sorprèn els pescadors del bou poc després d'haver calat les xarxes. Totes les embarcacions aconseguen, no sense grans dificultats i esforços, tornar a la platja, excepte una tripulada per cinc mariners. La premsa, tres dies després, considera perduda l'embarcació i ofegats els cinc pescadors "por haber sido inútiles cuantas diligencias se han hecho para averiguar el paradero de dicha barca a pesar de haberse recorrido la costa".

Joaquim Casadevall és nomenat ajudant de l'escola de nens de l'Escala.

Francesc Oliveras Maranges és reelegit jutge municipal pel bienni 1889-1991.

Per amenitzar els actes de la festa major s'han contractat les orquestres La Principal de La Bisbal, la de Castelló d'Empúries i la de l'Escala. Els balls es realitzaran a l'envelat.

La caiguda d'una bastida de la Fonda Comerç de Figueres sorprèn Miquel Buscató, ordinari de l'Escala (transportista), el qual ha de ser rescatat de sota les runes sofrint ferides greus.

Celestí Vidonde és nomenat Administrador de la Duana de l'Escala.

El *Diario de Gerona* del 12 d'octubre de 1889 assegura que "Los pescadores de Rosas, para quienes pasa una temporada de las peores pues apenas han pescado desde el mes de julio, se lamentan de que las barcas del bou de La Escala y Estartit, barriendo aquella hermosa balua, acaben de hacer más tristes su situación".

El *Diario de Gerona* informa que el dia 9 d'octubre es pescaren a l'Escala 5 milers de sardines i 2 milers d'anxoves, que es vengueren a 20,15 pessetes el miler. Al llarg dels dies successius també s'informa de la captura d'entre 7 i 15 milers, a uns preus que oscil·len entre 11 i 22 pessetes el miler.

La *Nueva Lucha* del 25 d'octubre de 1889 informa que "Hoy celebran los vecinos de La Escala, con solemnes festejos, la memorable fecha del triunfo obtenido sobre los carlistas, que en número de más de tres mil, en 1837 atacaron aquella población, siendo rechazados por los valientes hijos de aquella villa. Al efecto se ha contratado la orquesta "La Alianza", para las pasacalles, conciertos, bailes, sardanas, "llevan de taula" y otros típicos festejos. En los salones Sureda y Albert tendrán lugar bailes".

▶▶▶ 1898

El rotatiu *La Lucha* del 19 de gener de 1898 informa que "Acabamos de sufrir una inundación espantosa. No recordamos haber visto altura igual de agua. Todo el alto y bajo Ampurdán están convertidos en proceloso mar. Sobre la carretera de Torroella a Verges había ayer seis palmos de agua. Los señores de Quintana intentaron ayer cruzarla. Llegaron hasta cerca Ullá con dos palmos de agua dentro el carruaje, y como ésta iba subiendo se vieron forzados a retroceder. Dieron la vuelta por La Escala, a donde pudieron llegar, gracias a la carretera nueva que la une con Vilademat, y hoy han venido aquí pasando por la montaña. Se están organizando servicios de auxilio y se espera un laúd de Estarrit para cruzar con provisiones la inundación y llegar a las casas inundadas. Por teléfono se sabe desde Gualta que los colonos han podido refugiarse allí y en los caseríos altos. Los daños sufridos serán inmensos, pero afortunadamente no se tiene noticia de desgracias personales. La Guardia civil y los Carabineros de Estarrit se han portado admirablemente y son dignos de todo elogio. Así que pueda dar detalles, se los comunicaré. 17 enero 1898".

La *Lucha* de l'11 de febrer publica la següent crònica: "Escriben de La Escala a un colega barcelonés, que como consecuencia del temporal reinante, en la noche del 5 embistió en la playa del término municipal de San Pedro Pescador, el bergantín goleta italiano «Giusepina», de la matrícula de Liorna. El capitán demostró mucha pericia y abnegación en el salvamento del buque, pues la carga se hubo de considerar perdida por haberse mojado, acudiendo en demanda de auxilio a la villa de La Escala, que de haber cesado el mal tiempo, se habría facilitado oportunamente y salvado el buque, pues los socorros demandados eran acertadísimos. La reproducción del temporal ha impedido practicar las operaciones de salvamento y ha hecho completa la pérdida del buque. Las autoridades de Marina y de Aduanas de La Escala y el cónsul de Italia, se personaron cuando el temporal lo permitió, en el lugar del siniestra, sin lograr su pretensión de salvamento, pues reconocido el buque, acordaron que era inútil todo gasto por hallarse rota la embarcación. El capitán ha hecho abandono en favor de la compañía aseguradora. Procedía el buque de Denia, donde tomó su cargamento de orujo de aceituna.

El *Diario de Gerona* del 25 de març de 1898 publica: "Hemos recibido una carta firmada por el Presidente del Comité Republicano federal de La Escala, don Ramón Sentena, en la que nos manifiesta que es absolutamente falsa la noticia dada por el periódico El Eco del Pueblo en la que se supone que los federales del distrito de Torroella de Montgrí apoyan la candidatura Aldrich, por cuanto aquel comité, que es el único federalista que en el distrito existe, se atempera a la actitud de retraimiento conforma a la circular del Comité provincial de 15 de febrero último. Nos dice también el señor Sentena que esa falta a la verdad por parte de dicho periódico no la extraña; por cuanto no es la primera, pues otro tanto hizo cuando supuso que aquel Comité había nombrado delegado para asistir a la Asamblea de Figueras, cuando ni siquiera se la invitó para ello. Con esta carta queda una vez más probada la buena fe de esos papeles que por ahí corren y viven a expensas de las subvenciones del caciquismo. Y las ilusiones de las que suponen en contra del señor Quintana a elementos que no lo están ni mucho menos".

Lo *Geronès* del 26 d'abril de 1898 publica: "La Escala ha sido la primera población de la provincia que a impulsos de la oleada de patriotismo que invade todos los pechos ha dado a la vez que un testimonio de aquel noble sentimiento, una prueba de adhesión al pensamiento encarnado en la suscripción nacional. Celebró el sábado sesión ordinaria su Ayuntamiento y al darse cuenta da que en el Boletín Oficial de la provincia se anunciaba haber quedado constituida la Junta auxiliar provincial, a pesar de no haber recibido excitación de ningún género, surgió unánime el propósito de atestiguar de una manera solemne su entusiasmo y adhesión, a cuyo fin el Ayuntamiento acordó suscribir por 200 pesetas y nombrar una comisión de su seno, para que en unión de la entusiasta juventud organizara el acto que se estimase más oportuno para recaudar fondos al mismo fin. El calor de entusiasmo fundió todos los obstáculos y aunó todas las voluntades y anteayer mañana circuló como un rayo la noticia de que a primera hora de la tarde se realizaría una cuestación para sumar con la dádiva del potentado el humilde donativo del pescador. A las dos de la tarde, precedida por la orquesta de la Villa a los acordes de la marcha de Cádiz, rompió la suya la comitiva que presidían todas las autoridades y seguían gran número de personas dando entusiastas vivas a España, al Ejército, a la Marina y a la Integridad Nacional. El resultado de aquel acto, que tuvo detalles verdaderamente conmovedores, no pudo ser más brillante, pues se recogieron 536'30 pesetas, que dada la triste crisis porque atraviesa la población, representan un capital de noble abnegación y sacrificio, solo capaz de inspirarlo el santo amor a la patria de que ha dado hermoso ejemplo la pintoresca villa de La Escala, que es de desear tenga imitadores". El día 31 de juny s'ingressaven 1.161 pessetes al banc. "Si en todas partes se hiciera proporcionalmente otro tanto, brillantísimo sería el resultado".

La *Lucha* publica la següent crònica: "Ayer se celebró en el teatro Sureda de La Escala una función extraordinaria, con el patriótico fin de engrosar la suscripción abierta por el magnífico Ayuntamiento de aquella villa para contribuir al fomento de nuestra marina de guerra. El programa que se interpretó fue el siguiente: Marcha de Cádiz, por la orquesta; el drama en tres actos, Un jefe de la coronela; el monólogo Mestre Olaguer y la chistosa comedia Un músich de regíment. Aplaudimos entusiásticamente tan plausible idea, esperando que tendrá imitadores".

El 29 de maig de 1898 *La Lucha* publica: "La Dirección general de administración local ha dispuesto que, con motivo del recurso de alzada interpuesto por doña Gertrudis de Dou, Marquesa de Dou, contra la providencia de este Gobierno civil, ordenando al Ayuntamiento de La Escala obligue al concesionario del servicio de alumbrado público por medio de la electricidad a que se retire del terrado de la casa de don Francisco Oliveras el transformador eléctrico que en ella ha establecido; qua a fin de que llegue a conocimiento de las partes interesadas se dé el plazo de 20 días, a contar desde el que se publicó en el Boletín Oficial de esta provincia, para que las personas que lo deseen puedan alegar y presentar los documentos o justificantes que se consideren conducentes a derecho".

El dia 20 de desembre es procedeix al pagament als propietaris escalencs afectats per les expropiacions del projecte de repoblació de les dunes del golf de Roses. L'acte es realitza al domicili de Joan Jordi, auxiliar de les obres.

El 17 de desembre, el jutge cita l'escalenc Miquel Satamí Ferrerdenovas, moliner, perquè comparegui en qualitat de perjudicat en el delictes de desfalcs de dipòsits del banc J. Llinàs i Companyia, el gerent de la qual era Joaquim Llinàs del Torrent i Dotres, declarat en rebel·lia (fugitiu).

▶▶▶ 1899

El mes de maig de 1899 s'estan acabant les obres de millora i embelliment del nou teatre, construït recentment. També s'informa de la constitució d'una societat benèfica, cultural i recreativa denominada Centre Escalench.

El dia 27 de maig, Eduardo Fernández García, tinent coronel cap del sometent de la província de Girona, passa revista al sometent de l'Escala.

El dijous, dia 23 de juny, s'inaugura el Centre Escalench.

El dia 13 d'agost de 1899 s'inaugura la societat de la Joventut Republicana de l'Escala. Rafel Bofill n'és elegit president i Josep Sureda Paradís, secretari.

El dia 12 de setembre, a l'Ajuntament, es procedeix al pagament de les expropiacions dels terrenys afectats per la construcció de la carretera de Viladamat a Palafrugell.

Para los días 2, 3, 4 y 5 de septiembre próximo están anunciadas las fiestas de la pintoresca villa de La Escala. Tres acreditadas orquestas de la provincia son las encargadas de tocar las sardanas. Habrá además lucidos bailes de sociedad, cucañas y fuegos de artificio. La sociedad Centre Escalench, instalada en el café de Rouret, y el Salón Sureda, han contratado a las orquestas de Perelada y Palafrugell, y el café de Ximinis ha ajustado el cuarteto La Trompeta, de Barcelona, que dirige el señor Duran. Además, se levantará un entoldado de Cassá de la Selva, al que amenizará los bailes y conciertos la música Carmense, de Santa Coloma de Farnés. No hay duda de que este año, dada la variedad de diversiones, que será más concurrida que los anteriores la fiesta que se dedica a Santa Máxima.

La temporada de pesca del bou comença el dia 16 d'octubre amb molta animació i expectació "puesto que han llegado las barcas que salieron a comprar los patrones de dicha villa".

Una reial ordre del ministeri d'Hisenda del dia 13 d'octubre aprova l'habilitació de la platja de l'Estartit per al desembarcament de sal comuna transportada per cabotatge, sota la supervisió de la duana de l'Escala.

El *Diario de Gerona* explica que el dimarts 21 de novembre "a las diez de la mañana, zozobró a poca distancia de la Escala una embarcación de las que forman las parejas del bou, siendo salvados los tripulantes por los del falucho de la matrícula de Tarragona número 243, que se hallaba pescando en aquellas aguas. No contentos los tripulantes de este falucho con salvar la vida de sus compañeros de profesión, lograron remolcar la embarcación zozobrada hasta el puerto de la Escala, donde los esperaba una compacta muchedumbre alarmada al ver que diez parejas del bou hacían ciertas maniobras que demostraban la existencia de un peligro. La población en masa recibió con alegría a los náufragos salvados y a sus 'salvadores. De la embarcación que zozobró se perdieron las redes, falcas, cabos, velas y otros efectos de a bordo".

El dissabte, dia 24 de desembre, una parella del bou agafa un torpede procedent d'algun dels vaixells de guerra que freqüenten la badia de Roses.

▶▶▶ 1908

La Mancomunitat de Catalunya, presidida per Josep Puig i Cadafalch, inicia les excavacions sistematitzades i contínues a Empúries.

El mes de gener, Manuel Cazorro, catedràtic de l'institut de Girona, és designat inspector dels treballs arqueològics que s'han de realitzar a Empúries.

La nit del 5 al 6 de febrer es declara un incendi en una "casa de Banys" situada a la Platja i propietat de Miquel Massafont. Els danys es calculen en unes 437 pessetes. L'edifici estava assegurat i aquest fet fa sospitar la policia, que deté el propietari com a presumpte autor de l'incendi.

El 19 de març de 1908, Emili Gandia i Ortega (Xàtiva, 1866-Barcelona, 1939), conservador del Palau reial i del Museu d'Art Decoratiu i d'Arqueologia de Barcelona, arriba a Empúries acompanyat de tres operaris per a fer-se càrrec dels treballs d'excavació.

El mes de març de 1908 es concreta la compra dels dos primers terrenys a Empúries: el primer a Joan Bañas, ubicat a la porta meridional de la muralla de la ciutat romana, i el segon a Joan Sureda, al sector meridional de la Neàpolis.

El 23 de març comencen oficialment les excavacions per part de la Junta de Museus de Barcelona sota la direcció de Josep Puig i Cadafalch, la inspecció de Manuel Cazorro i d'Emili Gandia, en qualitat de cap d'obres. Gandia i els tres peons contractats per la Junta de Museus inicien els treballs a les sis del matí, la ciutat romana, segons l'ordre rebuda de Puig i Cadafalch, a la primera de les finques comprades.

L'1 d'abril de 1908, *La Lucha* informa de la primera visita de Puig i Cadafalch a Empúries: "En el exprés de esta mañana han pasado por esta ciudad en dirección a Figueras, el arquitecto don José Puig y Cadafalch, diputado a Cortes, y don José Pijoan, individuos de la Comissió d'Estudis Catalans. A su paso por esta ciudad se les ha agregado el catedrático de este Instituto don Manuel Cazorro, director de los trabajos de excavaciones de Ampurias. Los señores Puig y Cadafalch, Pijoan y Cazorro, se dirigirán desde Figueras a Ampurias para examinar los trabajos que allí se están efectuando".

El dia 5 d'abril, *El Ampurdanés* afirma que "han sido de mucho elogio las sardanas del nuevo programa de la última temporada del Sr. José Vicens (Xaxu) de La Escala, entusiasmando al publico, entre ellas. El toch de festa".

El 22 d'agost, és detingut a l'Escala un individu amb una suma important de bitllets falsificats del Banc d'Espanya, pertanyents a l'última emissió realitzada a Anglaterra. La policia feia temps que seguia la pista d'aquest important falsificador.

Segons *La Lucha* del 26 d'agost, "La junta de Museos y Bellas Artes hará durante los días 26 y 27 de los corrientes, una visita oficial a las excavaciones que se practican en Ampurias". El fotògraf escalenc Josep Esquirol immortalitzarà aquesta visita. Esquirol també serà l'autor de centenars de fotografies i postals que deixaran constància dels treballs que es duren a terme en el decurs dels mesos i anys següents.

▶▶▶ 1909

El dia 20 de juny, 120 membres del Centre Excursionista de Catalunya, encapçalats per Josep Puig i Cadafalch, arriben de bon matí a Empúries a bord del vaixell Balear i fan una visita a les excavacions que s'estan duent a terme. Després de dinar surten d'Empúries per a continuar l'excursió.

La Lucha del 25 de setembre de 1909 informa que "procedente de las excavaciones de Numancia y con el propósito de visitar las ruinas de la antiquísima ciudad de Ampurias, ha permanecido en esta capital algunas horas, el arqueólogo alemán don Adolfo Schulten, acompañado de su distinguida señora. Ayer a las tres de la tarde, en unión del rico propietario de La Escala, don Pedro Villanueva, salieron los excursionistas para Ampurias".

El 25 d'octubre de 1909, dins d'una cisterna de l'àrea dels temples de la Neàpolis, es descobreix el bust de l'Esculapi, el déu de la medicina. El 6 de novembre següent, prop d'on s'havia trobat el bust de l'esculapi, surt la resta de l'estàtua. L'expectació i entusiasme generats és enorme entre els especialistes, la premsa, l'Escala i arreu del país. Per aquest motiu l'estàtua, abans de ser remesa al Museu de Arte Decorativo y Arqueológico de Barcelona, situat a la Ciutadella, amb tren des de l'estació de Sant Jordi Desvalls, és exposada a la casa del doctor Pi (davant l'actual plaça de l'Avi Xaxu), per tal que tothom la pugui veure.

El plenari del consistori escalenc, reunit el 13 de novembre de 1909 i presidit per Joan Alech Maranges, acorda fer-se acceptar l'oferiment que li formula la Junta de Museus de Barcelona a proposta de la Comissió Delegada de l'Escala de crear un museu al poble on poder exhibir les peces que es troben en els treballs de recerca del jaciment, buscar un local adient per al mateix i fer-se càrrec del seu lloguer. Tot això ho fa "considerando la importancia que en su día ha de tener para esta villa la existencia de un Museo en la misma, de objetos procedentes de la antigua Ampurias".

El 27 de novembre de 1909, l'Ajuntament de l'Escala, conscient de la importancia que poden tenir les excavacions d'Empúries com atractiu de visitants, crea una Comissió mixta formada per membres del consistori i de la Delegació local de la Junta de Museus. A proposta de Josep Callol i Maranges, aquesta comissió queda formada de la següent manera: President, Rossend Pi i Puig; vicepresident, Josep Callol i Maranges; tresorer, Josep Poch i Martí; secreterí, Joan Pellicer i Montseny; vocals, Pere Balaguer i Sastre, Joan Puig i Lleonart, Joan Callol i Blanch i Pere Villanueva i Mas. Aquesta Comissió funcionarà fins l'any 1914.

▶▶▶ 1919

Caterina Albert, amb la supervisió de mossèn Gudiol, conservador del museu de Vic, realitza excavacions en una finca de la seva propietat situats prop de la Neàpolis. Els objectes trobats, juntament amb els que havia anat comprant a particulars des de ben petita, conformaran una important col·lecció.

▶▶▶ 1938

Les eleccions per a renovar la Junta del Sindicat Agrícola de l'Escala, celebrades el mes de gener, són guanyades per la candidatura d'ERC. La CNT no hi participa.

L'Ajuntament posa en circulació una emissió de 75.000 pessetes de paper moneda en valors d'una pesseta i cinquanta cèntims. La impressió va a càrrec de les Indústries Litogràfiques de Girona i el disseny serà fet per l'artista Tomàs Roca i Borbonet.

En el decurs del ple municipal del 8 d'abril, Rafel Torres es veu obligat a presentar la dimissió a l'alcaldia a causa de la mobilització de la seva lleva i, per tant, haver de marxar al front. Ningú vol assumir la presidència consistorial i tots els regidors presenten la renúncia. A partir d'aquest moment actuarà d'alcalde en funcions Pere Artigas i Galceran, del PSUC.

Un decret signat el 14 de juny de 1938 pel conseller de Governació i Assistència Social, Antoni Mª Sbert, nomena Comissari Municipal de l'Escala, Enric Condom Simon, funcionari de la Generalitat i veí de la Bisbal, per tal que es faci càrrec de l'ajuntament. El decret sortirà publicat al Butlletí Oficial de la Generalitat el dia 19 de juny.

El 21 de juny, Enric Condom pren possessió del càrrec de Comissari Municipal en presència del Comissari Delegat de la Generalitat a Girona, Martí Jordi Frigola i de l'alcalde en funcions, Pere Artigas Galceran.

El mes de juny i per encàrrec dels governs de la República i de la Generalitat, l'enginyer i inventor francès Albert Charbonneau Vigny dissenya un sistema de defensa marítima que consisteix en una cèl·lula fotoelèctrica que, des de Punta Montgó –on s'ha d'instal·lar el projector emissor- fins a la zona de Canyelles Grosses de Roses –on esta previst col·locar el receptor-, detecta qualsevol vaixell que travessi la línia, tot fent sonar una alarma. A final de 1938, després de la finalització de les obres d'adequació de les instal·lacions i de les pertinents proves amb resultats positius, s'havia de posar en funcionament, però el desenvolupament del conflicte bèl·lic ho va impedir. En acabar la Guerra Civil, Charbonneau serà detingut i sotmès a consell de guerra sumaríssim. Va romandre a la presó fins al 1944.

A primers d'octubre de 1938, les fàbriques d'anxova i sardina escalenques són intervingudes per l'Autoritat Militar, per tal de prioritzar el subministrament de subsistències als soldats de l'exèrcit republicà. El diari l'Autonomista ho justifica d'aquesta manera: "...La qual cosa comprenem perfectament, puix que primer que tot és que estiguin ben alimentats els nostres braus combatents, sense deixar de tenir cura, però, que els altres articles siguin repartits equitativament a la població civil, traient-los, com ara es fa complint les disposicions del Comissari d'Ordre Públic, dels dipòsits inactius dels acaparadors i especuladors".

El 15 de desembre de 1938, el Comissari Municipal intenta tornar a constituir l'ajuntament amb representants de les forces polítiques locals, però aquestes declinen. La CNT, en canvi, comunica que si les altres formacions nomenen representants, els seus seran Ramon Ribes, Antoni Puig "Tonet" i Virgili Brugnoli.

Durant la Guerra Civil 32 escalencs van perdre la vida al front: 30 al bàndol republicà i 2 al nacional.

▶▶▶ 1939

El 23 de gener, avions feixistes amb base a Mallorca bombardegen l'Escala i causen 15 morts. El poble queda desert perquè tothom fuig per refugiar-se a la muntanya. L'endemà, després de passar uns dies al mas Torre Quintaneta i al mas Guanter, procedint a la voladura dels ponts de Torroella, Ullà i Verges i aguantant les tropes franquistes que ja estaven acantonades a l'altre costat del riu Ter, a Torroella de Montgrí, les tropes de l'Exèrcit Popular Republicà comandades per Enrique Líster passen per l'Escala en retirada. Amb aquesta operació, disparant des del Montgrí, aconsegueixen frenar durant unes hores l'avanç de l'exèrcit franquista i facilitar la retirada de les últimes unitats republicanes i els milers de civils que intenten arribar a la frontera.

Entre els milers de persones que passen per l'Escala en retirada durant aquests dies del mes de gener s'hi compten diverses personalitats i intel·lectuals, com el poeta Antonio Machado, que viatja acompanyat de la seva mare i en una ambulància degut a la seva precària salut. El dia 28 de gener arribaria a Cotlliure, on moriria el 22 de febrer. La seva mare moriria al cap de tres dies.

El 8 de febrer de 1939 es produeix l'entrada de les tropes nacionals a l'Escala. En els següents dies i mesos, una quarantena d'escalencs seran detinguts, jutjats en consells de guerra sota l'acusació de rebel·lió militar i condemnats a diferents penes de presó. Emilio Fructuoso Marín serà l'únic condemnat a mort que morirà afusellat.

Per llei del general Franco es tanca l'accés al cementiri neutre i s'obre un accés directament des de l'exterior.

▶▶▶ 1969

Últim enterrament al cementiri vell.

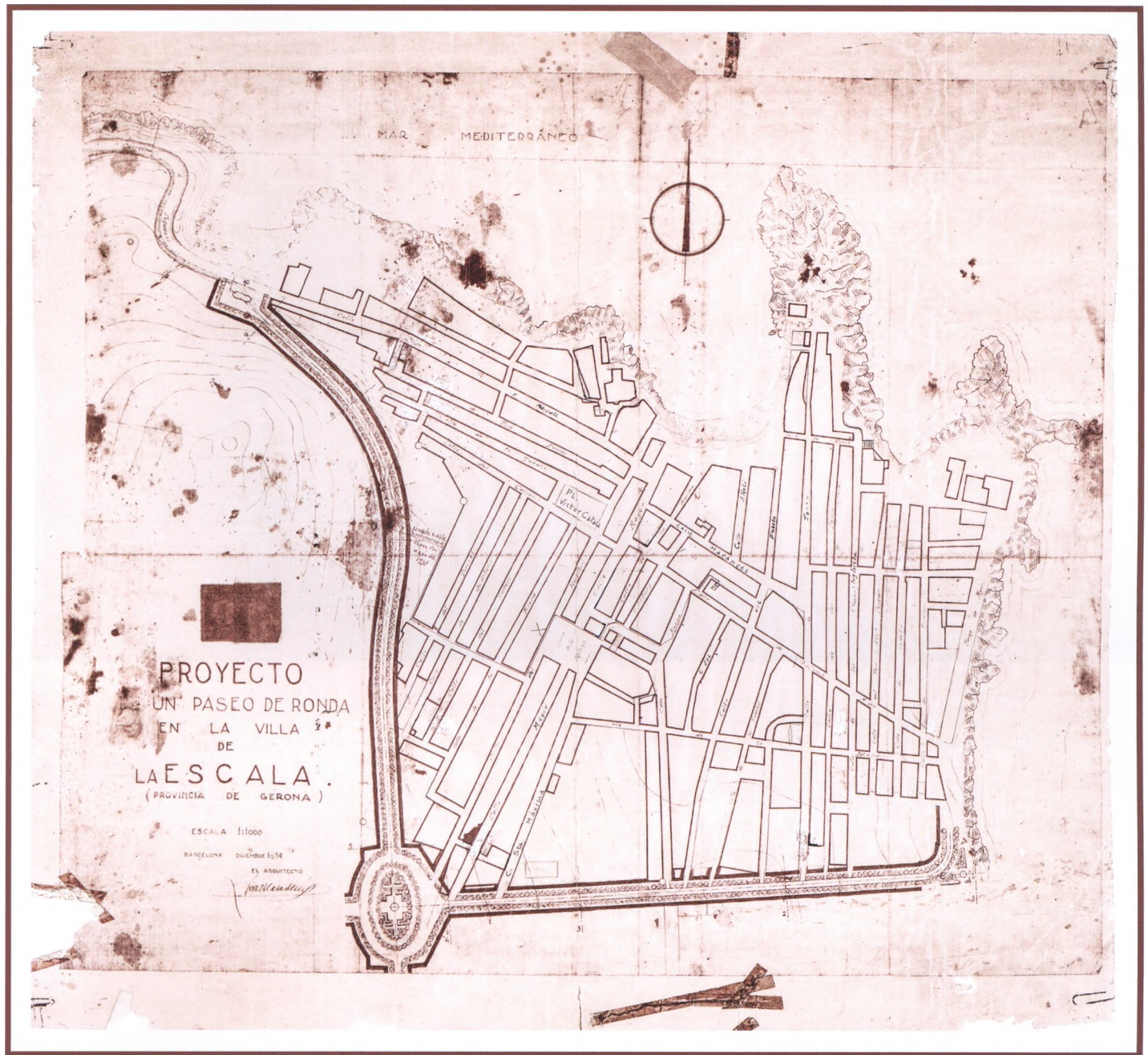

Rafel Bruguera Batalla

Documents històrics

PROJECTE PASSEIG DE RONDA

Plànol del projecte de Passeig de Ronda, cedit per la família Clos Roca.

El 1934, l'Ajuntament de l'Escala presidit per Josep Figueras i Fondevila va encarregar a l'arquitecte barceloní Casadesús el projecte d'un passeig de ronda que abastava des de l'entrada del poble per l'Oberta fins al Passeig Lluís Albert. La connexió entre la Ronda del Pedró i el carrer de l'Ave Maria es resolía amb una gran plaça arbrada que ocupava més del que ara és la plaça de les Escoles. Per oest, aquesta plaça donava entrada a les escoles, que estaven en construcció aleshores.

Quan l'arquitecte lliurà el projecte a l'Ajuntament, l'alcalde ja estava empresonat com a conseqüència dels Fets d'Octubre del 34. El projecte no es va dur a terme.

Consell de redacció

Rondant per l'Escala

Joaquim Teixidor

Ildefons Clos

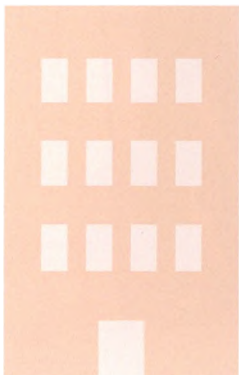

Miquel Bataller

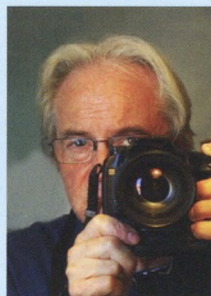

Jaume Salvat

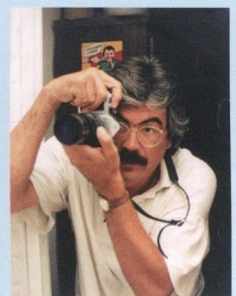
Jaume Salvat

Ildefons Clos

Miquel Bataller

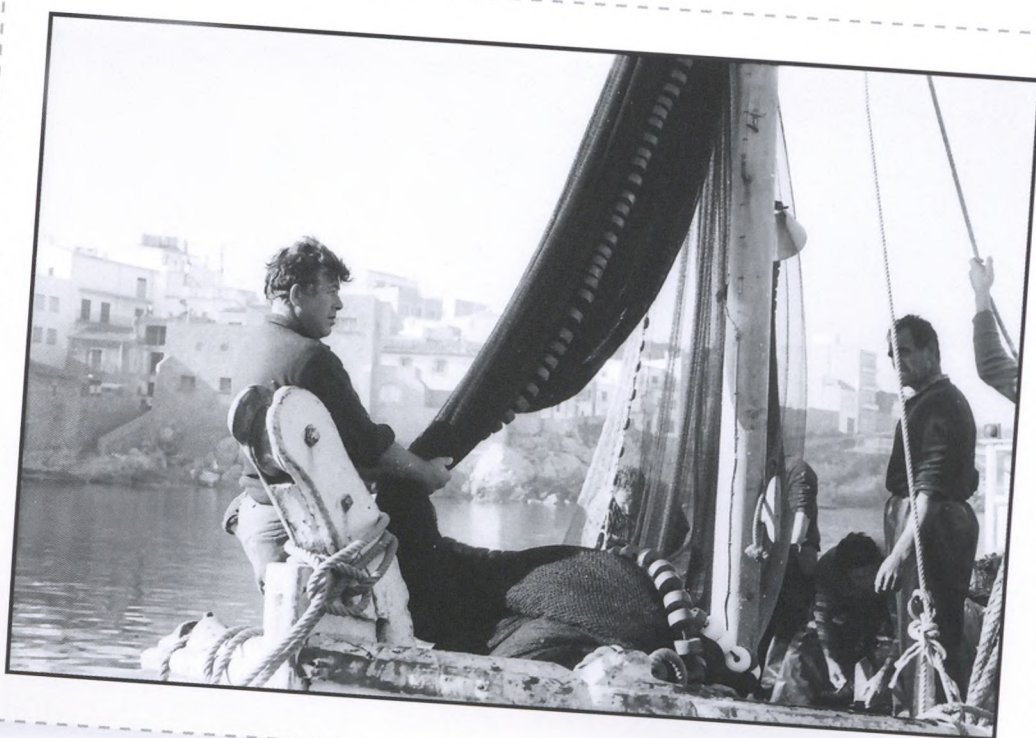
Joaquim Teixidor

Per col·leccionar

DESEMBARCANT A LA RIBA

Tot i la construcció del port pesquer a la Clota, fins ben entrats els anys 70 encara es va utilitzar la Riba com a punt de desembarcament del peix per part de les teranyines, com demostren aquestes fotografies realitzades per Josep Clos i Blanco i que formen part de l'arxiu de la família Clos.

Joaquim Teixidor Poch

Ildefons Clos Roca

El museu de ronda

L'ADMINISTRACIÓ DE LA SAL A L'ALFOLÍ DE L'ESCALA

El 31 d'agost de 2017 es va inaugurar l'Alfolí de la Sal com a Museu de l'Escala amb l'exposició permanent situada a la primera planta: "L'Escala i la mar d'Empúries", dirigida per Eduard Carbonell i Esteller, amb el suport tècnic de l'equip del Museu de l'Anxova i de la Sal. L'exposició fa un recorregut cronològic per la història de l'Escala a través de les transformacions del seu paisatge. A la planta baixa hi ha les diverses sales d'exposicions temporals i actes. El 22 de juny de 2019 es va inaugurar, a la segona planta, l'Arxiu Històric de l'Escala, l'Arxiu d'Imatges i l'Espai Víctor Català, dedicat a la gran escriptora de l'Escala i a la seva obra magna *Solitud*, després de la donació de l'important llegat de l'escriptora per part de Lluís Albert. D'aquesta manera l'Alfolí passa a ser la seu central del Museu de l'Escala, com a museu territorial, mentre que el Museu de l'Anxova i de la Sal, com a museu temàtic, explica amb profunditat la història de la pesca i la salaó de peix blau amb una voluntat nacional, ja que l'Escala és el poble que pot documentar més bé aquest tema a nivell de Catalunya. L'Alfolí ha rebut el premi de Museologia 2018 atorgat per l'Associació de Museòlegs de Catalunya.

Amb motiu de la inauguració es va presentar també el llibre *L'Alfolí de la Sal de l'Escala*, de diversos autors¹. L'article que ve a continuació és un resum de l'article que vaig redactar per aquest llibre, després d'haver localitzat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó els llibres de registre de la sal dels alfolins de Catalunya, cosa que va permetre documentar que el 1716 l'Alfolí de l'Escala era un dels 15 alfolins que es varen crear a Catalunya, que rebia sal de les salines dels Alfacs al Delta de l'Ebre i que subministrava sal a més de dos-cents pobles de les comarques veïnes.

*"HAY ALFOLÍ DE SAL, QUE LA TRAEN LOS NAPOLITANOS DE TORTOSA."
Francisco de Zamora, Diario de los viajes hechos en Cataluña (1789).*

UN EDIFICI EMBLEMÀTIC

L'Alfolí de la Sal de l'Escala és un imponent edifici construït prop de la platja de l'antic port, al carrer del mateix nom, número 6. Malgrat que la llinda del balcó principal porta la data 1697, la constància documental més antiga trobada fins a la data és de 1716. Així consta en els llibres de la comptabilitat de la sal dels alfolins que es crearen a Catalunya, després de la Guerra de Successió, a partir del Decret de Nova Planta, per controlar la producció i distribució de la sal i fixar-la amb impostos. L'any 1800 era propietat del figuerenc Francesc de Romà, a qui la hisenda reial pagava el lloguer dels magatzems de la sal. A l'Alfolí s'emmagatzemava la sal que portaven grans vaixells de cabotatge des de les salines dels Alfacs (delta de l'Ebre) i més tard, Eivissa i Torrevella (Alacant) per distribuir-la a més de dos-cents pobles de les comarques de l'Alt Empordà, part del Baix Empordà, Pla de l'Estany, la Garrotxa i part del Gironès, Osona, Ripollès i Cerdanya.

Les dades de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i del Registre de la Propietat de l'Escala permeten documentar la propietat de l'edifici a partir de l'any 1800:

DATA	NOM PROPIETARI/A
1800	FRANCESC DE ROMÀ casat amb ANTÒNIA FRANCISCA SASTRE I VIÑAS
1885	JOAQUIM DE ROMÀ I SASTRE
1890	MARIA CONCEPCIÓ DE ROMÀ I VIVES
1907	MANUEL GIRONA AGRAFEL
1921	MANUEL GIRONA VIDAL
	MANUEL GIRONA FERNÁNDEZ MAQUICIRA
	ISABEL I MARIA EUGÈNIA GIRONA VILLAVECCHIA
20/07/1981	JORDI JACAS VEHÍ I JOAQUIM VILANOVA JUNQUÉ
01/10/1998	JOAQUIM VILANOVA I JUNQUÉ (compra la meitat de Jacas)
02/01/2006	AJUNTAMENT DE L'ESCALA (el compra a J. Vilanova)

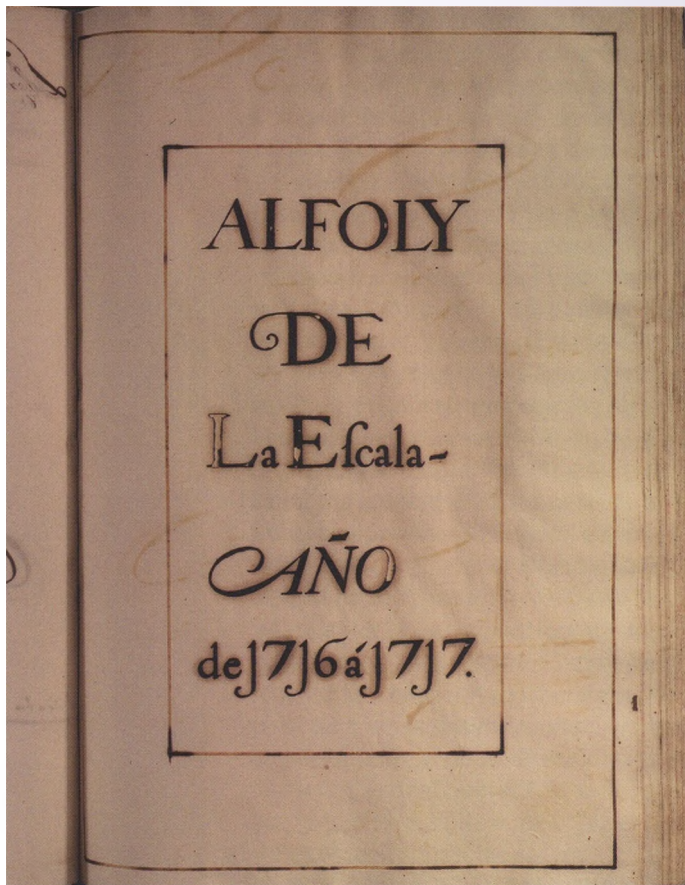
1. *L'Alfolí de la Sal de l'Escala*, presentació de Víctor Puga, pròleg de Joaquim Nadal, articles de: Montserrat Jiménez (L'Escala durant el segle XVIII), Lurdes Boix (La sal de l'Alfolí. L'administració de la sal a l'Alfolí de l'Escala), Eugeni Giral (El port de l'Escala. La duana un element dinamitzador), Ramon Ripoll (Valor arquitectònic de l'Alfolí de l'Escala), Josep Fuses, Joan M. Viader i Jordi Paulí (La rehabilitació de l'edifici de l'Alfolí de la Sal) i Eduard Carbonell (L'Alfolí avui. Usos socials de l'Alfolí), editat per l'Ajuntament de l'Escala i coordinat per edicions Vitel·la, 2017.

Amb la fi del monopoli de la sal, l'any 1869, l'edifici es llogà per a indústries vinculades a la salaó de peix i a la producció de vi, com el taller de construcció de botes i barrils de can Paltré, els salins de can Juhé, can Calloí i Serrats, can Sunyer i el salí del Pòsit de Pescadors. Fou la seu d'associacions com La Pescadora, creada el 1915, o el Pòsit de Pescadors, creat el 1919, fins a la dècada de 1950 aproximadament. A partir de llavors quedà abandonat i s'anà degradant. La seva conservació va ser objecte de campanyes de defensa i de reivindicació per a destinar-lo a un ús social i cultural.

L'any 1975 l'edifici de l'Alfolí de la Sal estava en un lamentable estat d'abandonament i, junt amb el cementiri mariner, amenaçats de destrucció. Fou llavors que es va constituir la Comissió de Defensa de l'Arquitectura Popular. Després d'una intensa campanya de recollida de signatures i d'actes en defensa del patrimoni escalenc, es va aconseguir que el Ministeri de Cultura, el 1978, declarés els dos edificis Monumentos Histórico Artísticos de Interés Local. Amb l'arribada de la Democràcia, la Generalitat de Catalunya els declarà, el 1984, Monuments Histórico Artísticos d'Interés Nacional, amb l'informe favorable d'Enric Casassas i Simó, president de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1993, amb l'aprovació de la nova Llei del Patrimoni Cultural Català, foren declarats Béns Culturals d'Interés Nacional, amb l'informe favorable d'Eduard Carbonell i Esteller, director General del Patrimoni. L'edifici estava salvat, però seguia en mans privades. Per aquest motiu, l'any 2005 el Centre d'Estudis Escalencs, amb el suport de membres de la UBET (Unió de Botiguers i Empresaris Turístics de l'Escala), va impulsar la campanya «L'Alfolí per al poble», reivindicant el seu ús social com a espai de preservació de la memòria de l'Escala.

L'any 1997, amb motiu del III Centenari de l'Alfolí de la Sal, des de l'Arxiu Històric es va organitzar la Festa de la Sal, que formava part d'un programa de quatre festes de commemoració de fets històrics i monuments de la vila: 1995, centenari de l'enllumenat elèctric, Festa de la Llum, 1996, II centenari del safareig i la font públics, Festa de l'Aigua, 1997, III Centenari de l'Alfolí de la Sal, Festa de la Sal i 1998, IV Centenari de la torre de Montgó, Festa del Foc. La Festa de la Sal es va celebrar a la platja de l'antic port recreant l'arribada dels vaixells carregats de sal, la descarregada de sal a l'Alfolí, els antics oficis mariners, danses i cançons tradicionals, protagonitzada per la mateixa gent del poble i que va atraure milers d'espectadors. D'acord amb el propietari es va organitzar l'exposició «La sal de la vida», que en tres setmanes va atraure 12.000 visitants. La festa va servir també per reivindicar el paper de l'Alfolí en la història de l'Escala i el seu ús social. Des de llavors, cada any el poble de l'Escala fa un homenatge als avantpassats pescadors i saladors en una festa que la Generalitat de Catalunya ha declarat Patrimoni Festiu de Catalunya per la implicació de la societat escalenca en la recuperació del patrimoni.

Finalment, l'any 2006 l'Ajuntament de l'Escala va comprar l'edifici i va començar la seva restauració, amb la col·laboració de la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Girona i fons europeus. La restauració va anar a càrrec del despatx d'arquitectes Fusas i Viader. El 2017 es va inaugurar com a Museu de l'Escala. L'Alfolí de la Sal, que al segle XVIII va impulsar el creixement econòmic i social de l'Escala, és ara un espai on el poble de l'Escala preserva la seva memòria, explica la seva identitat al món i fomenta el respecte envers el patrimoni cultural i natural. L'Alfolí de la Sal és, sens dubte, l'edifici més emblemàtic de la història de l'Escala.

Primera pàgina del llibre de l'Alfolí de la Sal de l'Escala, 1716-1717. Arxiu de la Corona d'Aragó.

UNA JOIA DOCUMENTAL

Fins fa poc, no era gaire el que podíem explicar de l'Alfolí. La historiadora Marina Esteban² fou la primera en parlar-ne a la seva tesi doctoral, citant els càrrecs dels administradors que va trobar a l'Arxiu Parroquial de l'Escala, a partir de 1728. Els articles posteriors afegien dades sobre el comerç de la sal i d'història oral³. Però la localització recent dels llibres de

2. ESTEBAN I SASTRE, Marina, "La Escala, un ejemplo de supervivencia", tesi doctoral dirigida per Jordi Nadal i Oller, Universitat de Barcelona, 1976, revisada i traduïda posteriorment per l'autora i publicada per l'Ajuntament de l'Escala el 2001.

3. CASASSAS I SIMÓ, Enric i RÀFOLS I ROVIRA, Josep M. "La sal de l'Alfolí" i BOIX LLONCH, Lurdes i PIÑERO COSTA, Miquel D., "L'Alfolí i la sal a l'Escala", a Fulls d'Història Local, núm. 62, Ajuntament de l'Escala, maig-juny 1997.

BOIX I LLONCH, Lurdes, *L'Alfolí i la Festa de la Sal*, Ajuntament de l'Escala, 2007.

FONT BATLLE, Mariona, *Dades sobre l'administrador de l'Alfolí Anton de Lassera*, en curs de publicació.

Plaça Victor Català, 6 · L'Escala - Girona · Tel. 972 77 00 93

l'administració de l'Alfolí de l'Escala i de la resta de Catalunya, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó⁴, ha canviat radicalment aquest panorama. Els llibres dels alfolins permeten obtenir informació fidedigna per a conèixer la funció principal per a la qual va ser creat l'Alfolí: la d'administrar la distribució i venda de la sal mentre aquesta va ser objecte de monopoli reial. Per situar l'Alfolí en el seu context hem de remuntar-nos als orígens del Port de l'Escala, el seu procés de formació al llarg del segle XVI, dependent de la vila d'Empúries, fins a arribar a obtenir el rang de vila, el 1766 i per a entendre l'impacte social i econòmic que representà l'Alfolí en el Port de l'Escala de la vila d'Empúries, s'ha d'esmentar la gran importància de la sal des de l'antiguitat, l'interès dels governants per monopolitzar-la, les principals salines que proveïen els alfolins, el control dels aliments de primera necessitat a través de les gabelles, la creació dels alfolins i el paper de la sal, com a element dinamitzador de l'economia, però també causa de revoltes i protestes pels preus abusius i l'excessiu control.

ORIGEN DEL PORT DE L'ESCALA. LA PESCA I LA SAL A LA MAR D'EMPÚRIES

L'Escala va néixer com un port de pesca i cabotatge dependent de la vila d'Empúries, a partir de la segona meitat del segle XVI, amb la introducció de la pesca dels sardinals. La prohibició de pescar amb aquest art a França, el 1550, fet habitual quan apareixia un

4. ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ. Sèrie: "Libros de Encabezamientos de los Alfolies"(16 llibres, enquadernats en pell i tancats amb sivella de ferro, amb agrupacions d'alfolins). L'Alfolí de l'Escala va junt amb el de Barcelona, Mataró, Blanes i Sant Feliu de Guíxols: (anys 1716-17, 1719-20, 1720-21, 1721-22 i 1723-24); "Libros de Encabezamientos de los alfolies de Vilanova, Tarragona, Reus, Tortosa, Flix i Cervera" (anys 1716-17, 1717-19, 1719-29, 1722-23 i 1723-24) i "Libros de Encabezamientos de los alfolies de Cardona, Gerri, Santa Linya i Torredembarra" (anys 1716-17, 1717-19, 1719-20, 1721-22, 1722-23 i 1723-24). Sèrie "Libros de contabilidad de los alfolies"(19 llibres amb coberta de pergamí de l'Alfolí de l'Escala): "Libro Borrador del Administrador" (anys 1800, 1801, 1806, 1818 i 1830), "Libro Borrador del Interventor" (anys 1800, 1801, 1806, 1807 i 1818), "Libro Mayor del Administrador (anys 1800, 1801, 1806, 1807 i 1818) i "Libro Mayor del Interventor (anys 1800, 1801, 1806 i 1818). La resta de llibres, amb una cronologia que va de 1851-70, són llibres de comptabilitat de les salines de Cardona, majoritàriament.

Façana de l'Alfolí de la Sal a l'actualitat. Autor: Ferran Magret, 2017.

nou art, a causa de les protestes dels que pescaven amb arts més rudimentaris, motivà que pescadors de la Provença i el Llenguadoc emigressin amb els seus llaguts cap als ports del nord de Catalunya, no gaire lluny del gran mercat de Bellcaire de França, on trobaven sortida per al producte de la seva pesca: les sardines i les anxoves conservades en sal. El nou art de pesca permetia capturar una gran quantitat de peix i revolucionà l'economia dels petits ports de pesca i cabotatge del nord de Catalunya com el Port de la Selva, Llançà, Cadaqués, Roses, Empúries i el Port de l'Escala, Torroella de Montgrí i el Port de l'Estartit, Begur, Palafrugell, Palamós, Tossa, Sant Feliu, Lloret i Blanes. La nova pesca era una veritable indústria, ja que la primera transformació del producte tenia lloc dalt de la barca, conservant el peix en sal en els barrils i s'originaren conflictes quan l'Església volgué imposar l'impost del delme del peix.

En el cas d'Empúries i el Port de l'Escala, coneixem per un plet interposat per la catedral de Girona⁵ que fou el 1575 quan s'introduí aquesta pesca a la mar d'Empúries. Els pescadors es negaven a pagar el delme del peix al·legant que mai ho havien fet i amenaçaven de cremar els sardinals dels pobles veïns que s'acostessin a la "mar d'Empúries" si el pagaven. L'església esgrimia que mai s'havia pagat per pescar des de terra amb canya, nanses, traire i rall, però el cas del sardinal era diferent, ja que, a més de permetre capturar milers de peixos en cada calada, un cop salat es transformava en un altre producte que es venia a mercats com el de Bellcaire de França o Barcelona generant grans beneficis. Tant era així que pagesos d'Empúries, les Corts, Vilanera, Cinclaus i els Recs s'havien venut els seus camps per ser armadors de sardinals.

5. ARXIU DE PERALADA. "Pleito vertiente entre el Syndico y particulares pescadores de la Villa de Empurias y Puerto de la Escala de una y el Venerable Cabildo de Canonigos de la S. Iglesia Catedral de Gerona..."

Façana de l'Alfolí de la Sal l'any 1997. Foto: Josep M. Oliveras. Arxiu Històric de l'Escala.

Els pescadors establerts a Empúries, ben aviat demanaren permís al comte d'Empúries per construir una barraca o botiga al port de l'Escala per a guardar els estris prop d'on tenien la barca i així facilitar la maniobra de treta i avarada de les embarcacions carregades amb el pesat ormeig. Una de les primeres botigues documentades al port de l'Escala fou la d'en Massanet, de 1556, i la de Joan Andreu, "pescador natural de França", feta el 1591⁶. Aquesta última feia 7 pams d'amplada per 14 de llargada. Les botigues solien constar d'un magatzem on guardar les cofes amb les xarxes anxoveres i sardinaleres, junt amb la resta d'ormeig. A més disposaven de barrils, pasteres i tinars d'obra al voltant per a la conservació del peix. Després de les barques, les botigues foren els primers salins o fàbriques de salaó d'anxova i sardina.

LA BOTIGA DE LA SAL D'EMPÚRIES

Tants beneficis generà aquesta pesca que si en el capbreu del terme d'Empúries de 1501⁷ no apareix cap barraca o botiga al Port de l'Escala, en el de 1630⁸ n'apareixen documentades 33 i 6 a Empúries, una de les quals és la "botiga de la sal". De 63 emfiteutes que hi havia el 1630 en el terme d'Empúries, aproximadament la meitat, tenien una o més botigues. És evident que la pesca dels sardinals rendia molts beneficis i és l'origen del poblament del Port de l'Escala. L'altre gran impuls al poblament seria el comerç de cabotatge. Vaixells carregats de mercaderies de tota classe embarcaven i desembarcaven al port de l'Escala, malgrat les dificultats

d'amarrament en no disposar de moll i haver de ser els llaguts de sardinals i palangrers els que feien el transport des dels vaixells a la platja. Després mules a bast i animals de càrrega amb carros portaven les mercaderies a destí.

Al capbreu de 1630 hi ha registrada una botiga a Empúries, que subministrava la sal per al consum de les famílies i per a la salaó, ja que era un producte de primera necessitat. Així que abans de l'Alfolí aquest important producte consta que es venia a la "Botiga de la sal d'Empúries". El creixement del Port de l'Escala, quan les botigues passaren a ser hàbitat permanent, feu que el 1680, els vuitanta veïns que tenia el Port de l'Escala demanessin a la comtessa d'Empúries llicència per a tenir església pròpia, en no poder anar a Empúries en dies de mal temps. Aquest era el primer pas, però el següent li donaria l'Alfolí, impulsant el creixement econòmic i demogràfic fins que el 1766, l'Escala aconseguí el rang de vila.

IMPORTÀNCIA DE LA SAL

La sal⁹ és coneguda des de l'antiguitat pel seu valor nutricional, medicinal, com a condiment per a ressaltar el sabor del menjar i per a la conservació dels aliments. És indispensable una ració diària de sal per a l'equilibri de la pressió osmòtica del cos. Els animals herbívors necessiten ingerir sal per a completar la dieta pobra en minerals. A causa de les propietats antibacterianes, la sal va ser indispensable a l'antiguitat per a la conservació dels aliments: peix, carn, vegetals i derivats làctics, cosa que permeté llargs viatges i l'establiment de rutes comercials en nous territoris.

Els romans pagaven els soldats una gratificació amb sal anomenada *salarium argentatum*: el salari. El 555 aC un dels còsols romans, anomenat Salinator, administrava els impostos de la sal. Com a element indispensable per a l'existència el valor de la sal era comparable a l'or, per això en alguns indrets era anomenada l'or blanc. Des de l'antiguitat, la sal es va gravar amb impostos i fou objecte d'una reglamentació molt rígida per part dels governants. Els estats en feren monopolis per a obtenir ingressos per a les arques reials.

6. ARXIU MUNICIPAL DE CASTELLÓ D'EMPÚRIES. Registre 10977.

7. ARXIU COMARCAL DE L'ALT EMPORDÀ. Fons Medinaceli. "Cabreo que contiene algunos pueblos y Lugares del Termino y Parroquia del Castillo de Ampurias des de el año de 1501 hasta el de 1516..."

8. ARXIU COMARCAL DE L'ALT EMPORDÀ. Capbreu de 1630, núms. 28, 29 i 39.

9. La paraula sal prové de l'indoeuropeu *hals* i significa també mar, llac i aigua. És una de les paraules que té més derivats, prova de la multiplicitat d'usos que ha tingut al llarg de la història: salí, salina, saliner, salaó, salmorra, salobre, salabor, salmàstiga, salnitre, saladar, salanc, salut, salubre, salpàs, salpasser, salaç, salari...

Gràcies al seu poder antibacterià, la sal va ser utilitzada en la màgia ancestral i en totes les religions del món com a símbol de preservació contra el mal, purificació, amistat i saviesa. En el ritus del Salpàs de la tradició cristiana, per Pasqua, el capellà beneïa les cases aspergint aigua i sal amb el salpasser. A la *benedictio salis* o benedicció de la sal, es posava sal en els llavis del nadó per a purificar-lo per a la vida eterna. Per extensió ha passat a ser una qualitat de l'esperit: una persona salada és sinònim de loquacitat i de gràcia.

LES SALINES

En el segle V aC comerciants fenicis i grecs introduïren l'explotació de sal per a la salaó de peix a la península Ibèrica. Als Països Catalans, l'explotació de la sal data de l'època preromana. Les salines més pròsperes eren les d'Eivissa, d'origen púnic. Rivalitzaren amb aquestes, sobretot a l'edat mitjana, les salines de la Ràpita, a l'est del port dels Alfacs. L'any 1149 Ramon Berenguer IV atorgà carta de poblament a Tortosa amb lliure dret a les salines. La sal era explotada en diversos indrets de la costa: Sant Llorenç de la Salanca i Canet de Rosselló, Tamarit, Amposta, Peníscola, València, Torrevella i la Mata. Terra endins, diverses emergències d'aigua salada donaren lloc a explotacions salineres, com els salins del monestir de Santa Maria de Gerri de la Sal (Pallars Sobirà), Vilanova de la Sal (Pallars), Peralta de la Sal (Ribagorça), Cambrils (Solsonès) i Camarasa (Noguera). Al País Valencià, a Xàtiva, Xiva (Foia de Bunyol) i Xelva (Serrans). Menciò especial mereix la sal de Cardona i de Súria (Bages), explotada des d'època preromana i esmentada per Cató el Censor, Plini el Vell i Aulus Gèlli. La sal i la seva explotació eren una regalia de la corona, però el rei es veié forçat des de l'època medieval a cedir part de la seva regalia per estimular la repoblació o compensar favors. El domini de les salines atorgà un poder extraordinari, com és el cas dels senyors de Cardona, Súria, Gerri de la Sal i Cambrils, o els Oliver de Tortosa, senyors de les salines de la Ràpita.

A l'Empordà destaquen les salines dels comtes d'Empúries a Castelló d'Empúries i Torroella de Montgrí, documentades des del segle XIV i concedides a la noblesa local a canvi de censos. A l'Escala, el topònim "closa de les Salines", a la banda nord de Sant Martí d'Empúries, indica que hi devia existir algun aprofitament antic de sal, en una zona que després es va dedicar al conreu de l'arròs i s'aprofitaren les motes per inundar els camps. Un altre topònim relacionat amb la sal és la cova de la Sal, a l'extrem sud del penyasegat que tanca la cala de Montgó, ja en terme de Torroella de Montgrí. El nom es deu a que els temporals de tramuntana i llevant fan entrar grans onades que dipositen la sal a les concavitats de la roca calcària. Antigament, els pescadors solien anar a buscar aquesta sal tan pura, amb la creença que anava bé per certes malalties.

LES GABELLES

La gabella era¹⁰ el monopoli de l'Estat sobre certs productes de primera necessitat com sal, vi, oli, blat, peix salat, carn i l'impost directe que es cobrava durant l'Antic Règim. Per extensió, també va aplicar-se als magatzems on es guardaven aquests productes. La més important va ser la Gabella de la Sal. A l'Edat Mitjana, el peix salat va ser una font molt important de proteïnes per a les classes populars, especialment durant el temps quaresmal. El consum de sal

era obligatori i s'administrava a través de la gabella que fixava rigorosament la quantitat assignada a cada llar. Els gabellots cobraven l'impost des de la Gabella, o magatzem central de sal. Cada lloc de producció tenia assignada la seva jurisdicció de pobles compradors; la sal de Cardona era comprada encara al s. XVIII per una tercera part del Principat i, per privilegi, pel comtat de Foix.

L'any 1283, a les Corts de Barcelona, el rei Pere II el Gran, fracassant en l'intent d'establir un monopoli de la producció i comerç de la sal, es comprometé a no establir mai la Gabella de la sal a Catalunya: «Atorgam, volem e encara ordenam que de aquí avant Gabella de sal no sie en Cathalunya e aquella expressament remetem; e que de aquí avant, nós ne successors nostres, la dita Gabella ni alguna altra semblant gabella no constituyam ne imposem»¹¹. L'acord fou ratificat per Jaume II a les Corts de Barcelona de 1299. Malgrat tot, els comtes d'Empúries mantenien les seves gabelles. El 1479 els pescadors dels ports del comtat es queixaven de l'obligació de proveir-se de sal als gabellots de les salines de Castelló d'Empúries. Les Corts de Tortosa, el 1365, introduïren una gabella que comportava l'obligació a cada persona de més de set anys de comprar una determinada quantitat de sal per any, amb l'objectiu de pagar la guerra contra el Regne de Castella. El rei atorgava el dret de col·lectar-la a la noblesa local per tal de reemborsar directament el préstec que havia contractat, però els nobles no ho veien bé perquè el rendiment de la taxa era nominal. Tres anys més tard va ser abolida per les Corts de Barcelona.

La Gabella de la Sal fou un dels impostos més excessius de la població i la seva extinció fou sempre una de les finalitats de les revoltes socials. Establerta per l'administració francesa el 1661 als comtats de Rosselló i Cerdanya, donà lloc a l'aixecament popular dels Angelets de la Terra. Va esdevenir un dels impostos més odiats i una de les causes de la Revolució Francesa. A Europa va perdurar fins a la fi de l'Antic Règim. El 1930 Gandhi emprengué la «Marxa de la Sal», una manifestació pacífica contra el monopoli de la sal imposat pels anglesos, que va ser el principi de la fi de l'Imperi Britànic a l'Índia.

ELS ALFOLINS

Els alfolins¹² foren establerts per la Corona de Castella per controlar la producció i el comerç de la sal. L'any 1137 Alfons VII decretà que el rei controlava el rendiment de les salines. El 1265 Alfons X culminà el monopoli de la sal ordenant a tothom de comprar la sal als alfolins reials. L'altra gran fita en la reglamentació de la sal a Castella fou l'any 1338, amb l'ordenament d'Alfons XI incorporant totes les salines i els alfolins a la corona i prohibint la importació de sal de Navarra i Aragó. Es crearen nous alfolins en ports de mar del nord de la península per facilitar la distribució. El 1488 la Pragmàtica de Ferran el Catòlic castigava els fraus i el contraban de la sal amb la pena de mort. L'any 1564 Felip II incorporà al patrimoni reial totes les salines de particulars i prohibí de fer sal fora del regne. Al País Basc, el 1631, esclatà una rebel·lió de la sal amb motiu d'haver establert l'estanc de la sal, fet que es considerà antiforal. A Catalunya, a partir de la Promulgació del Decret de Nova Planta de 1716 per part de Felip V, després de la

11. Constitucions i altres drets de Catalunya...

12. La paraula alfolí o alforí deriva de l'àrab al hory (magatzem de sal i de grans). Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana de Joan Coromines.

10. La paraula gabella prové de l'àrab al qàbala (tribut, rebre). Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana de Joan Coromines.

desfeta de la Guerra de Successió, totes les salines del Principat foren confiscades i s'instauraren 15 alfolins en salines o en ports de mar ben comunicats amb l'interior, on podia fàcilment arribar la sal en vaixells i que necessitaven sal en abundància per a la salaó de peix¹³. D'aquesta manera l'administració borbònica es va assegurar les importants rendes de la sal i es substituïren les gabelles medievals. El superintendent del rei i màxima autoritat fiscal, Antonio de Pedrajas, edità un ban on ordenava que tothom s'hauria de proveir d'una determinada quantitat de sal, mesurada en faneques, a cada alfolí assignat. La sal es calculava en funció del nombre d'habitants i caps de bestiar de cada casa. Els síndics s'encarregarien de donar coneixement a cada municipi de la reial ordre.

Els alfolins creats foren, de nord a sud, els de l'Escala, Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Mataró, Barcelona, Vilanova, Torredembarra, Tarragona i Tortosa, i, a l'interior: Reus, Flix, Cardona, Gerri de la Sal, Cervera i Santa Linya. Posteriorment es crearen també els de Vic, Berga, Igualada, Lleida, Balaguer, Solsona i la Seu d'Urgell (1852), Ripoll i Puigcerdà (1858), Olot i Granollers (1862), Girona (1867) i Figueres (1868). Cada alfolí subministrava sal als llocs, viles i ciutats de les comarques més properes i totes havien de comprar obligatòriament la sal assignada a través del síndic o representant municipal. Aquest ordre de coses perdurà fins al 1869, quan, degut al baix rendiment de les salines i les protestes, es va decretar l'abolició del monopoli o estanc de la sal i es declarà lliure la fabricació i la venda.

L'anàlisi de les dues sèries documentals dels llibres de la comptabilitat de la sal, per ordre cronològic, permet constatar dia per dia totes les localitats que estaven obligades a proveir-se de sal als alfolins. Els llibres que van de 1716 a 1724 porten per títol "Encabezamientos de los Alfólies" i apleguen els alfolins en tres grups. L'Escala consta en el llibre que comprèn Barcelona, Mataró, Blanes i Sant Feliu de Guíxols. Un altre grup era el format per Vilanova, Tarragona, Reus, Tortosa, Flix i Cervera i, el tercer, agrupava Cardona, Gerri, Santa Linya i Torredembarra. En aquests llibres hi

Detall de les vitrines de l'exposició permanent amb objectes del Museu d'Empúries i de la col·lecció de Víctor Català. Foto: Robert Carmona.

L'Espai Víctor Català, a la segona planta de l'Alfolí. Autor: Robert Carmona.

consta el registre dels pobles, el nom de l'escrivà, el síndic representant i la quantitat de sal assignada que havien de retirar. Així es pot elaborar un primer quadre amb la relació dels 200 pobles de les comarques de l'Alt Empordà, part del Baix Empordà i Gironès, el Pla de l'Estany, la Garrotxa, part d'Osona, Ripollès i Cerdanya que l'any 1716 es proveïen de sal a l'Escala. L'administrador en aquell moment era Antoni Rosselló.

En l'encapçalament hi ha una nota, que expressa el canvi de dependència de les vegueries de Vic, Camprodon i Puigcerdà, obligades a venir a l'Alfolí de l'Escala, quan fins llavors havien anat a Cardona:

«ALFOLY DE LA ESCALA. Nota: Haviendose concedido permiso por la Direccion Genl. De Salinas del Reyno para que los lugares del Veguerio de Vique, Camprodon y Puigcerda pudieran sacar de las Salinas de Cardona la sal de sus atrasos de años desde San Juan del de 1715 hasta el propio dia del de 1722 y en cumplimiento de esta disposicion dadas licencia por esta Administracion General para acudieran los Lugares de este Alfoli dela Escala espresados en sus asientos a sacar la sal de las dhas. Salinas de Cardona que restavan deviendo para enterar sus obligaciones de este año de 1716 a 1717 se le hizo cargo en las quantas que se citan en los mismos asientos de cada lugar al Administrador de las referidas salinas Dn. Joseph Andreu de Miguel al precio de 44 reales y medio por fanega que es el mismo a que se vendia en este año en el dho. Alfoli lo que se nota y previene aqui.»

13. Aquesta és la tesi apuntada per Alberto Plata Montero a *El ciclo productivo de la sal y las salinas reales a mediados del siglo XIX*, Diputación Foral de Álaba, 2006.

QUADRE A
POBLACIONS QUE ES PROVEIEN DE SAL A L'ALFOLÍ DE L'ESCALA EL 1716

1 faneca equivalia a uns 55 kg aproximadament

ESCRIVANS DE LA RENDA DE SALINES

Jaume Portell, escrivà de la subdelegació de Vic

Ignasi Roig, escrivà de la subdelegació de Girona

Marià Peraller, escrivà de la vila de Ripoll

Francesc Escofet, escrivà de la subdelegació de Figueres

FOL	TIPUS	NOM	ESCRIVÀ	SÍNDIC (ALCALDE)	FANEQUES DE SAL
1	Villa y termino	Besalu	Francisco Escofet	Francisco Puig	82,6
2	Parroquia	Sn. Balentin de Salarza	Mariano Peraller	Estevan Vila	5
3	Villa	Torroella de Montgri	Francisco Escofet	Juan Planas	186
4	Villa	Ampurias y la Escala		Joseph Mas	75
5	Lugar y Bailia	La Pera	Ignacio Roig	Francisco Madrenas	60
6	Lugar	Pubol	Ignacio Roig	Pablo Amatller	19
7	Lugar	Fonolleras	Ignacio Roig	Narciso Llosas	13
8	Lugar	Sn. Yscler de Ampurda	Ignacio Roig	Miguel Rabiof	8
9	Lugares	Sn. Saibador de Viana, Sn. Min del Clot, Sn Ponzio y Sta. Curia	Mariano Peraller	Joseph Ferrer	15
10	Lugar	Sn. Cristau de Baget	Mariano Peraller	Laurencio Vilá	20
11	Parroquia	Sn. Pedro y Sn. Feliu de Rocabruna	Mariano Peraller	Isidro Noguer	20
12	Parroquia	Sn. Pablo y Sn. Juan de las Abadesas	Mariano Peraller	Juan Berdaguer y Bartolomé Fontar	72
13		La Balle de Biana	Mariano Peraller	Joseph Sala	39
14	Lugar	Selrra	Ignacio Roig	Salbio Alsina	75
15	Lugar	Flassa		Salvador Joher	20
16	Villa	Figueras	Francisco Escofet	Caietano Garriga	256,6
17	Lugar	Mollet	Ignacio Roig	Joseph Solibera	10
18	Lugar	Rupia	Ignacio Roig	Pedro Amatller	39
19	Lugar y Vailia	Palau Sator, Sn Pheiu y Sn. Julian de Boada y Fonclara	Ignacio Roig	Raphael Bas y Geronimo Masselis	72
20	Villa	Castellon de Ampurias	Francisco Escofet	Joseph Caldero	150
21	Parroquia	Sn. Pablo Segurias	Mariano Peraller	Pablo Callís	15
22	Lugar	Sn. Martí Vell	Ignacio Roig	Ju Sala y Francisco Casadebal	34
23	Villa	Rosas	Francisco Escofet	Pedro Lloch	42
24	Lugar	Sn. Martin de Villalonga	Mariano Peraller	Pedro Benito Brosa	30
25	Parroquia	Sn. Martin Sarroca	Mariano Peraller	Jaime Camps	15
26	Parroquia y Termino	Sta. Cecilia de Molló	Mariano Peraller	Eudaldo Vidal	36
27	Parroquia	Sn. Matin de Ogassa	Mariano Peraller	Clemente Serrat	15
28	Parroquia	Sta. Maria de Bolos	Mariano Peraller	Juan Triadur	4,6
29	Lugar	Bordils	Ignacio Roig	Miguel Julia	52
30	Lugar	Foixa y su Vailia	Ignacio Roig	Salvador Agusti	42
31	Lugar	Selbademar	Francisco Escofet	Antonio Tarter	60
32	Villa	Ullestret	Ignacio Roig	Julian Ferrer y Pedro Salamo	45
33	Lugar	Masarach	Francisco Escofet	Damian Cortada	6
34	Lugar	Cabanas	Francisco Escofet	Miguel Casadevall	30
35	Lugar	Lleres	Francisco Escofet	Francisco Bonal	60
36	Lugar	Vilanoba de la Muga	Francisco Escofet	Francisco Osina y Manuel Monsintos	19
37	Villa	Peralada	Francisco Escofet	Pablo Anglada	60
38	Lugar	Fortia y Fortianell	Francisco Escofet	Francisco Ferrer	24
39	Lugar	Marsa	Francisco Escofet	Luis Groc	14
40	Lugar	Espolla	Francisco Escofet	Juan Salbatella	11,6
41	Lugar	Vilabertran	Francisco Escofet	Joseph Genis	20
42	Lugar	Torroella de Flubia	Francisco Escofet	Isidor Costa	15,6
43	Lugar	Vilacolum	Francisco Escofet	Antonio Bengada	6
44	Lugar	Sta. Leocadia de Algama	Francisco Escofet	Juan Serra	10
45	Lugar	St. Quirch de Colera	Francisco Escofet	Joseph Honbiles	3
46	Villa	Llanza	Francisco Escofet	Agustin Vaquer	60
47	Villa	Navatta	Francisco Escofet	Julio Savater y Monserrat Margarit	45
48	Villa	San Lorenzo de la Muga	Francisco Escofet	Joseph Fita	38
49	Lugar	Gualta	Ignacio Roig	Francisco Granges	30
50	Lugar	Vilajuhiga	Francisco Escofet	Salbio Satlla	16
51	Lugar	Abiñonet	Francisco Escofet	Juan FalgaronaDuran	16
52	Villa	Sn. Pedro Pescador	Francisco Escofet	Raphael Saltre	60

FOL	TIPUS	NOM	ESCRIVÀ	SÍNDIC	FANEQUES DE SAL
53	Baronia	Vilademuls	Francisco Escofet	Domingo Sarquella	50
54	Lugar	Vilafan	Francisco Escofet	Francisco Gazan	8
55	Lugar	Mollet prop de Peralada	Francisco Escofet	Antonio Mallol	7
56	Lugar	Valbaralla	Francisco Escofet	Juan Miro Iglesias	6
57	Lugar	Rabos	Francisco Escofet	Pedro Climent	6
58	Villa	Bascara	Francisco Escofet	Jaime Feliu	18
59	Lugar	Cantallops	Francisco Escofet	Jaime Gombau	14
60	Lugar	Vilamacolum	Francisco Escofet	Antonio Costa	12
61	Lugar	Vantallo	Francisco Escofet	Pedro Riera	16
62	Lugar	Saldet	Francisco Escofet	Miguel Truá	5
63	Lugar	Serra	Ignacio Roig	Pedro Poch	18
64	Lugar	Campmáni	Francisco Escofet	Joseph Fita	20
65	Lugar	Vilaritg	Francisco Escofet	Isidro Pan	8
66	Lugar	Buadella	Francisco Escofet	Miguel Cantenis	10
67	Lugar	Llado	Francisco Escofet	Antonio Miguel y Ra	33
68	Lugar	Terradas	Francisco Escofet	Quirch Bonal	14
69	Lugar	Palau Sarroca	Francisco Escofet	Juan Quer	5
70	Lugar	Ordis	Francisco Escofet	Antonio Marti	23
71	Lugar	Vilanant	Francisco Escofet	Jaime Llobet	12
72	Lugar	Sn. Mori	Francisco Escofet	Salvador Pages	9
73	Lugares	Montiro y Pelacales	Francisco Escofet	Francisco Forsich	6
74	Lugar	Parleba	Ignacio Roig	Miguel Martinell	25
75	Lugar	Armentera	Francisco Escofet	Juan Mariner	38
76	Lugar	Casaveles	Ignacio Roig	Juan Ferrer	24
77	Lugar	Ultramort		Pedro Llosas	25
78	Lugar	Puntos	Francisco Escofet	Pedro Massia	16
79	Lugar	Borressa	Francisco Escofet	Miguel Ballell	20
80	Lugar	Zistella	Francisco Escofet	Joseph Planells	14
81	Lugar	Vilademat	Francisco Escofet	Jaime Colomer	15
82	Lugar	Cavanellas	Francisco Escofet	Raimundo Torra	6
83	Villa y Condado	Castellfollit y Montagut	Francisco Escofet	Batholome Riera	55
84	Lugar	Miana	Francisco Escofet	Benito Travesas	8
85	Lugar	Llavia	Ignacio Roig	Bartholome Moliner	12
86	Lugar	Castell de Ampurda	Ignacio Roig	Antonio Sais	18
87	Lugar	Matajudaica	Ignacio Roig	Salvador Solers	9
88	Lugar	Sn. Jorge Desvals	Francisco Escofet	Francisco Pebernat	30
89	Lugar	Alfar	Francisco Escofet	Salvio Soler	13
90	Lugar	Sagaro	Francisco Escofet	Silbestre Posada	10
91	Lugar	Sn. Clemente de Sasebas	Francisco Escofet	Sebastian Bautras	10
92	Lugar	La Tallada	Francisco Escofet	Estevan Negra	10
93	Lugar	Batet y Sacot	Francisco Escofet	Rafel Coll	24
94	Lugar	Peratallada	Ignacio Roig	Joseph Masot	60
95	Lugar	Sta. Paz	Francisco Escofet	Joseph Oliveras y Roura	45
96	Lugar	Crespia	Francisco Escofet	Cebrian Llorens	20
97	Lugar	Pera	Francisco Escofet	Felizian Jubert	5
99	Lugar	Sn. Martin Saserra	Francisco Escofet	Geronimo Verges	5
100	Lugar	Jafre	Francisco Escofet	Thomas Seguer	15
101	Lugar	Esponella	Francisco Escofet	Joseph Bofill	15
102	Parroquia	Sn. Andres de la Valle del Bach	Mariano Peraller	Pedro Juan Badosa	16
103	Lugar	Sn. Miguel Camprodon	Francisco Escofet	Juan Corominas	10
104	Lugar	Vilademiras	Francisco Escofet	Salbi Fabriga	6
105	Villa	Bañolas	Francisco Escofet	Baldilio Mota	60
106	Lugar	S. Martin de Camprodon	Francisco Escofet	Juan Corominas	4
107	Villa	Berges	Francisco Escofet	Juan Marimon Corsa	38
108	Lugar	Juya	Ignacio Roig	Juan Gou	45
109	Vailia	Camos	Francisco Escofet	Vizente Mir	15
110	Lugar	Ôsiniar	Francisco Escofet	Juan Fabrega	1,6
111	Lugar	Albons	Francisco Escofet	Jaime Puig	18
112	Lugar	Viloprio	Francisco Escofet	Antonio Felip	10
113	Lugar	Vilasacra	Francisco Escofet	Cibriano Bordas y Amoros	20
114	Lugar	Oix	Francisco Escofet	Benedicto Planella	15
115	Lugar	Calabutx	Francisco Escofet	Pedro Requesens	10
116	Lugar	Dosques	Francisco Escofet	Juan Salbatella	6
117	Lugar	Caxaes	Francisco Escofet	Jaime Caragol	6
118	Lugar	Vilahur	Francisco Escofet	Antonio Ribas	14

FOL	TIPUS	NOM	ESCRIVÀ	SÍNDIC	FANEQUES DE SAL
119	Lugar	Besalu	Francisco Escofet	Benito Traver y Pasqual	5
120	Lugar	Faras y Juiria	Francisco Escofet	Bartholome Guixeras y Costa	5
121	Lugar	Serinya	Francisco Escofet	Juan Vehi	20
122	Lugar	Medinya	Francisco Escofet	Geronimo Marimon	14
123	Lugar	Vilafrazer	Francisco Escofet	Joseph Brugés	10
124	Lugar	Vilert	Francisco Escofet	Michael Casellas	14
125	Lugar	Sn. Jenís	Francisco Escofet	Juan Garganta	6
126	Vailia	Viladasens y Fallines	Francisco Escofet	(no consta)	22,6
127	Lugar	Maia	Francisco Escofet	Juan Coromina	22
128	Lugar	Sta. Leocadia del Terri	Francisco Escofet	Michael Esterriola	10
129	Lugar	Romaníá	Francisco Escofet	Julian Amoros y Figueras	4
130	Lugar	Arenis de Ampurda	Francisco Escofet	Francisco Cadamont	6
131	Lugar	Servia	Francisco Escofet	Michael Vidal	32
132	Lugar	Puxarnol y Alcats.	Francisco Escofet	Joseph Llos y Vinias	9
133	Lugar	El Torn	Francisco Escofet	Batholome Costa	6
134	Villa	Mazanet de Cabrenis	Francisco Escofet	Pablo Ventos	35
135	Lugar	Vilatenim y Palol	Francisco Escofet	Jaime Forjas	9
136	Lugar	Vilamalla	Francisco Escofet	Martirian Ferrer y Barbera	6
137	Lugar	Fontcuberta	Francisco Escofet	Juan Casa de Munt	15
137	Villa	Junquera	Francisco Escofet	Joseph Gadilla	16
139	Lugar	Porqueras	Francisco Escofet	Juan Bosch	7
140	Lugar	Ventaxol	Francisco Escofet	Juan Casademont	1,6
141	Lugar	Briof	Francisco Escofet	Joseph Pla	1,6
142	Lugar	Sta. Eulalia y Palau Sta. Eulalia	Francisco Escofet	Juan Puig	4
143	Lugar	Garrigas	Francisco Escofet	Joseph Font	8
144	Lugar	Folgonés	Francisco Escofet	Sevastian Pons	8
145	Lugares	Puigbarutell, La Garriga y Vallgornera	Francisco Escofet	Joseph Bech	5
146	Lugar	Colomes	Francisco Escofet	Juan Mallo!	18
147	Lugar	S. Estevan de Guialbes	Francisco Escofet	Isidro font	7
148	Lugar	Darniues	Francisco Escofet	Jaime Pomarola	17
149	Lugar	Buyra	Francisco Escofet	Francisco Ballart y Collell	3
150	Lugar	Las Escaulas	Francisco Escofet	Rafel Dalmau	3,6
151	Lugares	Mata y Mianegas	Francisco Escofet	Americ Congost	6,6
152	Lugar	Almor	Francisco Escofet	Francisco Gaiola	2,6
153	Lugar	Tous	Francisco Escofet	Domingo Montalat	2
154	Lugar	Armadas y Vilajuan	Francisco Escofet	Miguel Sola	4
155	Lugar	Mieras	Francisco Escofet	Damian Prat	11
156	Lugares	Lligorda y Palera	Francisco Escofet	Joseph Terradas	3
157	Lugar y Vezindado	Torradellas y El Villar	Francisco Escofet	Narcis Conta	2
158	Lugar	Agullana	Francisco Escofet	Jaime Verges	14
159	Baronia	Darnius	Francisco Escofet	Salvio Rivas	8
160	Lugar	Canellas	Francisco Escofet	Roque Demont	2,6
161	Lugar	Ziurana y Juña	Francisco Escofet	Juan Verdera	10
162	Lugar	Tarabaus	Francisco Escofet	Joseph Vilá	5
163	Lugar	Cistela	Francisco Escofet	Jaime Moncanut	2,6
164	Lugar	Basagoda	Francisco Escofet	Isidro Soler	2
165	Lugar	Llorona	Francisco Escofet	Juan Lloret y Fabrega	3
166	Lugar	Els Horts	Francisco Escofet	Damian Figa	2
167	Lugar	Espinalbesa	Francisco Escofet	Juan Vidal	8
168	Lugar	Marenya	Francisco Escofet	Jaime Benajan	5
169	Lugar	Curesavell	Francisco Escofet	Jaime Benajan	1,6
170	Lugares	Albanyá, Carbonils y Pincaró	Francisco Escofet	Damian Bertran	10
171	Lugar	Riu	Francisco Escofet	Juan Iglesias	3
172	Lugar	Beuda	Francisco Escofet	Pedro Oliveras	12
173	Lugar	Rivellas	Francisco Escofet	Jaime Moreto	3,6
174	Villa	Cadaques	Francisco Escofet	Pedro Alfaras	60
175	Lugar	Vilabenut	Francisco Escofet	Sisto Gasau	6
176	Lugar	Palol Sabaldoria	Francisco Escofet	Joseph Serra y Joseph Cademont	1,6
177	Lugar	Vilarnadal	Francisco Escofet	Jaime Jorda	4
178	Lugar	Torrellas	Francisco Escofet	Sigismundo Marzer	3
179	Lugar	Rimors	Francisco Escofet	Pedro Puig	5
180	Lugar	Gausas	Francisco Escofet	Juan Sapresa	7
181	Lugar	Llampaias	Francisco Escofet	Francisco Matheu	8
182	Lugar	Sn. Pedro dels Vilars	Francisco Escofet	Joseph Marzer	2
183	Lugar	S. Miguel de Flubia	Francisco Escofet	Sevastian Pages	9

FOL	TIPUS	NOM	ESCRIVÀ	SÍNDIC	FANEQUES DE SAL
184	Lugar	Vilarrubau	Francisco Escofet	Juan Vidal	5
185	Lugar	Camallera	Francisco Escofet	Antonio Costa	8
186	Lugar	Oriols	Francisco Escofet	Jaime Puig de la Bassa	8
187	Lugar	Tort	Francisco Escofet	Pedro Castellar	7
188	Lugar	Saus	Francisco Escofet	Joseph Manrrich	8
189	Lugar	Palau Savardera	Francisco Escofet	Luis Balasch	6
190	Lugar	Reqasens	Francisco Escofet	Amer Riuro	1,6
191	Lugar	Palau Borrel	Francisco Escofet	Jaime Llach	3
192	Parroquia	Besalu	Francisco Escofet	Juan Cabratosa	7
193	Lugar	S. Jaime de Llierca	Francisco Escofet	Juan Torrent	10
194	Villa y Lugar	Las Olivias	Francisco Escofet	Martiriano Ros y Llogaia	9
195	Universidad y	Garriguella	Francisco Escofet	Reig Zista	30
196	Lugares de su Vaylia	St. Thomas de Flubia	Francisco Escofet	Antonio Texido	2,6
197	Lugar	Canet Prop de Berges	Francisco Escofet	Antonio Boher	5
198	Lugar	Ulla	Francisco Escofet	Joseph Cruhillas	20
199	Lugar	Pau	Francisco Escofet	Ônorat Torra	9
200	Lugar	Belcayre	Francisco Escofet	Valdiri Riera	10

La sèrie documental de llibres que van de 1800 a 1830, aporta més informació, ja que s'anotaven les despeses ordinàries i extraordinàries. Cada any s'elaboraven quatre llibres dos "Libro Borrador" i dos "Libro Mayor", de l'administrador i de l'interventor, que a voltes és anomenat el «Fiel», respectivament, que havien de quadrar a la perfecció segons es desprèn de l'ordre dictada. Els llibres anotaven rigorosament tots els pobles amb el síndic representant i la quantitat de sal assignada.

Al "Libro Borrador del Interventor" de l'any 1800, la primera pàgina diu: "Salinas de Cattaluña / Admon (administración) de La Escala / Desde 1 de Enero de 1800 hasta fin del Dbre. del mismo / Fiel". Tot seguit: "SALINAS DEL PRINCIPADO de Cathaluña, por cuenta de la real Hacienda / Administración del Real Alfolí de La Escala. / Este Libro Borrador, que contiene ciento y sesenta fojas rubricadas con mi Estampilla, ha de servir para que el Fiel Interventor que es, o fuere de dicha Administración de La Escala sienta diariamente todas las fanegas de Sal, que se vendieren, assi a Lugares acopiados, como a Particulares, Comunidades, Eclesiasticos, Ganaderos, y Extraccion desde primero de Enero de 1800 hasta fin de Diciembre del mismo año, haciendo el asiento antes de dar la Sal al Comprador o Compradores; y en cada noche con el Libro del Administrador confrontará el suyo reciprocamente, y comprobado, lo passara al Libro Mayor, como tambien lo perteneciente a Pesquera, para que en ellos conste con la expression prevenida en la Instruccion. / Barcelona 8 de Diciembre de 1799 / Antonio Ferrero." A continuació anota, dia per dia, cada poble que anava a buscar la sal, el nom del síndic representant i les faneques de sal que extreia. Els pobles no són anotats per ordre alfabètic sinó en l'ordre cronològic d'arribada. A la solapa, del final diu "reconocido".

En canvi el "Libro Mayor del Administrador", també de l'any 1800, és el doble de gruixut i dona més informació. Els primers folis són dedicats a la normativa impresa sobre l'administració de la sal, amb 26 articles que descriuen rigorosament com fer els assentaments de la sal, com anotar els augments, els fraus, el càrrec de sal diari a particulars, eclesiàstics, comunitats i ramaders; el registre de la sal venuda a pescadors en els Toldos o Estanquillos (botigues de venda de sal a la menuda destinades al consum de la pesca i de la gent de terra), amb obligació de posar el nom de cada "toltero"; la obligatorietat d'anotar la sal d'almoïna a convents i monestirs, els nòlits o lloguers de vaixells per al transport de sal per via marítima, el

càrrec de sal dels pobles "acopiados", (que havien de fer "el acopio" de sal a un alfolí determinat); el sou dels funcionaris; les despeses ordinàries i extraordinàries; el lloguer dels magatzems de la sal i les cartes de pagament. Tant el llibre de l'administrador com el de l'interventor havien de coincidir amb exactitud, firmant el primer i certificant el segon. Els llibres s'havien de portar a la contaduria i administració general "por persona segura y de ningun modo por mar para que no se pierdan, ni extravien" i es prevenia als administradors i interventors que si no complien fidelment les normes, el pagament del que faltés iria a càrrec del seu compte. Signava Antonio Ferrero, el desembre de 1799.

L'any 1800, la Sal de Pesca de l'Escala era de 142,5 faneques, Roses, 206, l'Estartit, 44 i Port de la Selva, 76. La "Sal de Gracia y Limosna", donada als convents dels Caputxins i Franciscans de Figueres, a les monges de Santa Clara i al convent de Sant Francesc de Castelló d'Empúries, era de 7,6 faneques. La venuda per "acopio" 4.981 faneques.

Al llibre major s'anotaven els pobles per ordre alfabètic. El llibre major informa de la sal transportada en vaixells de cabotatge des de les salines dels Alfacs, al delta de l'Ebre, amb expressió del nom i la procedència dels patrons de cabotatge. Es confirma la descripció de Francisco de Zamora que la sal era portada des de Tortosa (salines dels Alfacs) per napolitans. L'any 1800 registra un total de 6 patrons de cabotatge que porten sal amb les seves naus. Un any després arriben a 21, com es pot veure en el quadre B.

FARMÀCIA
annasolés

AV. Girona 23-25 · 17130 l'Escala
Tel. 972 771 575 · adm@farmaciasoles.com

QUADRE B**PATRONS DE CABOTATGE QUE TRANSPORTAVEN SAL DE LES SALINES DELS ALFACS (DELTA DE L'EBRE) A L'ALFOLÍ DE L'ESCALA EL 1801¹⁴**

MES	NOM DEL PATRÓ	PROCEDÈNCIA	TIPUS DE VAIXELL	NOM DEL VAIXELL	FANEQUES DE SAL
Gener	Jaume López	Palamós	Llagut	Virgen de la Merced	406
Maig	Josep Ferrer	Nàpols	Llagut	San Antonio de Padua	365
	Miquel Mont	Palamós	Canari	San Antonio	334,50
	Pasqual Abel	Vinaròs	Vaixell	San Pasqual	378
	Sebastià Torró	Malgrat	Canari	San Antonio	460
	Francesc Sajol	Malgrat	Vaixell	San Antonio	808
	Sebastià Benarco	Vinaròs	Vaixell	Jesús Nazareno	1.039
	Miquel Mont	Palerm	Vaixell	(no consta)	49
Juny	Gaietà Puig	Mataró	Vaixell	San Jaime	332
	Miquel Soteras	Mataró	Vaixell	San Miquel	320
	Patrici Garcia	Vinaròs	Vaixell	Virgen de la Misericordia	768
Juliol	Pau Pujades	Mataró	Vaixell	San Pablo	275
	Josep Ferrer	Nàpols	Vaixell	San Antonio	382
	Pere Ruix	Vinaròs	Vaixell	Santa Barbara	837
	Francesc Font	Mataró	Vaixell	Las Almas	317
	Salvador Blanc	Mataró	Vaixell	San Antonio	315
	Josep Ferrer	Nàpols	Vaixell	San Antonio	365
Agost	Agustí Ribera	Vinaròs	Vaixell	Virgen del Rosario	1.290
	Josep Agustí Ros	Vinaròs	Vaixell	San Francesc de Paula	1.575
	Rosalio Mas	Nàpols	Vaixell	San Antonio	445
Octubre	Josep Pous	S. Feliu Guíxols	Vaixell	Nuestro Santo Cristo	383
				TOTAL	11.443,50

14. Arxiu de la Corona d'Aragó, "Libro Borrador del Fiel Interventor", 1801.

També anota les despeses ordinàries com el sou dels càrrecs oficials: l'administrador jubilat, Don Antonio de Lallera, 3.346 reals de velló, l'administrador, Casimiro Arnaiz, 327, el Fidel interventor, 3.312, l'interventor, 875 i el mesurador de la sal, 1.460. El lloguer dels magatzems de la sal es pagà a: Francesc de Romà amb 2.384 reals de velló, Miquel Mas, 430 i Rafel Ros i Maranges 645. A Joan Ballesta i socis "por el acarreo, medición y amontono de la sal en que se ocuparon nueve operarios a rason de 32 dineros de arditas por cada cien fanegas de sal, 3.496 reales de vellón". A Antoni Lloberas, assentista, "por el acarreo desde la orilla del mar hasta estos almassenes de las 11.301 fanegas de sal, 2.530 reales de vellón". També es pagava sal "para la manutención de las salinas del Reyno.

Quant a les despeses extraordinàries, el mateix any, es pagà a Jacint Domenech, fabricant de Banyoles, "44,12 reales de vellón por una resma de papel blanco y otra de estrassa para el consumo", a Joan Altarachs, fuster de l'Escala, "46,4 reales de vellón por un caxon que ha servido para custodiar los libros, cuentas y demas documentos del año anterior", a Margarita Bordas, vídua de Figueres, "16,4 reales de vellón por la conducción del citado caxon y libros de esta a la capital", a Juan Caball y Pedro Solés, paletes de l'Escala, "25,22 reales de vellón por dos reconocimientos de los almassenes". També s'anota el pagament de 402,214 reals de velló per cartes de pagament. El 1806 apareix també un pagament de 193 reals de velló a Pere Comalat "cerrajero de Torroella de Montgrí por el coste de ocho candados de nuevos que son precisos para la seguridad de los Almacenes de Sal de esta Administracion General de Rentas Unidas". Tot

seguit s'anoten els pagaments fets "por la composición de los picos que sirven para deshacer la sal, 11 reales de vellón, por escobas en rama para barrer los Almacenes, 5 reales de vellón y por quatro quintales de carbon para el brasero, 68 reales de vellón". I el 1807, a Cipriano Novell de Figueres, "doce palas de madera, 48 reales de vellón" i a Josep Pastell, esparter de Figueres, "48 reales de vellón por 2 espuestas uno y otro".

L'apartat «Pesca de La Escala» permet elaborar el Quadre C. Un total de 32 patrons de pesca retiraren 332 faneques de sal l'any 1807. La gran quantitat d'embarcacions de pesca de sardinals a l'Escala, que necessitaven sal tant per a la pesca com per a la salaó es comprova amb l'elevat nombre de patrons de pesca i de sal retirada i és una de les causes de la creació d'un alfolí a l'Escala. Els mesos on hi havia més consum de sal eren els de més pesca d'anxova i sardina (abril, maig, juny i juliol), ja que hi havia més demanda de sal per a la conservació del peix. Antigament les barques no portaven gel, com ara, sinó sal, que es feia servir per transportar-la de la barca a la platja i després per a la conservació definitiva. Possiblement els que compraren més sal, eren armadors de més d'una barca. S'anava creant una petita burgesia local a l'entorn de la salaó de peix. Qui fa més demanda de sal és Diego Puig, seguit per Miquel Callol, un dels cognoms de referència a l'Escala en el món de la salaó actual, prova de la llarga tradició d'aquesta indústria.

QUADRE C
PATRONS DE PESCA I QUANTITAT DE SAL QUE EXTREIEN DE L'ALFOLÍ L'ANY 1807¹⁵

0,6 és mitja faneca.

DIA	MES	NOM	SAL
22	Gener	Jayme Manegat	1 faneca
9	Febrer	Diego Puyg	1
2	Abril	Jaume Manegat	0,6
6		Àngel Callol	2
16		Agustin Ramos	4
16		Domingo Andreu	0,6
16		Juan Ballesta	0,6
23		Cn. (capità) Pedro Maranjas	0,6
24		Àngel Callol	3
24		Diego Puig	6
26		Diego Puig	4
27		Àngel Callol	4
		Cn. (capità) Francisco Juli	0,6
		Antonio Maranjas	2
28		Jayme Managat	6
		Geronimo Boyx y Palau	3
		Pedro Sires de Bagur	0,6
		Cn. (capità) Rafel Pannon	1,6
		José Paradis	3
		Agustin Ramos	4
		Diego Puig	4
		Miguel Callol	4
29		Catn. (capitan) Francisco Juli	0,6
		Jose Maranjas	2
		Jose Mateu	0,6
		Miguel Callol	6
		Diego Puyg	4
		Francisco Maranjas	3
5	Maig	Diego Sastre	2
		Cn. (capità) Jose Juli	1
		Diego Puyg	4
12		Francisco Ximinis	1
		Agustin Ramos	3
14		Miguel Managat	1
		Diego Puyg	4
16		Jose Paradis	4
		Francisco Ximinis y Juli	1,6
		Agustin Ramos	2
		Antonio Maranjas	2
20		Jose Lleal	1
		Juan Ballester	1
23		Diego Sastre	2
		Francisco Maranjas	4
		Agustin Ramos	2
		Diego Puig	4
		Antonio Maranjas	2
24		Jose Paradis	4
25		Diego Sastre	4
		Miguel Callol	6
		Rafel Pannon	3
		Antonio Maranjas	4
		Francisco Ximinis	2
		Jose Maranjas	2
		Diego Puyg	8
		Antonio Dube	2
		Francisco Juli	0,6
26		Jose Lleal	1,6
		Francisco Martí	1
		Jacinto Ximinis	4

15. Arxiu de la Corona d'Aragó, "Libro Borrador del Fiel Interventor", 1807, foli 156.

DIA	MES	NOM	SAL
		Miguel Montané	3
		Rafael Ximinis	4
		Diego Sastre	4
		Antonio Maranjas	4
		Francisco Juli	1,6
		Diego Puig	6
		Agustin Ramos	2
		Miguel Callol	4
		José Paradis	3
27		Francisco Ximinis y Juli	2
		Francisco Mas	1,6
		Rafael Ximinis	4
		Miguel Manegat	2
		Diego Sastre	4
		Diego Puyg	4
		Juan Sureda	0,6
		Diego Puyg	2
2	Juny	Francisco Maranjas	3
		Diego Sastre	4
		Antonio Maranjas	4
		Francisco Mas	1
		Miguel Callol	3
		Agustin Ramos	1
		Miguel Callol	3
		Joseph Maranjas	4
		Diego Puig	3
9		Geronimo Boyx	3
11		Diego Sastre	2
12		Miguel Alech	0,6
15		Miguel Callol	1,6
16		Agustin Ramos	2
17		Diego Sastre	2
		José Paradis	4
24		Francisco Maranjas	3
		Diego Puig y Marti	2
		Antonio Maranjas	2
25		Jacinto Ximinis	2
		Jose Maranjas	2
		Miguel Callol	2
		Antonio Maranjas	2
26		Diego Puig	2
7	Juliol	Miguel Montané	1
9		Francisco Marti	7
		Antonio Maranjas	2
		Jose Juli	6
		Juan Ribera	8
		Antonio Maranjas	2
		Jose Lleal	0,6
		Francisco Juli	0,6
		Miguel Callol	2
		Geronimo Boyx, mayor	0,6
		Juan Ribera	6
		Francisco Marti	2
		Juan Ribera	3
11		Miguel Alech	0,6
		Diego Sastre	2
		Agustin Ramos	2
		Joseph Lleal	2
		Diego Puig	4
		Joseph Maranges	4
		Capitan Francisco Juli	0,6
		Antonio Maranjas	2
13		Jose Juli	3
		Francisco Marti	2
14		Jacinto Ximinis	1

DIA	MES	NOM	SAL
16		Juan Ribera	3
20		Jayne Manegat	4
21		El mismo	1
31		Diego Sastre	2
1	Agost	Jayne Manegat	2
		Diego Sastre	2
		Joseph Maranjas	2
19	Desembre	Miguel Callo	1
		TOTAL	332 FANEQUES

A partir de 1838 sabem per un altre llibre¹⁶, que l'interventor era Josep Mornau Manegat, de l'Escala. A partir de 1842, fou el seu fill, Josep Mornau i Roura. S'hi anoten despeses per diferents conceptes: els nòlits (lloguer d'embarcacions per a transport de mercaderies) de portar la sal des de les salines dels Alfacs i d'Eivissa i el sou de l'interventor, entre d'altres i les quantitats mensuals generades per la sal venuda per al consum i la salaó de peix i la subministrada a l'Alfolí de Figueres. Aquests són els registres de l'administració de la sal que es poden extreure dels llibres analitzats i que il·lustren el que devia ser la vida quotidiana d'un alfolí.

16. Dipositat a l'Arxiu Històric de l'Escala per familiars de Josep Esquirol. El llibre es va conservar amb la documentació de Josep Esquirol a través de la seva dona Francesca Alonso i Mornau, familiar de l'interventor de l'Alfolí.

L'any 1869 l'estat va abolir el monopoli de la sal i en va establir el lliure comerç. Llavors l'edifici de l'Alfolí es va subhastar i es llogà, a baix, per a indústries de salaó de peix i de construcció de botes i barrils, i, a dalt, per a la confraria de pescadors Hermandad de San Telmo (1869), la societat La Pescadora (1915) i el Pòsit de Pescadors (1918). L'Alfolí va impulsar el desenvolupament econòmic i social de l'Escala al segle XVIII, produint un elevat creixement demogràfic: de 390 habitants el 1716, va passar a 1383 l'any 1787, quadruplicant la població i obtenint el rang de vila. A l'Escala hi ha constància de l'existència d'una duana des de 1762. L'últim any en què arriba sal en vaixell al port de l'Escala fou 1914. La duana deixà d'existir dos anys més tard.

Avui, l'Alfolí conté l'Arxiu Històric i el Museu de l'Escala i és un centre de difusió cultural.

PRISCO
mob

PN
PRISCO
ELECTRÒNICA
NETWORKS

EL TEU OPERADOR DE PROXIMA
www.prisonetworks.com

CRONOLOGIA

6.000aC Explotació neolítica de la muntanya de sal de Cardona.

555aC un dels còsols romans, anomenat *Salinator*, administra els impostos de la sal. Als soldats se'ls pagava amb una determinada quantitat de sal el *salarium*.

S. V aC Comerciants fenicis i grecs introdueixen l'explotació de sal per a la salaó de peix a la península ibèrica.

S. I dC Factoria de salaó de peix a Empúries.

839 El monestir de Gerri de la Sal adquireix una era per fer salins i obtenir sal de l'aigua salada de la deu.

986 Carta Pobra de Cardona, atorgada per Borrell II, per la qual els pobladors havien de lliurar dues somades de sal, però en podien disposar lliurement els dijous.

1137 A la Corona de Castella, Alfons VII estableix la renda de les salines per al rei.

1149 Ramon Berenguer IV atorga Carta de poblament a Tortosa amb dret a les salines dels Alfacs.

1185 Alfons II cedeix a Ramon de Montcada la meitat de la mina de sal de Súrria.

1190 A la Corona de Castella, la sal queda subjecta a impost reial.

1229 El noble Guillem de Claramunt i la seva muller donen al monestir de Santes Creus l'estany de la Mora, a Tamarit, amb facultat d'establir unes salines i salaons de peix.

1235 Amb la conquesta d'Eivissa, les salines queden dividides en quatre parts, dues de les quals es concedeixen a Guillem de Montgrí. L'administració de les salines queda a càrrec de la universitat d'Eivissa fins al 1716.

1238 Des del moment de la conquesta de València, Jaume I fixa els límits i el preu dins dels quals es vendria sal a la ciutat.

1246 Carta Pobra de Cartagena atorgada per Ferran III, on concedeix a la catedral el delme de les salines.

1265 A la Corona de Castella, Alfons X culmina el monopoli de la sal, obligant a proveir-se de sal als alfolins reials.

1279 Estatuts de la Gabella de la Sal d'Alzira, adquirida a l'Almodí de Xàtiva.

1283 A les Corts de Barcelona, el rei Pere II el Gran es compromet a no establir mai la Gabella de la sal a Catalunya «Gabella Salis not sit in Catalonia», fracassant l'intent d'establir un monopoli de la sal a la Corona d'Aragó.

1286 Ordre d'Alfons III per tal que es fes venir sal d'Eivissa al bisbat de Girona.

1299 A les Corts de Barcelona, Jaume II ratifica la no imposició de la Gabella de la sal aprovada a la constitució de Pere el Gran.

1302 Jaume II concedeix permís a Arnau de Vilanova per vendre per 4 anys el violari de la Gabella de la sal de Borriana.

1338 A la Corona de Castella, ordenament d'Alfons XI incorporant totes les salines i els alfolins a la corona i prohibint la importació de sal de Navarra i Aragó. Es creen nous alfolins en ports de mar del nord de la península per facilitar la distribució.

El 1339 El comte Pere I d'Empúries adquireix els drets d'explotació i domini útil de les salines de Castelló d'Empúries, fins llavors en mans de la noblesa castellanina.

1374 Pere IV d'Aragó fa donació de les salines de la Mata (Guardamar) a la Universitat d'Oriola.

1421 Alfons IV el Magnànim concedeix a Francesc Ros el dret de fer unes salines a Torroella de Montgrí.

1463 Per fer front a les despeses de la guerra civil catalana, la Diputació del General expropia temporalment totes les salines del Principat fixant el preu i prohibint-ne la importació «sots pena de perdre lo peu».

1468 El príncep Ferran concedeix a Violant de Cardona permís per a la treta i venda de certa quantitat de sal.

1469 Els còsols de Castelló d'Empúries es neguen a pagar l'impost de la sal al·legant privilegis. Rebaixa del cinquanta per cent de la sal de salar peix davant les protestes dels pescadors.

1479 Els pescadors dels ports del comtat d'Empúries es queixen d'estar obligats a proveir-se de sal als gabellots de les salines de Castelló d'Empúries.

1488 Pragmàtica de Ferran el Catòlic castigant els fraus de la sal amb pena de mort.

1564 Felip II incorpora al patrimoni reial totes les salines de particulars i prohibeix de fer sal fora del regne, obligant tothom a comprar la sal als alfolins o magatzems reials més propers.

1631 Rebel·lió de la sal al País Basc amb motiu de l'establiment de l'estanc de la sal, fet que es considerarà antiforal.

1716 Promulgació del Decret de Nova Planta per part de Felip V, després de la desfeta de la Guerra de Successió, pel qual es confisquen totes les salines de Catalunya i es creen quinze alfolins en salines o ports de mar del Principat, entre ells el de l'Escala i el de Gerri de la Sal, per a la seva distribució.

1820 Decret sobre la llibertat de tràfic i comerç interior de la sal.

1856 Explotació de les salines de la llacuna salada de Torrevella (Alacant).

1869 Abolició del monopoli o estanc de la sal a l'Estat espanyol. Es declara lliure la fabricació i la venda.

GO KARTS

L'ESCALA - L'ESTARTIT

PRAVIMAR S.L. - GENIMAR S.L.
Apartat de correus 236 - 17130 l'Escala
Tel. 972 77 42 78 - Mob. 606 380 842
genikart@genikart.com - genimar.escala@gmail.com
www.kartlescala.com

BIBLIOGRAFIA

ALTIMIR, José, *La sal española y su legislación (1252-1945)*, Madrid, 1946.

ARROYO ILERA, Rafael, "La sal en Aragón y Valencia durante el reinado de Jaime I", separata de *Saitabí*, XI, Valencia 1961.

BERTRAN, Oriol, "Tothom se'n va anar i el salí va quedar parat. Emigració i treball saliner a Gerri de la Sal", *Col·legats, Anuari del Centre d'Estudis del Pallars*, núm. 2 Lleida, 1998.

BOIX, Lurdes, "El transport marítim de cabotatge. L'exemple de la sal", a *El transport marítim de cabotatge a la Mediterrània*. II Jornades de marina tradicional, Palamós, 2002.

BOIX LLONCH, Lurdes i PIÑERO COSTA, Miquel D., "L'Alfolí i la sal a l'Escala", a *Fulls d'Història Local*, núm. 62, Ajuntament de l'Escala, maig-juny 1997.

BOIX I LLONCH, Lurdes, *L'Alfolí i la Festa de la Sal*, Ajuntament de l'Escala, 2007.

CASASSAS I SIMÓ, Enric i RÀFOLS I ROVIRA, Josep M. "La sal de l'Alfolí" a *Fulls d'Història Local*, núm. 62, Ajuntament de l'Escala, maig-juny 1997.

CIRER PONS, Jaume, *Tratado de las Reales Salinas de Yviza y Formentera*, a cura d'Antoni Ferrer Abárzuza, editorial Mediterrània-Eivissa, 1999.

COSTA MAS, J., *El mayor complejo salinero de Europa: Torreveja-el Pinós*, Estudios Geográficos XLII, 165, Madrid, 1981.

CHARRO GORGOJO, A. "La sal ¿mito o superstición?", *Revista de Folklore*, núm. 214, 1998.

ESPEJO, Cristobal, "La renta de salinas hasta la muerte de Felipe II" *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, Madrid, 1919.

ESTEBAN I SASTRE, Marina, *L'Escala, un exemple de supervivència*, Ajuntament de l'Escala, 2001.

GIRONELLA I GRANÉS, Josep M., *Els molins i les salines de Castelló d'Empúries al segle XIV. La mòlta de cereals, el batanatge de teixits i l'obtenció de sal en una vila catalana medieval*, Fundació Noguera, 2010.

GUAL CAMARENA, "Para un mapa de la sal hispana en la Edad Media", *Homenaje a Jaume Vicens Vives*, Universitat de Barcelona, 1965.

HOCQUET, Jean Claude, *Le Sel de la Terre*, Éditions Du May, Paris, 1989.

HOCQUET, Jean Claude, *Le sel et le pouvoir. De l'an mil a la Révolution française*, Paris, 1985.

KURLANSKY, Mark, *La sal. Història de l'única pedra comestible*, Edicions 62, Barcelona, 2003.

MAGDALENA, J.R. *La gabela de sal de Burriana*, Ajuntament de Burriana, 1981.

MALARTIC, Yves, *Le sel en Catalogne et en Aragon (XIII-XV siècles)*. Tesi doctoral. Seminaire d'Histoire Maritime Médiéval et Moderne, 1980.

MORÈNE N. "La sal en la Península Ibérica. Los tetimonios literarios antiguos", *Hispania Antiqua*. Revista de Historia Antigua, Universidad de Valladolid, vol. XVIII, 1994.

PITARCH LÓPEZ, Josep, *Les salines del delta de l'Ebre a l'Edat Mitjana*, Columna edicions-Tresmall, Barcelona, 1998.

PLATA MONTERO, Alberto, *El ciclo productivo de la sal y las salinas reales a mediados del siglo XIX*, Diputación Foral de Álaba, 2006.

SOBREQÜÉS, Jaume, "Aspectes de la política fiscal de la Diputació del General al segle XV: la qüestió de la sal a l'Empordà durant la Guerra civil", a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, volum XXV-I, anys 1979-1980.

TUR TORRES, Antoni, *La sal de l'illa. Les salines d'Eivissa al segle XVII. Estudi dels llibres d'ela sal (1639-1640)*, Museu Marítim de Barcelona, 2010.

KIBUC
mobles i complements

KIBUC L'Escala

C/ Closa d'en Llop, 1
17130 l'Escala
Tel. 972 770 485
lescala@kibuc.com
www.kibuc.com

Lurdes Boix i Llonch
Arxivera i directora del Museu de l'Escala

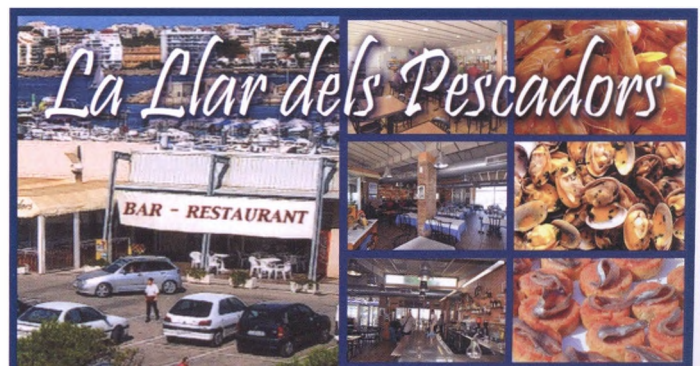
Sastreria

Vilabrú

Des de 1892

C/ Port, 30
Tel. 972 77 02 21
17130 L'ESCALA (Girona)

Port de la Clota, s/n (Port) · 17130 · l'Escala (Girona) Tel.
972 77 42 61 · www.lallardelspescadors.net

Aquests són textos periodístics seleccionats que de ben segur van ser llegits i comentats a cafès i llars de l'Escala de les acaballes del segle XIX i principi del XX. Aquesta obra periodística, fugissera per definició, va impactar en la consciència col·lectiva i va deixar empremta en l'opinió pública. El periodisme català del passat segle va assolir cotes pròpies de cultures molt avançades amb el fatal i inacabable parèntesi que va significar la guerra i la dictadura.

L'ATEMPTAT DEL GRAN TEATRE DEL LICEU (1893)

De la crònica de Josep Roca i Roca (Terrassa, 1848-1924), periodista que signava amb el pseudònim P.K. ("Pecat"), a La Campana de Gràcia (11/11/1893). Aquest any fa 126 anys que l'anarquista Santiago Salvador va llançar dues bombes Orsini sobre la platea del Liceu. Una va explotar i va causar més de vint morts i desenes de ferits.

S'inaugurava la temporada el dimarts al vespre i, a pesar del gran xàfec d'aigua que a l'hora de començar caigué sobre la ciutat, regnava gran animació per les principals vies i el teatre s'omplí de gom a gom, tant en la platea i en los palcos, com en les galeries. La representació del Guillermo Tell de Rossini s'efectuà sense novetat durant los dos quadros que constitueixen l'acte primer. El coliseu, com dia d'inauguració, ofería un aspecte brillant i animat. Començà l'acte segon, i uns deu minuts després, quan anava a cantar-se el famós tercet, estallà una bomba que havia caigut sobre les butaques de la fila 13 de la banda dreta, prop del passadís central, sonà una forta detonació, s'elevà una gran fumarada, i una ràfega de vent, regolfant en lo sostre del teatre, apagà al baixar molts dels gasos dels antepits de galeries i palcos. A les harmonioses notes de l'orquestra succeí una desgarradora algaravia de crits, xiscles i gemecs. Passat lo primer moment que sigué de sorpresa o estupor, començà la desbandada d'espectadors. Gràcies a lo imprevist del succés i a l'amplària dels corredors del Teatre s'evitaren les funestes conseqüències del pànic. Lo teatre es desocupà amb ordre relatiu. Però, ¡quin horror!... La bomba a l'estallar produí grans estragos entre els concurrents que ocupaven les butaques de les files 11 a la 14 i entre alguns que seien a l'amfiteatre. Los ferits nombrosos que tingueren forces suficients per escapar sortiren als corredors, deixant regalims de sang sobre l'enrajolat i les alfombres. Per tot se veien vestits clars i petxeres de camisa tacats i esquitxats de sang i de massa de carn i de cervell; cares esgrogueïdes i desencaixades; ulls extraviats; boques contretes llançant doloroses exclamacions i crits d'angúnia. Això en los corredors, on quedaren alguns cadàvers, mentre molts dels ferits se dirigien per si sols o portats en braços a l'Administració del teatre, al Saló de descans, i al Círcol del Liceu. [...] Lo fet ha produït profunda sensació, un dolor immens i una indignació terrible. [...] Creiem que cada atemptat d'aquest gènere és un crim abominable de lesa humanitat i un atac no sols a la causa liberal que a tots ens interessa defensar, sinó al bon nom d'una ciutat que té la desgràcia d'albergar monstres capaços de cometre'ls [...].

CENTENARI DE LA NOVEL·LA CATALANA (1962)

Article de Maurici Serrahima i Bofill (Barcelona, 1902-1979) a Serra d'Or (X/1962). Ha passat poc més de mig segle des de la publicació d'aquest text. Enguany s'ha complert el 157è aniversari d'aquella primera novel·la que l'assagista i crític Maurici Serrahima va situar en el context i en l'evolució històrica del gènere dins la literatura catalana moderna.

El 13 de juny de 1862 aparegué al *Diario de Barcelona* un anunci, redactat excepcionalment en català, que deia "La orfaneta de Menargues o Catalunya agonitzant" = Novel·la històrica, escrita per Antoni de Bofarull = dedicada als infants orfens del Principat de Catalunya." [...] Feia prop de quatre segles que no hi havia novel·la en català, i vint-i-nou anys de la publicació de l'Oda a la Pàtria; vull dir que l'arrencada de la novel·la no fou pas fàcil i que calgué l'entusiasme d'Antoni de Bofarull per a aconseguir que fos feta la feina d'escriure'n una. Sobre un tema típicament renaixentista –la derrota de Jaume d'Urgell i la pujada dels Trastàmara, amb l'episodi famós de Fiveller– l'historiador que era Bofarull intentà de seguir els passos de Walter Scott en la novel·la històrica, amb una certa esperança de fer un bon paper com a novel·lista, tot i que només hi era declarat un propòsit històrico-polític: el de la Renaixença. [...] La reposada i humana dignitat de la narració recorda Walter Scott –amb una tècnica més elemental– i potser encara més Manzoni, però passats per una visible mentalitat catalana. [...] El que crida més l'atenció és que, tal com és escrita, diríeu que ho havia estat trenta anys abans. De tot el tomb que havia fet la novel·la al món d'ençà de l'inici de la Renaixença –Balzac, Stendhal, Dickens, George Sand, Thackeray, Gogol, les Brontë, Hawthorne, Sué, Dumas, etc.–, no n'hi trobem ni el més mínim rastre. La Renaixença, quan s'iniciava, estava "al dia", però en els anys que passaren fins a la instauració dels Jocs Florals no s'havia mogut de lloc: després li calgué refer-se, lentament, del retard. Quan pensem que "L'orfaneta de Menargues" és pràcticament contemporània de "Les misérables" de Víctor Hugo, del "Dominique" de Fromentin, d'"El molí sobre el Floss" de George Elliot, de les obres de Flaubert i de Turguèniev, dels inicis de Meredith, de Tolstoi i de Dostoievski..., ens adonem, amb un punt de tristesa, de com anaven les coses un segle enrere, i del risc que vam passar. I també, és clar, del camí que hem fet en un segle. [...] I no és d'això que volia parlar: només volia recordar que, ara fa cent anys, va aparèixer la primera novel·la escrita en català d'ençà dels temps del "Tirant". En tan poc temps, la collita ha estat considerable i hem fet molt de camí. Fa de bon recordar, en el seu centenari.

L'execució de Santiago Salvador fotografiada per Antoni Esplugas. L'anarquista va ser executat al crit de "Visca la Revolució Social!" el 21 de novembre de 1894 a Barcelona. Fons: www.estelnegre.org

VENCERÉIS PERO NO CONVENCERÉIS (1936)

Aquest discurs, no publicat per la censura franquista, va ser pronunciat per Miguel de Unamuno, escriptor i filòsof de la generació del 98, el 12/10/1936 al paraninf de la Universitat de Salamanca, durant la cerimònia de la Fiesta de la Raza. La frase anava dirigida a José Millán-Astray, general del bàndol sublevat i fundador de la Legió, que va increpar el discurs d'Unamuno cridant "¡Mueran los intelectuales! ¡Viva la muerte!".

[...] A veces quedarse callado equivale a mentir, porque el silencio puede ser interpretado como aquiescencia. Quiero hacer algunos comentarios al discurso -por llamarlo de algún modo- del profesor Maldonado. Dejaré de lado la ofensa personal que supone su repentina explosión contra vascos y catalanes. Yo mismo, como sabéis, nací en Bilbao. El obispo aquí presente [Plá y Deniel] es catalán. Aquí está él para enseñaros la doctrina cristiana que no queréis conocer. Y yo, vasco, llevo toda mi vida enseñándoos la lengua española que no sabéis. Pero ahora acabo de oír el necrófilo e insensato grito "¡Viva la muerte" [el general Millán-Astray havia interromput Unamuno amb aquest crit]. Esto me suena lo mismo que ¡muera la vida!, y yo, que he pasado mi vida componiendo paradojas que excitaban la ira de quienes no las comprendían he de deciros, como autoridad en la materia, que esta ridícula paradoja me parece repelente. [...] El general Millán-Astray es un inválido. No es preciso decirlo en un tono más bajo. Es un inválido de guerra. También lo fue Cervantes. Desgraciadamente hay hoy en España demasiados mutilados. Y, si Dios no nos ayuda, pronto habrá muchísimos más. Me duele pensar que el general Millán-Astray pueda dictar normas de psicología de masas. Un mutilado que carezca de la grandeza espiritual de Cervantes es de esperar que encuentre un terrible alivio viendo cómo se multiplican los mutilados a

su alrededor. [...] El general quisiera crear una España nueva, creación negativa sin duda, según su propia imagen. Y por ello desearía una España mutilada... [interrupció del general que crida: "¡Muera la inteligencia!"] ¡Éste es el templo de la inteligencia! ¡Y yo soy su supremo sacerdote! Vosotros estáis profanando su sagrado recinto. Yo siempre he sido, diga lo que diga el proverbio, un profeta en mi propio país. Venceréis, pero no convenceréis. Venceréis porque tenéis sobrada fuerza bruta; pero no convenceréis, porque convencer significa persuadir. Y para persuadir necesitáis algo que os falta: razón y derecho. Me parece inútil pedir os que penséis en España.

Lluís Colomeda

L'Escala d'ahir i d'avui

Basili Gironès

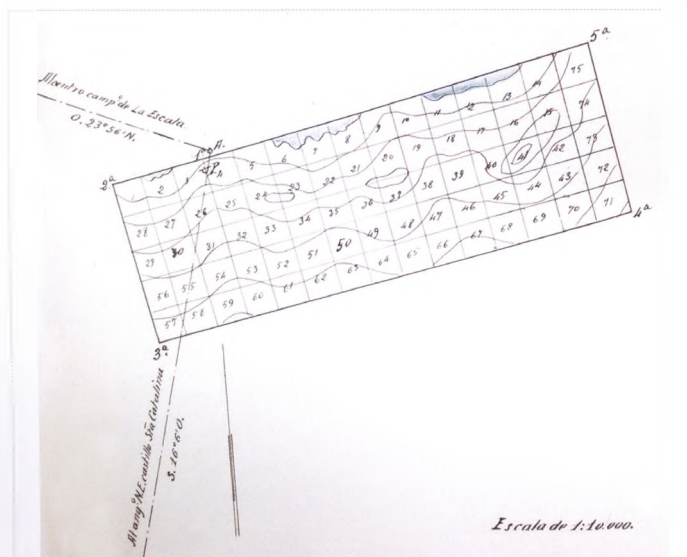
PROSPECCIONS MINERES A L'ESCALA

El mes d'octubre de l'any passat, la premsa gironina publicava que la Direcció General de Política Energètica i Mines del Ministeri per a la Transició Energètica acabava d'arxivar i, per tant, denegava sis permisos d'investigació per buscar hidrocarburs (gas i petroli) al golf de Lleó, un dels quals a només 31 quilòmetres del litoral gironí. Als anys vuitanta del segle passat, els ajuntaments de la Costa Brava també es varen mobilitzar per impedir projectes similars.

En el cas de l'Escala, tenim constància documental que, almenys en tres ocasions precedents, s'aconseguien els preceptius permisos per a realitzar estudis i prospeccions a la cerca de ferro i petroli.

El 28 de maig de 1921, el senyor Carles de Miguel, veí de l'Escala, sol·licitava autorització per a la compra de 75 "pertenencias" a les Planasses amb l'objectiu d'explotar una mina de ferro denominada Pilar. Una "pertenencia" equivalia a un quadrat d'una hectàrea (100 metres de llargada per 100 d'amplada); és a dir, una superfície total de 75 hectàrees o 750.000 metres quadrats. Es tractava d'un terreny "lindante al Norte con el mar Mediterráneo y por los demás rumbos con terreno del Estado". Cal tenir en compte que la compra de les "pertenencias" no equivalia a la compra de la propietat del terreny, sinó a la compra del dret a realitzar les prospeccions.

A continuació, la petició concretava més l'enclavament i la descripció del terreny: "Tomando como punto de partida un principio de socavón que hay cerca del mar en el lugar conocido por la Clota, dentro del paraje Las Planasas, propiedad del Estado, desde dicho punto en dirección Norte magnético se medirán veinte y cinco metros y se pondrá la primera estaca; de esta en dirección al Oeste, se medirán 300 metros y se pondrá la segunda estaca; de esta al Sur 500 metros la tercera; de esta al Este 1.500 metros la cuarta; de esta al Norte 500 metros la quinta; y de esta al Oeste 1.200 metros, encontrándose la primera estaca y cerrando el perímetro solicitado. Los rumbos están referidos al Norte magnético". Carles de Miguel finalitzava la instància nomenant Josep Maria Dalmau Ribas com el seu representant a la província de Girona.

Plànol de la demarcació realitzada l'11 d'octubre de 1921.
Arxiu Històric de Girona (AHG).
Fons de l'estat, Ministeri d'Indústria, Mines, sig. 49/2233.

Després dels corresponents informes tècnics i de l'exposició pública, tant al Butlletí Oficial de la Província de Girona com al tauler d'anuncis de l'Ajuntament de l'Escala, l'11 d'octubre següent es procedia a l'acta de demarcació del terreny i, per tant, a la col·locació de les corresponents estakes que delimitaven la concessió. Hi assistiren l'enginyer de mines Pere Guasch Juan, l'auxiliar Dimas Rodríguez de la Vega i els escalencs Joan Alech i Jaume Vallès en qualitat de testimonis. En l'acte es fa constar que no hi assistí el registrador de la propietat ni cap representant en nom seu.

El títol de propietat i, consegüentment, la concessió de l'explotació de la mina de ferro Pilar, es concedí el 21 de febrer de 1922 "por tiempo ilimitado, mientras satisfaga el canon anual de forma preventiva". Desconeixem si s'emprengueren els treballs a la cerca de ferro, però tot indica que, en el cas de fer-se, els resultats no foren satisfactoris per explotar la mina com a negoci.

Al cap d'una dècada s'emprengué una nova iniciativa, aquesta vegada a Empúries, per buscar petroli. El mes d'abril de 1928 es constituí la companyia Minerales Ibéricos S.A., amb un capital inicial de 50.000 pessetes distribuïdes en 100 accions de 500 pessetes cadascuna. Els seus socis eren els barcelonins Narcís Carrió Grave, Pere Guasch Sogas (creiem que es tracta del fill que participà en la demarcació anterior) i Joan Pallarès Sans. L'objecte de la societat era la "investigación, explotación, alumbramiento y explotación de minerales de toda clase".

El 29 de maig de 1929 presentaven la sol·licitud de compra de 117 "pertenencias" (117 hectàrees equivalents a 1.170.000 metres quadrats) al paratge de Les Muralles d'Empúries per a l'explotació de la mina de petroli "Perseverancia". El 13 de juny de 1929 s'inseria al Butlletí Oficial de la Província de Girona l'anunci d'informació pública de la sol·licitud per un període de seixanta dies. Tanmateix, es feia el mateix al tauler d'anuncis municipal. Comparegueren, oposant-s'hi, quatre propietaris de terrenys: Ignasi de Fontcuberta i de Sentmenat, La Junta de Museus de Barcelona, Rosend Pi Puig i el seu fill, Joan Pi Leonart. El 13 de gener de 1930 l'advocacia de l'estat estimava les reclamacions presentades i acceptava que els propietaris havien de ser indemnitzats pels possibles perjudicis causats. Amb tot, la sol·licitud feia el seu camí i els dies 9 i 10 d'abril següents es procedia a la demarcació del terreny amb la presència de l'enginyer de mines del districte, Fidel Jdraque Garvisco, de l'auxiliar Francesc Regné i dels escalencs Narcís Bonaventura i Miquel Alech com a testimonis. No hi foren presents ni el registrador ni cap dels opositors al projecte.

Minas

A nombre de «Minerales Ibéricos, S. A.», vecina de Barcelona, se ha solicitado la propiedad de 117 pertenencias de una mina de petróleo, con el nombre de «Perseverancia», expediente número 2.528, sita en término de La Escala, paraje llamado Les Muralles y lindante con terrenos particulares cuyos nombres se ignoran.

Verifica la designación de este registro en la forma siguiente:

Se tomará como punto de partida la esquina Noreste de la casa de don Jaime Carreras, llamada «Casa de los huertos de la palanca»; desde dicho punto en dirección al Oeste se medirán 100 metros y se pondrá la 1.ª estaca; al Sur, 300 metros, la 2.ª; al Oeste, 1.100 metros, la 3.ª; al Norte, 1.000 metros, la 4.ª; al Este, 1.200 metros, la 5.ª, y al Sur, 700 metros, la 6.ª, con la cual quedará cerrado el perímetro de las 117 pertenencias solicitadas. Los rumbos están referidos al Norte magnético.

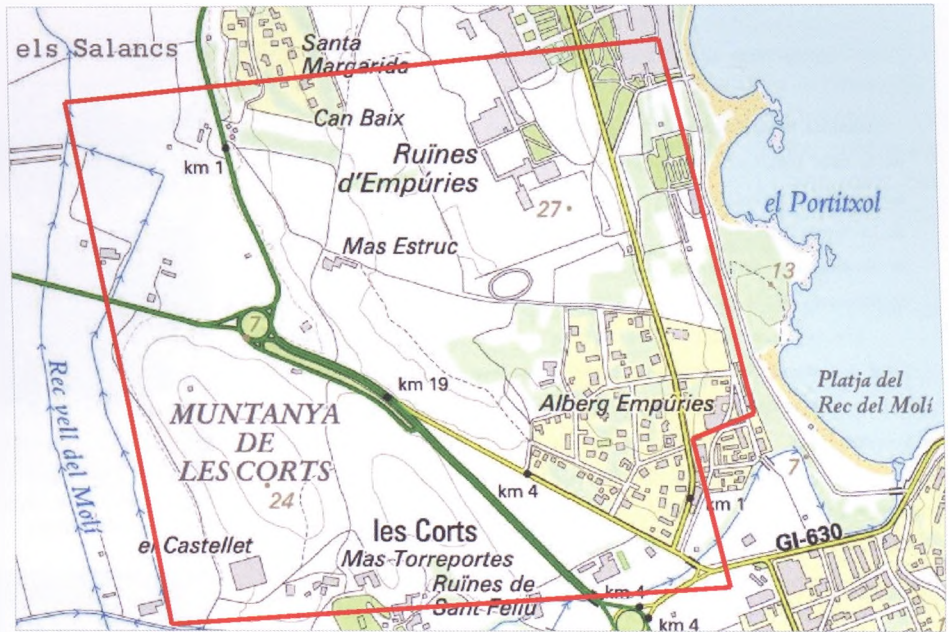
Admitida que ha sido dicha solicitud, se anuncia al público para que en el término de 60 días puedan presentar sus reclamaciones los que se crean perjudicados.

Gerona, 6 de Junio de 1929.— El Gobernador civil, Prudencio Rodríguez Chamorro.

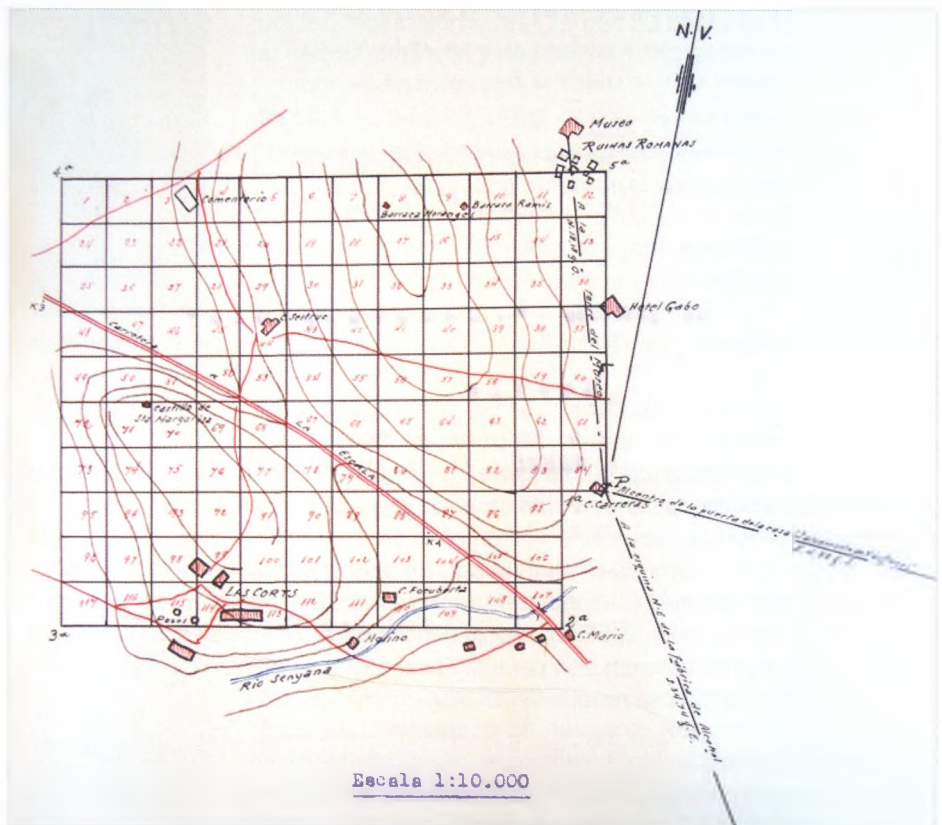
Anunci al Butlletí Oficial de la Provincia de Girona.

Es prengué com a punt de partida "la esquina nordeste de la casa de don Jaime Carreras, llamada Casa de los huertos de la Palanca. Las estacas quedaron situadas del modo siguiente: 1ª, campo de Carreras; 2ª, campo de Palau; 3ª, campo de Sureda; 4ª, campo de Rodeja y 5ª, campo de la Ruinas Romanas". L'acta acabava indicant que el terreny era d'origen cretaci. No obstant, el governador civil arxivava l'expedient i no autoritzava l'explotació per no haver satisfet els sol·licitants en temps i forma els pagaments requerits en papers de l'estat. Al cap d'un any, però, la societat Minerales Ibéricos tornava a presentar la sol·licitud amb els mateixos termes per a l'explotació de la mina Perseverancia. En aquesta ocasió, l'única persona que es personà en el tràmit d'informació pública fou Ignasi de Fontcuberta. L'acta de demarcació es realitzà el dia 21 de maig de 1931. Hi assistiren Alfonso de Sierra Yoldi, enginyer; Dimas Rodríguez de la Vega, auxiliar, i els testimonis Vicenç de Miguel, veí de Figueres i l'escalenc Miquel Alech.

Des del xamfrà nord-est de la casa de Jaume Carreras coneguda com casa dels Horts de la Palanca, "se midieron cien metros en dirección Oeste doce grados dos minutos Sur y correspondió la primera estaca; de esta a segunda al Sur doce grados dos minutos Este, trescientos metros; de esta a tercera

Situació de la demarcació en un plànol actual.

Plànol de demarcació efectuat el 21 de maig de 1931.

AHG. Fons de l'Estat, Ministeri d'Indústria, Mines, sig. 58/2528 i 59/2561.

al Oeste doce grados dos minutos Sur, mil cien metros; de esta a cuarta al Norte doce grados dos minutos Oeste, mil metros; de esta a quinta al Este doce grados dos minutos Norte, mil doscientos metros y con setecientos metros al Sur doce grados dos minutos Este, se llegó al punto de partida, quedando así cerrado el perímetro de las ciento diez y siete pertenencias demarcadas...".

I novament l'expedient quedà arxivat i anul·lat com el de l'any anterior i per la mateixa raó: no satisfer els sol·licitants els corresponents pagaments per la compra i explotació de la mina.

Finalment, els anys 1955-56, es produí la darrera temptativa a la cerca d'hidrocarburs a l'Escala, aquesta vegada a la zona de Montgó. En tenim constància escrita i gràfica a través del diari que sobre els treballs escrigué Josep Ribas i Vila i de les fotografies que ens cedí gentilmente.

El 28 de juliol de 1955, Caterina Albert i Paradís arrendava a Manuel Orovio Ribot, comerciant i veí de Barcelona, una parcel·la de "cincuenta metros en cuadro con el objeto de efectuar un sondeo de explotación geológica en aquel terreno". El terreny estava situat al paratge del Mas Sec, conegut com

En la villa de La Escala, a 28 de Julio de 1956.

Reunidos de una parte la Sra. Dña Catalina Albert Paradis, vecina de esta localidad, con domicilio en la calle "Victor Catalá nº 37" en calidad de propietaria de la finca sita en el término municipal de La Escala, paraje el "Els Sec" y denominado Arrabassades del Oliver de la muntanya, y de otra D. Manuel Crovie Ribot del comercio, vecino de Barcelona, calle de Lauria nº 77, pral., convienen y pactan:

1º La Sra. Catalina Albert Paradis arrienda a D. Manuel Crovie Ribot una parcela de superficie cincuenta metros en cuadro con el fin de objeto de efectuar un sondeo de exploración geológica en aquel terreno.

2º El Sr. Manuel Crovie Ribot hará recoger en su totalidad el olivar sin poder arrancar ninguna planta ni cortar ninguna rama de los árboles existentes en aquella propiedad.

3º El precio del arrendamiento será de mil pesetas (1.000) anuales siendo el primero pagado al momento de la firma del presente contrato y su duración en prórroga de un segundo año, o lo cual quedará finido el presente contrato.

4º Después de terminados los trabajos, si se hubieran cortado algunas arboledas estas quedaran propiedad de la Sra. Albert Paradis.

5º Este contrato entra en vigor a la firma del mismo, con original y copia con solo efecto.

Y para que así conste firmamos el presente documento en el lugar y fecha arriba indicados.

[Handwritten signatures]

Contracte d'arrendament. Arxiu Víctor Català. Arxiu Familiar, carpeta 3.5.

Els treballadors de la prospecció de Montgó amb el terreny nevat. Arxiu família Ribas.

Imatges dels treballs. Arxiu família Ribas.

"Arrabassades de l'Olivar de la Muntanya". El preu de l'arrendament era de 1.000 pessetes anuals i l'arrendatari es comprometia a respectar la totalitat de l'olivar, sense arrencar cap planta ni arbre.

A continuació reproduïm el contingut del diari de Josep Ribas, que abasta des del 16 de gener al 25 de febrer de 1956, en el qual descriu els treballs, les seves vicissituds i els entrebancs que es trobaren els operaris. Es bo destacar, tal com es pot comprovar en les fotografies, la famosa nevada del 1956.

16 DE ENERO [1956]

Sigue sin poderse perforar. Se han echado dentro del pozo 21 sacos de cemento rápido con la proporción de 2-1 con arena, ya que las pequeñas cantidades se perdían en las profundidades del pozo. He forjado una barrena de 14 dientes.

17 DE ENERO

He trabajado en la construcción de una barrena en que se han colocado 14 pastillas de vidia H.1. soldadas en los encajes de los puntos de los dientes con metal.

Se ha empezado a perforar el cemento que se echó dentro del pozo, con gran dificultad dada la gran cantidad de arena que contiene la mezcla del cemento, que atasca el equipo.

Se ha producido una rotura en la tela de la zaranda que filtra el agua, por el exceso de arena. Por la tarde se ha continuado perforando una cavidad o una grieta. Los primeros intentos de taponarlo a base de arcilla, cemento y arena en pequeñas cantidades han fracasado, lo cual demuestra que la pequeña abertura que hay en el pozo comunica con algún hueco de la montaña, quien sabe de que dimensiones. Algunos de los trabajadores están en la creencia de que existe una corriente de agua subterránea, y los sostienen comparando los [...] de las rocas en que se ha producido la abertura. El encargado se afana en desmentirlo. De todas maneras, no interesa que sea verdad para la buena marcha del sondeo. Yo, particularmente, no creo que exista agua alguna, toda vez que el equipo sale lleno de arcilla, sin ninguna muestra de que se lave por agua alguna. Lo que sí se puede afirmar es la existencia de una cavidad importante, ya que al echársele una bola de barro, resuena mucho más que antes de perder el agua.

Imatges dels treballs. Arxiu família Ribas.

18 DE ENERO

He estado en Figueras con el coche para traer 7 sacos de cemento fundido electroland, un bote [...] consistente y un paquete [...] algodón. Estuve en las oficinas del transportista Padrosa para que viniera la cuba a traer agua. Al salir de Figueras el coche hacía un ruido muy sospechoso. En el parador del Puente del Príncipe reposté 10 litros de combustible y nos comimos con el chico que me acompañaba unos bocadillos de jamón y un buen vaso de vino. Al arrancar se produjo la catástrofe: un ruido de engranajes que saltaban. Pudimos llegar hasta cerca de la Escala con dos kilómetros de marcha atrás. Tuvo que remolcarnos otro coche. Se rompió la carcasa del diferencial soporte piñón ataque. Por la tarde estuve en el taller de Fumadó desmontándolo.

En el pozo estuvieron echando el cemento traído de Figueras, ya que la operación anterior no dio resultado.

19 ENERO

Estuve todo el día en el taller montando y reforzando la pieza de la carcasa del diferencial. Por la mañana tuvo que subir el personal con la camioneta de Grivé. Por la noche ya bajamos con nuestro Ford. La máquina está parada por estar secándose el cemento del pozo.

20 DE ENERO

Se ha empezado a perforar por la mañana. El cemento está tan duro que cuesta mucho bajar el equipo. Ya al sacar el varillaje ha salido un testigo de piedra. "El pozo está tapado", el agua sube normalmente.

Se ha cambiado la tela de filtro del agua, pero se obstruye continuamente por la gran cantidad de arena que sale del cemento. Se trabaja sin zaranda hasta encontrar una solución para filtrar el agua. Estuve arreglando barrenos que salen hechos polvo.

21 DE ENERO

Se continúa perforando. En la operación de la mañana se ha profundizado un metro 10 centímetros.

Se ha modificado la disposición de las telas de la zaranda; se ha dejado solamente la más fina, pero tampoco funciona bien.

Fotografies actuals amb restes i vestigis de les obres.
Col·lecció família Ramió.

No separa la arena. El vaivén, en vez de echar la arena por la pendiente, la sube para arriba, y hasta que no está la zaranda llena, no empieza a caerse y con dificultad. En la operación de la tarde no se ha perforado más de 20 centímetros. No ha salido testigo, y la barrena ha quedado con los puntos de vidia bien desgastados. Nunca salen así, más bien rotos. Se sospecha si no habremos empezado una capa de piedra de cuarzo. En las próximas operaciones se sabrá.

TURNO DE LAS DIEZ DE LA NOCHE DEL 22 A 10 DE LA MAÑANA DEL 23

Se han empezado los relevos. La perforadora no para ni de día ni de noche. La barrena no avanza como debiera. En las doce horas se ha perforado 70 centímetros. Se han hecho tres operaciones en este turno y cada vez que se ha puesto barrena afilada, en la segunda operación ha salido el testigo. No es piedra de cuarzo, pero es una especie de piedra que casi es tan dura como el cuarzo.

No ha habido ninguna dificultad, solamente que a la zaranda se le ha desprendido la canal de desagüe de arena. De madrugada hacía bastante frío. Nos hemos visto obligados a calentar agua en la estufa para ir metiendo las manos. En la primera operación se han tardado 3 horas en llegar el equipo al piso, debido a algunos cierres en el terreno.

DEL 23 AL 24 DE ENERO

Hoy se ha perforado un metro y medio. Se han perdido unos 600 litros de agua, seguramente es en las grietas del piso. La bomba en ningún momento ha bajado de presión. Ha habido varios enganches debido a pedazos de testigos sueltos, sin consecuencias, salvo un pequeño retraso. He pasado una noche estupenda.

15 DE FEBRERO

Este lapso de tiempo se ha caracterizado por toda clase de catástrofes: rotura de una barrilla del equipo, rotura de los bloques motor y caja de válvulas de la bomba a causa de las heladas y la rotura de la carcasa del diferencial del coche. Capítulo más desastroso no se puede esperar ya después de todo eso. Se ha llegado a los 120 metros de profundidad.

Hoy el paisaje en la máquina no puede ser más conmovedor. Todo cubierto de nieve.

16 DE FEBRERO

Trabajos normales en la máquina. Reparación de barrenas. Han fallado dos operaciones a causa de una barrena mal calculada de interior.

25 DE FEBRERO

Hoy se ha probado la barrena de diamante. Se esperaba algo extraordinario y no avanza como era de esperar. A lo mejor, al desgastarse, el diamante asomará más y dará más corte. Si no es así, no se adelantará gran cosa.

Rafel Bruguera Batalla

S. XVIII, UNA PARCEL·LACIÓ A L'ESCALA

L'ESTABLIMENT DE CAN PUNTON -CASA ALBERT- ALS CARRERS ENRIC SERRA-STA. MÀXIMA. I PARCEL·LACIÓ ALS CARRERS ENRIC SERRA I JOAN MASSANET, EN TERRENY DE L'HOSPITAL DE MALALTS I POBRES DE L'ESCALA.

Una parcel·la o solar és un tros de terra que, gairebé sempre, prové de la partició d'una finca més gran a unes mides aptes per ser edificada.

Des de temps immemorials que, a les urbs i en l'establiment de les ciutats, es parcel·laven els terrenys segons les necessitats del creixement d'aquestes, i també en quant a la mida de les parcel·les, segons si eren per edificar blocs de pisos (les insulae romanes), petites parcel·les a mitgeres, repetitives per botiguers (les tabernae), o grans parcel·les per les mansions dels senyors (els potentiores). Nosaltres podem veure exemples d'aquestes tipologies a les ruïnes d'Empúries, menys de les insulae, que només es donaven en ciutats grans.

A l'Escala, fins ara, no tenim constància d'on prové el naixement de la trama dels carrers i les parcel·lacions que anaren configurant el nucli antic, tal com avui el coneixem. Ni de qui va ser la idea del traçat dels seus carrers, qui va pensar-lo i impulsar-lo. Com és normal segueixen el sentit de les pendents del terreny, les esorrenties de l'aigua i els primitius accessos al lloc.

Ara tenim enginyers i arquitectes, però fins aproximadament la meitat del s. XIX hi havia els mestres d'obres i els enginyers. Aquests darrers estaven lligats a l'estat o a l'exèrcit, i és per això que, moltes vegades, ens trobem que la trama de carrers de petites ciutats modernes, dels segles XVIII i XIX, ve donada per l'estada d'algun exèrcit en el lloc. No sabem, doncs, de moment, en el nostre cas d'on prové la idea de la urbanització inicial de l'Escala. Podria ser que en ser propietat del comte d'Empúries, aquest tingués algun tècnic que li solucionés els problemes d'establiment de les noves parcel·les a l'Escala o allà on fos dels altres pobles on tenia terrenys per censar, i on el creixement demogràfic feia expandir els carrers.

Podríem fer un primer nivell d'hipòtesi de la trama dels carrers de l'Escala, des del seu naixement, s. XVII, a partir de les primeres antigues botigues (magatzems), després botigues de vendre i també l'accepció posterior, de lloc de menjar i beure, al voltant del port de la Plaja¹. Aquests primers establiments havien de respectar les esorrenties de les vessants d'aigua, les quals marquen els espais que cal deixar lliures, carrers, i el traçat del posterior desenvolupament del nucli. De la pendent en sentit nord-sud, seria bàsicament el barri del passeig i part del Pedró fins carrer Perxell, i la vessant de la pendent est-oest, des del carrer Calvari fins Vista Alegre. Les aigües de pràcticament tots aquests carrers anaven a confluïr al port de la Plaja on varen omplir la cala de sorra.

En aquest article us parlaré de la creació, en ple s. XVIII, de dues parcel·les grans, les del carrer Enric Serra (carrer Major, més enrere camí als Recs, segons escriptura.) 37 i 39, amb façana a llevant, o sigui el carrer Sta. Màxima (abans, carretera a Torroella de Montgrí, segons escriptura), propietat del comte d'Empúries, i de les 8 parcel·les del carrer Enric Serra entre el número 50 i el 64, amb façana al carrer Joan Massanet (abans carrer Hospital) propietat de la institució de l'Hospital de Malats i Pobres de l'Escala, de les quals he trobat documentació.

Comencem per les dues parcel·les grans que conformen l'actual finca de la casa pairal, coneguda popularment com a can Punton o casa Albert.

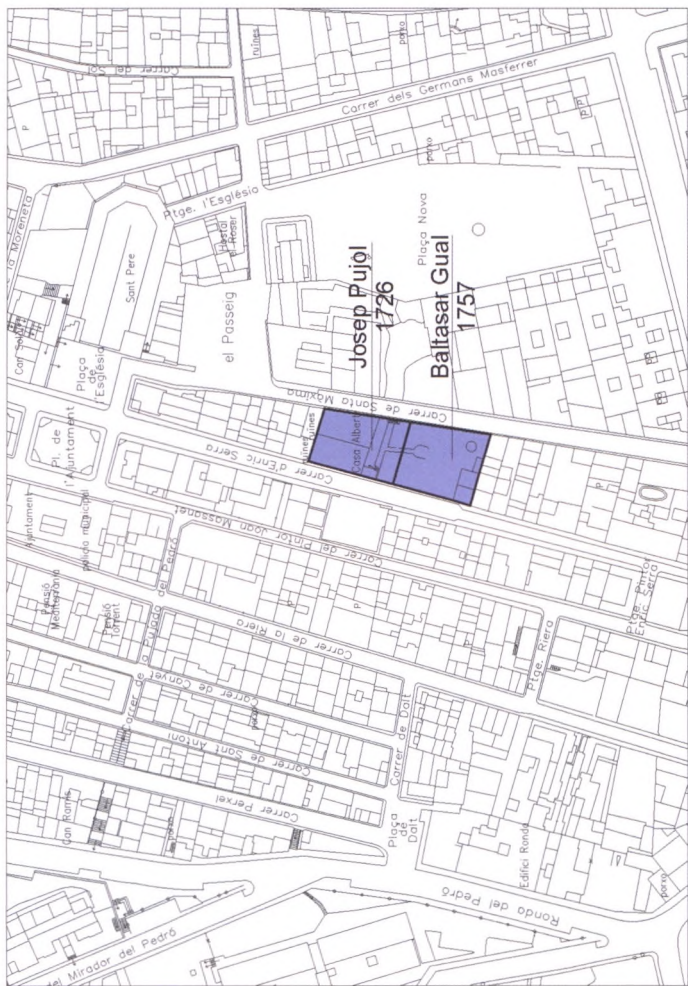
El primer document, un capbreu, data de 1731, i està escrit en llatí notarial². He fet una traducció per sobre, del més important sense entrar a totes les fórmules repetitives de les escriptures de l'època, mes o menys diu:

"En nom de Déu, jo Josep Pujol, mestre de cases de l'Escala, terme de la vila d'Empúries, Comtat d'Empúries i diòcesi de Girona, jura que reconeix a vos excel·lentíssim senyor Nicolàs Fernández de Còrdova, marquès de Priego, Duc de Medinaceli, Segorbe, Alcalá i Feria, Comte d'Empúries i de Prades, absent i representat pel magnífic Antimo Puig, procurador de la vila de Castelló del comtat d'Empúries, reconec que tinc per vos una casa³ situada a citat Port que té més o menys trenta passos de longitud i vint de latitud, que dona a orient amb carretera pública que va a la vila de Torroella de Montgrí, al sud amb terra del mateix Exc. Sr., a occident (actual Enric Serra) amb camí públic i a tramuntana amb honor de Thomàs Sabadí, traginer d'aquest port. Us juro sobre els Evangelis que jo i els meus successors pagaran a vos i als vostres successors com a cens el dia de Nadal tres sòlids de Barcelona. Tot això davant

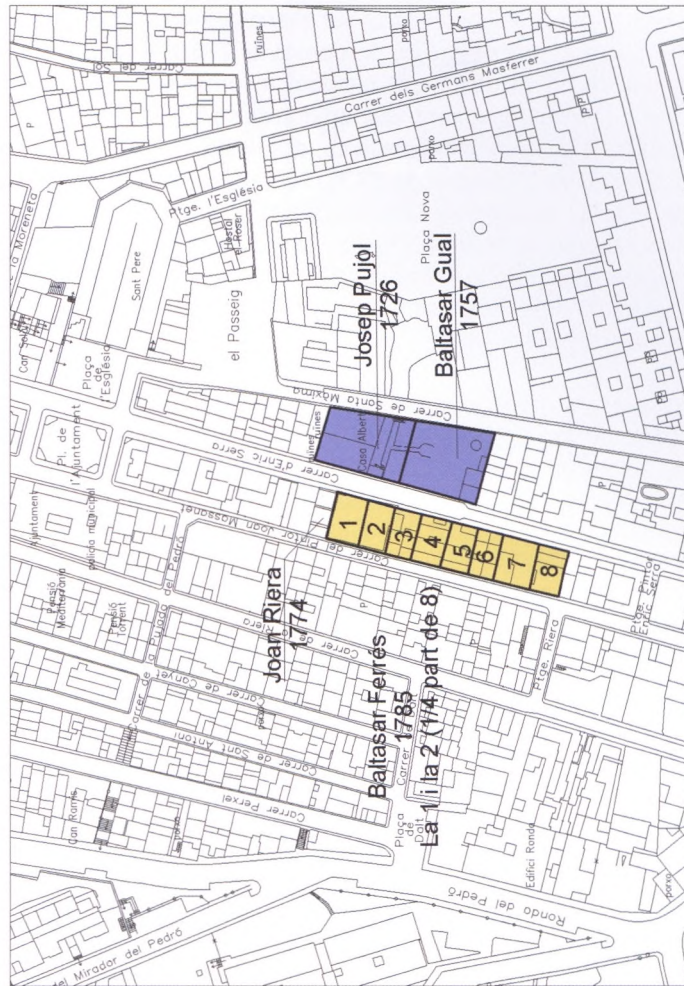
1. Poso Plaja, perquè en la parla escalenca és com n'hi diem. I així converteixo el mot platja, en el topònim Plaja, que molts escalencs reivindiquem. No així la platja dels Riells o la platja d'Empúries o la platja de Montgó.

2. Arxiu familiar, carpeta 6, doc. 1.

3. Tenia la casa però no d'aquestes mides, com veurem després. S'usa el concepte casa per solar.

Parcel·la del Capreu de 1731, censada el 1726, per Josep Pujol on es construí la primera casa i on els seus successors varen construir l'edifici actual. Autor Gerard Martínez Juli.

Amb la casa del sabater Joan Ribera comprada a l'hospital el 1774 i els 8 solars que l'hospital vengué successivament, amb llicència del bisbat del 1884, els dos primers a Baltasar Ferrés el 1885. Autor Gerard Martínez Juli.

Façana del carrer Enric Serra. seria la parcel·la del capreu de 1731, amb la casa de Josep Pujol i la resultant de les diferents ampliacions.

Façana del carrer Sta. Màxima. Seria la parcel·la del Capreu de 1731 amb la casa de Josep Pujol i la resultant de les diferents ampliacions.

del dit Antimo Puig substituït per Francisco Antonio Copons i Huix, agent major del Exc. Sr. Comte, el 1726.” Fins aquí els antecedents. El document continua i torna a dir el mateix més o menys i finalment: que en qualsevol cas, no tenint títol legítim de la Casa abans descrita, el sollicita humilment i se li concedeix el 15 d'agost de 1731. Signatura de Josep Pujol, el sollicitant i Antimo Puig, que ho accepta i novament concedeix, sent testimonis Honofrius Callol, pescador i Thomas Sabadí, traginer del Port de l'Escala. Així, doncs, en Josep Pujol, mestre d'obres, casat amb Maria Callol, va censar el terreny i hi construï una casa.

El segon pas de la gènesi de la propietat Albert és l'escriptura⁴ d'establiment de cens de data 28 de gener de 1757, per part de Baltasar Gual i Pujol, “Albañil del Puerto de la Escala”. Amb imposició d'un cens de 3 sous i una entrada de 5 lliures i 12 sous, a favor de s'E^a Duc de Medinacelli i Cardona i comte d'Empúries, davant el notari Juan Bruguera i Rosell. Cens de terra vacant de mida 30 passos en sentit nord-sud i 20 passos en sentit est-oest, “Contiguo a la casa que el citado Gual posee en el mismo Puerto de la Escala. . . / . . . Linda, oriente con calle que va del Puerto a la Villa de Torroella de Montgrí; a mediodia con honor que se dize ser de Juan Mitjavila, Pescador del Puerto; por poniente con otra calle que va als Rechs, y por cierzo con la casa del citado Gual adquisidor.” En aquesta inscripció veiem que hi ha hagut canvis respecte a la de 1731, ja que diu “a mediodia con honor que se dice ser de Juan Mitjavila”, quan en aquella diu amb terra de Su Exc^a. També que a ponent abans deia camí públic i ara diu camí als Rechs. Si el d'orient, actual Sta. Màxima, era el camí a Torroella de Montgrí, podria ser que hagués estat obert en tot el seu recorregut abans que el carrer Enric Serra?

En Baltasar Gual censa una quantitat igual de 30 passos de llarg per 20 d'ample. No hi ha una mida exacta per passes, però, en general, està al voltant de 80 cms. Si tenim en compte que en total la finca feia 60 passos de llarg, és a dir 56,00 metres, la mida és força exacte ja que segons el cadastre fa uns 56,58 metres.

La tradició familiar de la casa coneguda per a can Punton, conservada per la Caterina Farrés Sureda (1811.07.19-1899.10.10), i transmesa a la seva neta i fillola Caterina Albert i Paradís (1869.09.11-1966.01.27), i d'aquesta a en Lluís Albert i Rivas, diu que qui va establir la casa era mestre d'obres d'una família procedent de Manlleu i treballava a les obres de l'església actual; que va morir jove i sense fills i va aconsellar la seva dona es casés amb el seu ajudant. Fent l'arbre genealògic surt en Josep Pujol, casat amb la Maria Callol. Aquest matrimoni que no tingué fills, ell morí jove, i ella es casà amb en Baltasar Gual Pujol -eren cosins els homes?- també mestre d'obres, podia ben bé ser el seu ajudant i tingueren una filla, Maria Gual Callol, que es casà amb un Ferrés, en Josep Ferrés Sala. En Josep Pujol i en Baltasar Gual no eren procedents de Manlleu, però aquest Josep Ferrés Sala, segons l'assentament del seu matrimoni amb la Maria Gual Callol, que consta a la parròquia de l'Escala, del dia 27 de setembre de 1753, era mestre d'obres procedent de Torroella de Montgrí, fill de Joan Ferrés, difunt, mestre d'obres de la parròquia de Manlleu. Així resulta, doncs, que el record familiar és verídic, però barrejat en els personatges, per causa del temps.

Aquest cognom passà a mitjans del s. XIX a Farrés. He posat la data de naixement de l'àvia Caterina 1811 i la seva néta 1869, perquè es comprèn que l'àvia podia tenir memòria de les explicacions de la seva àvia Maria Curós Mallol casada

4. Arxiu familiar, carpeta 6, doc. 2.

Façana del carrer Enric Serra de la parcel·la censada per Baltasar Gual, el 1757, va quedar destinada a jardí.

Façana del carrer Sta. Màxima de la parcel·la censada per Baltasar Gual, el 1757, va quedar destinada a jardí.

amb Baltasar Ferrés Gual, conegut per en Botonada, nascut el 1755⁵, data molt propera del que s'està explicant. Després de buscar el nom del possible mestre d'obres o mestres d'obres en el llibre de la Mercè Vila, *l'Església de l'Escala*⁶, on no hi surt cap nom, vaig indagar a l'arxiu històric municipal de l'Escala i de Torroella de Montgrí⁷, i a l'arxiu diocesà de Girona sense haver trobat cap nom ni pista, que confirmi que va treballar en les obres de l'església parroquial, tot i que crec molt versemblant que així fos, atesa la grandària de l'obra, on segur que hi devia haver uns quants mestres d'obra amb les seves colles.

Després de 23 anys del tan citat casament de Josep Ferrés-Maria Gual el 1753, en prové el document d'escriptura d'inventari davant el notari Salvador de Casals i Mir, a 2 de gener de 1776⁸, per a Josep Ferrés, mestre de cases del Port de l'Escala, dels bens de Baltasar Gual Pujol, sogre seu i de Maria Gual Callol, la seva muller. “Sia de tots notori: Que com en virtut del pacte continuat en los capitols matrimonials entre Joseph Ferrés mestre de cases del Port de la Escala, Comtat

5. Fill del matrimoni Josep Ferrés Sala i Maria Gual Callol, i net de la Maria Callol, casada amb primeres núpcies amb en Pere Pujol que com hem vist fou el que feu el primer establiment de la casa pairal.

6. Monografies Locals, núm. 3, “L'Església de l'Escala. Allò que ens en contenen els Arxius. Mercè Vila Mitjà”. Editat per l'Ajuntament de l'Escala i el Centre d'Estudis Escalencs, amb l'ajut de la Diputació de Girona. 1997. La meua cerca infructuosa confirma el bon treball dut a terme per la Mercè.

7. Degut a que en l'assentament del casament que he citat en Josep Ferrés consta que era mestre d'obres de Torroella de Montgrí.

8. Arxiu familiar carpeta 6, doc. 3.

Procedent de l'Arxiu Nacional de París, aproximadament 1712.

Façana del carrer Enric Serra, núm. 48, la casa de Joan Ribera comprada a l'hospital el 1774.

de Ampurias y corregiment de Gerona, y Maria Gual y Ferrés sa muller filla legítima y natural y Donataria de Balthasar Gual mestre de casas de dit Port y de Maria Gual y Callol conjuges⁹ y tant com a única de dita Maria hereva universal, y esta de Josep Pujol també mestre de casas del referit Port son primer marit instituïda en son últim testament¹⁰. . ./.. Primo una casa situada en lo mencionat Port de la Escala y en lo carrer Major¹¹, en la qual dit Joseph Ferrés segons diu y també ho assereix (assenteix) dita Maria sa muller, ha fet moltes obres útils y necessaries com son tot lo que se troba a migtdia de la casa vella menos la tina sobre la qual se trobava lo teulat y a mes ha dit Joseph Ferrés construït un paller y una estancia coberta en un pati propi de dita Maria sa muller situat a la part d'orient de dita casa que per esser cosa notoria ofuscar no es pot, dins la qual casa se troban los mobles i coses següents tot propi de la mateixa Maria". I segueix un llistat completíssim d'atuell de casa, de cultivar, de paleta; de botes de vi amb la seva cabuda; roba de casa, de la seva muller i les seves caixes, roba del difunt Balthasar Gual; i les terres. En Baltasar Gual i Pujol va quedar vidu de Maria Callol i la mare d'en Josep Ferrés, Magdalena Sala, va quedar vídua d'en Jaume Ferrés, el de Manlleu, i com es solia fer en les cases que hi havia patrimoni, perquè tot quedés lligat, els dos consogres, vidus, es casaren el 1760.

9. Vegis com fan anar els cognoms, aquí han posat primer el de soltera i de segon el del seu home: Maria Gual y Ferrés, quan normalment posen el de l'home i després el de soltera, com fan amb la seva mare: Maria Gual (el de l'home) i Callol, el de soltera.

10. La Maria Gual Callol, esposa de Josep Ferrés, es hereva del seu pare Balthasar Gual, de sa mare Maria Callol, i a partir d'aquesta de l'herència del primer espòs d'aquesta en Josep Pujol.

11. Veiem com el 1776 ja es diu carrer Major.

Façana del carrer Joan Massanet de la casa de Joan Ribera comprada a l'hospital el 1774.

Façana del carrer Enric Serra de les 2 parcelles comprades a l'hospital el 1785 per Baltasar Ferrés.

Al davant d'aquestes dues finques que acabaren agrupades en una, a l'altre banda de carrer, hi havia un terreny erm propietat de la institució de l'Hospital de Pobres i Malalts del Port de l'Escala. Donava a llevant amb l'actual carrer del pintor Enric Serra i a ponent amb el carrer del pintor Joan Massanet.

A partir de l'escriptura davant d'en Salvador de Casals i Mir, notari col·legiat del Comtat d'Empúries del lloc de l'Armentera, de data 25 de febrer de 1785¹², ens assabentem de la compra a l'encant del cens d'una peça de terra propietat de l'Hospital de Pobres i Malalts del Port de l'Escala.

En aquesta escriptura, que resumiré i escriuré el que és interessant¹³, diu entre d'altres coses:

"Rafel Molinas prevere Beneficiat de la Parroquial Iglesia del Port de la Escala Comtat de Ampurias Bisbat y Corregiment de Gerona en lo mateix Port resident com a Prev. General

12. Arxiu familiar carpeta 6, doc. 4.

13. Sembla ser que els notaris cobraven segons les paraules de les escriptures, per aquest motiu estan plenes de reiteracions innecessàries.

Façanes de Ponent, del carrer Joan Massanet, dels solars del 8 en avall -fins el núm. 43, no inclòs del terreny de l'hospital de pobres i malalts del Port de l'Escala.

.../... Ador¹⁴. del Hospital de pobres i malalts de dit Port legitimament constituït..." demana poder al bisbe per establir el terreny¹⁵. En una transcripció, dins la mateixa escriptura, del permís del bisbe per poder fer-ho diu, en aquest cas en castellà: "Vista la información de testigos que antecede recibida a instancia del referido Rafael Molinas Pbro. Ador. del Hospital de pobres de la vila de la Escala sobre la utilidad qe. resultaría al dicho Hospital del establecimiento que solicita hacer de una parte de tierra hierma y peñascosa llamada la Calle del Hospital de la referida villa de cuia concesión en emphyteusim (emfiteusi¹⁶) percibira el Hospital en cada un año alguna cantidad de los censos correspondientes a dicho establecimiento.../...El infro¹⁷ vicario Genel y Offi provee y declara que debia conceder como concede facultad y licencia a el referido Ador. para que pueda pasar a hacer el establecimiento que solicita del pedazo de tierra propiedad del Hospital..." acaba la transcripció de la llicència d'establir amb la data de 1784. Continua la mateixa escriptura en català.

Una vegada obtinguda la llicència del bisbe de Girona per establir el terreny es fa subhasta que es publica a la taula municipal: ".../ oferint en publich encant legitima subhastacio feta en la Plassa Publica del referit Port per lo corredor Publich del mateix baix(?) referint segons thenor de la tabla a ell entregada y lliurada que es del thenor següent =Qualsevol persona que vulla entendre en acceptar establiment de part de aquell terreno herm que lo Hospital de pobres malalts del Port de la Escala te y posseheix en lo mateix Port afrontant a orient ab lo carrer que dirigeix de dit Port a la vila de Torroella de Montgrí a mitg dia ab un carrer trabasser a ponent ab altre carrer publich dit del Hospital y a tremontana ab casa de Joan Riera sabater del referit Port." El terreny anava des de la casa del sabater Riera -la que actualment té el núm. 48 del carrer Enric Serra i està sense sostre- a la prolongació del passatge Riera, ara no existeix, que connectava amb el carrer Enric Serra - que en aquell moment existia segons aquesta descripció. Aquest sabater, en Joan Riera, segons escriptura de 3 de setembre de 1774¹⁸, davant el notari Domingo

14. Abreujament d'administrador.

15. vendre

16. L'emfiteusi (del llatí emphyteusis, amb el mateix significat, derivat del grec ἐμφυτεύω, "empeltar", "plantar", i per extensió "introduir", "implantar", "establir a") és una figura jurídica que suposa la cessió del domini útil (dret d'ús) d'un bé immoble a llarg termini a canvi d'un pagament anual que s'anomena «cànon» o «cens».

17. Infraescripto.

18. Arxiu familiar, carpeta 4, doc. 1.

Façana del carrer Joan Massanet de les 2 parcelles comprades a l'hospital el 1785 per Baltasar Ferrés. tot seguit el portal del garatge de Can Marquet, que era el solar núm 3 i així fins el 8, que coincidia amb l'actual passatge Riera.

Façanes de llevant, del carrer d'Enric Serra del solar 8 en avall. -fins el núm. núm. 48, no inclòs, del terreny de l'hospital de pobres i malalts del port de l'Escala.

Anglada havia comprat aquesta casa a l'Hospital de Pobres, és a dir que l'Hospital era propietari d'una casa i de la peça de terra de grandària considerable que hi ha en direcció cap al sud. La casa comtal d'Empúries havia cedit aquests terrenys a la institució, per col·laborar a la seva subsistència?

En aquesta escriptura es descriu la casa venuda: ".../... tota aquella casa propia del Hospital de Pobres de la prt.¹⁹ Vila de la Escala, que afronta ab sol ixent ab lo carrer major, á Mitgdia ab dit Hospital y a tremontana ab honor de Isidro Marisch²⁰ de dita vila mitgensant paret.../..." Una de les condicions de la venda és "que haurà de tapar les dues finestres que donen a migdia de la casa". S'entén que en no ser propietat de l'Hospital, li neguen el dret de posseir les finestres per poder edificar tranquil·lament la següent parcel·la. Segueix tot el ritual d'exposicions del dret en que actuen uns i altres i que tot es fa sens detriment de dret de foriscapi²¹ a favor del comte d'Empúries.

En Baltasar Ferrés Gual²² és el comprador d'una quarta part dels 8 "sols"- solars-, això vol dir 2 dels 8 solars de 43 pams, cadascun, en que l'administració de l'hospital ha dividit el terreny total. "Primo sapia que del terreno se dividirà en vuyt iguals parts o sols per fer casa esto es de tramontana a mitg dia contenint cada sol o vuitena part quaranta tres palms a poca diferencia de amplaria y de llargaria que es de orient a

19. Abreujament de present.

20. Veure explicació al final de l'article.

21. Foriscapi o lluíisme, dret de cobrar per la transmissió de la cosa censada, aquí a la Catalunya vella era un terç del seu valor. A la nova un dècima part.

22. En Baltasar Ferrés tingué el sobrenom de Botonada.

Pegasus de pedra del país clavat al frontis de la portalada d'entrada a Can Marisch. Actualment al Museu Víctor Català al Clos del Pastor.

ponent tot lo que se exten del terreno de un carrer al altre.” Per cada porció sis diners de Barna, cada any. Se li adjudica: “La quarta part de aquell terreno herm que sobredit Hospital y posseheix en lo referit Port. Així com dita quarta part afronta a orient ab lo carrer que dirigeix de dit Port a la Vila de Torroella de Montgrí a mitg dia ab restan de dit terreno a ponent ab altre Carrer Publich dit del Hospital y a tramontana ab casa de Joan Riera sabater del referit Port.”²³ Aquests dos solars o parcel·les de 43 pams cadascuna -uns 8,60 metres-, en total 17,20 metres, formen ara el solar on aparquen cotxes municipals i de la família de l'actual propietari Francesc Albert Isla, que li tocava el número 50 del carrer Enric Serra, i després ja ve la casa dels Marquet, que té el núm. 52. Situats sobre plànol aquestes parcel·les de 8,60 m. s'avenen força amb la parcel·lació actual, i s'observa que a l'espai on hi hauria la prolongació del carrer travesser que ve del carrer Riera, hi ha una bona part de jardí i seguint cap a ponent, l'actual travessia del carrer Riera. El seu fill, Geroni Ferrés Curós va redimir el cens el 2 de novembre de 1826.

Transcriu dos pactes existents a l'escriptura, que s'han de complir, i vénen a ser com un rudiment de normativa urbanística, que s'usava a les ciutats i per imitació a les viles, i que tenen el seu interès, diu:

“Ytem sapia que las parets de divisió de un sol ab lo altre deuran ferse mitgerament ab lo confrontant y podrà lo un obligant al altres a sa construcció y fetes quedaran mitjeras y mantenidoras a comuns gastos des dos. / Ytem sapia que las pedres existint en dit terreno quedaran a favor del adquiridor

23. Agafats amb el fil del mig que enquaderna l'escriptura hi ha plegats petits papers que són rebuts de pagament i altres referents a l'escriptura.

satisfent em però al dit Hospital lo valor a judici de dos Personas desinteressades.” En aquest segon pacte es veu la importància que es dona a la pedra, en un moment històric on els únics rajols eren els massissos fets a mà -cars- i que, com tots hem vist, fins a principi de 1900 s'usava la pedra per construir. L'amo de la finca -en aquest cas l'Hospital- es reserva el seu valor per a si.

El poble creixia i pel que es veu els noms dels carrers encara no estaven definits. Al capbreu de 1731 d'establiment del solar de la casa pairal de can Punton, el carrer Enric Serra es diu “camí públic”, i el carrer Sta. Màxima “carretera pública que va a la vila de Torroella de Montgrí”.

A l'escriptura de 1757 d'establiment del que serà el Jardí de la casa, el carrer Enric Serra es diu “por poniente con otra calle que va als Rechs” i el carrer Sta. Màxima “oriente con calle que va del Puerto a la Villa de Torroella de Montgrí”.

A l'escriptura de venda d'una casa de l'Hospital a en Joan Riera, de 1774, el carrer Joan Massanet es diu carrer de l'Hospital, i el carrer Enric Serra “carrer major”, canvi de camí públic a carrer i de nom Major.

A l'escriptura de venda de dos sols (solars) a Baltasar Ferrés de 1785, el carrer Joan Massanet continua sent el carrer de l'Hospital i el carrer Enric Serra ha passat de carrer Major una altra vegada a “carrer que dirigeix de dit Port a la vila de Torroella de Montgrí”, en aquest darrer cas però no perd la categoria de carrer, ja no és camí públic, però en comptes de dir el nom expliquen on porta.

A tall de curiositat descriu un fet que confirma, un cop més, com l'Escala es formà ràpidament per l'arribada de gent forana que la poblà. En el tal mencionat casament de Josep Ferrés Sala i Maria Gual Callol, els testimonis són l'Esteve Lafarga i Baltasar Gual (pare d'ella).

Bé, resulta que el tal Lafarga era mestre d'obres procedent de Manlleu -o sigui conegut de la família Ferrés-, segons l'escriptura de 1742 d'establiment de la vinya situada al territori del Palau, a la muntanya de Montgrí, pels regidors de Torroella de Montgrí, a favor d'ell, vinya que deixà a la parròquia de l'Escala i que va comprar a l'encant en Josep Ferrés segons escriptura de 27/9/1777. Tots els que donen a les parts d'aquesta vinya són pescadors de l'Escala.

En quant a la casa Marisch, és la casa on actualment hi ha el restaurant Icària i l'empresa Kayaking Costa Brava. La portalada amb arc rebaixat amb dovelles de pedra i ràfec amb dibuixos geomètrics corbats i una bola de pedra a cada costat i al centre, la feu construir la Caterina Albert després d'adquirir la casa el 1912. En el frontis d'aquesta portalada hi havia la placa de pedra del país amb el baix relleu d'un Pegasus i la data MCMXII, fet fer també per la Caterina -segurament el dibuix fou seu- i que el seu nebot, en Lluís Albert, va traslladar a l'interior del Museu Arxiu Víctor Català del Clos del Pastor, que ell construï. La casa Marisch era gran i comprenia els actuals números 42, 44 i 46 del carrer Enric Serra. Els Marisch provenien d'Ermedàs, on hi ha la casa pairal. Un d'ells era cap d'un escamot i destacà durant la guerra del Francès. A l'Escala hi ha actualment família Marisch emparentats amb els Pous.

Portalada de Can Marisch feta per la Caterina Albert el 1912; al timpà del mig hi havia el pegasus.

Benjamí Bofarull i Gallofré

EMPÚRIES I ELS ELEFANTS D'ANNÍBAL (218 AC)

Tot i que el gruix del totpoderós exèrcit d'Annibal proveït d'elefants devia creuar el Pirineu lluny d'Empúries camí de la península Itàlica sí que en algun conclau pròxim a la ciutat podia paral·lelament haver fet escala una flota cartaginesa per desembarcar una columna auxiliar de logística i avituallament. No és tan inversemblant el pas prop d'Empúries d'una part de l'exèrcit cartaginès en ruta contra Roma basant-se en la influència que tenien els cartaginesos al territori emporità (segles IV-III aC) amb talaies i monedes i el topònim Scalae Hannibalis difós pel geògraf Pomponi Mela (I dC) referit a les estribacions del Montgrí vistes des del mar.

La ciutat de Cartago, fundada el segle IX aC a l'actual Tunísia, va esdevenir un imperi que monopolitzava el comerç i la vida a la Mediterrània Occidental. Influència consolidada malgrat el desenllaç de la batalla naval d'Alàlia (535 aC) i gràcies al tractat propici Roma-Cartago del 348 aC sobre el control de la Mediterrània. La política expansiva dels cartaginesos cap a l'Occident fou dirigida per la família dels Bàrquides: Amílcar Barca, Asdrúbal i, sobretot, Anníbal. Les ruïnes de Cartago van ser declarades el 1979 Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO.

Anníbal Barca (Hani Ba'al = qui té el favor de Baal; Barqā = llampec), fill d'Amílcar Barca i de mare ibèrica, va néixer el 247 aC a Cartago. Se sap que va ser instruït per a l'art de la guerra i en les lletres gregues per un preceptor espartà i que va jurar als onze anys que mai seria amic de Roma i faria ús del "foc i el ferro per avortar el destí" d'aquesta ciutat. El 221 aC va ser nomenat general en cap dels exèrcits cartaginesos a la Península Ibèrica. Es va suïcidar amb verí el 183 aC a Àsia Menor (actual Turquia) per evitar ser capturat pels romans¹. Anníbal és considerat un dels més grans estrategues militars de la Història.

Un poema de Sili Itàlic (I dC)² forma part de la tradició antiga que parla de la presència fenici-cartaginesa a la costa empordanesa. També ho evidencia el topònim Penya Tononita que correspon a la serra més a tocar el mar al sector nord-est de la badia i que finalitza al cap Norfeu. A la muntanya de Sant Salvador, a la serra de Rodes, davant de l'Escala, apareixen els dits "Tres merlets", talaies que no són sinó la intensa petjada de va deixar la influència cartaginesa³ al territori d'Empúries abans de l'arribada de l'expedició del general romà Gneu Corneli Escipió.

1. Anníbal, set anys després de la desfeta de la batalla de Zama, deixà Cartago i s'exilià a l'Àsia Menor on intentà aixecar una revolta contra Roma. En ser descobert es refugià a la cort del rei Prússies de Bitínia, però els romans el reclamaren. El 183 aC, sentint-se amenaçat, es va suïcidar amb verí per no ser capturat.

2. Sili Itàlic (Titus Caius Silius Italicus) fou un poeta èpic llatí (25 dC-101 dC). Va ocupar diverses magistratures i arribà al consolat l'any 68. Va ser protegit dels emperadors Vitel·li i Vespasià. Amb Vespasià va ser procònsol d'Àsia. La seva gran obra és un treball poètic èpic anomenat *Bella Punica* en 17 llibres.

3. El control del territori d'influència cartaginesa i de les rutes marítimes mediterrànies s'efectuava des de torres o talaies, les dites 'torres d'Anníbal' ("Turris Hannibalis"), un sistema d'observació i de senyals construït als punts costaners més elevats i amb més visibilitat.

Dracma encunyat a Empúries el segle III aC sota influència cartaginesa. Anvers: cap masculí. Revers: cavall dempeus davant una palmera i amb la lletra fenícia zain entre les cames.

Foto: autor no identificat. MAC-Empúries.

Resulta també evident que aquí fondejaven naus cartagineses que subministraven sal a una important producció de salaons, tot i que encara no està ben documentada arqueològicament; es desprèn dels símptomes indubtables que la demanda era altíssima. Resulta també simptomàtic que la primera emissió de dracmes emporitanes seguís el model cartaginès; el segon període del monedatge emporità començà en el trànsit entre els segles IV i III aC amb l'encunyació d'aquesta moneda.

Les primeres dracmes emporitanes van adoptar el disseny púnic de monedes que els cartaginesos havien batut a Sicília: cap de dona a l'esquerra i el nom de la població a l'envers i el cavall dempeus amb el símbol de victòria volant portant una corona al revers. La circulació d'aquesta dracma devia ser eminentment local per l'àrea restringida de la seva localització. Però serien primer els romans qui encetarien la numismàtica de tipologia d'elefants amb un quincunx (moneda de bronze) al qual ara ens referim.

Aquest presenta el cap d'un africà a l'anvers i un elefant indi amb una campana al voltant del coll al revers. Es tracta d'una moneda enigmàtica apareguda a l'antiga regió de Etrúria (país dels etruscs i actual Toscana). Conté la imatge d'un elefant associada amb la batalla de Benevent (275 aC)⁴ quan els romans van capturar elefants del rei Pirros de l'Epir (306-302 i 297-272 aC) que van ser portats a Roma com a trofeus. També cal tenir present les emissions amb la figuració

4. La batalla de Benevent (275 aC), en el marc de les guerres pírriques, va ser l'última batalla lliurada entre les forces de Pirros d'Epir i l'exèrcit romà dirigit pel cònsol Marc Curi Dentat. Es va lliurar a prop de Benevent, al sud d'Itàlia, i va ser central en la posterior expansió romana cap a la Magna Grècia.

El general Anníbal Barca, el gran estratega militar de la Història, en un bust a la seva memòria. Foto: www.wikipedia.org

d'aquest animal per commemorar la victòria a la batalla de Panormus (250 aC)⁵ sobre el general cartaginès Asdrúbal a qui es van capturar 140 elefants.

Cartago va patir la derrota contra Roma a la Primera Guerra Púnica (262-241 aC). Representà la desaparició transitòria de la influència cartaginesa a les costes catalanes i la fi de les dracmes emporitanes del cavall dempeus. Després, a partir del 237 aC, gràcies als tractats d'amistat i la pressió militar, recuperaria la seva influència a la península Ibèrica. El tractat de l'Ebre (226 aC) entre Roma i Cartago cedia als cartaginesos tota la costa mediterrània ibèrica fins aquest riu. Però la caiguda de Sagunt⁶ el 219 aC, sense intervenció de Roma, posaria fi a vuit anys d'activitat diplomàtica durant els quals Roma va intentar frenar la campanya d'expansió cartaginesa a pesar d'aquell tractat. Aquest avanç va preocupar a les factories gregues que, com Empúries, van acudir a Roma entre el 226 i el 221 per demanar protecció i aturar l'avanç cartaginès.

5. La batalla de Panormus va enfrontar l'exèrcit consular romà dirigit per Luci Cecili Metel i el cartaginès dirigit per Àsdrubal el 251 aC (Primera Guerra Púnica). La victòria va permetre a Roma aconseguir el control de Palerm i va marcar el final de la principal campanya cartaginesa a Sicília.

6. El setge o presa de Sagunt (219-218 aC) fou un conjunt d'operacions militars dutes a terme durant vuit mesos entre els assaltans cartaginesos dirigits per Hanníbal i els edetans o saguntins. La batalla es va produir a la ciutat edetana d'Arse, coneguda pels clàssics com a Saguntum.

Escena d'una batalla que il·lustra l'intent de barrar el pas als cartaginesos per part de tribus filorromanes de l'actual Catalunya. Dibuix: <https://www.realmofhistory.com>

Roma va optar per la guerra per avortar la recuperació de Cartago. Si bé el tractat del 226 aC havia garantit l'autonomia de les colònies gregues ibèriques, el domini púnic arribava el 218 fins al mateix Pirineu. El pacte tàcit de Roma amb la ciutat de Sagunt va esdevenir, tanmateix, una violació del tractat de l'Ebre. Anníbal, cap de l'exèrcit cartaginès a Ibèria, no estava disposat a sotmetre's indefinidament a les exigències de Roma i assetjà Sagunt. Roma va deixar que la ciutat capitulés vuit mesos després per tot seguit declarar la guerra als cartaginesos. Així va començar la Segona Guerra Púnica (218-202 aC i any 534 de la fundació de Roma).

Primavera del 218 aC. Anníbal, retirat després de la presa de Sagunt, era al seu palau de Qart Hadasht (actual Cartagena)⁷, una extensió de Cartago fora d'Àfrica, quan va arribar un emisari amb una tauleta portadora d'un missatge que anunciava que Roma els havia declarat la guerra. Anníbal, d'immediat, va enviar missatgers als territoris de les actuals Catalunya, Provença i Gàl·lia Cisalpina⁸ a la recerca de pactes d'ajuda mútua amb els indígenes d'aquestes regions en la seva marxa contra Roma.

Anníbal va travessar l'Ebre el 218 aC i va emprendre el camí cap al Pirineu amb un desplegament militar inaudit i audaç: 90.000 homes, 12.000 genets i 58 elefants. Aquests elefants venien a ser gegantesques unitats blindades de la cavalleria de l'època, amb els flancs protegits per armadures metàl·liques i coronats per una torre des d'on batallaven arquers i llancers. Molts indígenes dissidents segurament entraren en pànic quan Anníbal va carregar contra ells amb els elefants, uns animals plenament desconeguts per la gran majoria d'hispanos. Tanmateix, alguns especialistes discrepen de la seva efectivitat; es creu que els elefants van arribar al Pirineu dèbils i deficientment alimentats. Van ser, de fet, 37 els paquiderms que van continuar la marxa.

Anníbal hagués preferit elefants indis, perquè, tot i que són més petits que els africans, són de més fàcil domesticar. Alguns historiadors han especulat que alguns elefants podien ser originaris de la vall del Nil o del Mar Roig. Molts altres creuen que devien procedir de la serralada de l'Atlas al nord d'Àfrica, on llavors vivia la subespècie forestal més petita dels elefants africans, i del sud del Sahara. Sembla que només un elefant va sobreviure a la guerra. Va ser l'elefant Sirius que portava el propi Anníbal. Atès que els ptolemeus d'Egipte, successors d'Alexandre el Gran, van prendre alguns elefants indis com a botí a les seves campanyes a Síria és probable que alguns descendents d'aquests elefants s'haguessin criat a Cartago com seria el cas de Sirius.

7. Qart Hadasht, fundada el 227 aC pel general cartaginès Asdrúbal, es va convertir en la base principal d'operacions de Cartago a Ibèria i en font principal d'avituallament de plata, procedent de les mines de Cartagena, per al sosteniment de l'exèrcit durant el transcurs de la Segona Guerra Púnica.

8. Gàl·lia Cisalpina o Gàl·lia Citerior fou el nom donat pels romans a la regió del nord de l'actual Itàlia. Cisalpina li fou aplicat per diferenciar-la de la Gàl·lia Transalpina o Ulterior, és a dir, més al nord dels Alps. Abans que Anníbal arribés a la Cisalpina alguns pobles indígenes s'havien revoltat i havien envaït territoris de Roma.

Els elefants foren una arma important al llarg de la història militar de l'edat antiga; foren molt utilitzats pels exèrcits indis, perses i cartaginesos. Els utilitzats eren de l'espècie asiàtica (*Elephas maximus*) i de la sabana africana (*Loxodonta africana pharaoensis*). Aquests grans paquiderms eren entrenats perquè no tinguessin por dels combats, tot i que sempre tenien tendència a entrar en pànic. Tenien ullals afilats i portaven un punyal a la trompa. Els animals també portaven anelles de bronze a les potes per evitar que els tallessin els tendons.

La ruta seguida per Anníbal i el coll per on es va franquejar el Pirineu ha estat objecte d'especulació i investigació des de Bosch i Gimpera. Les principals i contradictòries fonts clàssiques que descriuen el recorregut són les del grec Polibi (II aC)⁹ i el romà Titus Livi (I aC)¹⁰. Empúries va ser mencionada durant les guerres d'Anníbal també per Sili Itàlic (I dC) i Apià (II dC). Algunes fonts historiogràfiques posteriors coincideixen en que l'exèrcit es podia haver dividit en tres columnes que passarien per tres llocs diferents, hipòtesi versemblant ateses les necessitats diàries de tanta gent.

Ningú pot assegurar que cap d'aquestes tres columnes no passés per les immediacions d'Empúries, tot i ser aquesta aliada dels romans. L'argument que cap columna podia passar prop d'Empúries per la temença de la reacció local té poca credibilitat. Costa d'imaginar que, encara que fos auxiliar, una columna d'un exèrcit tan poderós hagués evitat creuar el Pirineu pel pas més assequible per no confiar en les seves forces davant una hipotètica resistència emporitana. Si és possible, doncs, que una d'aquestes tres columnes creués el Pirineu per un coll de fàcil accés no molt allunyat de la costa a fi de contactar amb el gruix de l'exèrcit més enllà de la serralada.

La columna emporitana podia haver vingut directament des d'Eivissa sota el comandament del general Magó, amb uns 2.000 foners balears (experts en l'ús de la fona), que es podia haver trobat entre Empúries i Montgó amb les tropes de l'almirall Hannō que abans hauria acampat amb algun elefant a l'entorn de Monells (Baix Empordà). Serien les tropes del general Magó que marxarien cap al Pirineu pel pas de Banyuls o del Partús. La flota romana, el 217 aC, després de vèncer la púnica en una batalla a la desembocadura de l'Ebre, posaria setge a la ciutat d'Eivissa, en un intent de destruir els principals indrets d'avituallament de l'exèrcit púnic al sud del riu.

Una mostra del pas d'Anníbal per Ibèria i el Pirineu són les monedes batudes per afrontar les despeses de l'expedició. Aquestes monedes, encunyades a l'entorn del 220 aC, seguint la ruta de les tropes cartagineses, són conservades principalment al Museu Arqueològic Nacional de Madrid. Són els trishekels de plata, amb motius púnics o bàrcides, que mostren, entre altres figuracions, Anníbal a l'anvers i un elefant africà al revers. Seguint la pauta i l'estètica de les monedes dels regnes grecs hellenístics, els trishekels foren concebuts com a vehicle de prestigi i propaganda política.

9. Polibi (205 aC-120 aC) fou un historiador grec famós per la seva obra *Històries*. És conegut per les seves idees sobre la separació de poders en el sistema polític, concepte que seria desenvolupat segles més tard per Montesquieu. Considerat, juntament amb Cató el Vell (234 aC-149 aC), un dels fundadors de la historiografia de Roma.

10. Titus Livi (59 aC-17 dC) es va dedicar sempre a les lletres: a la retòrica i la filosofia, però especialment a la historiografia. Sobretot va dedicar la major part de la seva vida –més de quaranta anys– a la redacció de la seva gran obra *Ab urbe condita* (Des de la fundació de la ciutat).

El mapa assenyala dos possibles passos per on Anníbal hauria creuat el Pirineu: el coll de Panissars i el coll de Banyuls, tot i que aquest últim és molt poc probable. L'expedició segueix la Via Domitia, inspirat en el relat de Polibi.

Mapa: <https://history.stackexchange.com>

Trishekel cartaginès, encunyat a Ibèria al final del segle III aC, amb Anníbal a l'anvers (assimilat a Heracles) i un elefant al revers. Foto: Raúl Fernández Ruiz. Museu Arqueològic Nacional.

Els passos més favorables per travessar la serralada pirinenca eren d'est a oest els colls de Banyuls, Portús i Panissars (Via Augusta) a l'Alt Empordà, de la Perxa a la Cerdanya i d'Ares al Ripollès. Les rutes més assequibles eren les tres primeres, però la presència de les colònies gregues d'Emporion i Rodhe, afins als romans, poden fer pensar que Anníbal va evitar-les. Historiadors com Lluís Pericot (1934) o Adolf Schulten i Pere Bosch Gimpera (1935) van publicar treballs sobre el pas de l'expedició per la Cerdanya, però els elefants d'Anníbal seguien alimentant moltes fantasies, com la descrita per Pella i Forgas¹¹ a *Historia del Ampurdán* (1883), que parla de l'itinerari que passa per Requesens i el coll de Banyuls.

Eduard Ripoll, qui fou director del jaciment emporità, diu a "Orígenes de la ciudad romana de Ampurias": "La bibliografía antigua le atribuía el paso por la costa e, incluso, la toma de Ampurias. El punto de partida se encuentra en un fragmento del farragoso poema de Silio Itálico cuando alude, equivocándose, a los ampuritanos entre los pueblos que se unieron a Aníbal. Los historiadores modernos, a partir del siglo XVI, crearon leyendas del paso de Anibal por Ampurias. La mayoría de los autores –Pujadas, Maranges, Pujol i Camps, Botet i Sisó, por ejemplo–, aceptaron la veracidad de la referencia, llegando incluso a describir el asedio y apoyándose en el topónimo *Scala Hannibalis* ("el puerto donde se detuvo Anibal") transmitido solo por Pomponio Mela que habría sobrevivido en el nombre actual del pueblo de L'Escala".

11. El begurenc Josep Pella i Forgas (1852-1918) fou historiador, jurista i polític. President de l'Ateneu Barcelonès i de la Societat Econòmica Barcelonense d'Amics del País. En la seva obra *Historia del Ampurdán* (1883) coincideixen rigor, literatura i intuïció, profusió de notes a peu de pàgina i regust cervantí.

La silueta i les estribacions del Montgrí que baixen en forma d'escalons cap al mar vistes des de llevant eren conegudes, segons deixà escrit Mela¹² a la seva *Chorographia* (I dC), “como les escales d'Anníbal (Scalae Hannibalís), potser en commemoració d'algun campament, torre o lloc fortificat que hi va tenir el famós cabdill”. El topònim Scalae Hannibalís fa pensar, en opinió d'Almagro¹³, que “podria correspondre a una llegenda existent del general cartaginès ante nuestra ciudad que ya circuló en la época romana imperial”. Almagro també descartà la relació etimològica del topònim amb la denominació “l'Escala” en manifestar, erròniament, que provenia de “Ça Cala = La Cala”.

Maranges¹⁴ ho explica al seu *Compendio* (1803)¹⁵ “En las jornadas de esta empresa (218 antes de Christo) ganó Annibal unos montes muy fuertes, y peñascos de moderada eminencia, y buen asiento para sus intentos. Y la entrada de nuestro puerto, donde ponía Annibal sus guardas y centinelas para el resguardo de su ejército contra Empurias, nombraban Escala. Mientras estuvo Aníbal con su ejército en estos montes, ignoramos hiciese su tropa acción memorable alguna contra la Ciudad de Empurias; pero es regular, que teniendola sitiada, sucederían algunos hechos de armas favorables á los Emporitanos, rechazando de improviso á los Cartagineses, y obligandoles á levantar el cerco”.

“Ja en època romana –diu Joan Badia a *L'arquitectura medieval de l'Empordà* (1983)– hi hagué una llegenda sobre el suposat pas del general cartaginès (Anníbal) per l'Empordà. No és impossible que aquest nom llatí (Scalae Hannibalís) perdurés a través dels segles per designar la costa oriental i septentrional del Montgrí”. “Crec que és a l'Escala que es refereix Pomponius Mela –Joan Corominas al volum IV de la seva *Onomasticon Cataloniae* (1995)– quan cita junts el ‘Turó de Júpiter’ i les ‘Scalae Hannibalís’. Suposo que existiria abans una tradició entre la gent de mar que les naus cartagineses tocaven de vegades en el petit port de l'Escala. La marineria romana de l'edat imperial ja usaria el mot ‘scala’ en els seus desembarcs i s'hi aniria creant la tradició d'un escales per al lloc on havien fet llur escala aquelles naus púniques, simbolitzant-lo tot amb el nom d'Hanníbal, que era ja l'únic recordat en temps de Mela”.

12. Pomponi Mela (...-45 dC), nascut a la Bètica o al nord d'Àfrica, fou el primer geògraf romà. Va escriure una obra notable titulada *Chorographia* en la qual dóna una relació de llocs, costums i art de diverses parts del món conegut, que si bé són poc originals i contenen errors, constitueix una font notable per a la geografia de l'època.

13. Martín Almagro Basch (Tramacastilla, 1911-Madrid, 1984) fou arqueòleg i prehistoriador. Els seus treballs més representatius són sobre l'art llevantí (pintures rupestres) i les excavacions d'Empúries. A partir de la postguerra fou director del Museu Arqueològic de Barcelona i per extensió director del jaciment d'Empúries.

14. Josep Maranges de Marimon (1730-1808) va ser un erudit, iniciàtic historiador-arqueòleg d'Empúries i militar. El duc de Medinaceli el nomenà alcalde de l'Escala quan aquesta va obtenir la capitalitat del terme. Va assolir amb les seves habilitats socials un important ascens personal i familiar. Autor de la primera monografia sobre la història d'Empúries.

15. El *Compendio*, escrit el 1785 i publicat el 1803, és un opuscle de 89 pàgines. Si bé és poc rigorós i inclou moltes llegendes, aporta una interessant descripció de les restes emporitanes visibles a l'època i descriu objectes arqueològics –molts avui perduts– que l'autor va regalar a amics i autoritats. Amb aquesta obra va voler esbombar arreu la seva condició d'hidalgo.

Aquesta il·lustració descriu el pas ordenat i dificultós de l'expedició d'Anníbal per un coll entre muntanyes del Pirineu. Dibuix: <http://history.info>

Botet i Sisó¹⁶ a *Noticia de Emporion* (1879): “Llegó (Anníbal) delante de Emporion y la sujetó, no sabemos si con resistencia ó sin ella, siendo esto último más de presumir, pues los pueblos le opusieron escasísima resistencia, visto el abandono de Sagunto por los romanos”. Pella i Forgas: “No dicen las historias antiguas, aunque en algunas modernas inventar á su favor los autores, si Anibal sojuzgó ó si se le entregó de buen grado Ampurias, pero se sabe que en el Ampurdán estuvo buen espacio de días (Tito Livio) y que en el número de sus tropas figurava la juventud de la colonia emporitana (Silio Itálico). Aquella multitud en tipos, lenguas, trajes y armas diversas yo me la imagino marchando en confuso rumor hacia los puertos de los Pirineos”.

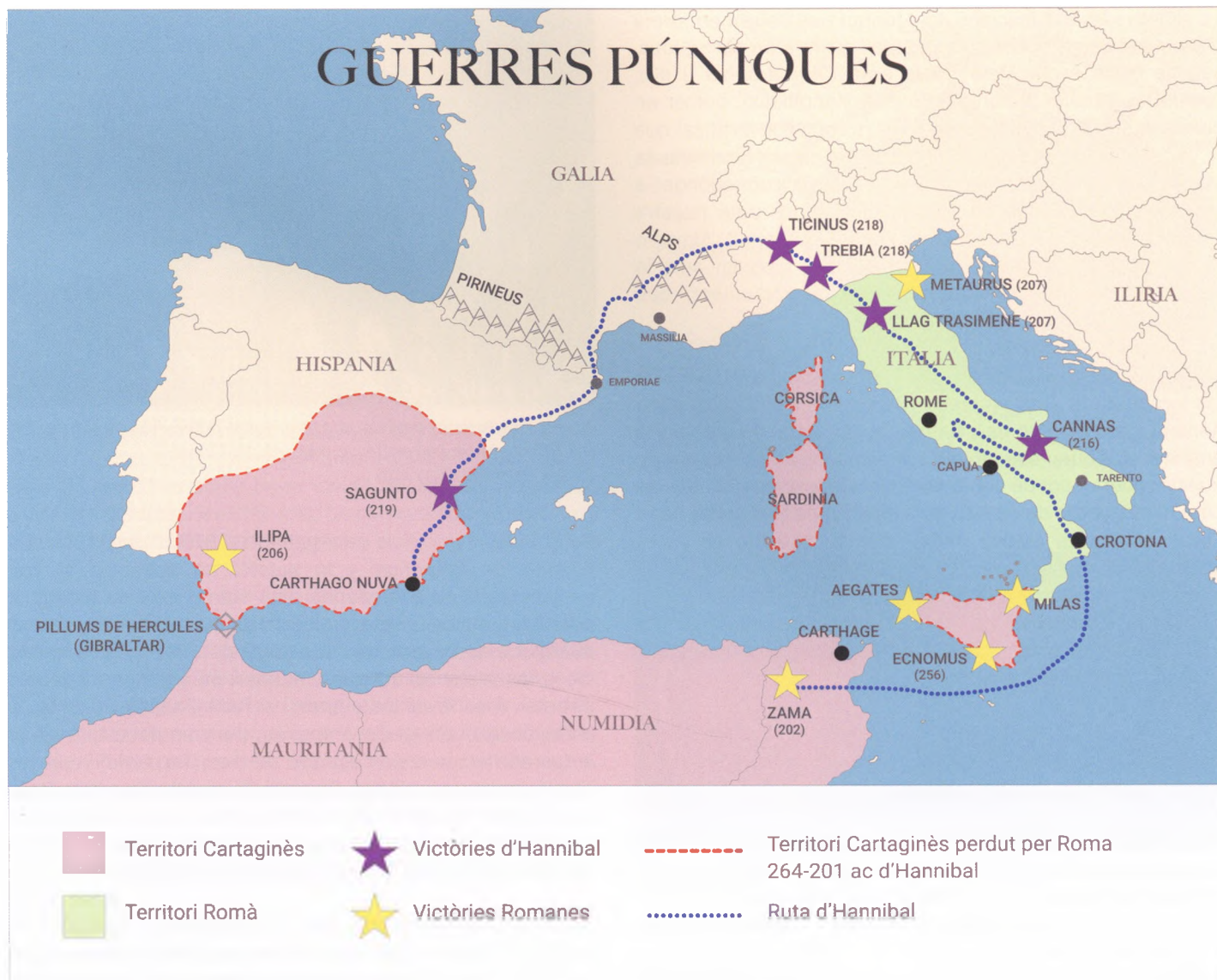
Aníbal a Catalunya (1963) de J. B. Xuriguera: “I mentre una part del seu exercit passà per Barcelona, entre Montserrat y el mar, ell pujà probablement seguint el curs del Segre. Tot ens fa creure que seguí la ruta de la Seu d'Urgell cap a Puigcerdà i anà a reunir-se amb l'altre cos d'exèrcit que havia pujat per la costa”. Dr. Proctor a *La expedición de Aníbal en la historia* (1974): “Entonces salió desde Ampurias, en la parte española de la frontera, para la siguiente etapa de la marcha, y debió de hacerse a mediados de septiembre antes de que partiera. Cruzó los Pirineos por la via costera o por el accesible collado de Perthus, un pequeño camino en el interior, y acampó en Elna”.

El desconeixement del lloc de pas ha fet sorgir, inevitablement, altres llegendes. Al terme d'Espolla hi ha un camí empedrat flanquejat per dues parets de pedra seca paral·leles conegut com Camí d'Anníbal, hipotèticament construït per al pas dels elefants cap al coll de Banyuls. Enric Bassegoda i Eduard Puig a *Espolla* (2011): “Les llegendes ofereixen algun indici sobre l'època. Es diu que el general Anníbal va travessar els Pirineus per Espolla, concretament per la zona del coll de Pal o de la Maçana. Alguna cosa certa hi pot haver, ja que el camí del Barranc cap a aquests dos colls fou una via de comunicació bàsica entre l'Empordà i el Rosselló”.

L'existència d'una gran roca amb un excel·lent gravat de la figura d'un elefant africà al cim del Puig Solana (vall de Bianya) també ha estat interpretat com una prova del pas d'Anníbal per la Via del Capsacosta o Via Annia romana (un

16. Joaquim Botet i Sisó (1846-1917) fou un brillant historiador i numismàtic en la Girona del canvi del segle XIX al XX. Membre de la Comissió de Monuments de Girona i conservador del museu. Va ser un dels primer representants públics, en participar a la política local, que es manifestà defensor del regionalisme.

GUERRES PÚNIQUES

Segona Guerra Púnica: territoris sota domini cartaginès i romà, itinerari seguit per l'expedició d'Anníbal i emplaçament de les victòries d'ambdós exèrcits.

ramal de la Via Augusta també conegut per Camí d'Anníbal) que porta al coll d'Ares. L'arqueòleg Simeón García-Nieto a "Pirineum, Anníbal Ad Portas" (2009) va afirmar que la ruta natural per passar l'exèrcit era per la costa seguint la Via Heràclea –que posteriorment es va convertir en Via Augusta–, però en arribar a l'estany de Banyoles es va desviar cap a la vall de Banyà fins pujar el coll d'Ares i connectar amb la via Domítia (continuació de la Via Augusta). Entre els mercenaris d'Anníbal, com diu Pella i Forgas, hi havia cavalleria nùmidia i, evidentment, conductors d'elefants.

Publi Corneli Escipió ja estava preparat a bord del seu quinqueres per sortir cap a Hispània quan va rebre un correu urgent enviat des de Roma. Anníbal ja era prop de la Galia Cisalpina. L'expedició romana s'havia de dirigir a Massàlia (Marsella) per ascendir pel curs del Roine fins interceptar-la. El seu germà Gneu va arribar al port d'Empúries l'agost del 218 aC amb unes 150 naus i dues legions formades per uns 20.000 homes que havien de combatre les bases d'Asdrúbal –germà d'Anníbal– i tallar el subministrament que aquest rebia des de la rereguarda ibèrica. Aquest fet és citat per Titus Livi: "Cn. Corneli Escipió, enviat a Hispània amb una esquadra i un exèrcit, salpà de les boques del Roine i, doblant els monts Pirineus, abordà Empúries".

Insòlita i memorable va esdevenir la gesta que protagonitzà l'exèrcit cartaginès camí de Roma. Anníbal, però, finalment, va ser derrotat prop de Cartago a la batalla decisiva de Zama

(202 aC)¹⁷. Va patir la sort del vençut. La venjança dels vencedors va condemnar per sempre més els cartaginesos i la memòria d'Anníbal va ser esborrada o tergiversada. El seu record, malgrat tot, sempre ha estat present entre els més grans guerrers. Com és el cas de Napoleó Bonaparte, que va voler emular les tàctiques del gran estratega cartaginès.

Els romans aviat crearen dues províncies a Ibèria: Hispània Ulterior i Hispània Citerior. Marc P. Cató va desembarcar a Empúries el 195 aC, després de la batalla d'Emporion (197 aC), per sufocar una gran rebel·lió indígena. A partir del 154 aC hi hagué dos focus més d'instabilitat protagonitzats pels lusitans i pels pobles del nord de la península. El primer va acabar amb l'assassinat del cabdill Viriat el 139 aC i el segon amb la destrucció el 133 aC de Numància (prop de l'actual Sòria).

A Empúries, l'estiu del 2016, es va trobar un vas de ceràmica amb 200 denaris de plata encunyats entre el 155 aC i el 74-73 aC. En paraules del MAC-Empúries: "Un exemple de missió militar d'aquest tresor és un denari encunyat el 81 aC al nord d'Itàlia sota la supervisió del lloctinent Q. Caecilius Metellus

17. La batalla de Zama va tenir lloc el 19 d'octubre de l'any 202 aC en una planúria a les portes de Cartago. L'exèrcit romà del cònsol Escipió Africà Major va derrotar l'exèrcit cartaginès del general Anníbal. Amb aquesta victòria romana acabava la Segona Guerra Púnica.

(...). A l'anvers apareix el cap de Pietas i del seu emblema, una cigonya. El revers al·ludeix a la captura dels elefants cartaginesos d'Asdrúbal pel seu avantpassat L. Caecilius en el marc de la Primera Guerra Púnica (...). En el segle I aC, a partir dels anys 84-83, la República havia fabricat nombroses emissions a les zones on les legions romanes estaven en lluita, per tal de facilitar el subministrament de moneda a les tropes".

El conegut 'denari d'elefant', batut per Juli Cèsar el 59 aC, és una de les més enigmàtiques peces del panorama numismàtic romà republicà. Es tracta de la primera emissió militar oficial de Cèsar i d'extraordinari volum de producció. Aquesta amonedació va tenir les seves imitacions a la Galia, Hispania i Àfrica. N'existeix un precedent emès per un taller mòbil de Cèsar el 49-48 aC. Segle i mig després, a la batalla de Tapsus (46 aC), en plena lluita interna, Cèsar va armar als soldats de la Legió V amb destrals per ferir les potes dels elefants. La legió va ser capaç de resistir l'atac i l'elefant es va convertir en el seu símbol.

El pas dels elefants pel nostre territori va deixar una empremta llegendària, inesborrable... Vint segles després l'evocava Jacint Verdaguer al poema èpic *Canigó* a través de la fada o dona d'aigua de la ciutat rossellonesa imaginària de Mirmanda. Aquí en teniu un fragment:

*"Cent elefants sequeixen,
com serres que caminan,
formant grans siluetes
al dors del Pirineu;
per ferlos pas
los roures de trescents anys s'inclinan,
los castanyers se rompen,
més flonjos que llur peu.
Damunt del més altívol,
en torra cisellada,
Anníbal atravesava l'immensa serralada;
al vèurel jo dels núvols baixar,
à no ser fada,
de genollons en terra
l'hauria pres per deu".*

Us deixo, per acabar, amb una anècdota daliniana. La revista *Canigó* de setembre 1967 deia a "Dalí, Anibal y Surus": "Los figuerenses han acudido una vez más a este atractivo llamado Salvador Dalí. La compañía aérea Air India le ha regalado el elefante. Ha sido bonito. El elefante iba cubierto con una manta tejida en la India. Dos muchachas, con traje típico de su país, iban esparciendo pétalos de rosas. El origen del regalo es sencillo: érase una vez un pintor surrealista que durante su infancia en Figueras había oído contar muchas veces la historia el paso de Anibal por las tierras de la capital ampurdanesa cuando con sus elefantes se disponía a superar el paso de los Pirineos. Esto, con los años, se había convertido en una especie de sueño dentro de sus demás sueños surrealistas".

Anníbal i el seu elefant Sirus. Les referències apunten que aquest elefant era de l'espècie asiàtica.

Pintura: <https://www.earthmagazine.org>

BIBLIOGRAFIA

- ALMAGRO, Martín: *Las fuentes escritas referentes a Ampurias*. Instituto de Prehistoria Mediterráneo, Barcelona, 1951
- CAMPO, M., CASTANYER, P., SANTOS, M. i TREMOLEDA, J.: "Trobada d'un tresor de denaris a la ciutat romana d'Empúries". *Camí de Ronda* núm. 8. CEDRHE, l'Escalà, 2017.
- BOTET i SISÓ, J.: *Obra numismàtica esparsa i inèdita* de Joaquim Botet i Sisó, edició i capítols introductoris de Miquel Crusafont. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1997.
- GLASMAN, Gabriel: *Anibal, enemigo de Roma*. Editorial Nowtilus, Madrid, 2007.
- GOLDSWORTHY, Adrian: *Las guerras púnicas (Grandes batallas)*. Ariel, Barcelona, 2002.
- HERNANDEZ C, Francesc X: *Història militar de Catalunya*, volum I. Rafael Dalmau, Barcelona, 2002.
- MAR, R. i RUIZ, J.: *Ampurias romana. Historia, arquitectura y arqueología*. Editorial AUSA, Sabadell, 1993.
- MARANGES, Josep de: *Compendio histórico, resumen y descripción de la antiquísima ciudad de Empurias*, reedició d'Eduard Ripoll de l'original de 1803 de la impremta de la vídua Aguasvivas. Institut de Prehistòria i Arqueologia de la DPB, Barcelona, 1968.
- MARTÍNEZ, José: "Sobre Anibal y su paso por los Pirineos". *Faventia* núm. 3. UAB, Barcelona, 1981.
- PELLA i FORGAS, J.: *Historia del Ampurdán. Estudio de la civilización en las comarcas del noreste de Catalunya*, reedició de Luis Tasso i Serra de l'original de 1883. Aubert Impresor, Olot, 1980.
- RIPOLL, Eduard: "Orígenes de la ciudad romana de Ampurias". *Gerió* núm. 8. Universidad Complutense, Madrid. 1990.
- SILIO ITÁLICO: *La Guerra Púnica*, edició de Joaquín Villalba. Edicions Akal, Madrid, 2005.
- TITO LIVIO: *Historia de Roma. La Segunda Guerra Púnica*. Alianza Editorial, Madrid, 1992.

Lluís Colomeda
www.marebalena.blogspot.com

EL DARRER ESCALENC AL SEMINARI DE GIRONA (1964-1969)

Per a la denominació de l'article m'he inspirat en el títol de la novel·la de James F. Cooper El darrer mohicà, que ha servit d'inspiració per a diverses pel·lícules i alguna obra teatral. Quan a primers d'octubre de 1964 vaig entrar al Seminari Diocesà de Girona ja no hi quedava cap seminarista de l'Escala. Per això que en els darrers anys n'hi havia hagut. Que jo recordi hi havien estat en Feliu Sala i en Josep Maria Sabadí Solés, el meu cosí, més grans, que van arribar als cursos superiors i el primer gairebé va ser ordenat capellà. I també de més jovenets: en Pere Sabadí, el meu germà gran, que hi havia ingressat l'octubre de 1958 i havia plegat el Nadal del 1963, l'anterior a la meva arribada. Del mateix curs d'en Pere eren en Salvador Sala, germà d'en Feliu, que aleshores vivien a l'Escala, al carrer del Mig, en Josep Maria Blanch, d'Albons, i en Josep Hugues (ara casat amb l'escalenca Pepi Valls), de Sant Pere Pescador. A l'any següent hi entraria el nostre cosí, en Jesús Sabadí i Solés, que hi romandria dos cursos; i a l'any acadèmic 1960-61 hi aniria en Salvador Simon, fins abans de l'estiu del 1963.

Tots van anar plegant i en Pere va ser el darrer en sortir-ne. D'aquesta manera, quan vaig entrar-hi, vaig ser l'únic escalenc de la casa; i vaig continuar essent-ho en els cinc anys de la meva permanència a la "casa gran", com l'anomenaven simpàticament els seminaristes¹. Recordo que m'hagués agradat trobar-me allà amb algú del poble, però, pel que fos, no va ser possible. Vaig escoltar rumors de què l'Antoni Bonachera o el meu germà Rafel, en Rafelet, tenien ganes de venir-hi, però al final va quedar en res².

Hi havia un seminarista a quart curs, en Pere Pujolràs, crec que d'Arbúcies, que venia sovint a l'Escala, ja que, en ser orfe de pare, tenia molta relació amb el rector d'aleshores, Mn Tomàs Pons, també d'Arbúcies, que li feia com de tutor, si més no a nivell de Seminari. Mn Tomàs havia arribat feia poc a la parròquia de Sant Pere de la vila, en substitució de Mn Joan Roura (rector de l'Escala del 1950 al 1964), i tenia com a minyona la seva mare. Aleshores l'edifici de la rectoria encara era al carrer Enric Serra, tocant al xamfrà amb el carrer del Mar (en aquells anys José Antonio), amb

1. També va haver-hi en Mòn Marquès (nascut a l'Escala el 1942), però la seva família s'establirà de seguida a Girona. Va entrar al Seminari gironí amb 17 anys i va ser ordenat sacerdot al 1966. Uns anys després es va secularitzar i el 1974 es va casar. És un conegut pedagog, autor de diversos llibres i participa en moltes activitats culturals i socials. Vam coincidir al Seminari de Girona i després, a l'octubre de 1969, a la residència del Bisbe Cartaña, que ambdós vam inaugurar al gener de 1970, ell com a tutor i jo com alumne-resident.

2. Tal com encapçalo l'article vaig ser el darrer escalenc al Seminari de Girona en règim d'intern i seguint un ritme de vida marcat des de feia temps, encara que havia anat evolucionant en els darrers anys, especialment arran del Concili Vaticà II (1962-1965). Tanmateix, era un món que s'acabava. El 1972, tres anys després de la meua marxa, el Seminari Menor com a tal va deixar d'existir. Cada vegada hi havia menys alumnes i, a més, costava molts diners mantenir el professorat oficial. En aquests moments es va crear el Servei d'Orientació Vocacional en què els nois amb una certa inclinació per ser capellans en el futur es trobaven un cop al mes i passaven el dia junts. Era una jornada mensual de reflexió. Això també s'acabaria i quedaria el Seminari Interdiocesà, que serà on aniran a estudiar teologia els que se sentien cridats a ser capellans.

l'entrada principal per l'antic Carrer Major, gairebé davant per davant de la botiga de cal Gall, i una de més secundària a la part posterior donant al carrer de Santa Màxima i gairebé a l'actual plaça de l'Avi Xaxu, llavors encara amb la font d'aigua que funcionava i molt més lluminosa, perquè els edificis de l'entorn eren de planta i primera planta, màxim amb terrat i golfes.

Aleshores, a la parròquia de l'Escala hi havia el rector i un vicari, que en els meus anys de seminarista van ser Mn Josep Prieto i, quan aquest va marxar Mn Manel Gil, que

Un dels racons més típics i fotografiats del Barri Vell de la ciutat de Girona: la pujada de Sant Martí, amb els seus 91 graons, amb la façana i la portalada de l'església de Sant Martí Sacosta, que era l'església del Seminari Major; i a l'esquerra l'arc del Palau d'Agullana. El Seminari Menor tenia la seva pròpia capella, feta a la primera meitat dels seixanta, en el cos de l'edifici que separa els dos patis, a la primera planta (o a la planta baixa si s'entrava per la porta del Menor). Aquests graons els vaig pujar moltíssimes vegades, en ocasions per l'escalinata principal (hi entràvem per la porta del Major) i en altres passant per sota l'arc del Palau d'Agullana, seguint per la pujada de Sant Domènec i entrant per la porta del Menor, davant de l'aleshores govern militar de la ciutat de Girona, a l'antic convent de Sant Domènec, avui seu de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona. Imatge guardada a l'arxiu de la família Sabadí Hereu.

posteriorment va ser rector de la població. Mn Tomàs va ser rector de l'Escala del 1964 al 1967 i va ser substituït per Marcel·lí Carreras, que ja abans havia estat vicari aquí. Mn Marcel·lí estaria de rector a la vila fins al 1972 en què seria substituït per Mn Àngel Sunyer.

L'ENTRADA AL SEMINARI

Per poder ingressar al Seminari, un mes abans, a primers de setembre, vaig haver de passar una prova oral davant un tribunal format per tres capellans en la qual es valorava el nivell cultural i acadèmic dels possibles nous seminaristes en les matèries més bàsiques. En la prova s'havia de solucionar a la pissarra una sèrie de problemes matemàtics (essencialment sumes, restes, multiplicacions i divisions), fer un dictat i, posteriorment, respondre una sèrie de preguntes sobre diversos temes, en les quals, suposo, s'havia de mostrar el nivell de coneixements i de llenguatge dels examinats (el que ara en diem comprensió, expressió i raonament). Uns dies després el resultat va arribar a la parròquia: se'm declarava "apte", que era la nota que s'havia de treure (o "no apte") en aquesta prova d'ingrés³.

El dia de presentació al Seminari va ser la tarda del diumenge 4 d'octubre de 1964. Vaig anar a Girona amb la meua mare, amb la Sarfa de després de dinar, que sortia de l'Escala a un quart de quatre i arribava abans de les cinc a l'antiga administració del costat del riu Onyar i prop de la Plaça de la Independència, local que avui està ocupat per la Sala Platea, molt coneguda a la ciutat i a la resta de les comarques gironines.

Amb la maleta de casa, dura i de color verd, i un fardell, aleshores es feien servir molt, vam anar caminant cap al Seminari i vam pujar els 91 graons de l'escalinata de Sant Martí, un dels racons més típics del nucli antic de Girona. Ens van adreçar a la cel·la (com en deien allà a les habitacions individuals) que em pertocava i, un cop allà, la meua mare va anar ordenant les coses a l'armari, mentre jo mirava pel passadís i per la finestra des d'on es veia el pati del Seminari Menor. Quan va ser l'hora de trobada, a les set de la tarda, vaig anar al lloc indicat i em vaig acomiadar de la Francisca, la meua mare, que va tornar amb la Sarfa de les vuit que arribava a l'Escala a quarts de deu de la nit.

El curs el vam començar una quarantena d'alumnes. En Roura, un dels que estava a la llista de la classe, no va venir mai. Alguns dels companys d'aleshores, molts anys després, em van comentar que el primer dia va ser fatal per a ells, envaïts per l'enyorança dels seus i cert temor pel que podia passar allà dins. Teníem onze anys, unes criatures, i quedàvem separats dels nostres pares i germans i la majoria anàvem a viure a la "capital", llunyana del nostre poble alguns quilòmetres, que aleshores semblaven molts més que no pas ara.

Haig de confessar que en aquells primers dies ni em vaig enyorar ni vaig tenir cap temença. Ans al contrari, hi venia esperançat i força il·lusionat perquè sabia on anava i allò que

3. Recordo de manera agradable quan en un moment determinat, ja més cap al final de l'examen, un membre del tribunal em va preguntar d'on era. Vaig respondre que de l'Escala; i em van continuar fent preguntes sobre el poble i la seva situació geogràfica. Els vaig explicar que l'Escala estava situada a la badia de Roses; crec que vaig dir exactament "golf de Roses". I aleshores em van preguntar quins eren els límits del golf. Els vaig respondre, improvisant totalment, que des de l'Escala es veien molt bé els seus límits: pel nord, el cap Norfeu, i pel sud, la Punta Montgó. Crec que els va agradar la meua resposta o així m'ho va semblar per la cara cofoia i entenedora que em dirigien.

Dues vistes de la façana actual de l'entrada del Seminari Menor de Girona: la de dalt des de la plaça de Sant Domènec i la de baix de la banda contrària, des d'on, més o menys, els soldats tocaven la corneta i hissaven la bandera cada dia de bon matí i a les sis de la tarda l'aplegaven. S'hi pot veure les finestres de les habitacions, arreglades de dues en dues. A la imatge superior, a mà esquerra, l'escala de l'església de Sant Domènec i, al mig, el carrer que mena cap a la porta d'entrada del Seminari Menor, en el centre. A la dreta, el darrer tram de la pujada de Sant Domènec, per on hi accedíem moltes vegades quan veníem de la ciutat. A la imatge inferior, al fons, la plaça de Sant Domènec i, en primer terme, la porta d'entrada al Seminari Menor. Si mirem les finestres de la planta baixa que van de la porta d'entrada cap a la plaça, les dues primeres corresponien a la sala de lectura, les quatre següents eren la nostra classe i les dues darreres corresponien a una altra classe (durant els dos primers anys va anar-hi el curs més gran al nostre i després, a partir de tercer, el curs que venia darrere del nostre). Les dues imatges estan extretes del Google Maps, vista Satèl·lit, a l'abril de 2018.

em trobaria per les explicacions del meu germà gran, en Pere, que hi havia estat gairebé cinc anys; i també coneixia com era per dins i una mica l'ambient, perquè, quan veníem a Girona amb el pare o la mare, sempre passàvem pel Seminari per tal de veure'l i estar una estona amb ell.

Dels tutors de cada curs en deien prefecte. Era l'encarregat de portar els alumnes del seu curs, de guiar-los i de controlar-los; passava moltes hores amb ells i dormia en una cel·la al mateix passadís que els seus tutorats per tenir-ne cura i resoldre qualsevol problema o conflicte que pogués sorgir. Haig de dir que l'equip de prefectes que vam tenir va ser molt competent i interessat en l'educació i la formació dels nens en tots els sentits, però principalment com a persones i de cara al bé comú.

El nostre primer prefecte va ser un capellà jove, en Ramon Oller, de Banyoles, aleshores amb 26 anys. El vam tenir durant tres cursos: a primer, a tercer i a quart. A segon vam tenir l'Ignasi Forcano, de Canet de Mar i germà d'en Pere, que estava una promoció per damunt nostre; i a cinquè, l'Isidre Saubí, de Mieres, que feia poc que havia estat ordenat de diaca i que ja ens havia acompanyat "a passeig" en el primer curs, quan encara era seminarista del Major (llavors feia primer curs de Teologia).

Vaig plegar del Seminari en acabar cinquè, a punt de començar l'estiu de 1969. Aleshores ja no en quedaven ni la meitat de la quarantena que havíem començat el 1964; crec que érem divuit si compto els companys de la fotografia que ens vam fer a quart i que podeu veure en aquest article. En els anys següents a la meua sortida i seguint el signe del temps la diàspora en tot el Seminari encara va ser major i de la nostra promoció, a final de trajecte, només van arribar a capellans quatre: en Jaume Angelats, en Pere Domènech, en Felip Hereu i en Ramon Masachs. Tots els altres, en un moment o altre, van acabar abandonant la "casa gran" i van seguir el seu propi camí.

Sovint m'han preguntat per què vaig entrar al Seminari o de si realment tenia la vocació de ser capellà. Mai he sabut ben bé què contestar; la veritat es molt més confusa o difusa del que hom pot creure. Els sentiments de ser capellà hi eren, sense dubtes. La societat de l'època era molt diferent a l'actual i era una via a la qual es podia optar i que molts van triar, o ells mateixos o a casa seva. En el meu cas la vaig triar jo, però segurament induït per la religiositat dels meus pares i de l'entorn en què em movia, companys inclosos.

Recordo que, quan va arribar el moment, el mateix setembre de 1964, vaig tenir dubtes, però no els vaig dir a ningú, me'ls vaig guardar per a mi, perquè, en certa manera, també tenia ganes de seguir aquell camí. Per això he dit allò dels sentiments confusos o difusos. I encara avui no sóc capaç d'afegir res al respecte: potser sí, potser no, però al final vaig optar per la via fàcil i que potser jo mateix m'havia anat marcant. Perquè a casa segur que mai em van obligar ni van fer cap mena de pressió per tal que seguís aquell camí. Crec que va ser l'educació i l'ambient de l'època i de la família, i una certa inclinació personal cap aquesta orientació sacerdotal.

S'ha de pensar que érem uns nens d'onze anys, la majoria acabats de fer, i que les idees tampoc les teníem tan clares. Era anar seguint unes pautes i un camí marcats vés a saber en quin moment. Jo crec, en el meu cas, que va ser quan vaig tenir uns vuit o nou anys; i que vaig dir-ho jo i vaig anar insistint; i el meu pare i el rector em van agafar la paraula. Jo explicaria la meua vocació d'aquesta manera i unes certes intencions de fer el bé i portar a una comunitat de creients cap a Déu i cap a unes creences i unes idees que els encaminessin a ser bones persones dins la religiositat que dominava a l'època.

Una imatge divertida d'una bona part dels companys de curs després de les vacances de Nadal del segon any (gener de 1966). No és que fumem, sinó que eren aquells cigarrets de xocolata que aleshores portaven els Reis. Són el primer de la fila de dalt per la dreta. Fotografia de l'arxiu de la família Sabadí Hereu.

Sempre se'ns va dir que era Déu qui escollia els nois per ser capellans i era ell qui els donava la vocació per ser-ho i seguir aquest camí. No ho he vist mai clar. Però penso que els nois que vam anar al Seminari sí que vam ser escollits, més ben dits acceptats, pels rectors de la parròquia, per la nostra manera de ser i de fer, que s'adaptés a la vida en comú i a les normes de la casa. No recordo que hi hagués cap company, ni del meu curs ni dels altres, que desentonés ni fes coses extralimitades. Alguna petita jugadeta o entremaliadura, però res més; i sempre el màxim respecte per a tothom, que era del que es tractava. Crec que mirant-ho des d'aquest punt de vista sí que vam ser uns nois escollits, però segurament que no pas per Déu.

LA VIDA AL SEMINARI

Del Seminari en deïem "la casa gran", perquè ho era en dimensions i en sentiments. Als mesos durs d'hivern hi feia molta fred i de cara al bon temps, en els dies calorosos, molta calor. Tinc a la ment les habitacions i els passadissos on vaig estar. Primer, a "les conilleres"⁴, la meitat del curs, i l'altra meitat a les habitacions individuals del pis superior, sota teulada, amb un corredor més estret que la resta. A segon curs ens van traslladar, a la segona planta, al passadís a mà dreta d'on hi havia el despatx i el dormitori de Mn Xavier Xutglà, el rector del Seminari Menor. Els altres tres cursos vam estar al pis superior d'aquest, ja a la darrera planta i sense continuïtat a l'esquerra ja que es trobava en un nivell més alt que la resta⁵ de l'edifici. A ponent donava al pati del Seminari Major i a llevant a l'edifici del govern militar, el que havia estat el convent i l'església de Sant Domènech i ara pertany a la Universitat de Girona. Des d'aquesta planta podíem sentir i veure cada dia davant nostre com els soldats hissaven la "bandera nacional" de bon matí i com l'aplegaven cap al tard, amb els tocs de trompeta corresponents.

4. Al lloc que al Seminari s'anomenava conilleres era una sala gran, damunt del teatre del Seminari Menor i ocupant-ne tot l'espai, amb la part central ocupada per una vintena de cambres, de dimensions reduïdes (només espai per al llit individual, una calaixera i un armariet, ambdós de fusta, i poc espai per canviar-se). La sala era alta i les cambres estaven separades per un envans de dos metres d'alçada (i en quedaven gairebé dos metres més per arribar al sostre) i per a l'entrada a la cambra una cortina corredora per salvaguardar la intimitat de l'ocupant. Entrant a la sala, a mà dreta, hi havia els lavabos i els WC comunitaris. A continuació, els compartiments de les cambres, dividits en tres línies, amb un passadís central ample i un de lateral que donava a les finestres amb vistes a l'exterior i que donaven prou claror a la sala. Al fons hi havia com un espai prou gran per fer-hi les reunions i trobades del curs, amb una porta normalment tancada que donava accés a les dependències del Seminari Major.

5. Tots els passadissos del Seminari portaven el nom d'algun sant o personatge religiós important, escrit en una placa clavada en una de les parets, just a l'entrada del corredor. Aquell portava el nom de José de Calasanz, (1556 o 1557 - 1648), sacerdot, pedagog i sant aragonès, fundador de la primera escola cristiana popular d'Europa. Actualment, les anomenades Escoles Pies, fundades per Calasanz, es troben a tot el món.

Els passadissos de les habitacions eren prou llargs i amples (d'uns 2,5 metres d'amplària). Hi havia unes catorze habitacions a cada costat (amb una capacitat per a vint-i-vuit seminaristes per a cada tram de passadís). Les portes de les cel·les (així se'n deia de les habitacions) estaven arrencades de dues en dues. Aquests corredors estaven prou il·luminats, amb uns bons finestrals al fons, que donaven al carrer, i al centre amb les obertures de l'estança dels lavabos, amb una dotzena d'aigüeres de caràcter col·lectiu. En un dels extrems, al costat del finestral, hi havia els WC: normalment tres urinaris i tres vàters. En el Seminari Menor només hi havia dutxes en dos pisos, al costat de l'estança dels WC. Era un espai tancat i no gaire gran, amb quatre o cinc dutxes individuals i sense aigua calenta. Per a dutxar-se hi havia un horari establert per a cada curs. Crec que ens dutxàvem un dia a la setmana.

A la tarda del dia de la setmana que no teníem classe (primer dijous i després, a partir de tercer, dissabte) i als diumenges i dies de festa, l'horari canviava i es feien altres activitats. Allò que no variava eren les hores de menjar i de tenir el llum de la cel·la apagat. Amb el pas dels cursos, en fer-nos més grans i amb les transformacions socials i de costums que va haver-hi, es van modificar algunes coses, però les bàsiques, no. Així, per exemple, vam gaudir de més llibertat per anar a veure la televisió, per estar als passadissos i a les nostres cel·les o per jugar en el pati del Seminari Major.

Les cel·les eren totes força iguals; només en canviava la vista que tenien. Mesuraven uns 8 metres quadrats (3,2 x 2,5 aproximadament). Hi havia la porta d'entrada, de fusta, amb el pany típic del Seminari, amb baldell i totalment mecànic; el llit de ferro, pintat de gris (el matalàs, el coixí i la roba de llit s'ho havia de portar cadascú de casa); l'armari de fusta, senzill, amb lleixes i sense portes ni batents; la taula d'estudi (als dos primers cursos, no); una tauleta de nit, de fusta, senzilla; i la finestra que donava a l'exterior, o bé orientada cap a la ciutat de Girona, amb vista a un dels dos patis (el del Major o el del Menor), o bé orientada a muntanya, cap a la zona dels militars que s'ha esmentat en el paràgraf anterior. A la majoria de les cel·les les parets s'omplien de cartells, retalls de diari, fotografies i altres complements, tot depenent dels gustos personals i de les pròpies aficions i/o fòbies. Hi dominaven els temes esportius, principalment futbol, i els socio-polítics, especialment de caire antifranquista o de protesta i reivindicacions socials.

La neteja i l'ordre de les cel·les, i dels passadissos, corrien pel nostre compte. Una vegada a la setmana es feia neteja general, escombrar i després fregar amb les serradures molles. L'ordre de l'habitació era diari i de bon matí; abans de baixar a la capella, haviem de deixar el llit fet i la roba endreçada. Els armaris havien d'estar ben ordenats i la taula d'estudi també. La col·locació dels diversos mobles a la cel·la era lliure, encara que la que dominava era el llit darrera la porta i entremig la tauleta de nit; l'armari al racó, davant del llit; i a l'espai que quedava entre la porta i la finestra la taula d'estudi (quan en vam tenir, a partir de tercer) i la cadira.

Els dies feiners vam seguir sempre el mateix horari. Ens llevàvem a tres quarts de set per rentar-nos, vestir-nos i endreçar l'habitació. A les 7,15 baixàvem a la capella del Seminari Menor i fèiem les oracions del dematí i després la missa (que més endavant no va ser obligatòria als dies feiners). A les 8,30 esmorzàvem i un quart o vint minuts després ja érem al pati preparats per quan sonés l'avis per pujar a l'aula, a les 9,00. Dues hores de classe i pati, mitja hora. Tornàvem a fer dues hores de classe i a les 13,30 pati fins a les 2, hora de dinar.

Una part dels components del curs, amb el tutor Mn Ramon Oller, en una sortida, crec que a Canet d'Adri, a la primavera del tercer any (1967). Estic assegut, el primer per l'esquerra. Fotografia de l'arxiu de la família Sabadí Hereu.

Acabat, mitja horeta més de pati fins a les 3 en què tornava a sonar l'avis per anar a les aules. Dues hores més de classe i a les cinc, berenar (pa amb xocolata). Pati i a les 6,15, estudi; els dos primers cursos a l'aula i després ja a l'habitació individual. A les 8 quedava lliure per fer diverses activitats i pati; i a les nou, sopar. A les 9,30 mitja horeta de pati i a les 10 s'havia de pujar a les habitacions per preparar-nos per anar a dormir. Crec que a les onze s'havien de tenir els llums de les cel·les apagats i els passadissos restaven a les fosques només lleugerament il·luminats per uns pilots centrals.

A la tarda del dia de la setmana que no teníem classe (primer dijous i després, a partir de tercer, dissabte) i als diumenges i dies de festa, l'horari canviava i es feien altres activitats. Allò que no variava eren les hores de menjar i de tenir el llum de la cel·la apagat. Amb el pas dels cursos, en fer-nos més grans i amb les transformacions socials i de costums que va haver-hi, es van modificar algunes coses, però les bàsiques, no. Així, per exemple, vam gaudir de més llibertat per anar a veure la televisió, per estar als passadissos i a les nostres cel·les o per jugar en el pati del Seminari Major.

Crec que s'intentava tenir-nos ocupats tot el dia per tal que ens distraiguéssim, estiguéssim actius, no quedéssim ensopits i no cometéssim trapelleries, ja que, com se sap, molt de temps lliure relaxa les persones, i més en l'adolescència, i les pot portar cap a camins perillosos. Hi havia disciplina, no dictadura; i nosaltres teníem cura de respectar les normes, encara que en alguna ocasió ens les saltàvem i, si ens enganxaven, rebíem una sanció, per altra banda, ben merescuda. Una de les més habituals era escombrar els passadissos de la casa i l'escala principal de pujar i baixar de les habitacions, prou ampla; i, després d'escombrar, fregar-ho tot amb aquelles serradures molles que ens donaven. I també, en més d'una ocasió, vaig haver d'escombrar el pati i el teatre del Seminari Menor, tasques més pesadetes.

Al llarg de l'any fèiem força sortides, manta vegades aprofitant festes i caps de setmana. A l'estiu, al Collell o a Sant Aniol de Finestres. També anades als Àngels, a Bescanó, a Caldes de Malavella (Aigües San Narciso), a Campdorà i al castell de Sant Miquel fins a Celrà, a Canet d'Adri, a Rocacorba, a Breda, a Sant Pere Pescador i amb barca fins a la gola, a Joanetes i pujada al Puigsacalm; i a d'altres llocs. Recordo les vegades que vam agafar el carrilet, ja sigui en direcció

a Sant Feliu de Guíxols com en direcció Olot. També les sortides per Girona. A més de les anades gairebé setmanals a Fontajau⁶, també al camp de futbol de l'Hospici (a dalt del Puig d'en Roca), a l'antic Pavelló d'Esports de la Devesa, a les pistes de la parròquia de Sant Josep o les excursions a la vall de Sant Daniel, a la Font del Lleó o a la Font de Ferro, a buscar castanyes. També eren nombroses les sortides a cerimònies concretes de la Catedral, a la Mercè, a la Devesa (temps de Fires), a Palau o a les Pedreres per veure jugar el Girona des de lluny i gratis, al cinema de La Salle (ja a partir de quart) o per fer les recollectes del Domund o del dia del Seminari (Sant Josep); i d'altres.

Les activitats que realitzàvem, tant individuals com per grups, van ser nombroses: culturals, recreatives, esportives i de tota mena. També representacions escenificades per nosaltres mateixos al teatre del Menor; i cinema. Recordo *Viva Zapata!*, algunes de *romans* o de caire religiós (per exemple, *Molokai*), diversos documentals i les diapositives, acompanyades de xerrades, que ens feien missioners gironins a l'Àfrica o a l'Amèrica del Sud que venien a visitar-nos.

Fora de l'horari pròpiament escolar, normalment a les vuit de la nit, vam fer classes de català (amb el llibre *Faristol*); i assajos de cant amb l'Ignasi Forcano principalment. A tercer vam editar una revista ciclostilada, Xaloc li vam posar, en què explicàvem les nostres coses i les activitats que es feien. I a quart, amb en Xutglà de director i filmador, vam realitzar una pel·lícula de 8 mm, amb argument i nosaltres d'actors, que no recordo haver-la vista mai.

També tinc el record dels dies que fèiem gimnàstica de bon matí, a trenc d'alba, quan ens llevàvem mitja hora abans del que era habitual per anar al pati del Seminari Major amb pantalons curts i samarreta imperi per fer els exercicis que ens dirigia el prefecte. I com era hivern, vinga a moure't i a córrer que si no et pelaves de fred!⁷ També de quan ens dutxàvem a la segona o a la tercera planta, amb l'aigua a xorro i ben freda, gelada. Tot sovint només m'atrevia a posar-hi els peus i a mullar-me els cabells del cap per tal de simular que m'havia dutxat; després m'eixugava, em pentinava i feina feta. A l'hivern preferia les dutxes amb aigua calenta del Seminari Major, a l'altra banda del pati de terra, a on hi anàvem de tant en tant.

Alhora tinc presents els grups que cada any es confeccionaven per competir entre nosaltres en les diverses activitats que es realitzaven i que es puntuaven d'acord si havies guanyat o no (les esportives) o de si havien agradat més o menys (les recreatives i culturals). S'establí una bona rivalitat entre les

6. Per a mi un dels millors dies de la setmana era la tarda dels dies feiners que no teníem classe, els dos primers cursos el dijous i a partir de tercer el dissabte. Solíem anar als camps de Fontajau, més o menys a on ara hi ha el conegut pavelló poliesportiu de la ciutat de Girona. En aquelles tardes lliures, després de dinar, solíem anar caminant, amb les nostres bosses d'esport, fins als camps de Fontajau, vorejant la Devesa per l'est, pujant fins al pont de la Barca, travessant pel mig les barraques de 'Río' (el barri gitano de la zona) i baixant cap al riu Ter, on ens desviàvem a la dreta cap a una zona molt planera on hi havia quatre camps de futbol vorejats d'una bona arbreda de riu, on ens canviàvem lleugerament protegits pels seus troncs. Aleshores la zona estava molt allunyada de la ciutat i era poc transitada, per no dins gens.

7. Aquests vint minuts de gimnàstica a l'exterior a quarts de set del matí es feien només a l'hivern, a la part més dura de l'estació, quan gelava més. Crec que es tractava de fer passar el fred que poguessis tenir durant el dia; i funcionava, perquè els dies que la fèiem no en teníem, de fred.

Una parada a la pujada que vam fer al Rocacorba a tercer curs. Estic dret, el segon començant per la dreta. La colla va dormir a la parròquia vella de Canet d'Adri i un cop a dalt (991 metres), després de dinar, vam baixar per l'altre costat, fins a Banyoles, on vam agafar el cotxe de línia per tornar a Girona.

Fotografia de l'arxiu de la família Sabadí Hereu.

colles, formades normalment per cinc o sis alumnes. Hi havia motivació per quedar a davant, això sí, dins l'esportivitat i el *fair-play* més absoluts.

Als primers cursos ens van deixar veure poc la televisió, en blanc i negre, petita, al peu de l'escenari del teatre del Seminari Menor. El dissabte solíem mirar un programa de TVE, "Cesta y puntos", un concurs cultural en el qual intentàvem encertar les respostes; i el diumenge, abans de dinar, tot sovint bàsquet, i després, a mitja tarda, la pel·lícula. Més endavant ja la vam poder veure més i al darrer curs molts dies, després de sopar, durant una horeta, fins l'hora d'anar a dormir.

ELS ESTUDIS AL SEMINARI MENOR⁸

El Seminari s'organitzava en dos nuclis, el Major i el Menor, i la relació entre els dos era gairebé inexistente, sobretot pel que fa a les relacions humanes. Al Seminari Menor, la part de més amunt de l'edifici, cap a les Pedreres, hi anaven els nois dels primers cinc cursos (fins al setze anys aproximadament; ara ESO) i cursaven els estudis d'Humanitats (no el Batxillerat típic) amb predomini de les matèries relacionades amb la llengua i les lletres. Així és feia Llatí des del primer any i per a les Matemàtiques s'anava molt lent (dos anys per un llibre d'un curs). L'exigència en la resta d'assignatures era semblant a la que hi havia en el Batxillerat dels centres públics i privats. Potser pel que fa a la Llengua Espanyola, en sortir-ne, vaig veure que en les anàlisis gramaticals, tant morfològiques com sintàctiques, anava més fort que la resta de companys. En els dos primers cursos vam tenir una nota trimestral d'*Urbanitat*, en la qual el prefecte de cada curs puntuava diversos aspectes del nostre comportament i de la

8. Un dels millors llibres que hi ha sobre la vida i els estudis al Seminari de Girona és: *Dominus Vobiscum. Història i Vida del Seminari de Girona del 1563 al 2003*, escrit per Grup d'exseminaristes, Girona, 2003.

neteja i l'ordre de l'habitació. No guardo gaire memòria dels diversos conceptes que s'hi valoraven; potser pel fet que hi flaquejava, especialment en el fet de tenir la cel·la ordenada i fer el llit cada dia, cosa de la qual me n'oblidava sovint.

En començar el tercer curs ens van convalidar els dos anys d'Humanitats pels dos primers de Batxillerat i ja vam passar a l'ensenyament normalitzat fent un tercer de Batxillerat com els altres centres de les comarques gironines. S'ha de tenir present que en aquells anys, en tota la província, només hi havia dos instituts públics, el de Girona (INEM, actual Vicens-Vives) i el de Figueres (Ramon Muntaner). D'escoles privades, totes de caire religiós, n'hi havia força més i no solament a la capital.

A partir de sisè es passava al Seminari Major⁹, avui centre d'estudis de Teologia, on s'estudiava cinc anys més, dos de Filosofia i tres de Teologia. Després ja es preparava per ser capellà i hom podia ser ordenat diaca; en aquest cas havia d'assistir i ajudar en alguna parròquia, però continuava residint i menjant al Seminari¹⁰. Poc després, si aquesta era la seva voluntat, el bisbe el podia ordenar capellà en una festa gran a la casa, amb l'assistència de nombrosos capellans i de tots els seminaristes si era en un lloc proper.

Recordo l'aula on vam passar els primers quatre cursos, ubicada al passadís de prop de l'entrada del Seminari Menor, on des d'unes finestres protegides de les pilotes es veia el pati. Era a la segona porta d'aquell corredor, després de la sala de lectura. I al fons, a la dreta, els lavabos, i a l'esquerra, les escales per baixar al pati; i abans el magatzem d'esports, amb les pilotes de futbol i de bàsquet, i la porta d'entrada a la sala de jocs, on vam passar-hi tantes estones jugant als futbolins que hi havia i al ping-pong. A l'hivern hi teníem una estufa de gasoil, petita, totalment insuficient per escalfar l'espai; tanmateix, no tinc present haver-hi passat fred.

Parlem ara dels professors que van impartir les matèries que havíem d'estudiar. A primer i a segon, en què vaig fer Humanitats, van ser tots capellans, cosa habitual aleshores. Teníem el doctor Miquel Bosch (de Matemàtiques; i a partir

9. El Seminari Major ocupava la part més antiga i noble de l'edifici, la que donava cap a Girona i s'hi accedia per l'entrada principal, al capdamunt de l'escalinata de Sant Martí, a mà dreta. Tenia el seu propi menjador, més clar i bonic que el del Menor; el seu propi pati, de terra, més gran i obert; i l'església, la de Sant Martí Sacosta. En canvi, el Menor tenia una capella, en una de les ales, entremig dels dos patis, que s'havia preparat decentment per complir amb aquesta funció. Les cel·les eren semblants a les del Menor, però una mica més antigues, i els passadissos, més estrets i foscos. Com ja s'ha comentat, els seminaristes del Major i del Menor gairebé no tenien relació, llevat d'algun acte comunitari que es pogués fer, tres o quatre en tot el curs, tipus missa solemne, representació teatral o concert o alguna cerimònia acadèmica important a l'Aula Magna del Seminari.

10. Un diaca (del grec, *diakonos* i del llatí *diaconus* "servidor") és un home que ha rebut el primer grau del sagrament de l'orde sacerdotal per la imposició de les mans del bisbe. Pròpiament els diaques no són sacerdots, no reben el sacerdoci ministerial, tot i pertànyer a l'orde sagrat, segons el catecisme de l'Església Catòlica. La funció del diaca és assistir i ajudar els bisbes i la seva missió consisteix en col·laborar amb el presbiteri diocesà. En aquest sentit serveixen l'altar, proclamen l'evangeli i ajuden els preveres en les funcions que els han estat encomanades. Poden exhortar el poble fidel (predicació), poden administrar els sagraments del baptisme i el matrimoni així com repartir la sagrada eucaristia, presidir els funerals i dur a terme els sagraments establerts en el ritual litúrgic de l'església catòlica.

El mateix dia de la sortida a Rocacorba. Estic assegut, recolzat a la petita barana, el tercer per l'esquerra. El del meu costat, amb ulleres, és en Joan Masó, de Cornellà de Terri, que va morir d'accident de cotxe cap als vint anys.

Fotografia de l'arxiu de la família Sabadí Hereu.

de tercer, de Llatí); en Josep Ma Ramírez (de Llatí a primer i a segon; i d'Història a quart); en Xavier Xutglà (de *Lengua Española*; i després de *Literatura Española*); en Josep Maria Marquès (d'Història; i a segon curs, l'Àngel Sunyer); en Llorenç Gener (de Ciències Naturals i a tercer, a més, de Matemàtiques); en Joaquim de Toca (de Francès); i en Ramon Oller (de Religió, Història Sagrada; i a segon, l'Ignasi Forcano).

A partir de tercer curs, en convalidar-nos els dos primers anys d'Humanitats i passar al Batxillerat oficial, ja vam tenir alguns professors que no eren capellans, com en Ramon Ma Carrera (de Dibuix), en Pablo Castellote (d'Educació Física), en Manuel De Eugenio (FEN)¹¹ i també Mn Francesc Geli, professor de Música; i a quart en Josep Varela (de Matemàtiques) i en Carles Cassú (de Física-Química). A cinquè curs, Batxillerat de Lletres, en vam canviar alguns, també tots capellans: en Jesús Prat (de Grec), en Josep Teixidor (de Literatura Francesa) i va venir en Xavier Frigola (per una part de Ciències Naturals).

De les classes i del que passava dins l'aula en podríem parlar bones estones. Per exemple: del doctor Bosch, del seu posat rigorós i la fama que tenia entre els alumnes de poder veure-hi d'esquenes; dels acudits d'en Ramírez ("ara bé" que vol dir "moro"); de les anàlisis gramaticals d'en Xutglà i dels llibres que portava a classe per fer-ne cites puntuals; d'en Gener, del finet que era i dels dibuixos amb colors que ens feia a la pissarra dels sistemes ossi, muscular, nerviós i circulatori de totes les espècies animals i que després havíem d'empollar; d'en Carrera, autor de l'àngel de la catedral de Girona, que parlava molt fluïd i potser el professor més tou de caràcter que he tingut mai; de l'olor a alcohol que feia en Castellote si t'hi

11. FEN (Formación del Espíritu Nacional, que els estudiants anomenàvem Política) era una assignatura obligatòria al Batxillerat i consistia en l'adoctrinament en els principis del franquisme. Els seus professors solien ser propers a la Falange i al *Movimiento Nacional*. Va desaparèixer dels plans d'estudis amb la Llei General d'Educació de 1970, que va implantar l'EGB i el BUP, i que es va aplicar a partir dels nascuts al 1961. Era una de les matèries popularment conegudes com *les tres maries* (Religió, Gimnàstica i FEN), que se suposaven més fàcils d'aprovar que la resta.

Manuel De Eugenio era el delegat a Girona del Frente de Juventudes i va voler fer les classes personalment per evitar problemes ja que el tipus d'alumnat poc podia connectar amb les idees que s'impartien en la matèria. Tanmateix, haig de dir que quan vaig deixar el Seminari i vaig anar a fer el sisè de Batxillerat a l'Institut de Girona també el vaig tenir de professor de Política.

acostaves massa; de què en Varela i en Cassú ens van caure molt bé; d'en Frigola, que malgrat semblar un ogre, era un bon home al qui li agradava riure; i de quan amb Mn Teixidor vam fer al fons de l'aula un castell amb totes les taules i les cadires de la classe.

Històries, unes més divertides que altres, també algun disgust, que van servir per anar avançant en els nostres coneixements i adquirir uns hàbits i un bagatge cultural realment importants que ens han ajudat en les nostres vides. El Seminari ens va formar com a persones i ens ha deixat a tots una empremta molt clara i fàcil de reconèixer, almenys pels que hem estat allà dins.

LES HORES DE LLEURE

Tanmateix, haig de reconèixer que les estones més divertides dins el Seminari solien ser les hores de pati i de lleure. Jugàvem a tot, però especialment a futbol. El moviment que hi havia en aquell pati era extraordinari. S'hi disputaven tres partits a l'hora, algunes vegades quatre i de tant en tant cinc, cadascun amb la seva pilota i les seves pròpies porteries. I cap a cent nanos corrent com beneïts darrere l'esfèrica i tots sabien quina era la seva bimba, cap a on havien d'anar i xutar i cap a on havien de defensar i impedir el gol. Vist de lluny podia semblar caòtic, però no ho era gens. Ho recordo quan venia a veure el meu germà: no entenia com podien jugar tants, a pilons, i tots sabessin quina era la seva pilota i la seva porteria.

En aquell pati enrajolat i dur, amb una pilota de goma petiteta i que botava molt, i amb pocs espais, s'havia de tenir un bon domini del joc, pensar ràpid i actuar destrament perquè si no poca cosa es podia fer. Penso que aquestes característiques van impregnar molt la manera de jugar a futbol dels seminaristes de l'època i que, quan en van sortir i van jugar en els equips dels seus pobles, van destacar per la seva tècnica i la visió de la jugada. I és que allà o se n'aprenia d'aquesta manera o no hi havia res a pelar.

També es jugava molt a bàsquet, però no m'agradava tant. Es feien més campionats de bàsquet que de futbol, especialment contra equips de fora. I també hi havia grans jugadors, que posteriorment vaig veure jugant en conjunts de les comarques gironines. Sense dubtes que el Seminari va ser un bon viver d'esportistes. Eren moltes hores de jugar, tres o quatre hores diàries (i els festius encara més), i sempre en espais reduïts, en equip i en què la individualitat no estava ben vista ni era ben acceptada. Els seminaristes d'aquells anys van tenir una bona escola; només així es pot entendre l'excel·lent nivell que mostraven.

I què més s'hi feia en aquell pati? Podem dir que s'hi feia de tot, però especialment jugar i passar l'estona. Als dies normals de classe podíem ser-hi tres o quatre hores, o més, repartides en diversos moments durant la jornada. I els dies festius encara hi estàvem més estona. No solament era jugar a futbol; també era estar amb els amics i jugar amb ells al que fos; o simplement asseguts xerrant i explicant-nos coses i deixant passar les hores.

Va haver-hi uns mesos que ens vam afeccionar a jugar a "hoquei terra" (més que "hoquei herba") sota les columnes del terrat baix que hi havia en aquell pati. També, algun dia de festa, al dematí, després de l'esmorzar, jugàvem al "fronton" amb la pilota de goma habitual i amb els peus. Xutàvem contra l'alta paret que donava al teatre del Seminari Menor i fèiem servir de pista tot el pati. Tot sovint havíem d'anar a recollir l'esfèrica sota el porxo més llunyà i, després de deixar-

li fer un bot, recollir-la i amb successius controls i tocs, sense deixar-la tocar a terra, arribar una altra vegada fins a davant de la paret i xutar ben fort o col·locat per intentar eliminar el company que venia darrere nostre.

També recordo com, en els primers cursos, el dilluns ens penjaven al porxo més baix en una cartellera protegida per una reixa metàl·lica primeta el diari esportiu "Lean" per tal que el poguéssim llegir. En compraven dos i així estenien els fulls solts i els podíem llegir per les dues cares. A més de les cròniques del Barça i dels altres equips de la primera divisió espanyola seguia amb interès les cròniques dels equips que coneixia, de la meua terra, i especialment del meu poble l'Escala, on hi tenia el meu germà jugant. En un any determinat van coincidir tres Sabadí a l'alineació escaleca: el meu germà Pere i dos cosins germans, en Jesús i en Josep Maria, que també havien estat al Seminari feia uns anys. Com es pot suposar era del tot curiós llegir en el mateix equip Sabadí I, Sabadí II i Sabadí III; crec que ha estat un dels pocs casos en la història del futbol que s'ha donat aquesta circumstància.

A la sala de lectura del Seminari Menor, lloc on només podíem anar-hi els dies i les tardes lliures, de seguida vaig descobrir-hi els còmics que fins aleshores desconeixia: *Tin-Tín*, *Astèrix*, *Cavall Fort*, *Joan Casagran* i algun altre. A l'Escala només llegia *El Capitán Trueno*, *El Jabato*, *Hazañas Bélicas*, aventures de l'oest, el *TBO*, *Pulgarcito*, *Tiovivo* i semblants. Tenia facilitats per fer-ho ja que, abans d'entrar al Seminari, vaig estar repartint els diaris a les cases per un dels dos quioscos de la població; i d'aquesta manera tenia lliure accés a totes les revistes, diaris i còmics que hi havia a la botiga, això sí, tractant-los i deixant-los com nous i a la prestatgeria on estaven.

A la sala de lectures del Seminari vaig llegir-hi també aquelles novel·les il·lustrades de l'editorial Bruguera, amb dos fulls de còmic cada tantes pàgines, i d'altres més serioses, de temàtica social i/o religiosa. Així em vaig acostumar a llegir pel meu compte i a cercar llibres que em poguessin interessar. D'aquesta manera vaig adquirir l'hàbit de llegir; i sempre he cregut que aquesta afició em ve d'aquell temps, de quan anava a la sala de lectura a llegir tot el que trobava, millor dit, allò que despertava la meua curiositat i interès.

Als primers cursos d'estar al Seminari anàvem sovint a la sala de jocs, situada damunt del porxo del pati del Menor, a on hi havia l'aixeta d'aigua per beure amb la seva aigüera i la cartellera per llegir el diari. S'hi accedia per unes escales situades en un dels cantons del pati o des del passadís de les aules fent un giravolt; davant per davant hi havia la porta que donava accés als lavabos i la porta que donava als jocs, crec que dos futbolins d'aquells de sempre, amb les figures de metall, i una taula de ping-pong amb les seves pales i pilota. Abans d'arribar-hi, a mà esquerra, hi havia el magatzem d'esports, amb la porta sempre tancada, on s'hi guardaven les pilotes de futbol, de bàsquet, la roba d'esport dels equips oficials de la casa, la pissarra per anunciar els partits (i les alineacions) a la terrassa del pati i alguna altra cosa que no recordo.

Especialment a primer i a segon curs va ser un lloc habitual de passar l'estona jugant als jocs que hi havia. Eren gratuïts i el seu funcionament era l'habitual: qui guanyava continuava jugant i n'entraven d'altres per als qui perdien. Era un lloc d'esbarjo agraït perquè s'hi passava una bona estona i els jocs tenien ocupats trenta nois o més entre els que jugaven, els que s'ho miraven i els que esperaven torn. A partir de

tercer potser ja s'hi va anar menys perquè es pot dir que era un espai reservat per als més petits de la casa; encara que no hi hagués cap normativa en aquest aspecte.

A partir de tercer, a l'hora de berenar, vaig sortir cada vegada més sovint, d'amagat, fins al quiosc del mig de la Rambla a comprar el diari esportiu del dia, el *Dicen* barceloní o l'*As* madrileny, que aleshores acabaven de sortir. L'altra premsa esportiva, el *Mundo Deportivo* i el *Marca*, eren poc atractives per al jovent, amb pocs fulls i molt grans, i en blanc i negre, amb poques fotografies i d'escassa qualitat.

També vaig agafar l'hàbit d'escapolir-me, en ocasions amb algun company, per anar als cinemes de Girona els diumenges a la tarda. Havia de fer-ho en secret i amb molt de compte. Solia sortir i entrar per la porta del Seminari Major; en Pepe, el porter, sempre hi era i vigilava les entrades i sortides, però no deia ni es posava mai en res. Per l'entrada del Menor no hi havia control, però et podien veure més fàcilment des de les finestres o, en entrar, topar amb algú que no convenia.

També recordo que a partir del quart any un bon grapat de companys de curs ens vam habitar a tenir un petit fogonet elèctric, de resistències, a les habitacions, amb els quals ens fèiem cafè, xocolata i no sé quantes martingales més amb un cassonet d'alumini i una cullera per remenar o per barrejar-hi el sucre. Érem força nois que en teníem, del nostre curs i d'altres, i es va acabar convertint en una rutina habitual. No és que el féssim servir molt, però els caps de setmana sí que el solíem emprar tot sovint.

Quan ja portàvem tres anys o més a la casa alguns companys es van animar a fer les seves pròpies ràdios, totalment casolanes i manuals, que ens permetien escoltar els partits del Barça o altres esdeveniments, programes i música que ens podien interessar. Va ser una novetat i molt enginyosa per aquell temps. Tanmateix, jo particularment mai en vaig ser un seguidor. I és que no he estat mai de la ràdio, ni aleshores ni després ni ara. Però sí que esporàdicament anava a l'habitació d'algun company que en tenia per escoltar-la i passar una estona amb la colla.

Alguns també ens vam acostumar a fumar, suposo que per fer com els grans. Aleshores al Seminari es fumava força, tant els superiors com els seminaristes; estava de moda i en el cinema també. A partir de quart curs vam poder fer-ho a les habitacions. Fora d'elles estava prohibit i a les sortides també. Recordo que per qüestions econòmiques (i també ideològiques) compraven el més barat, que eren els 'Ideales' i els 'Celtas' d'aleshores; el 'Ducados', que acabava de sortir, ja era un semiluxe. De tabac ros (aleshores Winston, Marlboro, Philip Morris) ni parlar-ne; era caríssim i per a les classes que nosaltres consideràvem 'burgeses'.

Alhora es va posar de moda fumar en pipa la picadura que compràvem a l'estanc. La pipa aleshores era un objecte de culte i amb molt de prestigi entre els intel·lectuals i 'progres'; i allà al Seminari s'anava d'aquest pal. Alguns de nosaltres, seguint el model dels seminaristes més grans, també vam fumar en pipa. Encendre-la i fumar-la era com una mena de cerimònia que ens complaïa. De totes maneres haig de dir que quan vaig sortir del Seminari no vaig tornar mai més a fumar en pipa. Per això que especialment a cinquè vaig fer-ho força i aleshores potser vaig fumar més picadura que no pas paper. Tanmateix, m'encantaven els 'Ideales', aquells que s'havia d'acabar *liant* un mateix i que et portaven a la ment la gent gran del poble que sempre havíem vist com ho feien.

Fotografia de quart curs a l'any acadèmic 1967-68. És a la terrassa entre els dos patis, el del Menor (a darrere dels nois) i el Major. Hi som tots; en podem comptar 21. L'any següent, a cinquè curs, en seríem 18. Estic a la fila superior, ben bé cap al mig. Fotografia de l'arxiu de la família Sabadí Hereu.

Els 21 companys de la fotografia anterior, al mateix dia i al mateix lloc, "fent comèdia"; de cara a la composició de la imatge simulem que resem mentre anem caminant. Sóc el segon per l'esquerra. Fotografia de l'arxiu de la família Sabadí Hereu.

LA CONVIVÈNCIA

Sempre em vaig trobar a gust al Seminari. Ens ho passàvem bé, arreu: al pati, jugant, a classe, al menjador, a la televisió, a les cel·les, a les sortides i a les activitats que es feien. Passat l'estiu m'esperava amb ganes retrobar-me amb els amics, gaudir de la seva companyia i reprendre els nostres jocs i el dia a dia. Era el meu món, n'estava satisfet i les hores em passaven volant.

I és que vint-i-quatre hores de convivència diària donaven per molt. Des de què ens llevàvem, abans de les set del dematí, fins cap a les onze de la nit, hora de tancar els llums, romaníem junts. Durant les hores del dia estàvem sempre amb els companys, xerrant, jugant, rient, menjant, a classe, estudiant, resant o fent alguna activitat. Aquest conviure diari i continu, caps de setmana inclosos, ens va marcar i unir sobre manera. Encara que hi hagués més relació amb uns que amb altres, la veritat és que s'anava variant i hi havia temporades que hom s'ajuntava més amb uns, però més endavant també es canviava i a la curta o a la llarga tots acabàvem connectant amb la resta de companys. La interrelació era constant i les coses es feien ara amb un, ara amb l'altre, i s'acabava passant per tothom i per totes les colles que hi havia. D'això en dono fe dels diversos grups dels quals vaig formar part, ben variats i gairebé mai amb les mateixes persones.

Una bona alineació de tres cursos del Seminari, quan fèiem quart. Nosaltres som quatre, els de cinquè curs cinc i els de tercer dos. Era un bon equip, amb jugadors que destacaven pel seu joc i la tècnica. Jo n'era el davanter centre i marcava molts gols, mercès als meus companys. És al camp de l'Hospici, al Puig d'en Roca. Devia ser un partit semiformal, contra algú de fora, perquè portem la camiseta del Seminari Menor d'aquells anys.

Fotografia de l'arxiu de la família Sabadí Hereu.

Fotografia del curs en un partit de futbol que vam jugar als camps de Fontajau al quart any. Aquí ja jugava de davanter centre, posició en la qual figuro. Com es pot veure anàvem equipats com volíem i només se'ns requeria portar la camiseta del mateix color, encara que fossin de tonalitats i formes diferents. L'equipatge oficial només es portava en partits contra equips que no eren del Seminari; i no pas sempre. Fotografia de l'arxiu de la família Sabadí Hereu.

No tinc present haver-nos fet les típiques bretolades de l'adolescència. Sí que en fèiem alguna, però entre nosaltres ens respectàvem i no ens vam passar mai amb ningú. Ans al contrari; intentàvem acollir-lo per tal que es trobés còmode, s'adaptés al grup i fos amic nostre. S'anava de bona fe. En aquest sentit vam ser nois especialment escollits per la nostra manera de fer i de ser i molt receptius a aquesta mena de missatges.

Amb els nois dels altres cursos més propers hi havia relació, però amb qui es compartia i es feia més vida, de llarg, era amb els companys del mateix curs. Els superiors organitzaven la majoria d'activitats per cursos, cada un amb les seves i sense connexió amb les dels altres cursos. Sovint hi havia actes comunitaris, especialment a la capella i també al teatre, amb representacions i concursos, normalment per a dos o tres cursos; i a vegades per als cinc cursos que vivíem al Seminari Menor.

Les hores d'estudi, de 6,15 a 8 de la tarda, eren de silenci. Els dos primers anys vam fer-ho a l'aula i a partir de tercer a les habitacions. A l'aula (vigilava el tutor del curs) els que parlaven o s'aixecaven sense motiu, per qualsevol beneiteria, se'ls

avisava i posteriorment, si eren reincidents, se'ls castigava a sortir al passadís, on havien de romandre-hi l'estona que se'ls havia dit.

Quan ja vam poder fer-ho a les habitacions, hom no en podia sortir. El silenci sempre es va respectar i amb el tema de romandre a la cel·la molts companys ho complien; però jo i algun altre, no tant. Un parell de dies a la setmana, al cap d'una horeta, en sortia per anar a veure i xerrar amb algun dels més íntims. Després, vigilant i ben sigil·losament, tornava a la cambra sense que ningú més se n'assabentés. O així semblava; mai em van avisar per aquest concepte, malgrat les nombroses vegades que vaig fer-ho.

Pel que fa al menjar, sempre molt bé. Tot m'agradava. Sobre aquest tema, pel que alguns companys em van comentat posteriorment, hi ha disparitat d'opinions. Jo, en canvi, en gaudia: de l'esmorzar, amb la seva tasetta de xocolata i el llet i cafè repartit en aquelles gerres grans d'alumini; del dinar i del sopar, amb els seus tres plats i postres, ambdós acompanyats de les gerres d'aigua per beure, les mateixes que al dematí servien per a la llet i cafè. I el diumenge i festivitats assenyalades fèiem uns bons tiberis, menjar extra, molt ben cuinat i preparat.

Vaig ser diverses vegades encarregat de menjador per repartir les plates de menjar i de recollir-les; i els que ho fèiem teníem l'avantatge de poder repetir d'allò que volíem. La veritat és que vaig menjar molt i a gust. I sor Teresa, la monja que en tenia cura, es portava de meravella, magnànima i amb molt bon tracte. També era la que ens atenia quan havíem d'anar a la infermeria, a la primera planta del Seminari Major, al fons del passadís, al costat del despatx de l'administrador, Mn Mundet, de Torroella de Montgrí.

A partir de tercer curs em van fer encarregat de la sagristia del Seminari Menor. Les misses i les cerimònies a la capella del Menor solien fer-se en dos grups: unes per als tres primers cursos i unes altres per a quart i cinquè. Havia de tenir-ho tot arranjat per a quan baixessin a un-dos quarts de vuit del dematí. M'havien aconsellat que ho preparés tot la nit anterior, després de sopar. Però jo preferia estar aquesta estona al pati amb els meus amics, cosa per la qual vaig optar per aixecar-me al dematí uns vint minuts abans per poder tenir-ho tot a punt per a la missa de bon matí. Sense poder disposar d'un despertador va ser d'aquesta manera que em vaig habitar a despertar-me sol, a l'hora que volia, sense cap ajuda ni ningú que em despertés. I és un hàbit que he conservat fins avui. A quart vaig continuar d'encarregat de la sagristia perquè aleshores els de cinquè van seguir un ritme diferent al nostre; i a cinquè també, llevat del període final, abans de plegar del Seminari.

Haig de confessar que era una tasca que m'agradava i que feia a gust; i no recordo haver tingut cap distracció important. Havia de tenir sempre les òsties de pa d'àngel, grans i petites (que anava a buscar a la llibreria religiosa de can Geli, a prop de la Rambla), el vi de missa (amb les monges del Seminari), preparar damunt el taulell, per ordre de vestir-se, els hàbits que s'havien de posar els dos, tres o quatre capellans que concelebraven la missa (amb la casulla del color corresponent al període litúrgic), endreçar-ho tot, tenir tot ben pamat per tal que no manqués res i alguna cosa més que ara no recordo. No era complicat ni portava massa feina (una mitja horeta diària) i em podia organitzar jo mateix de la manera que volia, cosa que sempre m'ha agradat. De seguida vaig adquirir la confiança dels meus superiors que no em van controlar ni dir-me res un cop vaig tenir la solvència suficient.

Els dos primers cursos vam anar poc a casa, crec que només per les vacances de Nadal i Setmana Santa. A partir de tercer ja ens hi van deixar anar més (un cap de setmana de cada tres) i a cinquè crec que cada dues setmanes: un cap de setmana sí i l'altre no. Aleshores les famílies no viatjaven gaire i, en els anys que vam fer més règim intern, el que es feia era cada dissabte després de llevar-nos i abans de l'esmorzar portar la bossa de la roba que havíem fet servir i embrutat durant la setmana a un quartet fosc, il·luminat per una bombeta, a la planta baixa del Seminari Major, passada la porteria d'en Pepe, el conserge, i ben bé al costat. Els transportistes del poble, en el meu cas normalment els de la Sarfa o can Marquet, portaven la bossa nova amb la roba neta de casa i s'enduien la que nosaltres havíem deixat allà baix. I, a la nit, cap a les vuit, la baixàvem a recollir i la pujàvem a la nostra habitació.

Un cop estàvem sols l'obríem i ordenàvem la roba que la nostra mare ens hi havia posat, ja neta. Normalment venia acompanyada d'un paper escrit, una mena de carta casolana i tirant a breu en la qual els pares ens preguntaven com estaven, si tot anava bé i ens explicaven algunes de les novetats que havien ocorregut a casa o a l'entorn familiar. La carta solia venir acompanyada d'alguna cosa de menjar, d'aquelles que més ens agradaven i que no fessin embalum. Era un ritual que fèiem cada dissabte i haig de reconèixer que l'esperàvem amb il·lusió. Nosaltres, en la nostra bossa, també hi afegíem un petit escrit, tal com feien ells, explicant-los com ens anava pel Seminari i les coses que hi fèiem.

Tanmateix, amb la vida tan intensa que vaig portar allà dins, em vaig anar distanciant de les meves amistats de l'Escala i al cap de tres anys me'n quedaven molt poques. Entre els pocs dies que venia a l'Escala (Nadal, Setmana Santa, alguna festa i els tres mesos d'estiu, des de finals de juny a primers d'octubre) i la feina que solia haver-hi a l'Hostal el Roser, propietat de la família, no tenia temps per estar amb els meus companys escalencs i després de dos o tres anys en vaig acabar perdent la relació. Tanmateix, quan venia a l'Escala m'ho passava bé a casa, amb les meves coses, amb quatre activitats i la feina de l'Hostal. Tampoc trobava a faltar res més ni les cercava.

A l'església i a la parròquia, malgrat ser seminarista, hi anava poc; bàsicament només a una de les misses dels dies de festa, fet que el capellà aprofitava per donar festa als escolans ja que aleshores jo tenia cura de tot. Els dies feiners no vaig anar-hi mai. No se'm va demanar més i tampoc va sortir de mi fer res més. S'ha de tenir present que durant els períodes de vacances de Setmana Santa i d'estiu estava molt ocupat amb la feina de l'Hostal. El rector ho sabia ja que, a més de la constant relació que tenia amb els meus pares, molt religiosos, l'Hostal està situat darrera de la casa parroquial i en coneixia la feina i les hores que hi passàvem treballant.

L'HORA DE PLEGAR

Com ja he comentat a bastament al Seminari m'ho vaig passar molt bé i no trobava a faltar res. Entre les classes, els companys i les activitats que fèiem les hores i els dies em passaven volant. Tanmateix, des de la meua particular visió, les coses van variar al cinquè any, el darrer que vaig ser a la casa. No sé si va ser per l'edat o per l'absència i pèrdua de molts companys que van anar abandonant o pels canvis que va haver-hi, però ja no va ser el mateix. A partir d'aleshores, cap de setmana sí, cap de setmana no, ens van deixar anar a casa nostra i es van deixar de fer les activitats habituals que fins llavors ens tenien distrets i ocupats. Especialment

Una imatge del pati de terra del Seminari Major, preparat per unes proves d'atletisme que s'hi van celebrar a inicis dels seixanta, abans de jo entrar-hi. És el meu germà Pere entrant vencedor en una prova de velocitat. Fotografia de l'arxiu de la família Sabadí Hereu.

Una visió del pati del Seminari Menor. S'hi pot veure el porxo baix on es penjava la cartellera per poder llegir el diari del dilluns; i damunt les finestres que donaven a la sala de jocs. I sota la terrassa que es veu hi ha el pal travesser d'una de les tres porteries que hi havia. En la barana d'aquesta terrassa s'hi penjava la pissarra amb les alineacions d'algun equip important del Seminari que jugava aquell dia o també alguna celebració destacada. Darrere, després de la teulada, s'hi pot veure la façana de l'edifici de Les Àligues, encara per restaurar, davant de la plaça de Sant Domènec. Imatge recollida del llibre Dominus Vobiscum. Història i vida del Seminari de Girona (del 1563 al 2003).

les tardes dels festius, sense activitats durant tot el dia, se'm van començar a fer llargues i pesades. No sabia què fer ni a on posar-me; i les hores de després de dinar fins l'hora de sopar costaven de passar i es van començar a fer eternes.

Recordo que cap al final de tercer curs Mn Xavier Xutglà em va cridar al seu despatx i vam estar parlant de la meua vocació i a què aspirava. No recordo ben bé com va anar la conversa, però sí que li vaig acabar dient que la vocació la tenia així, així; però en allò que em sentia bé i que no volia deixar era als companys de curs. Recordo que se'm va mig trencar la veu i la barbata em va tremolar quan li vaig comentar que volia estar amb els amics del curs, que no volia plegar i abandonar el Seminari. Em va fer cas i no em va tornar a dir res sobre el tema.

Quan, a cinquè curs, pels volts de Setmana Santa, el rector del Seminari Menor em va tornar a cridar pel mateix tema, aleshores li vaig dir que sí, que potser havia arribat el moment d'abandonar el Seminari i reintegrar-me a la vida diguem-ne "normal". Crec que la decisió la vaig prendre pels caps de setmana del darrer any en què, sense activitats, em

vaig avorrir força i ja em van venir ganes de plegar; ja no hi havia tant d'ambient o potser necessitava quelcom més. Encara que em sabés molt greu marxar del Seminari, en certa manera ja m'anava prou bé. Considerava que aquell cicle de la meua vida s'anava tancant. En acabar la xerrada Mn Xutglà em va comentar que, fora del Seminari, seria una bona persona, honrada i com cal, i textualment "un gran pare de família". Espero que els seus pronòstics s'hagin acomplert.

Al darrer trimestre d'aquell curs, després de la xerrada amb el rector del Seminari Menor, em van deixar anar cada setmana a casa per tal que anés agafant el ritme i m'anés habituant a la nova vida. No em va costar gaire i aviat vaig omplir els caps de setmana i l'estiu que va venir gairebé tres mesos després. Hi va ajudar la feina del restaurant i el futbol del cap de setmana; i també el fet que érem cinc germans (tres nois i dues noies) que ens recolzàvem i ens fèiem molta companyia. Entre en Pere, el més gran, i jo, el més petit, només hi havia cinc anys de diferència i estàvem tots molt units, amb els pares també.

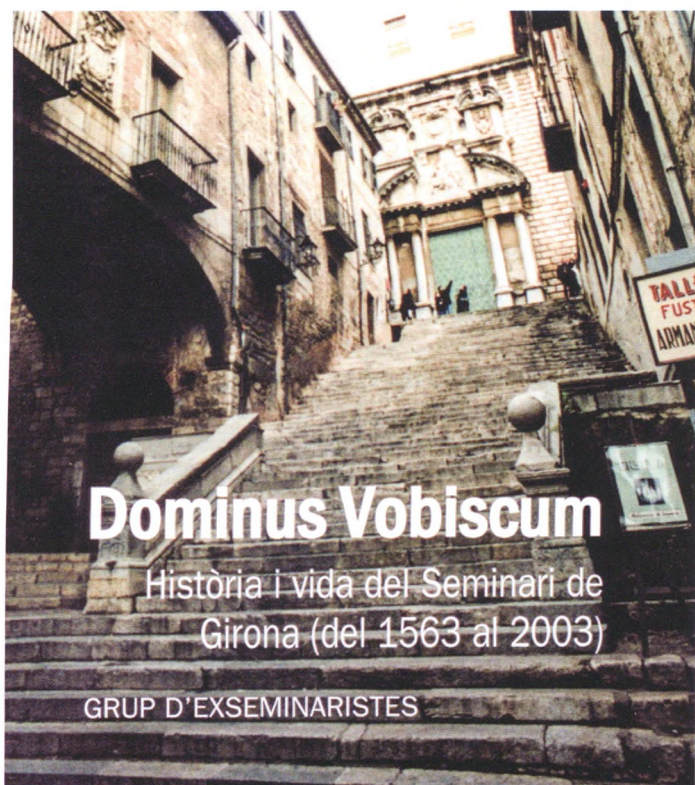
El problema va ser al curs següent, a la temporada baixa, ja que sense massa feina a l'Hostal i amb més temps lliure vaig haver d'anar a la recerca dels meus companys d'antuvi. Però amb els pas dels anys hi havia perdut gairebé la relació. Amb la vida tan intensa que havia portat al Seminari i amb les amistats que allà hi tenia, m'havia anat distanciant de les de l'Escala i ara me'n quedaven molt poques; bàsicament les que sovintejava amb en Rafelet, el meu germà, que eren les seves i d'edat propera a la meua.

Sempre he considerat que el lloc més modern i *progre* en el qual he estat és el Seminari. Ni l'institut, ni la Universitat ni cap altre lloc van superar el que era i representava ideològicament el Seminari. La gent té una visió diferent de la nostra que hi vam viure i que sabem realment com anava tot i les coses que s'hi podien fer, pensar i dir. No he conegut res més obert i amb una mentalitat més global i progressista. Per entendre'ns, la ideologia política i social que aleshores imperava allà era la comunista (no la socialista); i qualsevol cosa que anés en contra d'aquests ideals era refusada i fàcilment criticada i satiritzada.

Recordo bé els assassinats de Martin Luther King i Bob Kennedy, els fets de *maig del 68*, la guerra del Vietnam, els capellans obrers, Xe Guevara i els moviments socio-polítics del Tercer Món, entre d'altres. Com els vam seguir i admirar!, i els debats i *fòrums* que es van fer sobre aquestes figures i fets. A totes les cel·les del Seminari les parets estaven plenes amb retalls de premsa, fotografies i imatges d'aquests personatges i esdeveniments.

Pel que fa a la ideologia religiosa hi havia unes directrius generals per part dels nostres superiors clarament alineades en les idees sorgides arran del Concili Vaticà II en el seu vessant més social, progressista i radical, fins i tot per als temps actuals. En aquest sentit les modernitats que hi havia, que se sentien i que s'explicaven a les xerrades que es feien no les havia sentit mai al poble ni a les diverses parròquies que solíem anar per tal de fer-hi alguna activitat.

Els meus companys de curs, i d'altres cursos diferents, quan ens hem trobat, sempre m'han manifestat que la manera com vam viure i l'educació que vam rebre al Seminari ens han impregnat totalment i ens han servit de molt en el nostre desenvolupament humà, social, professional, polític, familiar, etc. I segurament que la nostra estada a la 'casa

Portada del llibre *Dominus Vobiscum. Història i vida del Seminari de Girona (del 1563 al 2003)*, escrit per Grup d'exseminaristes, Girona, 2003.

Fotografia de conjunt de les tres trobades que hem fet recentment els seminaristes de la promoció del 1964-65, la nostra. La de dalt correspon al juny de 2016, la del mig al juny de 2017 i la de baix la del maig de 2018. S'hi pot veure com han anat passant els anys, concretament més de cinquanta, però es conserva el bon humor i les ganes de veure'ns i passar una bona estona explicant-nos la nostra vida i les nostres coses. Són unes vetllades molt agradables i satisfactòries. Fotografies de l'arxiu de la família Sabadí Hereu.

Dues vistes actuals del Seminari Diocesà de Girona preses des de l'aire. A la imatge superior, l'edifici del Seminari (els dos, el Major i el Menor) es correspon amb les teulades llargues i llarguetes; és on hi posa Universidad Pública de Girona Centralita. S'hi poden veure els dos patis. El més proper és el del Major (de terra, aleshores sense les herbes i el cotxe); i l'altre, més enllà i més petit, el del Menor. A la imatge inferior, s'hi pot veure bé el pati del Seminari Major, que gairebé no ha sofert canvis de quan vaig ser-hi a la segona meitat de la dècada dels seixanta. A la dreta, la filera més superior de finestres és on el meu curs vam estar tres anys dels cinc que vaig romandre a la casa. Dos anys vaig tenir una cel·la que donava al Govern Militar (ara Universitat de Girona), que es pot veure a la imatge (on hi ha l'escala semicircular amb una desena de graons); i un any a una cel·la que donava al pati del Major; concretament crec que la primera de la parella d'obertures que es veuen més llunyanes. L'altra parella d'obertures, que gairebé no es veuen, corresponen a l'escala que arrancant de la primera planta arribava a la planta més superior, la nostra. El pati del Seminari Menor, més enllà i enclotat, era més reduït, però una mica més gran del que es pot veure a la imatge. Recentment, tampoc fa tant, s'hi ha adossat una edificació. S'hi ha construït a partir de la part que es veu més negra, per l'ombra. La capella del Menor estava a la primera planta de l'ala que separa els dos patis i que alhora uneix el dos Seminaris, el Menor, a la dreta, i el Major a l'esquerra. La capella ocupava tot el llarg de l'ala i correspon a la segona filera d'obertures (finestres). La primera filera, la més baixa, aleshores no existia; era un pati, s'hi jugava molt a futbol i servia de frontissa. La segona filera ja és força més amunt, les pilotes no hi arribaven (anàvem en compte) i, a més, estaven protegides per una xarxa metàl·lica. S'ha de tenir present que en els mesos de calor les finestres de la capella es deixaven obertes i només quedaven protegides per les xarxes metàl·liques. La tercera filera de finestres, la més alta, eren aules. Les dues obertures centrals corresponen a l'aula que vaig anar quan vaig cursar cinquè, el darrer curs que vaig fer a la casa. Pel que fa a les finestres que donaven al pati del Seminari Menor, més enllà, les del raconet, a la dreta, la segona obertura tirant cap al centre, és la que vaig ocupar quan al 1964 vaig entrar al Seminari.

Fotografies extretes i retallades del Google Maps Satèl·lit.

gran' en el que menys ha incidit en alguns de nosaltres ha estat en l'aspecte religiós. Les idees sí que les conservem, però passades pel nostre sedàs, les experiències que hem tingut i els estudis i les lectures que hem fet.

Tanmateix, sí que es pot assegurar que no seríem les mateixes persones si no haguéssim passat pel Seminari. No s'ha de pensar que portem la "marca de Caïn" en el nostre cos o en el front, com explica la Bíblia. Però sí que l'empremta del Seminari ens ha marcat la vida i la nostra manera de ser; i per a bé. Ens ha fet més entens i forts ("com una roca davant el mar" diu la meva dona), ens ha donat una solidesa d'esperit que ens ha permès resistir millor els embats que ens han sobrevingut i hem menat una vida d'acord amb els ideals que hi vam rebre. En podem restar satisfets.

Nosaltres aleshores no en vam ser conscients, però la vida al Seminari, tal com l'havíem viscut i conegut, era un món que s'acabava i que desapareixeria per sempre. La vida interna a la "casa gran", en entrar a la dècada dels setanta, es va acabar i va deixar d'existir. Va passar a formar part del passat i nosaltres vam ser dels darrers testimonis d'aquell estil de vida. Està bé que en deixem constància a través d'aquests escrits i de les nostres explicacions a companys, família i suposo que especialment als fills. D'aquesta manera en resta un record de primera mà per a la posterioritat. Crec que són coses que no s'han de perdre ni han de romandre en l'oblit.

Josep Maria Sabadi

ANTROPOLOGIA ESCALENCA

El que estan a punt de llegir no és història. La història és una ciència. Una ciència que escrivim cada dia. I sempre cal quedar bé amb el mitjà. T'envien un exemplar, quan se'n recorden.

Com vostès saben, de la Muntanya Gran al carrer Recs s'hi va pel Camí dels Escalencs. Seria el mateix que anar de Sobrestany a l'Escala. Un camí tants cops traginat, per anar de casa al tros i del tros a casa, que la burra ja l'havia avorrit. Aquells dies varen ser així... Temps en els que ni en el nostre poble ni en cap altre, que jo en tingui coneixença, li calia negociar el minut següent.

L'"homenatge" a la nostra idiosincràsia el vaig fer en pronunciar la frase: "quan guaitem l'horitzó, no veiem més enllà del nostre propi melic". Per buscar "perillu" en vaig sortir prou ben parat. Un "oju amb el que dius" fou suficient per tancar la ferida i no seré jo qui la torni a obrir. Per tant, deixem-ho en què som un poble "chauvin".

Per poder entendre que després de la calma ve el temporal, ací no m'he equivocat, en Massanet tingué la sort de pintar com en Dalí, perquè en Dalí pintava com ell. La Caterina escrivia fent-se passar per home el que com a dona, tot i que estem parlant d'una mestra del drama rural, potser no li haurien publicat mai. Quan en Pla, no faré servir l'adjectiu exacte, publicà que l'Escala era un poble provincià i escadusser; el varen fer sortir de Can Panxo amb el cigarro a la boca, el bloc de notes a les mans per acabar escrivint, assegut a la Plaja, amb un cucurutxo per cendrer? Cada vegada que en Tero canta "quan dic l'Escala dic..." el que hi voldria afegir seria: dic que se'n recordin de mi! Fins al punt d'haver d'anar a fer les amèriques a Grècia, on encara hi és.

Els escalencs atresoren els vicis d'en Pla, la genialitat d'en Dalí, la flegma d'en Llach i la rauxa d'en Xaxu, i l'Escala és, com diu la sardana: gentil, galana i encisera. La vila, és clar.

En el decurs de la Guerra Civil espanyola l'aviació feixista italiana, que participava en el bàndol nacional, tenia per objectiu el bombardeig de Port de la Selva. La "maleïda" tramuntana impedí que l'esquadró pogués prosseguir el vol i hagués de passar al pla B: soltar les bombes a l'Escala.

Teníem cinc cinemes. Ningú mai no els ha trobat a faltar. Entre altres coses perquè quan hi eren anàvem a veure pel·lícules a Girona, a Figueres, a Torroella i, cal dir-ho, també al Voló i a Perpinyà. Teníem bolera, envelat permanent, equips d'hoquei i de ciclisme femení. Si dic teníem i no pas tenim és perquè ja ens està bé com està.

Mentre l'escalenc conreava la terra i sortia a pescar, l'escalencia sorgia les xarxes, treballava l'anxova, el gènere de punt i, a més, tenia cura de la mainada i de les feines de la llar. L'escalenc era un poble treballador i sacrificat. Les condicions atmosfèriques a l'hivern, per damunt de tot, la tramuntana, no els hi permetien de badar. Amb el pas del temps, els escalencs han forjat el seu caràcter i això ha determinat, en gran mesura, les seves pautes en matèria de conducta social.

Per què això d'esquenapelats? Les teranyines de l'Escala descansaven, per falta de port, sobre la sorra de la Plaja, havent de ser avarades diàriament amb l'esquena dels pescadors. Per a fer-les en mar, l'operació consistia a empènyer-les al crit d'oiiva!

Els escalencs han estat de sempre un poble confiat amb el pròxim. Les cases i els patis mantenien les baldes, els baldons, els passamans i els pestells per entretenir la tramuntana. Ningú no tancava els panys i els cadenats amb clau. Tothom sabia que les portes de les cases eren obertes i dins sempre hi havia una cadira per seure i esperar el que era fora mentre fèiem la becaina. En els patis s'hi posaven passadors de fusta perquè no marxés el bestiar. Fins a un dia de mal record que algú del poble entrà a una botiga per endur-se'n el que no era seu. De llavors ençà, la gent començà per tancar-ho tot a pany i forrellat. Les claus, que s'havien perdut de no fer-les servir, donaren feina a manyans i serrallers.

L'escalenc és un poble viatger i viatjat. És a dir, de la mateixa manera que ens vénen a veure des de qualsevol lloc del planeta també anem allà on sigui a veure món. Sobretot pels voltants de la Festa Major i aprofitant les vacances.

L'adjectiu caritatiu té connotacions religioses poc escaients en el meu mode de veure. M'estimo més parlar de la solidaritat dels escalencs. Per a dir-ho ras i planer mai no ens ha hagut d'empènyer massa, a l'hora de donar el que podíem, a la gent que podia menys. De donar refugi a qui necessitava redós i soplug.

L'arrelament que vull destacar té com a tret diferencial els temporers que anaven a treballar l'arròs i a la verema. Quan s'aturaven a l'Escala no hi mancaven mai un xicotet d'oli, un porronet de vi o un grapadet de sal. Molts es varen establir a l'Escala i es varen casar amb escalenques.

En diem fotendes al particular sentit de l'humor dels escalencs. Una barreja d'àcid i salat que podria marejar els menys iniciats a aquest tipus de suquet que forma part del seu tarannà i on la confiança i la complicitat estan per damunt de tot.

Un concepte difícil de definir és el d'entramuntanats. Exposats a aquest vent, molts dies al cap de l'any, s'assoleix una mena de follia, àdhuc: genial, creativa i reparadora, que neteja el nostre sistema neuronal. Potser serà per aquesta raó que els escalencs viuen molts anys i si es tracta d'anar fora vila per vells fàcilment poden passar de la vuitantena.

De les partides de fesoles i cigrons damunt d'una taula de marbre en un local ple de fum, matèria reservada de domini públic, a les innocents quines de puntual arribada i d'inexcusable compliment o les diverses loteries, travesses i altres motius per fer cua, els escalencs han estat, des de l'època dels antics grecs i romans un poble amant del joc.

Imatge de satèl·lit de l'Escalade. Foto: muntatge extret del google maps.

De petits, per evitar raons, ens cridaven: cadascú a casa seva. Evitar mals majors ha estat, de sempre, una de les màximes principals dels escalencs. Això em fa pensar en valors com l'amistat, quan la confiança la feia convenient. En un poble permissiu i condescendent que s'ha sabut conformar a les diferents condicions de vida que la història li ha aportat, però que mai ha deixat de competir amb els elements, no per ser millors, més aviat, perquè ha entès que el fet de participar anava condicionat a viure en llibertat.

Tot plegat em recorda les postals d'en Roisin: no hi passa res però hi surt tot, tal com era.

Francesc Badia

**COMAS
BRICOLATGE**

Passeig Lluís Albert, 6
17130 L'ESCALADE (Gi)

Tel. 972 77 07 75

Fax 972 77 00 68

ELS ALTRES ESTIUEJANTS

Si tenim en compte l'eslògan de l'Ajuntament advertint que L'Escala és UNA VILA MARINERA, és ben cert que ho és, però de vila marinera ho era més, sens dubte, fa ja més d'un segle. Llavors, un segle abans, la vila bullia d'activitat pesquera, plena de barques, bots, llaguts i, més tard, teranyines, que omplien platges i cales, pujant-les a la platja i sobre terra ferma per resguardar-les de les llevantades i de la tramuntana.

Les famílies escalenques vivien, en gran mesura, de la pesca, l'agricultura, la vinya i altres. A cada casa s'hi podien trobar abundants estris de pesca, com ara xarxes, nanses, jumbines, salabrets i, fins i tot, alguna barca. A la majoria de llars predominava l'alimentació de subsistència i eren moltes les cases que a laeixida (pati posterior) disposaven de galls i gallines, conills o, fins i tot, un porc.

L'activitat pesquera, vinculada a la indústria del peix i que també nodria als boters, les fàbriques de gel i oficis afins, va anar donant pas, amb el temps, a l'atractiu recurs econòmic del turisme on, per aquest ordre, la construcció, l'hostaleria i, finalment, el comerç en van sortir prou beneficiats. Aquest canvi d'activitat econòmica ha sigut progressiva en el temps i, durant prou anys, fins i tot s'ha superposat. Qui té la culpa d'aquest canvi econòmic del poble? Òbviament, el turisme. I com és possible i per què aquest fenomen va arribar a l'Escala? Múltiples raons són motiu d'aquest fet i, sumàriament, passem a comentar-ne alguna.

Els primers emissaris de la bona nova van ser els mateixos escalencs, els quals, havent de marxar de la seva vila natal per raons de feina o bé d'estudi (a Figueres, Girona o Barcelona), eren els primers publicistes de la seva terra. Posteriorment, algunes famílies benestants de les grans ciutats, com per exemple els Llardén, els Palomer, etc., van escollir la vila per a edificar-hi una bona casa i, d'aquesta manera, poder-hi fer nombroses i, a vegades, llargues estades (avui en dia, els dos immobles són substituïts per blocs d'apartaments); cal destacar que la primera família citada, fins hi tot es va fer construir un embarcador al mateix passeig, en front de casa seva.

I encara un altre grup de forans, com el meu avi Joan Viñas i Soler (1875-1951), van conèixer l'Escala exclusivament per motius de salut. M'explico. El meu tiet Juanito Viñas i Antillach

Algunes famílies benestants van escollir l'Escala per a edificar-hi una casa i fer-hi nombroses i llargues estades. A la imatge, una vista parcial de Can Llardén, tota una icona del passeig Lluís Albert fins que s'enderrocà. Foto: Cedida per Jordi Gallegos.

Dues instantànies de l'any 1916 dels germans Viñas Antillach: Juanito, a l'esquerra, i Jaume (pare del qui escriu), a la dreta. Foto: Col·lecció família Viñas Arcas.

(1902-1991), germà del meu pare Jaime Viñas i Antillach (1904-2003), patia dels pulmons i un metge de l'època li va receptar banys de sol perquè es curés. I és d'aquesta petita història del meu avi i el seu amor per l'Escala, esquitxada per múltiples records i anècdotes d'aquell temps, de la que us en vull comentar quatre coses.

El meu avi, que no va anar a Cuba però sí a les Filipines, en tornar de la guerra es va casar amb la meua àvia Maria Antillach i Sabaté (1875-1963). L'avi treballava en el ram de la siderometal·lúrgia, concretament en una empresa que fabricava acer per a la construcció, la Casa Torras Herrería y Construcciones (instal·lada al Poblenou, Barcelona), de la qual n'acabà essent director durant molts anys. Conegut el delicat estat de salut del seu fill petit Juanito i de la solució que els recomanà el metge, un company de feina, en Miquel Perayre, va comentar al meu avi que la seva germana, na Pura Perayre, residia a l'Escala i disposava d'una casa per llogar. Facilitat el contacte i acordat el preu, a partir del 1910 la família paterna va començar a venir a la vila marinera a l'estiu, prou anys fins la Guerra Civil espanyola (1936-1939), instal·lant-se en una casa d'indians situada al núm. 30 de l'antic carrer Pi i Margall (avui carrer de Gràcia) que, després del conflicte armat, va ser expropiada per l'Ajuntament i s'hi instal·là l'oficina de Correos.

En aquells anys, per arribar a la vila des de la grans ciutats (i viceversa), els escalencs i forans no ho tenien tan fàcil com avui, ja que per al trajecte de l'Escala a Barcelona, que avui es fa amb una hora i mitja o tres quarts amb vehicle, llavors estaven quasi bé un dia sencer. Com veureu en el mapa adjunt de l'època, a la dècada de 1920 la gent sortia de Barcelona en tren cap a Figueres, feia canvi de màquina de vapor a l'estació de Maçanet-Massanes (la Selva), anomenat per això l'Empalme, i el tren de vapor, continuava fins a Sant

Dues imatges, a les Muscleres Grans d'Empúries, dels habituals banys de mar que la família solia prendre com a guariment per als problemes pulmonars que patia l'oncle Juanito.

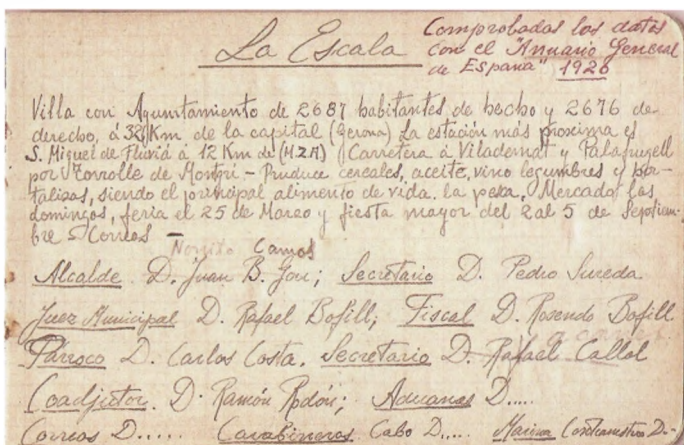
Foto: Col·lecció família Viñas Arcas.

En Miquel Perayre, el germà de la Pura, fou qui va fer d'enllaç i possibilità que el matrimoni format pels avis Joan Viñas i Soler (1875-1951) i Maria Antillach i Sabaté (1875-1963) i els seus fills Juanito (1902-1991) i Jaume (1904-2003) es poguessin establir a l'Escala. Foto: Col·lecció família Viñas Arcas.

Pura Perayre no sols fou la mestressa que llogà la casa a la família Viñas Antillach, sinó que, amb el temps, els lligams afectius esdevingueren tan forts que fou un membre més de la família. A la foto de 1948, Pura Perayre de gran (a l'esquerra) junt a la mare i germà de qui subscriu aquestes ratlles, Maria del Camino Echarte i Iribas i Joan Viñas i Echarte. Foto: col·lecció família Viñas Arcas.

Primera pàgina de la llibreta que l'avi Joan Viñas i Soler va fer servir com a diari de 1920. Foto: Col·lecció família Viñas Arcas.

<u>Abogados</u> Francisco Ballester Jose Ferrer, Sr. Francisco Francisco Bonas Via de Jaime Berg Juan Collol Rafael Cros Jose Dubé Jose Ferrer Via de hijo de Juan Ferrer Jose Ferrer Pedro Solés Via de Claudio Solés Jose Ferrer	<u>Abogados</u> Francisco Albert Juan B. Josa <u>Arquitectos</u> Pedros de Jura <u>Aguaceros</u> Fabrica de la... <u>Artesanos</u> Pedro Collol Jaime Carreras Jose Ferrer Francisco Ferrer	<u>Artesanos</u> Miguel Ferrer Miguel Ferrer <u>Aguaceros</u> Francisco Ferrer Miguel Ferrer Miguel Ferrer <u>Munido publico</u> Electricidad Barreras Via de hijo de Antonio Ferrer Jose Ferrer	<u>Arquitectos</u> Miguel Ballester Tomás Alá Francisco Ferrer Salvador Pella Jose Ferrer Ramon Ferrer Jose Ferrer Jose Ferrer <u>Arquitectos</u> Cafes Rafael Bobill Ramon Ferrer Juan Ferrer (Sr. Ferrer) Jose Ferrer Cataluña Ferrer Rafael Ferrer	<u>Arquitectos</u> Jaime Cruz Francisco Ferrer Via de Ferrer <u>Arquitectos</u> Juan Ferrer Francisco Ferrer Luis Ferrer Miguel Ferrer Bernardo Ferrer <u>Arquitectos</u> Pedro Ferrer Luis Ferrer Jose Ferrer Jose Ferrer	<u>Arquitectos</u> Francisco Ferrer Pedro Ferrer Ramon Ferrer Miguel Ferrer <u>Arquitectos</u> Carpinteros de Ribera Salvador Ferrer <u>Arquitectos</u> Miguel Ferrer Pedro Ferrer <u>Arquitectos</u> Carreras (Arquitectos) A. Ferrer a la... de la... suavidad... de la... precio... por... to.
---	--	---	---	--	---

A Ferrer... <u>Carreras de apurta</u> Miguel Ferrer Juan Ferrer Jose Ferrer <u>Carreras de apurta</u> Francisco Ferrer Via de hijo de Ferrer Jose Ferrer Luis Ferrer Jaime Ferrer	<u>Carreras (comercio)</u> Jose Ferrer Francisco Ferrer <u>Carreras</u> Pedro Ferrer Francisco Ferrer Via de Ferrer Ferrer Ramon Ferrer <u>Carreras</u> Francisco Ferrer Carmen Ferrer <u>Carreras</u> Jose Ferrer	<u>Comestibles</u> Antonio Ballester Jose Ferrer Juan Ferrer Juana Ferrer <u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Juan Ferrer Francisco Ferrer <u>Comestibles</u> Jose Ferrer	<u>Comestibles</u> Antonio Callol Juan Ferrer <u>Ciberas toneladas</u> Antonio Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer <u>Comestibles</u> Antonio Callol y C.	<u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer <u>Comestibles</u> Antonio Ferrer Francisco Ferrer <u>Comestibles</u> Antonio Ferrer	<u>Comestibles</u> Antonio Ferrer Francisco Ferrer <u>Comestibles</u> Antonio Ferrer Francisco Ferrer <u>Comestibles</u> Antonio Ferrer
---	--	---	--	--	--

Francisco Ferrer Jose Ferrer Pedro Ferrer Francisco Ferrer Jose Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer	<u>Comestibles</u> Jose Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer	<u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer	<u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer	<u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer	<u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer
--	---	--	--	--	--

<u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer	<u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer	<u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer	<u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer	<u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer	<u>Comestibles</u> Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer Francisco Ferrer
--	--	--	--	--	--

Omisión

Barberias
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer

Barberias
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer

Barberias
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer
Francisco Ferrer

Pàgines del diari de l'avi Joan Viñas en les que s'enumeren els noms de les persones que regentaven diferents negocis o desenvolupaven diferents oficis artesans de l'Escala de 1920.
Fotos: Col·lecció família Viñas Arcas.

Antic plànol de la província de Girona en el qual s'indiquen les comunicacions de tren i carretera existents a l'època. Marcats en vermell, els recorreguts per arribar a l'Escala des de les estacions de St. Jordi Desvalls o Figueres.

Foto: Col·lecció família Viñas Arcas.

A banda de sortir amb el llagut de pesca d'en Virgili Brugnoli, fill de Pura Perayre, o anar a caçar perdus, la majoria de sortides eren voltar pels entorns de la vila de l'Escala, generalment per a cercar els pous d'aigua fresca. A les imatges, de 1916, visites al mas Vilanera i als masos de les Corts. Foto: Col·lecció família Viñas Arcas.

Jordi Desvalls i per seguir cap a Figueres. En aquests dos destins, els passatgers pujaven a una tartana (carro de cavall amb coberta) per arribar a la vila. Tot plegat, un dia complet de viatge. I la roba i totes les altres pertinències per a fer la llarga estada s'enviaven per recaders en grans maletes anomenats mundos, on hi cabia de tot.

L'any 1920, el meu avi Joan es va dedicar a descriure en un diari com era l'Escala de llavors, un municipi de 2.687 habitants, i va tenir la voluntat, entenc que per disposició de temps lliure, d'explicitar-nos que, llavors, la vila ja era un poble autònom amb disponibilitat de cereals, oli, vi, llegums i hortalisses, tot i que el principal modus vivendi era la pesca. Tot seguit, en la mateixa fulla, fa un reguitzell i enumera totes les tasques públiques i privades del poble, indicant el nom de les persones que ostentaven el càrrec. I encara, posteriorment, en els fulls següents i contrastat amb les dades publicades a l'Anuario General de España del 1920, enumera els noms de multitud d'escalenques i escalencs que llavors regentaven alguna mena de negoci o desenvolupaven algun ofici artesà. Entenc que el lector interessat sabrà apreciar el fet de, potser, trobar el nom del seus avantpassats o bé reconèixer el d'algun veí que va ser protagonista en aquella època. És curiós que en aquesta informació directa alguns dels nom apareixen taxats, mentre que altres apareixen de nou posats; s'entén, amb tota probabilitat, que foren posats al dia, rectificand-los amb el pas del temps. Per tant, en aquest recull i buidatge del diari de l'avi podreu trobar qui era l'alcalde, el jutge de pau i altres autoritats, però també els noms de les persones que regentaven les botigues de queviures, advocats, corders, farmàcies, escoles (de nens i de nenes), fondes, fleques, sabateries i altres establiments i serveis que composaven el teixit social de la vila de l'Escala el 1920.

Per últim, llegint el diari de l'avi d'aquest any, resta evident que la meua família tenia una relació estreta amb la família Perayre, ja que també s'hi recullen les múltiples sortides amb el llagut de pesca d'en Virgili Brugnoli, fill de la Pura Perayre, que pescava amb xarxa i tota mena d'arts de pesca, com les nanses i les jumbines. Les altres activitats recollides en el diari consistien en voltar per tots els entorns del poble, cercant els pous d'aigua fresca que hi havia, com a can Vilanera o a Montgó, on anaven sovint passejant, o, de vegades, també a caçar perdus, quan l'ocasió ho permetia [fotos 09.1 i 09.2]. Malauradament, en Virgili Brugnoli i la seva muller Anna Comas van haver de fugir i exiliar-se a França en temps de la guerra i van morir lluny de la seva terra.

Aquest petit escrit és una mirada atenta al passat per a poder comprendre millor el present i veure com la vila de l'Escala, en cada època, ens ha deixat enlluernats, generació rere generació i així entenem que ho serà en el futur, atrapant-nos sempre amb el seu encant, com ja des de fa segles els grecs van escollir les nostres contrades.

Jaume Viñas i Echarte

L'ACCIDENT QUE COMMOCIONÀ DALÍ

“LA MORT D'UN PRÍNCEP ERA UNA MORT DE VERITAT” (SALVADOR DALÍ)

L'1 d'agost de 2019 ha fet 84 anys d'un accident de trànsit que va donar a conèixer al món on era el poble d'Albons i la comarca del Baix Empordà. En els darrers anys articles, llibres, relats, slideshares i blogspots han tornat a posar en voga aquest accident i han aconseguit que tant a Albons com a l'Escala se'n torni a sentir parlar.

La societat actual està tristament acostumada a sentir a les notícies i a llegir a la premsa, gairebé diàriament, notícies d'accidents automobilístics on el conductor ha mort a l'acte i l'acompanyant n'ha resultat ferit com a conseqüència d'un excés de velocitat. Però si anem enrere en el temps, i més concretament ens remuntem a la dècada dels anys 30 del segle XX, això no era tan habitual ja que eren ben pocs els qui tenien un vehicle de motor en propietat i molt menys que conduïssin un Rolls Royce.

Rememorem els fets. Entre les 5 i les 8 del vespre del dia 1 d'agost de 1935, un Rolls Royce Phantom II Drophead Coupe amb matrícula anglesa ALF 222, que circulava a una velocitat estimada d'uns 140 km/h¹, va sortir de la via, va fer diverses voltes de campana, va topar amb un plataner i el conductor, un home jove va morir a l'acte, mentre que l'acompanyant va sortir projectada del vehicle, i va resultar greument ferida.

Qui era l'home que conduïa el vehicle?; qui era l'acompanyant?; cap a on es dirigien?... L'home era el príncep georgià Alexis Mdivani, cunyat del pintor Josep Maria Sert i Badia; l'acompanyant, la baronessa Maud von Thyssen²; i anaven a buscar el tren a Portbou. Però més detalladament, sobre això ja parlarem més endavant.

Qui eren els Mdivani? O com la premsa de l'època els coneixia, els *Marrying Mdivani*?

Els Mdivani (მდივანი), originaris de Geòrgia, pertanyien a una família de la baixa noblesa formada per Zakhari Aslanovich Mdivani i Elisabeth Viktorovna Mdivani “Sabalewska de soltera” d'origen polonès. El 1899 es casaren i tingueren cinc fills: Nina, Serge, David, Roossadana i Alexis.

El cap de família va ser educat a Tbilissi al cos de Cadets arribant a ser coronel de l'armada imperial russa i ajudant de camp del tsar Nicolau II. El tsar, pels serveis prestats, el va nomenar governador de Batumi [mapa1]. També hi havia rumors que deien que la seva esposa Elisabeth va ser confident de Rasputin entre 1914-1916, i s'entén que això l'hauria beneficiat. Amb la Revolució Russa del 1917 la situació de la família es capgira totalment. En Zakhari, partidari del tsar, passà a formar part de l'exèrcit blanc, braç militar del **Moviment Blanc**, partidari de la restauració monàrquica^{3 14}. La derrota d'aquest exèrcit va obligar la família Mdivani a fugir després que els bolxevics, el febrer de 1921, envaïssin Geòrgia, i fossin obligats a embarcar en un vaixell italià i s'escapessin a Constantinoble. Arran d'això, ells mateixos expliquen l'anècdota en què Elisabeth, en el moment de la fugida, es va confondre a l'hora d'agafar la maleta i en lloc d'emportar-se la que contenia les joies familiars, va agafar,

Zakhari Aslanovich Mdivani (5/9/1867-18/4/1933) i Elisabeth Viktorovna Mdivani “Sabalewska (1884-1922). Segona foto cedida per University of Georgia Special Collections Staff.

Els 5 germans Mdivani d'esquerra a dreta Nina, Serge, David, Roossadana i Alexis. Foto cedida per University of Georgia Special Collections Staff.

amb les presses, la que tenia la roba interior. Alhora que perdien extenses propietats petrolieres.

L'any 1923, des de Constantinoble, els cinc germans Mdivani marxaren cap a França i es van instal·lar a París, concretament al Château Ruel Seracourt, prop de Versailles, on els seus encants els van posar de moda ben aviat al París d'entreguerres.

Isabelle Roossadana Mdivani (7/8/1906-16/12/1938) amb una de les seves escultures.

Foto cedida per University of Georgia Special Collections Staff.

ELS MARRYING MDIVANIS

En breu van ser coneguts com els *Marrying Mdivanis*⁵: van utilitzar el matrimoni per ingressar a l'alta societat a la cerca de fama i fortuna, i ells mateixos es van atorgar el títol de prínceps i princeses. L'estatus social dels Mdivani a la seva terra natal no és totalment clar. L'origen del títol principesc és desconegut. El castell familiar a Adjària era poc més que un munt de ruïnes. El mateix Zakhari feia broma dient que era l'únic home que havia heretat dels seus fills el títol de príncep i no a l'inrevés, com era habitual.

Aviat Europa se'ls va quedar petita i alguns d'ells van marxar als Estats Units. La primera d'iniciar el periple americà fou Isabelle Roossadana Mdivani, citada a la premsa com Roossie, Roussie, Roossy o Roussy. Roussy a França feia d'escultora, i a Hollywood es va fer famosa com a escultora de bustos dels actors i dels personatges famosos de la societat estatunidenca i també per fer els trofeus de les competicions aeronàutiques dels moments. Durant un viatge a Boston, va declarar que estava casada amb el seu art. Després de la seva estada als EUA, de tornada a Europa s'instal·la de nou a París i obre el seu estudi al barri de Montparnasse. El 1925 coneix el pintor Josep Maria Sert i Badia (fill dels comtes de Sert), anomenat col·loquialment "Jojo" i la seva esposa Misia Godebska⁶, i es converteix en l'amant de pintor, amb el vistiplau de la seva muller i va a viure amb ells a l'hotel Meurice. El matrimoni Sert se separa el 1927 i el 18 d'agost de 1928 Roussy es casa civilment amb Sert i dos anys més tard tingué lloc la cerimònia religiosa a l'església espanyola de París.

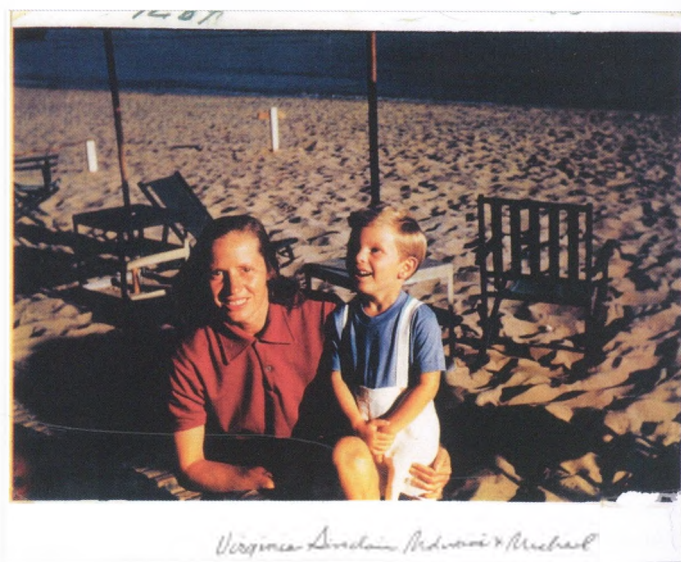
La mort dels seus germans Alexis (agost de 1935) i Serge (març de 1936), ocorregudes tan sols en set mesos de diferència, la van fer caure en una profunda depressió. Roussy morí de tuberculosi a Lausana (Suïssa) el 16 de desembre de 1938.

El segon a arribar als Estats Units fou David Zakhariévich Mdivani, qui es va casar amb Mae Murray⁷, actriu i ballarina de cinema mut de la *Metro-Goldwyn-Mayer*. L'enllaç va tenir

David Zakhariévich Mdivani (14/2/1904-5/8/1984).

Foto del seu casament amb l'actriu Mae Murray.

Virginia Sinclair i el seu fill Michael David Mdivani.

Foto cedida per University of Georgia Special Collections Staff.

lloc a Beverly Hills (Los Angeles) el dia 27 de juny de 1926, tot just tres setmanes després d'haver-se conegut⁸ i ja pel febrer de 1927 van tenir un fill, Koran David. L'any 1933 es van divorciar; segons ella, els motius van ser l'extrema crueltat, la gelosia irracional i hostilitat que el seu marit tenia vers els seus seguidors, a més que ella no compartia la idea europea que David tenia de com havia de ser una esposa⁹. Com a resultat del divorci, es van embarcar en una violenta batalla per la custòdia del nen. Després d'això, David va tenir un afer amb l'actriu francesa Arletty¹⁰.

Al desembre de 1942 s'allista a la US Army i dos anys més tard, el 17 de setembre de 1944, a la ciutat de Las Vegas (Nevada), es va casar amb Virginia Sinclair, hereva de la companyia petrolera *Sinclair Oil Corporation*, amb qui va tenir un altre fill, en Michael David (14/9/1945-26/7/1990), l'any 1945. El febrer de 1964 es van divorciar i va morir el 5 d'agost de 1984.

El tercer de la nissaga a provar sort als Estats Units va ser Serge Zakhariévich Mdivani, qui va contraure matrimoni el 14 de maig de 1927 en una cerimònia civil a Seraincourt (França) amb l'actriu de cinema mut coneguda com a Pola Negri¹¹, però quan aquesta va perdre la seva fortuna com a conseqüència del crac financer de 1929, es va separar¹² i es va casar el 27 d'abril de 1931 a Phoenix (Arizona) amb la cantant d'òpera del *Chigaco Civic Opera* Mary McCormic. Poc temps després, el 14 de novembre de 1934 McCormic es va divorciar d'ell en el marc d'un publicitat judici.

Serge Zakhariévich Mdivani (1903-15/3/1936) i la seva primera esposa Pola Negri.

El 5 de febrer de 1936 es va casar a Palm Beach (Florida), a la residència Van Allen en un petit altaret habilitat per a l'ocasió, amb la que havia estat la seva cunyada, Louise Astor Van Alen Mdivani, exesposa del seu germà Alexis. Un mes més tard de l'enllaç va morir en un accident jugant a polo a Delray Beach, Florida (7 mesos més tard de la mort d'Alexis)¹³.

Nina Mdivani va contraure matrimoni el 15 de juliol de 1925 a París amb Charles Henry Huberich, un prestigiós advocat internacional 24 anys més gran que ella i professor de les universitats de Chicago, Wisconsin i Standford. S'havien conegut perquè el seu pare, Zakhari, el va contractar per demanar-li consell de com vendre les concessions de petroli Mdivani a Geòrgia. Subvencionada per Huberich, Nina es va embarcar en una vida d'oci, viatjant pel món, esdevenint mecenes de les arts, i establint amistats amb *Colette*, *Diaghilev*, *Isak Dinesen*, i *Cocteau*¹⁴. Fins i tot va escriure un llibre, un recull de contes populars de Geòrgia. Es van divorciar el 19 de maig de 1936. I el 18 d'agost del mateix any, es va casar amb Denis Percy Stewart Conan Doyle, fill de Sir Arthur Conan Doyle, el creador de Sherlock Holmes a Bridgend, Gales. A la mort de Denis en 1955, es va casar per tercer cop amb Anthony Harwood, secretari de Denis.

VIDA I TRAGÈDIA D'ALEXIS

Un cop feta la breu pinzellada sobre els germans, centrem-nos en qui era Alexis Zakhariévich Mdivani. Alexis, el més petit dels fills del matrimoni Mdivani- Sabalewska, va néixer el 7 de febrer de 1905, encara que alguns documents indiquen el 1908, a Tbilissi i morí a Albons l'1 d'agost de 1935.

A Europa, en la seva època d'estudiant a la Universitat de Cambridge, va fer-se amic de Jimmy Astor Van Alen, descendent de William Astor, un dels homes més rics d'Amèrica i del general James Van Alen, un heroi de la guerra civil americana. Jimmy va passar part de les vacances d'estiu de 1929 a Newport, la llar de la família materna i va convidar Alexis a acompanyar-lo. Allà serà on coneixerà la seva futura esposa Louise Astor Van Alen. El 15 de maig de 1931 es va casar amb Louise a Wakehurst (Anglaterra). Després del casament, van llogar una mansió a París, on es van celebrar grans festes amb els diners de la seva muller i on obertament flirtejava amb moltes dones. Louise aparentment tolerava les indiscrecions del seu marit fins que a l'any següent, quan van ser convidats a una festa dels seus cunyats Josep Maria Sert i de Roussy al Mas Juny de Palamós i Louise el va atrapar *in fraganti* i li va demanar el divorci.

Quan es va divorciar de Louise, torna a París i decideix fer un creuer al voltant del món on coneix Barbara Woolworth Hutton, hereva dels *Woolworth*, una de les dones més riques del món en aquell moment, i amb qui no dubtà a casar-se. Abans, però, van signar un contracte prematrimonial on a Alexis se li concedia una dot i tenir a la seva completa disposició totes les propietats dels Hutton. Fins i tot en el contracte s'establí la quantitat que rebria en cas de defunció de la seva esposa.

Serge i Louise Astor Van Alen Mdivani.
Foto cedida per University of Georgia Special Collections Staff.

Nina Mdivani (1901-19/2/1987).

Alexis i Louise Astor Van Alen.

Alexis i Barbara Hutton Foto cedida per University of Georgia Special Collections Staff.

Nina i Denis Percy Stewart Conan Doyle.

Roussy i Alexis amb un grup d'amics durant la seva darrera estada al Mas Juny dies abans de la seva mort. Foto cedida per University of Georgia Special Collections Staff.

La unió Mdivani-Hutton es va legalitzar per primera vegada en una cerimònia civil el 20 de juny de 1933 a París¹⁵, i dos dies més tard el 22 de juny, en una cerimònia religiosa a l'església ortodoxa russa de París, situada al carrer Daru, amb tots els ritus ortodoxos i, d'acord amb el costum rus, les corones se situaren sobre el cap de la núvia i del nuvi durant la cerimònia. El príncep Teodor de Rússia va ser un dels assistents d'Alexis i va ajudar a sostenir les corones d'or sobre els caps de la parella. Cartier per a l'ocasió va fabricar un collaret de jade verd¹⁶. El Sr. Hutton remarca que "el príncep Alexis havia treballat molt dur per casar-se amb la seva filla. Estava segur que després del desafortunat primer matrimoni del jove, la seva filla Bàrbara el faria feliç". Per celebrar el 22è aniversari de Bàrbara, van fer una gran festa a l'Hotel Ritz de París, i només per l'orquestra es van gastar 10.000\$. En els anys posteriors Alexis semblava més interessat a jugar a polo, una preocupació entre els germans Mdivani, que a cuidar de la seva jove esposa. A mesura que flotaven rumors de divorci, ella va insistir a la de premsa que "el príncep i jo estem molt feliços."¹⁷.

Aquesta felicitat només va durar 2 anys. El 13 de maig de 1935 es van divorciar a Reno (Nevada). Els dos anys de matrimoni van reportat a Alexis un palau a Venècia (Itàlia)¹⁸, un Rolls-Royce, una llanxa ràpida, cavalls per jugar a polo, esport practicat també pel seu germà Serge i 3 milions de

Maud Von thyssen extreta de la revista Crónicas.

dòlars. Barbara, en unes declaracions a *Time magazine*, diu "Alec per a mi és un dels millors homes que he conegut... Cap home podria ser més noble".

A finals de juliol de 1935 Alexis es va presentar al Mas Juny (Palamós, Baix Empordà)⁴⁹ acompanyat d'una jove per passar uns dies de vacances després del seu divorci. Dies abans s'havien hostatjat a l'Hotel Ritz de Barcelona. Aquesta no era altra que Maud, segona esposa del baró Thyssen. El Mas Juny acostumava a rebre els intel·lectuals de l'època i l'aristocràcia. Durant la seva estança a Palamós coincidiren amb Dalí i Gala, que estaven amb el seu amic, el poeta i mecenes anglès Edward James; el polític francès Gaston Bergery, amb la seva muller Bettina, periodista i relacions públiques de Schiaparelli, i la comtessa Madina Visconti. Amb tot la premsa ens diu que estaven a la Costa Brava des del 21 de juliol.

EL RELAT DE L'ACCIDENT SEGONS ELS RECULLS DE LA PREMSA

El dia 1 d'agost, un telegrama urgent, procedent de París, requeria immediatament la presència de la baronessa a la capital francesa. Alexis, com a bon cavaller, es va oferir a dur-la en cotxe fins a l'estació amb el seu Rolls-Royce Phantom II Drophead Coupe per agafar el tren.

Amb tot, la idea que van tenir no era altra que el seu xofer William avançava amb les maletes i ells aprofitaven les darreres hores fins a la sortida del tren per banyar-se a la platja de Castell (Palamós) i fer un aperitiu a l'hotel Trias de Palamós.

Alexis i Maud s'havien presentat a l'estació de Flaçà per agafar l'express de París, però en perdre'l van decidir agafar-lo a la pròxima estació (no se sap del cert si era Figueres, Portbou, Cervera o Perpinyà). El príncep, per arribar a temps, anava agafant dreceres. Tot anava bé fins a l'alçada de la creu de terme d'Albons, on un ressalt, que facilitava el pas de l'aigua, va fer que perdés el control del vehicle, que a una velocitat d'entre 130 i 140 km/h, va sortir de la carretera i va posar punt i final a la vida del jove aristòcrata. Els fets van passar entre les 5 i les 8 de la tarda.

Les conseqüències de l'accident van ser funestes. Després de picar el Rolls contra un plataner, va fer algunes voltes de campana i va quedar encastat a la cuneta. El príncep morí a l'acte aixafat entre el volant i el seient i decapitat pel parabrisa, mentre la baronessa, en sortir expulsada del cotxe, va rebre l'impacte dels vidres del parabrisa a la seva cara i patí ferides cranoencefàliques greus.

El primer a veure els accidentats va ser el farmacèutic de La Bisbal d'Empordà, el Sr. Ciurana, que, en passar pel lloc de l'accident, va pensar que el Rolls o pertanyia al rus de Cap Roig (en al·lusió a Nicolau Woedvodsky) o als Sert.

Al vespre sonava el telèfon al Mas Juny i es va informar del tràgic accident de trànsit. L'administrador dels Sert i alcalde de Palamós per ERC, el Sr. Dídac Garrell, informats pel farmacèutic Sr. Ciurana, van rebre la notícia de l'accident. Immediatament Roussy va cridar el seu xofer per anar amb el seu Bentley al lloc del sinistre acompanyat del metge de Palamós i pel Sr. Gardell. Dalí va ser el primer d'arribar-hi. Primer van anar fins al Mas Boter, a l'entrada del qual van trobar la baronessa Maud, sobre un matalàs ensangonat i atesa pel metge de Verges. Se'ls informa que el príncep era mort i que se l'havia portat a Albons cobert amb una estoreta del Rolls sobre un carro ple de palla tirat per un ase. Roussy recriminava als metges que ja el donessin per mort.

Estat en que va quedar el Rolls-Royce Phantom II Drophead Coupe que conduïa Alexis després de l'accident.

El cos de l'Alexis va ser traslladat a Albons mentre que la baronessa Maud era atesa al Mas Boter pel metge de Verges.

A les nou toques, arribà una ambulància des de Girona per emportar-se-la a la clínica del doctor Francesc Coll (futura clínica Girona) per practicar-li les primeres cures: patia una fractura de l'os frontal, un ull enfonsat i altres greus ferides (estigué ingressada fins al 17 de setembre). El 19 de setembre va marxar cap a París.

Fins a les sis de la matinada no van fer l'autòpsia d'Alexis al dipòsit judicial davant la presència de la desconsolada Roussy, el jutge de pau d'Albons Josep Sunyer Pou, el secretari Lluís Custals Ros i Salvador Dalí Domenech. Va ser aquest qui va firmar els certificats de defunció i de l'autòpsia; el cos va ser traslladat al Mas Juny.

El cadàver del difunt fou embalsamat i dipositat en un taüt de plom i aquest dins d'un de caoba per ser enterrat al cementiri de Palamós. En el moment de l'accident anava vestit amb pantalons curts i sabatilles de platja. Va ser enterrat el dia 3 d'agost de 1935 a Palamós. La inscripció del nínxol deia: "Príncipe Alexis Mdivani edad 27 años. Yo soy la Resurrección y la Vida". Josep Maria Sert i la seva esposa volien crear a la muntanya de Sant Sebastià una cripta, però la mort d' ambdós no va permetre que es dugués a terme el projecte. El dia 14 d'agost de 1935 els seus germans David i Serge arriben a París per anar a Palamós a visitar la seva germana.

Aquest accident de trànsit va aixecar molta expectació i van ser molts els escalencs que van anar fins a Albons a peu o en bicicleta per conèixer de prop el cas que seria notícia de portada a la premsa internacional.

Les primeres notícies de l'accident informaven que Alexis Mdivani anava amb "una senyoreta estrangera". El nom de Mdivani va despertar molta curiositat perquè es tractava d'un aristòcrata conegut. El diari *La Prensa* de Santa Cruz de Tenerife diu en assabentar-se de la seva mort: "honda tristeza en la alta sociedad de París. Alexis fué el animador de la vida mundana, eje brillante de salones y fiestas deportivas"²⁰.

La identitat de l'acompanyant, en canvi, va ser amagada per la Creu Roja en un intent que el magnat alemany no descobrís la infidelitat. Segons la rumorologia, el príncep anava semidespullat i ella sense calcetes.

El dia 2 d'agost la seva exdona Barbara Hutton va dir als periodistes de *United Press*: "Ho sento terriblement, però no em sorprèn. Una cosa així havia de passar. Conduïa com un boig". *Time Magazine* deia que indiscutiblement era el millor casat dels germans, sense haver anat a Hollywood. Va deixar una patrimoni de 2.985.908\$ a repartir en 5 parts entre els seus germans i la seva dona de la qual es trobava ja divorciat²¹.

La premsa vespertina del dia 3 d'agost ja ofería la identitat de la ferida. Els principals diaris i revistes europeus van enviar corresponsals a la Costa Brava com mai havia passat. La revista americana *Cosmopolitan* comentava "Mentre Alexis feia l'amor amb Maud, Von Thyssen feia canons per a Adolf Hitler".

El dia 5 d'agost va arribar a Girona amb l'express de França el marit de la baronesa Maud Thyssen. El baró Thyssen no sabia que l'express tingués parada a Girona i va baixar a l'estació de Flaçà on l'esperava, en automòbil, el diputat francès Mr. Bergerie, hoste del pintor Sert, per a portar-lo a Girona a la clínica per parlar amb el doctor Coll Turbau, el qual li va donar tot tipus de detalls²².

El dia 6 d'agost David i Serge surten dels Estats Units cap a Espanya quan es van assabentar de la mort del seu germà i per fer companyia a la seva germana.

La premsa també es va fer ressò que von Thyssen havia denunciat la desaparició del cotxe accidentat d'un maletí de pell de cocodrill amb 57 joies valorades en 2.800.000 francs. L'agutzil d'Albons va convocar dies després els testimonis per ser interrogats per la policia. El baró va oferir una suculent recompensa, però ningú va saber donar cap pista. Tot un misteri. Encara es diu, maliciosament, que poc temps després una casa d'Albons va començar a prosperar²³.

El Rollys-Royce va ser enviat a Anglaterra per ser desmuntat en el vaixell anglès Castelar de la companyia Mac Andrews. Va sortir del port de Palamós abans del 7 d'agost de 1935, uns dies abans, segons la notícia publicada en *L'Autonomista*²⁴.

El setmanari *Crónicas* publica: "Aquí acabó la vida breve, brillante i donjuanesca de aquel cazador de dotes que fue el príncipe georgiano Alejo Mdivani".

Quinze anys més tard la seva germana Nina reclama el seu cos per ser enterrat a Laussane. El 28 de desembre de 1950²⁵ es va procedir a l'exhumació del cadàver amb la presència de German Roselló (inspector municipal de sanitat), Jean Ulrich (cònsol de Suïssa a Barcelona), Robert Palet (agent consolar francès), Antonio de San Román (administrador de Duanes), José Matas (agent consignatari), i Rafael Serra (agent de la CPC). El taüt va ser segellat per poder emprendre el trasllat de Palamós- La Jonquera- Suïssa.

REGISTRO CIVIL DE DISTRITO

Número 9

En Albons, (Cataluña) España, a las siete y cuarenta minutos del día de Agosto de mil novecientos treinta y cinco ante D. José Juárez y Cortada Jefe municipal y D. León Cortada Secretario

NOMBRE Y APELLIDOS Alexis P. Mdivani Thyssen

se procede a inscribir la defunción de Alexis P. Mdivani Thyssen de edad natural de Palma de Mallorca hijo de D. Francisco Mdivani y de Doña María Isabel de Albornoz domiciliado en San Juan de Palamos (Balears) Barcelonés propietario de estado discrecional en familia con Barbara Hutton, de la E. U. New York y divorciado quince años en Paris, E. U. con tres hijos: Jean-Pierre, E. U. y un hijo en camino a nacer falleció en la casa d'Albons el día de agosto a las siete y cuarenta minutos, a consecuencia de un accidente automovilístico según resulta de los diligencias sumariales instruidas y reconocimiento practicado, y su cadáver habrá de recibir sepultura en el Cementerio de Palamos

Esta inscripción se practica en virtud de escritura dictada en las oficinas municipales sumariales en observancia de las circunstancias del accidente consignándose además que el fallecido había en su haber un seguro de vida en favor de su familia habiéndola presenciado como testigos D. Salvador Martí Domercq y D. Diego Guals Escuder mayores de edad y vecinos de Palamos y Palamos respectivamente.

Leído esta acta, se sella con el del Juzgado y la firman el señor Jefe, los testigos de que certifico con 1/2 leg. firmados en el día

José Juárez Salvador Martí
Diego Guals
León Cortada scri.

Acta de defunció d'Alexis foto extreta del llibre *Albons Alburnis*.

Enterrament d'Alexis celebrat al cementiri de Palamós el dia 3 d'agost de 1935.

TAXI L'ESCALA
vicenç lavado

+34 630 672 184

taxivicens@hotmail.com
www.taxiescalagirona.com

MÚTUES - PARTICULARS - TRANSFERS

CONCLUSIONS

Albons va ser protagonista de l'últim episodi de la vida d'Alexis Mdivani. Ara el públic en general no els coneix, però especialistes com Neal Gabler els adjectiva com "Els divorciats Mdivani", "L'estafa Mdivani", "Els litigiosos Mdivanis", "La lluita dels Mdivani" o, finalment, "els tràgics Mdivani."

A Albons, l'Escala i la resta de la comarca del Baix Empordà no deixaven de ser uns amics bohemis de Dalí.

Un cop, tothom coneixia el seu nom i la seva pronunciació Dee-VAH-Nee, amb una M muda. Ara ningú no els coneix.

La premsa, les revistes de societat de l'època tant nacionals com internacionals van dedicar moltes pàgines al succés durant dies especulant sobre la relació sentimental existent entre els dos joves, també hipotetitzant sobre el que havia passat amb les joies de la baronessa, si aquesta duia o no calcetes fets banals.

Els fets van succeir en el període d'entreguerres i els exiliats russos aportaven exotisme, l'estil de vida de glamur, els diners fàcils, el compromís per interès, la mort com a espectacle i que va convertir Albons en el centre d'un tràgic episodi.

Avui dia podem dir que passa el mateix: a diari moren moltíssimes persones travessant el Mediterrani i no surten a la premsa, mentre que si un famós fineix, tots els mitjans de comunicació en parlen durant uns dies.

Acabem recordant una frase atribuïda a Dalí d'aquest tràgic episodi. Segons explica el cineasta Buñuel a les seves memòries, havia quedat rotundament marcat per aquell episodi: "la mort d'un príncep era una mort de veritat; no tenia res a veure amb un vagó ple de cadàvers d'obres"²⁶.

NOTES

1. ABC (3/8/1935) *En un accidente de automovil, en la carretera de Figueras*, muere el principe ruso Mdivani, Madrid.

2. Nascuda el 17/4/1909 a Torún (Polònia) de naixement es deia Elsa Zarske, però se'l va canviar a Maud Feller. El 29/8/1932 es casa a Brussel·les amb Heinrich Thyssen i es divorcien en 1937.

3. Un compatriota seu el defineix com un gran senyor, d'un gran caràcter i una gran rectitud, Els Mdivani són una de les famílies més antigues de Geòrgia. No tenen cap títol... això no té res d'estrany perquè tampoc no tenien cap títol els Romanov. Verges Fermí (1938) *Curta però brillant la carrera de Mdivani, Mirador*. Les tropes de base de l'Exèrcit Blanc incloïen tant enemics declarats dels *boltxevics* (molts *cosacs*, per exemple) com camperols apolítics reclutats. De vegades, els aliats occidentals van proporcionar important assistència a les unitats de l'exèrcit. Això duria a alguns a veure l'Exèrcit Blanc com a representant dels interessos de les potències rivals. Moreno Cullell, Vicente (2011) <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/01/13/la-guerra-civil-russa-i-el-comunisme-de-guerra/>.

4. El 1918 els turcs la van ocupar i la convertiren en la capital de la República de Caucasià sud-occidental. Evacuada al final de 1918, els britànics la van ocupar el gener de 1919. Es va establir un govern republicà conegut com a República de Batum, fins que el juny de 1919 es va unir a Geòrgia. El tractat entre Rússia i Turquia de 16 de març de 1921, retornà Kars i Ardahan a Turquia, però Rússia (per mitjà de Geòrgia) va conservar Batum. El poder *boltxevic* hi fou proclamat el 18 de març de 1921 i el 16 de juny de 1921 es va convertir en capital d'una nova República Socialista Soviètica Autònoma d'Adjària o Adjaristan, dins la RSS de Geòrgia. La vida a Tbilissi era una barreja fascinant de la cultura i la barbàrie. La missió britànica es va hostatjar en un palau construït enterament de marbre, situat al barri de moda de Sololaki Tbilissi, que pertanyia a Hoshtaria, un milionari georgià. Tbilissi era ple de milionaris, però gairebé tots ells eren armenis que havien fet fortuna amb el petroli de Bakú. El meu vincle amb el Ministeri de Defensa de Geòrgia va ser el general Mdivani, pare dels homes joves que anaven a guanyar fama internacional com els "caçadors Mdivanis" <http://www.batsav.com/pages/sir-harry-luke-s-memories-of-georgia-with-wardrop.html>.

5. Quan va arribar la guerra i la revolució es van veure obligats a fugir a París, marxant sense diners com qualsevol altre refugiat. Welchimer, Helen (1933) *Now everybody wants to know how those Mdivani boys do it*, *The Lima Sunday News* 16/7/1933, p.3, Ohio.

6. Marie Sophie Olga Zénaïde Godebska, més coneguda com a Mísia Sert, fou pianista i musa de diversos artistes a començaments del segle XX. <http://revistamito.com/misia-sert-la-mecenas-imprescindible/>.

7. Marie Adrienne Koenig. *Queens of vintage: Rise and fall of Mae Murray* <http://www.queensofvintage.com/the-rise-and-fall-of-mae-murray/>.

8. Aquesta mateixa va ser la causa per la qual el seu fill David es veiés abocat a casar-se amb una estrella de Hollywood. Welchimer, Helen (1933) *Now everybody wants to know how those Mdivani boys do it*, *The Lima Sunday News* 16/7/1933, p.3, Ohio.

9. "David no volia entendre que havia de pujar a l'escenari, ballar, cantar, que el públic m'estimava i jo necessitava al públic". Ankerich, Michael G. (2012) *Mae Murray: The Girl with the Bee-stung Lips*, University Press of Kentucky, p.245.

10. Nom artístic de la model, actriu i cantant francesa Léonie Marie Julie Bathiat. Al 1918, comença a utilitzar el pseudònim "Arletty" (nom de l'heroïna d'un conte de Guy de Maupassant). <http://www.imdb.com/name/nm0001916/bio>.

11.. Nom artístic de l'actriu polaca Bàrbara Apolonia Chałupiec. *The hairpin*, *Ladys first*. <https://thehairpin.com/scandals-of-classic-hollywood-the-most-kissable-hands-of-pola-negri-3a963e994b32>; *La Gralla* (Granollers) 22/05/1927 p.11.; *La Tarde* (Tarragona) *Bajo otros cielos* (20/8/1927), p.6.

12. El marit n' ha donat tres o quatre: "Caràcters oposats, sempre discrepem en qualque cosa. No obstant, Pola és molt amable! Però volgué prohibir-me anar tot sol a Montecarlo. Vaig considerar que estava en un error i que ho tenia dret a prohibir-m'ho. Vaig fer la meva santa voluntat, sense atendre a les seves exigències, i heu-nos ací ara separats. *Diari de Granollers* (Granollers) 19/4/1929 p.4.

13. *L'Autonomista* (16-3-1936) Els Mdivani i els casaments p. 3; Segons *Time* el gran, de cabells arrissats i pel diari *La Libertad* (30/6/1933) *Bodas de rango*. Los espléndidos esponsales de los príncipes de Georgia "alt, fort, robust, esportiu i decoratiu" p.3. Està enterrat al Calvary Cemetery, Los Angeles Main Mausoleum Block 56 Crypt B-3.; Gabrichidze, Manana "Serge Mdivani -The Last of the "Marrying brothers", <http://www.georgianjournal.ge/discover-georgia/29674-serge-mdivani-the-last-of-the-marrying-brothers.html>

14. Sidonie-Gabrielle Colette, més coneguda amb el seu nom d'escriptora francesa Colette <http://www.encyclopedia.cat/EC-GEC-0018596.xml>; Serguei Pàvlovitx Diàguilev, més conegut per

la forma afrancesada Serge de Diaghilev, va ser un empresari rus i fundador dels Ballets Russos una companyia de la qual van sorgir nombrosos ballarins i coreògrafs famosos. <https://www.danzaballet.com/la-era-de-serguei-pavlovich-diaguilev/>; Isak Dinensen, pseudònim literari de Karen Christentze Dinesen <http://www.javiermarias.es/VIDASESCRITAS/dinesen.html>; Jean Cocteau fou un poeta francès, i artista de múltiples altres talents, destacant com a artista gràfic, dramaturg i cineasta <http://www.biografiasyvidas.com/biografia/c/cocteau.htm>

15. ABC (21/6/1933) Una boda aristocràtica p.34; *Diario de la Marina* : periódico oficial del apostadero de La Habana Año CIENTO UNO Número 203 - 1933 Julio 23 Un matrimonio de amor y un matrimonio parisino, p.27

16. L'abril de 2014 la casa Sotheby va subastar a Hong Kong el collar "Hutton-Mdivani", per la quantitat de 27,44 milions de dòlars (19,8 milions d'euros). El collaret estava format per 27 peces polides amb la forma d'una perla de jade verd de la dinastia xinesa Qing, el qual la firma Cartier va afegir una tanca de robins i diamants. Sierra, Celia (2014) Joyas trágicas, las más caras. <http://www.efeestilo.com/noticia/joyas-tragicas-las-mas-caras/>; <http://www.elmundo.es/loc/2014/03/01/5310d7b2ca4741950a8b4582.html>

17. Scout, Jeremy (2012) The irresistible Mr. Wrong, The Robson Press.

18. *L'Autonomista* (6/8/1935) De la mort del príncep M'Divani p.3 La trágica mort del príncep Mdivani, divorciat de la multimilionaria Barbara Hutton, na causat viva emeciò a Venècia, on el príncep era molt conegut. La via de Gregorio, prop de "Campo della Sallute", fou comprada pel príncep fa dos anys, quan vingué a Venècia amb la seva muller. Els treballs de restauració de l'abadia foren inspirats pel pintor Josep Maria Sert, que marxà cap a Barcelona quan s'assabentà de la desgracia ocorreguda al príncep; ABC Una gestión de la ex esposa del príncep Mdivani para recuperar un palacio en Venecia ABC 7/8/1935 p28, diari del dia 16/8/17 ho desmenteix.

19. Antic mas Crispí situat entre les platges d'Es Castell i S'Alguer, va ser comprat per Josep Maria Sert en la dècada dels anys 20 de 1900. Als anys 40 Sert va vendre el mas als germans Puig Palau. <http://surtdecasa.cat/emporda/entorn/mas-juny-pioners-del-turisme-lemporda>

20. *La Prensa* (9/8/1935) Los grandes aventureros. La trágica muerte del ex príncipe ruso, Mdivani, p.1

21. ABC (29/9/1935) El testamento del príncipe Mdivani, p.61; *Diario de la Marina* (13/8/1935) Tocara parte de los bienes de Mdivani a Barbara Hutton, p. 13

22. *L'Autonomista* 5/8/1935, p. 2 Mes de l'accident automobilístic d'Albons; ABC (6/8/17). Del accidente de automóvil que costó la vida a un príncipe ruso p.37.

23. Respecte a les joies els agents Gándara i Quevedo acompanyats pel comissari sr. Fernández que instrueixen indagacions sobre la suposada desaparició de les joies han retornat a Girona. Sembla que les joies no han entrat a Espanya, ja que el vista de duanes no registrà aquesta entrada Ella podrà dir si portava o no les joies quan, procedent de París, va travessar la frontera. L'inspector de policia Francesc Fernández, especialitzat en aquesta mena d'afers, ha fet esbrinaments a Albons, a la duana de la frontera i al Ritz de Barcelona, i ha tret la impressió, personalíssima i per tant sempre discutible, que la baronessa de Thyssen degué deixar les joies a París abans d'emprendre la seva excursió a Catalunya.

24. *L'Autonomista* 10/8/1935 p.2 En el moll de Palamós s'espera l'arribada del vaixell "Macambro", que l'ha d'embarcar amb rumb cap a Anglaterra, l'automòbil "Rolls", en el qual sofrí l'accident el príncep Mdivani. El mateix diari *L'Autonomista* 27/8/1935 p.2 es contradiu la amb el nom del vaixell que porta el Rolls a Anglaterra.

25. *Diario de Gerona* En Palamós han sido exhumados los restos del príncipe Alexis M.Divani, fallecido en accidente (30/12/1950). p.3 El cotxe va ser desmuntat peça a peça per veure si apareixien les joies; ABC Traslado de los restos del príncipe Alexis Z. Mdivani (31/12/1950) p.46

26. *Punt Diari* (2/8/1987). Amb la desaparició d'aquest jove caçadots, tan idolatrat per Dalí, s'ensorrava tot un món feliç, de bohèmia, luxe i frenesí que havia tingut els seus cataus d'or a Mas Juny, la casa que el pintor Josep Maria Sert tenia a Palamós en els anys trenta.

WEBGRAFIA

Gabler, Neal (2016) How an Early Hollywood Family Became the Original Kardashians, Los Angeles Magazine 29 de novembre de 2016. <http://www.lamag.com/longform/how-an-early-hollywood-family-became-the-original-kardashians/>

Gabrichidze, Manana "Serge Mdivani - The Last of the "Marrying brothers", <http://www.georgianjournal.ge/discover-georgia/29674-serge-mdivani-the-last-of-the-marrying-brothers.html>

Moats, Alice-Leone (1977) The Million Dollar Studs: "VIAGRA SOCIETY", New York: Delacorte Press. <http://www.nickharvillibraries.com/blog/category/prince-alexis-mdivani>

Moreno Cullell, Vicente (2011) La guerra civil russa i el comunisme de guerra <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/01/13/la-guerra-civil-russa-i-el-comunisme-de-guerra/> <http://www.batsav.com/pages/sir-harry-luke-s-memories-of-georgia-with-wardrop.html>

Montiel Álvarez, Teresa (2014) Misa Sert, la mecenas imprescindible <http://revistamito.com/misa-sert-la-mecenas-imprescindible/>

Queens of vintage: Rise and fall of Mae Murray <http://www.queensofvintage.com/the-rise-and-fall-of-mae-murray/> <http://www.imdb.com/name/nm0001916/bio>

The hairpin, Ladys first. <https://thehairpin.com/scandals-of-classic-hollywood-the-most-kissable-hands-of-pola-negri-3a963e994b32>

<http://www.encyclopedia.cat/EC-GEC-0018596.xml>

<https://www.danzaballet.com/la-era-de-serguei-pavlovich-diaguilev/>

Marías, Javier Isak Dinesen <http://www.javiermarias.es/VIDASESCRITAS/dinesen.html>

Biografías y vidas. La enciclopedia biográfica en línea: Jean Cocteau <http://www.biografiasyvidas.com/biografia/c/cocteau.htm>

Sierra, Celia (2014) Joyas trágicas, las más caras <http://www.efeestilo.com/noticia/joyas-tragicas-las-mas-caras/>

Rodríguez, Conxa (2014) Se subasta el collar de boda de Barbara Hutton y príncipe Mdivani

<http://www.elmundo.es/loc/2014/03/01/5310d7b2ca4741950a8b4582.html>

Cortadellas, Laura (2016) Mas Juny: Pioners del turisme a l'Empordà

<http://surtdecasa.cat/emporda/entorn/mas-juny-pioners-del-turisme-lemporda>

BIBLIOGRAFIA

LLIBRES

Ankerich, Michael G.(2012) Mae Murray: *The Girl with the Bee-stung Lips*, University Press of Kentucky.

Balateu, Sebastià (2006) *Alburnis : Albons: recordem el nostre passat*, Ajuntament d'Albons i Diputació de Girona.

Scout, Jeremy (2012) *The irresistible Mr. Wrong*, The Robson Press.

PREMSA I REVISTES

* ABC (1903-2017)

(21/6/1933) Una boda aristocràtica; (3/8/1935) En un accidente de automovil, en la carretera de Figueras muere el principe ruso Mdivani; (4/8/1935) La dama que acompanyaba al príncipe Mdivani es una baronesa; (6/8/1935) Del accidente de automovil que costó la vida a un príncipe ruso; (7/8/1935) Una gestió de la ex esposa del príncipe Mdivani para recuperar un palacio en Venecia; (16/8/1935);(29/9/1935) El testamento del príncipe Mdivani;(31/12/1950) Traslado de los restos del príncipe Alexis Z. Mdivani, Madrid.

* BAIX EMPORDÀ (1935)

(3/8/1935) Greu accident automobilístic, Palafrugell.

* BUTLLETÍ COSES D'ALBONS (2012-2017)

(6/2012) Recasens La mort d'un príncep a Albons l'any 1935. Què deien i diuen els diaris, i la premsa virtual?, Albons.

* CATALONA (1935-1936)

(21/8/1935) Les joies de la baronesa Thyssen; (29/8/1935) Haurieu de llegir, Girona.

* DIARI DE GIRONA (1943-2017)

(27/8/1935) Les joies de la baronesa Thyssen; (30/12/1950) En Palamós han sido exhumados los restos del príncipe Alexis M. Divani, Girona.

* DIARI DE GRANOLLERS (1926-1930)

(19/4/1929) Pola Negri vuelve a divorciarse, Granollers.

* DIARI DE TARRAGONA (03/08/1935) En un accident d'automobil, produït a la Costa Brava, ha mort el príncep Mdivani; (17/8/1935).

* DIARIO DE LA MARINA: periódico oficial del apostadero de la Habana.

(7/11/1926); (23/4/1927); (17/5/1927); (8/6/1927); (23/6/1927); (24/6/1927); (7/7/1927); (8/7/1928); (9/8/1928); (10/9/1928); (21/7/1929); (30/6/1929); (13/10/1929); (23/3/1930);(4/1/1931); (19/10/1931); (19/10/1932); (28/11/1932); (29/11/1932); (7/12/1932); (8/12/1932); (28/2/1933); (25/5/1933); (10/6/1933); (29/6/1933); (23/7/1933); (9/7/1933); (14/11/1933); (19/11/1933); (18/12/1933) (3/6/1934); (10/6/1934); (3/7/1934); (16/7/1934); (15/11/1934); (14/12/1933); (16/3/1935); (20/3/1935); (21/4/1935); (12/5/1935); (14/5/1935); (15/5/1935); (17/5/1935); (1/6/1935); (23/6/1935); (2/8/1935) Cerca de Gerona, en un terrible accidente automobilístico, murió ayer el príncipe Mdivani,p.1 ; (3/8/1935); (4/8/1935); (6/8/1935); (9/8/1935); (11/8/1935);

(13/8/1935); (14/8/1935); (15/8/1935); (16/8/1935); (17/8/1935); (20/8/1935); (22/8/1935); (24/8/1935); (6/9/1935); (15/9/1935); (20/9/1935); (29/9/1935); (8/11/1935); (3/12/1935); (6/12/1935); (12/12/1935); (26/12/1935); (1/1/1936); (7/2/1936); (9/2/1936); (11/3/1936); (17/3/1936); (19/3/1936); (4/6/1936); (6/5/1938);(30/6/1938);(3/7/1938);(6/7/1938);(24/7/1938);(4/8/1938);(5/11/1938);(30/12/1938);(4/2/1940)

* FULL DE L'ALBERA MARÍTIMA (1996-2017)

(1/6/2012) Colomeda, Lluís Mdivani: història d'un accident.

* L'AUTONOMISTA (1898-1939)

(5/8/1935) Mes de l'accident automobilístic d'Albons; (6/8/1935) De la mort del príncep M'Divani; (10/8/1935); (27/8/1935); (16/3/1936) Els Mdivani i els casaments.

* LA CRUZ DIARIO CATÓLICO (1901-1936)

(4/8/1935) Noticiero breve, Tarragona; (29/3/1936) Bajó con ellos al fondo,p.1

* LA GRALLA (1921-1937)

(22/05/1927) Qui tindrà raó?, Granollers.

* LA LIBERTAD

(23/11/1927); (27/6/1928); (5/1/1929); (30/6/1933) Bodas de rango. Los espléndidos esponsales de los príncipes de Georgia; (18/3/1936) Millonarios por sus ventajosas bodas y tristemente célebres por su accidentado fin; (9/8/1935); (11/8/1935); 815/10/1935); (11/4/1936).

* LA PRENSA: diario republicano

(27/5/1927); (29/5/1928); (19/8/1928); (8/7/1933); (23/8/1933); (7/6/1935); (10/7/1935); (9/8/1935); (17/8/1935); (21/11/1935)

* LA TARDE (1920-1928)

(20/8/1927) Bajo otros cielos, Tarragona. (6/8/1929) Retrato de una artista.

* LA VANGUARDIA (1881-2017)

(2/8/2010) Playà, Josep De las fiestas homéricas del Mas Juny al cementerio de Albons, Barcelona.

* MIRADOR Setmanari de literatura, art i política

(8/8/1935)La carrera de Mdivani,p.8; (22/8/1935)Mirador indiscret: On són les joies-La cambra i la veritat, p.1.

* PUNT DIARI (1979-2011)

(2/8/1987) La mort d'un príncep i d'una època.

* REVISTA ANCORA (1947-?)

(9/9/1999) Costa i Torró, M. Concepció Josep Maria Sert i Badia i el mític Mas Juny, Sant Feliu de Guíxols.

* REVISTA S'AGARÓ

(01/07/1960) Sobrequés Vidal, Santiago....., Sant Feliu de Guíxols.

* THE LIMA SUNDAY NEWS (¿-2017)

(16/7/1933) Welchimer, Helen (1933) Now everybody wants to know how those Mdivani boys do it, Ohio.

Sagrari Martorell Cubero

INSTAMENT

Instal·lació i manteniment
d'aigua, gas,
electricitat, calefacció i
energies renovables

C. Rusiñol, 28 · 17130 · L'Escala (Girona)
972 77 06 49 · info@instament.com

"Posa't a les mans del
teu Agent Energètic"

fenienergía
veur's l'Energia d'una altra manera

RELLEGINT LES AIGÜES EMPORITANES

L'interès per l'antigor té, diguem-ho així, una actualitat somorta. Ja sigui en revistes divulgatives o en butlletins especialitzats, es produeix un fenomen raríssim de reviscolança periòdica en què diversos elements que configuren un cert imaginari col·lectiu apareixen i reapareixen a la llum de noves interpretacions (més o menys portentoses) o, ben mirat, sota operacions cosmètiques d'enginyeria informàtica (reconstruccions tridimensionals i altres). Així trobem els casos sempiterns de les piràmides d'Egipte, de la joia jordana de Petra, dels documents de Qumran...

Podem afirmar, doncs, que els vestigis dels temps passats causen impressions ben diverses (des de l'admiració embadalida a la incredulitat sorneguera) en el si dels temps —moderns a ultrança— del segle XXI. Aquesta diversitat d'impressions pot ser l'origen, al seu torn, d'una sèrie d'interpretacions tendencioses associades a certs objectes o llocs del món antic¹. I si aquestes sobreinterpretacions es donen habitualment referides a restes arqueològiques o realia² destacables, tant o més succeeix en el cas dels textos.

És justament per això que en un altre article ja vàrem intentar posar de manifest la vàlua de la crítica filològica a l'hora d'atansar-nos a un text, més encara si és un text antic³. Bo i conservant com a vàlida la conclusió a què arribàrem en aquell escrit —ço és, que els textos analitzats no permeten defensar l'existència d'un port de mides ciclòpies—,⁴ les línies que segueixen no volen ser sinó una mena de marc que ajudi a contextualitzar més i millor aital resultat.

Per a fer-ho, lluny de cap investigació original i sense cap més pretensió que la d'oferir un context textual més ampli que Mela i Aviè, ens hem dedicat a fer una lectura selecta dels diversos fragments conservats del corpus grecollatí que fan referència a això que n'hi hem dit aigües emporitanes⁵. I amb aquest apel·latiu fem referència al tractament més o menys lliure que els antics feren de l'actual golf de Roses. Pensem que és aquest tractament lliure, justament, el que millor ens permet d'entendre com cal llegir alguns dels textos que tenim entre mans; no com un testimoni literalista (això és, agafat al peu de la lletra) d'una realitat gairebé fotogràfica, sinó un testimoni literal (és a dir, escrit, recordat, interpretat...) fruit d'una determinada observació de la realitat. Si atenem a això, és molt possible que certes fantasies s'esvaeixin davant la sensatesa mateixa que els textos palesen.

Tal vegada n'hi hagi prou (sic!) amb la sentència que l'historiador suís Jacob Burckhardt atribuï al seu amic Filippo de Boni: «Bisogna saper leggere»⁶.

1. Parlem de món antic tot fent referència a l'arc cronològic, ben ampli, que va des de l'inici de l'època antiga (aproximadament el IV mil·lenni aC) fins als inicis de l'Edat mitjana (cap a final del segle V).

2. Aquest és el nom que reben el conjunt d'objectes arqueològics que conformen el corpus material que permet als arqueòlegs d'estudiar com vivien les persones en un moment determinat. En són exemples les restes ceràmiques, les traces tèxtils, els objectes metàl·lics d'usos quotidians (sivelles, punxons, recipients...), etc.

3. Vegeu J. MALE «Proposta de traducció dels fragments emporitans de P. MELA i R. F. AVIÈ», *Camí de Ronda* 8 (2017) 110-113.

4. Tal com defensava POCH en un article conjunt; vegeu L. COLOMEDA – B. POCH, «El port d'Empúries: realitats, hipòtesis i llegendes», *Camí de Ronda* 7 (2016) 136-143, esp. p. 142.

5. Ara bé, convé tenir present en tot moment que la informació verament profitosa —pel que ens ocupa— que hom pot extreure d'aquests textos és escassa. Val a dir que la majoria d'autors antics procedeixen de tal manera amb les fonts de tipus geogràfic, sobretot pel que fa a la península Ibèrica, que solen usar informació que no coneixen de primera mà, arribant així a copiar-se els uns als altres amb certa assiduitat. Vegeu, al respecte, A. PUJOL, «El Ampurdán desde la colonización griega a la conquista romana según testimonio de los autores griegos y romanos contemporáneos», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 12 (1977) 153.

6. Al respecte, vegeu la traducció catalana de l'obra pòstuma *Weltgeschichtliche Betrachtungen* (1905) de Burckhardt: *Consideracions sobre la història universal* (Clàssics del pensament modern 6), Barcelona: Edicions 62 – Diputació de Barcelona 1983. Per a la referència, p. 40.

TEXTOS GRECS

Començarem fent un recorregut pels textos escrits en la llengua d'Homer que diuen alguna cosa sobre Empúries, ja sigui directament o indirecta, i que ens permeten, com dèiem, d'ubicar-nos textualment al voltant d'aquestes aigües.

Un primer recorregut per aquests textos ens permet desplaçar-nos dins un arc cronològic d'uns mil anys, els que separen Hecateu de Milet (s. VI-V aC) d'Esteve Bizantí (s. VI dC)⁷. No es tracta d'autors prolífics quant a obres conservades, però resulta que tenen una estreta relació, en tant que el darrer recull gran part de l'obra conservada del primer en un diccionari lexicogràfic de geografia⁸. Amb tot, no estem davant d'autors que ens siguin interessants, atès que el tractament que fan de l'entorn d'Empúries és purament etnogràfic i en cap cas geogràfic.

Heròdot d'Halicarnàs (ca. 480 aC – ca. 425 aC), que és el qui té l'honor de ser considerat el pare de la història, tot valent-se de les informacions que li devien arribar per part d'Hecateu (ja que ell mateix no coneixia de cap manera l'Europa occidental), es fa un garbuix quan parla d'Egipte, fins al punt que compara el riu Nil (Νεῖλος) amb el riu Danubi (Ἰστρος) a fi que el lector es faci idea de les dimensions colossals del riu africà. El fragment en qüestió fa així⁹:

Perquè el Nil (Νεῖλος) ve de Líbia i la travessa, i, com sospito tot deduint l'inconegut del conegut, el Nil flueix en un curs tan llarg com l'Istre (Ἰστρον). Aquest neix en el país dels celtes, ben a prop de la ciutat de Pirene (Πυρήνης), i flueix de manera que divideix Europa per la meitat.

Més enllà de les imprecisions geogràfiques (per altra banda típiques d'aquests autors antics) respecte del naixement del riu Nil, en la comparació que estableix se sobreentén que pretén d'abocar llum sobre quelcom de difícil comprensió. És a dir, que els lectors grecs potencials de l'obra d'Heròdot devien tenir un coneixement més proper del riu Danubi que no pas del riu Nil, i per això n'empra la llargària. Ara bé, la referència al naixement del Danubi¹⁰ prop de la ciutat de Pirene és del tot erroni, ja que el riu centreeuropeu neix a la Selva Negra, a l'actual Baden-Württemberg, indret en què algunes fonts antigues situaven els celtes. I, segons el consens acadèmic, Pirene ha estat identificada com a Port Vendres. Com veiem, doncs, Heròdot confon d'una manera flagrant —fruit, molt probablement, de la manca de coneixement de primera mà d'allò de què parla— la geografia centreeuropea i de l'Europa occidental, de tal manera que en cap cas podem considerar fiable el seu testimoni en la referència que fa a la zona pirenaica.

7. Hecateu és un dels primers historiadors *avant la lettre*, pròpiament un logògraf —nom que reben els historiadors anteriors a Heròdot d'Halicarnàs.

8. Es tracta de l'obra *Ἐθνικά* 'Ètnica', de difícil datació, però probablement pertanyent a l'època de l'emperador Justinian I (cap a la meitat del segle VI).

9. Vegeu HERÒDOT, *Història* II,33,3.

10. Es tracta, indubtablement, del riu Danubi, no només pel testimoni antic del nom, sinó també per la referència al fet que divideix Europa per la meitat.

Un altre autor, Èfor de Cumes (ca. 400 aC – ca. 300 aC), de qui no se'n conserva cap obra però que un tal Escimne de Quios (s. II-I aC) ens en transmet notícies, fa una enumeració del nostre litoral i cita les colònies massaliotes d'Empúries (Ἐμπόριον) i Roses (Ῥόδη). No hi fa cap esment més, cap indicació d'alguna estructura portuària notable que, de ser-hi, pagaria la pena de ser reportada.

Un compilador anònim del segle IV aC, conegut com a pseudo-Escílax¹¹, en parlar del ibers com a primer poble europeu (s'entén per l'oest), ens explica que Empúries és una colònia massaliota. Cap més referència.

Amb Polibi de Megalòpolis (ca. 206 aC – 124 aC) obtenim alguna dada més. Es tracta d'un autor notable, creador d'una *Història* extensa sobre l'expansió de Roma sobre Cartago i la Mediterrània en general. Quan explica el camí que seguiren els exèrcits cartaginesos d'Annibal, que aleshores senyorejaven l'oest de la Mediterrània i gran part de la península Ibèrica, fa esment d'Empúries. I ho fa com a punt de referència a l'hora d'indicar les distàncies que hi havia entre l'estret de Gibraltar (Ἡρακλείου σπήλας) i el cap de Creus (Ῥαχίς)¹². El fet que la ciutat d'Empúries aparegui en un text com aquest (els altres elements topogràfics de referència són Cartago Nova, el riu Ebre, Narbona, el riu Roine, els Alps i el riu Po), indica, com a mínim, dues coses:

- 1) Que es trobava en un enclavament privilegiat; i
- 2) Que era una ciutat significativa. El motiu pel qual es troba en un indret idoni és sobrer d'explicar, i el fet que es tracti d'una polis de renom tampoc ens hauria d'estranyar, atès que la seva mateixa situació geogràfica és causa d'aquest fet.

Tal vegada, una enumeració com la que acabem de mencionar no fóra susceptible d'incloure més referències que les merament indicatives, això és, podríem excusar —si fos del cas— la menció d'alguna estructura notable sense que la finalitat del text es veiés afectada. Sigui com sigui, però, un altre autor que silencia la suposada àrea portuària.

Amb Estrabó d'Amàsia (ca. 64 aC – ca. 22 dC) ens trobem un testimoni extens i molt més substancios que no pas amb els autors esmentats fins al moment. Tot i això, també poua part de la seva obra de fonts anteriors¹³. En el llibre III de la seva *Geografia* parla d'Ibèria, i en parlar d'Empúries fa així¹⁴:

Aquesta [scil. Empúries] és una fundació dels massaliotes, que està situada a uns dos-cents estadis del Pirineu i dels límits entre la Ibèria i la Cèltica. És una terra tota feraç i té bons ports. Aquí hi ha, també, Roses, una petita ciutat que pertany als emporitans; alguns, però, la fan una fundació dels rodís. Aquí, com a Empúries, veneren Àrtemis Efèsia pels motius

11. Pel fet que atribuï la seva obra a Escílax de Carianda, famós viatger grec del segle VI aC que fou contractat pel poderós rei persa Darios I el gran per a descobrir territoris de l'extrem Orient. A part, la majoria del que ens transmet depèn, novament, d'Èfor.

12. El mot Ῥαχίς significa, literalment, 'promontori, cresta d'una muntanya', però aquí pren el sentit del context textual, és a dir, el cap de Creus.

13. Concretament d'Èfor, novament, i de Piteas de Massília (explorador grec del segle IV aC).

14. Vegeu ESTRABÓ, *Geografia* III,4,8-9.

que explicaré en parlar de Massàlia. Primerament, els emporitans ocupaven un illot situat davant mateix de la costa, el qual avui anomenem Paleàpolis, però, actualment, viuen a terra ferma. Empúries és una ciutat doble (*δίπολις*) separada per una muralla, ja que abans tenia per veïns alguns indicets que, malgrat que es governaven amb independència, per raons de seguretat volgueren tenir un clos emmurallat comú amb els grecs, però doble, separat per una muralla mitgera. Però, amb el pas del temps, s'uniren en un sol estat configurat a partir de lleis bàrbares i de lleis gregues, tal com ha passat a molts altres llocs. A prop, hi corre un riu que té les seves fonts al Pirineu i la seva desembocadura (*έκβολή*) serveix de port (*λιμήν*) als emporitans. Aquests són força bons artesans del lli.

Aquí sí que Estrabó fa referència, finalment, als ports. Ens diu que és una zona on hi abunden, i hem d'entendre que la zona en qüestió és el nord-est de la península Ibèrica, des de Tarragona fins a la Costa Brava. Molt especialment la zona nord és, ja ho sabem, un litoral especialment privilegiat quant a cales i ports naturals propicis per a les embarcacions d'època. Un cop dit això, emperò, ens trobem amb la realitat: l'autor ens fa una descripció de l'indret — que, a grans trets, l'arqueologia moderna ha verificat¹⁵ on explica amb una claredat palmària que el port emporità és adjacent al riu que aboca les aigües al nord de la Paleàpoli¹⁶. Es tracta, doncs, d'una estructura portuària que s'aprofita de les circumstàncies topogràfiques naturals¹⁷, i en cap cas d'una obra faraònica. Si ho hagués estat, és molt probable que la ploma del d'Amàsia ho hagués reflectit.

L'eminent erudit alexandrià Claudi Ptolemeu (ca. 85 – ca. 165) ens transmet una sèrie de dades d'índole peculiar¹⁸. Es tracta d'unes indicacions geogràfiques que, mitjançant l'ús de graus i minuts, pretenen ubicar uns indrets com si d'una carta de navegació es tractés. En un moment de la seva *Guia geogràfica* (II,6,19) ens parla del litoral indigeta i, en aquest ordre, hi apareixen la desembocadura del riu Sambroca (*Σαμβρόκα*)¹⁹, Empúries (*Έμπορία*), la

15. En síntesi, podem parlar de l'evolució d'un antic port natural, adequat a les necessitats comercials dels emporitans amb el temps, que finalment s'expandí amb infraestructures puntuals davant la façana marítima. Vegeu, per exemple, M. MIRÓ – M. SANTOS, «La presència grega al litoral oriental de la península Ibèrica: els establiments colonials i els ritmes de comerç amb les societats ibèriques», *Catalan Historical Review* 7 (2014) 119.

16. Riu que no és identificat per Estrabó. Val a dir que la localització dels rius, tal com apareixen en les fonts antigues, és un veritable trencaclosques. Si fem cas de P. Mela (*De Chorographia* II,89), s'hauria de tractar del riu Fluvià (*Clodianum*). Vegeu A. PUJOL, *op. cit.*, 170.

17. El mot *λιμήν* indica port, però especialment refugi natural, mentre que *έκβολή* és una desembocadura fluvial.

18. Les dades pertanyen, en la seva majoria, a un autor anterior, Marí de Tir (ca. 70 – 130), de qui no es conserva absolutament res exceptuant allò que ens en transmet Claudi Ptolemeu.

19. El riu Sambroca és de difícil situació. Hi ha qui discuteix si es tracta del Ter o la Muga, però si atenem al factor d'orientació que el mateix text ens facilita (és a dir, sud-nord), hem de concloure que es tracta del riu Ter. El nom és rar, i lingüísticament se l'associa amb arrels indoeuropees, si bé hi ha qui l'emparenta amb Camprodon (lloc proper al naixement del riu Ter). Al respecte, vegeu el clàssic M. CORTÉS Y LÓPEZ, *Diccionario geográfico-histórico de la España Antigua* (tomo I), Madrid: Imprenta Real 1835, p. 217.

desembocadura del riu Fluvià (*Κλωδιανού*)²⁰, la ciutat de Roses (*Ρόδη*) i el temple de Venus (*Αφροδίσιον Έερών*)²¹. Ens trobem amb una enumeració que, aparentment, segueix una direcció meridional-septentrional, de tal manera que la situació dels diversos rius la podem deduir mitjançant la versemblança d'aquesta hipòtesi. Ultra això, la referència a Empúries és puntual i no s'hi fa cap altre indicació, cap menció d'algun element destacable de la polis grecoromana.

Un darrer autor que fa una referència molt succinta d'Empúries és Apià d'Alexandria (ca. 95 – ca. 165), autor d'una extensa *Història de Roma*. En un moment concret del llibre sisè, que versa sobre Ibèria (VI,2,7), ens parla d'alguns llogarrets, grecs i indigetes, establerts al voltant d'Empúries. No ens diu res més. Novament silenci sobre cap estructura portuària notable.

TEXTOS LLATINS

D'entre els textos llatins de què disposem, els més notables quant a la informació que ens transmeten són els d'Aviè i Mela. Atès que aquests textos ja els vàrem tractar amb cert deteniment en l'article anteriorment citat²², ara no ens deturarem en llur anàlisi. Lluny d'insistir-hi (filològicament), prosseguirem amb l'objectiu d'emmarcar-los textualment, tot fent-hi alguna remarca que pensem que, en tot cas, pot ajudar a comprendre'n millor la naturalesa.

És interessant començar amb Aviè (305 – 375), justament, per una sèrie de qüestions ben singulars. En primer lloc, Aviè no parla d'Empúries en cap moment. La hipòtesi clàssica és que l'autor etrusc fonamentà el seu periple en una obra molt antiga, probablement del segle VI aC. Així les coses, Aviè no hauria visitat pas tots els territoris que s'encarrega de descriure, sinó que alguns serien, senzillament, fruit d'un periple d'algun explorador molt

20. Novament el riu Fluvià, que apareix en les fonts antigues com a *Clodianus* i que desembocava just al nord de la Paleàpoli emporitana, servint en gran part de port natural. No cal fer-hi més esment.

21. Aquest temple, que es trobaria a l'entorn de l'actual Portvendres, també és mencionat per Estrabó i Plini el Vell. Degué tractar-se d'un espai de culte més o menys sincrètic que associaria les antigues Venus amb l'Afrodita grega, i que devia tenir certa importància atès que, com veiem, és mencionada per alguns autors (en C. Ptolemeu, de fet, ja havia aparegut en II,6,11, tot parlant de l'extrem oriental dels Pirineus).

22. Cf. *supra*, n. 3.

Renault L'Escala

Garatge Fumado, S.L.

C/ Closa del Llop, 34
17130 L'Escala (Girona)
972 77 23 01 renaultfumado@gmail.com
www.renaultlescala.com

més antic²³. La data del periple original —centrant-nos només en la qüestió del litoral empordanès²⁴— se situaria ca. 520 aC. A això cal sumar-hi, en segon lloc, el fet que Aviè introdueix, versemblantment, unes interpolacions al text original²⁵, que són fruit d'allò que ell devia de conèixer de

23. És versemblant que en època d'Aviè Empúries ja no fos sinó un record del que havia estat, fruit de l'abandonament gradual de la polis i de les invasions germàniques subsegüents. En trobem un exemple feiaent en Flavi Eutropi (ca. 310 – ca. 390), historiador llatí d'origen gal que parla de les incursions germàniques a Hispània i que, en destacar allò que saquejaren del litoral català, només fa referència a Tàrraco. Empúries, doncs, ja no era ni digne de menció en aquells moments, obscurs per a la *romanitas*, de final del segle IV. També hi ha qui opina que l'*Ora* és una obra que presenta una mena d'*esquema director*, per tant resta plena de llacunes. Al respecte, vegeu P. VILLALBA I VARNEDA, *Orígens dels Països Catalans en els clàssics grecs i llatins* (Miscel·lània de la FBM), Barcelona: Alpha 1984, p. 46-48.

24. La data proposada és la clàssica de Schulten. La hipòtesi afirma que s'ha de tractar d'una descripció d'una època històrica posterior a la batalla d'Alàlia (ca. 535 aC, que suposa la fi de la navegació dels massalotes a Tartessos i, en general, de l'accés lliure de les metròpolis gregues a les seves colònies ibèriques a causa de la superioritat militar cartaginesa), però alhora una època anterior al primer tractat entre cartaginesos i romans (509 aC) i, alhora, també anterior a la fundació d'Empúries i Roses, atès que no hi són mencionades. El problema de les datacions és evident, ja que a dia d'avui s'accepta la fundació d'Empúries vers el primer terç del segle VI aC. En qualsevol dels casos, vegeu A. SCHULTEN – P. BOSCH GIMPERA (eds.), *Fontes Hispaniae Antiquae* (fascicle I): Avieno, *Ora Maritima*, Barcelona/Berlin: Bosch – Weidmannsche Buchhandlung 1922, p. 15-16.

25. Aitals interpolacions poden haver tingut fases diverses. Sense estendre'ns-hi massa, hom inferí que hi deu haver quatre estrats textuais: 1) Un periple original del segle VI aC; 2) Uns afegitons que hi feu Èfor de Cumes al segle IV aC; 3) Dues variants textuais del segle I aC: a) L'una d'un hipotètic *mestre grec*; i b) L'altra d'Escimne de Quios, que es perdé; i 4) La versió coneguda i transmesa d'Aviè, del segle IV. Tradicionalment —seguint les petjades de Schulten— s'ha suposat que el periple original no fou abreujat, sinó glossat en alguns punts concrets, tal com ja hem dit. Al respecte, vegeu A. SCHULTEN – P. BOSCH GIMPERA (eds.), *op. cit.*, p. 44. Per a una visió oposada a la proposta clàssica de Schulten, vegeu M. J. PENA, «Avieno y las costas de Cataluña y Levante, I», *Faventia* 11:2 (1989) 9-21.

L'eminent arqueòleg i historiador Adolf Schulten (1870 – 1960)

primera mà (o per altres fonts secundàries) i que modifiquen el periple més antic. Per entendre'ns, a una descripció del litoral nord-oriental de la península Ibèrica corresponent al segle VI aC, Aviè hi afegí modificacions corresponents a l'aspecte d'aquest mateix litoral en l'època en què ell visqué. Tot plegat dona idea de la singularitat de l'*Ora Maritima*.

Per a exemplificar de què parlem quan introduïm el concepte de glosses²⁶, podem veure el cas de Cípsela²⁷. Quan Aviè (*Ora* 527) esmenta la ciutat de Cípsela (*civitatem Cypselam*), tot seguit hi fa un afegitó que és descriptivament innecessari: *iam fama tantum est; nulla nam vestigia prioris urbis asperum servat solum*. És a dir, que tot i que fou una ciutat realment pròspera (segurament en època del periple original), ara resta ruïnosa (en l'època d'Aviè).

Podem quedar-nos, pel cas que ens ocupa, amb un comentari sereníssim que en fa Schulten: «Amb aquest tipus de literatura hi tenim reunits els conceptes, complementaris, de *istorie* i *xarís*, investigació i gràcia artística»²⁸. Tota una manifestació —àdhuc aclaparadora!— dels límits a què restem exposats.

El gran historiador Titus Livi (59 aC – 17 dC) és la font llatina més antiga que tenim sobre Empúries²⁹. En parla sovint, però alguns fragments són més significatius. Vegem-ne un³⁰:

[...] Gneu Corneli Escipió, que havia estat enviat a Hispània amb una flota i un exèrcit, quan feu recalar la flota a Empúries (*Emporias*), havent partit de l'embocadura del Ròdan i havent vorejat els monts Pirineus, i feu desembarcar allà l'exèrcit, posà sota el domini romà [...] tota la costa fins al riu Iber.

Ja ho havia fet Polibi, i ara també Titus Livi: Empúries apareix com un enclavament estratègic de primer ordre, comercialment i militar. Però el de Pàdua fa més que això, i ens transmeté el text més extens de l'antigor sobre Empúries. Vegem-lo íntegrament³¹:

26. Una glossa, o interpolació, és l'alteració d'un text mitjançant l'afegitó de paraules concretes, comentaris interpretatius, etc., que sovint s'esdevé quan un autor *treballa* sobre un text anterior. Si hi apareix el fenomen pseudoepigràfic o no, això ja depèn de cada cas; Aviè n'és un bon exemple i, precisament *Ora* 528-529, és considerat una glossa paradigmàtica. Vegeu A. SCHULTEN – LL. PERICOT (eds.), *Fontes Hispaniae Antiquae* (fascicle I): Avieno, *Ora Maritima*, Barcelona: Bosch 21955, p. 137.

27. Quant a l'etimologia de la ciutat, hom suposa que és un nom grec probablement originat de la deformació d'un antic nom iber (cf. A. SCHULTEN – LL. PERICOT (eds.), *op. cit.*, p. 137). Com fos, la greccitat del mot és testimoniada per la multiplicat d'autors grecs, però no només, que l'empren (Claudi Ptolemeu, Esteve Bizantí, Polibi, Estrabó, P. Mela, Titus Livi, Apià d'Alexandria...). La seva identificació amb el poblat iber d'Ullastret sembla una atribució plausible. Vegeu J. G. W. PAPE, «Κύψελα», en *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Braunschweig: Friedrich Vieweg & Sohn Verlag 1911, p. 749.

28. Cf. A. SCHULTEN – P. BOSCH GIMPERA (eds.), *op. cit.*, p. 18.

29. Val a dir, emperò, que Titus Livi poua gran part de la seva sapiència històrica del grec Polibi, que en alguns punts copia directament.

30. Vegeu LIVI, *Història de Roma* XXI,60,1-3. Trobem un fragment similar en XIV,19,10.

31. Vegeu T. LIVI, *Història de Roma* XXXIV,9,1-13.

Ja llavors formaven Empúries dues ciutats separades per una muralla. Una l'ocupaven els grecs, oriünds de Focea, com els massalotes, l'altra els hispans; però la ciutat grega, oberta al mar, tenia un clos de muralla (*orbem muri*) que tot plegat no arribava a tenir quatre-centes passes; el mur dels hispans, més allunyat del mar, tenia un perímetre de tres mil passes. Un tercer poble fou el dels colons romans, que hi foren establerts pel diví Cèsar després de la desfeta dels fills de Pompeu. Actualment, tots tres pobles resten units en un de sol, després d'haver estat acceptats a la ciutadania romana, primer els hispans i després els grecs. Qui aleshores hagués vist aquests, hauria restat perplex en observar què els protegia, ja que, d'una banda eren envoltats pel mar obert i, de l'altra, pels hispans, un poble tan ferotge i bel·licós. La salvaguarda de llur feblesa era la disciplina, qualitat mantinguda admirablement, quan existeix la por a veïns més forts. La part de la muralla abocada als conreus, la tenien molt ben fortificada, ja que en aquest sector només hi havien obert una porta, permanentment custodiada per algun magistrat com a sentinella. A la nit, una tercera part dels ciutadans feia guàrdia a les muralles, i no era pas per costum o per complir la llei, sinó que hi feien les guàrdies i hi passaven les rondes amb tanta cura com si l'enemic estigués a les portes. No acollien cap hispà a la ciutat, ni tampoc ells en sortien sense precaució. De banda de mar, la sortida era totalment lliure per a tots. Si no era en bon nombre —aproximadament una tercera part dels que havien fet la guàrdia la nit anterior— no eixien mai per la porta que donava a la ciutat dels hispans. El motiu de la sortida era que als hispans, inexperts en la mar, els feia peça el comerç dels grecs i el mercadeig, i desitjaven allò que aquests importaven amb les seves naus i, a més, volien vendre'ls els productes dels seus camps. L'interès d'aquest intercanvi mutu feia que la ciutat hispana estigués oberta als grecs. A més, estaven tant més segurs perquè s'emparaven a l'ombra de l'amistat romana, que conreaven amb la mateixa fidelitat que els massalotes, per bé que amb menors forces.

Tot i la llargària del fragment, paga la pena de mostrar-lo sencer perquè així es fa palès que enmig d'una descripció meticulosa tant de les relacions entre conciutadans emporitans³² com de l'entorn (geogràfic, però especialment arquitectònic) que els envolta, Livi no diu absolutament res de la suposada estructura portuària. I, amb bona lògica, n'hauria d'haver parlat; diguem-ho diferentment: aquest seria el lloc on parlar-ne. No obstant això, roman el silenci³³.

32. Tot i que no és tan primfilat com pot semblar. Pensem en el moment en què ens parla de la vigilància de la porta hellenística que s'obre a la banda del poblant indigeta (meridional): ens diu que és vigilada per *aliquis ex magistratibus* 'algun magistrat', sense especificar-ne la naturalesa.

33. Fóra absurd considerar cap indicatiu aquest *orbem muri* 'muralla circular, clos de muralla'. És força evident que es tracta de l'antiga muralla defensiva de la Neàpoli que, modificació rere modificació, s'havia anat ajustant a les necessitats del moment. Com sigui, entenem que l'únic port que hi devia haver —i que l'autor omet en la descripció— era el port natural (amb els arranjaments que haguessin calgut) situat entre la Neàpoli i la desembocadura del riu actualment conegut com a Riuet (*Clodianus?*).

No n'analitzarem les minúcies —fet que seria interessant de debò—, perquè entenem que no s'escau en un florilegi com aquest, però convé de tenir present que una part de les fonts del fragment provenen de Marc P. Cató (234 aC - 149 aC), notablement anterior a Livi i, per tant, espectador més reculat en el temps i alhora testimoni d'una Empúries també anterior (en època de les guerres púniques); i tampoc trobem rastre del nostre particular³⁴.

També Plini, dit el Vell (23 - 79), que havia fet de polític a Hispània en època flàvia³⁵, ens parla del litoral empordanès. En una enumeració no massa interessant, situa Empúries (*Emporiæ*) entre els rius Ter (*flumen Alba*) i Muga (*flumen Ticer*)³⁶. Res de destacable.

Finalment, el poeta Sili Itàlic (ca. 25 - ca. 103), home protegit dels Flavis i d'origen incert (tal vegada la Sevilla actual?, això donaria raó del seu sobrenom itàlic)³⁷, ens deixa un fragment on parla d'Empúries en tant que ciutat antiga —d'origen foceu— entre els Pirineus i Tàrraco. Cap més esment.

A GUISA DE CONCLUSIÓ

Hem començat aquestes línies mantenint la conclusió general a què ja havíem arribat, això és, que no es pot afirmar l'existència d'un macroport emporità a partir dels textos antics que ens han arribat³⁸. Tant la crítica filològica com la comparatística literària impossibiliten aquest tipus d'afirmacions.

Després d'haver fet un recorregut literari pels autors antics, tant grecs com llatins, que ens donen algun tipus de notícia del litoral nord-oriental de la península Ibèrica i, molt especialment d'allò que té a veure amb Empúries i la seva costa, pensem que ha quedat suficientment palès el caràcter altament dubtós de la hipòtesi de les estructures portuàries ciclòpies.

Estrabó i Titus Livi, per a fer esment de dos autors significatius —grec l'un, llatí l'altre—, ens han servit per veure que en els

34. En qualsevol dels casos, sembla força clar que qualsevol estructura estaria jeràrquicament —i, aquí, *jeràrquicament* és sinònim d'*arquitectònicament*— per sota de l'estructura portuària de la metròpoli emporitana, això és Massàlia. Vegeu, al respecte, J. VIVÓ, *Les societats ibèriques de la Hispània Citerior durant els primers anys de romanització (218-133 aC)*, Tesi doctoral, Girona 2015, p. 138.

35. La dinastia Flàvia (69 - 96), inaugurada pel general Vespasià i finalitzada amb el seu fill menor, Domicià, serà recordada en l'imaginari popular per la construcció del famosíssim amfiteatre flaví, conegut vulgarment com a Colosseu de Roma.

36. No és segur que siguin aquests dos rius, ja que sembla que *Ticer* ha de ser el Ter. Hi ha qui considera que, efectivament, el *Ticer* o *Ticis* ha de ser la Muga. És un debat inacabable —en què no entrarem— per manca de dades concloents, de tal manera que ens trobem permanentment en el terreny de les hipòtesis, sense cap més autoritat que l'opinió més o menys informada de cadascú. Al respecte, vegeu P. DE SOTO, *Anàlisi de la xarxa de comunicacions i del transport a la Catalunya romana. Estudis de distribució i mobilitat*, Tesi doctoral, Tarragona 2010, p. 252-254; i M. J. PARODI ÀLVAREZ, *Ríos y lagunas de Hispania como vías de comunicación. La navegación interior en la Hispania romana*, Écija: Gráficas Sol 2001, p. 95.

37. Per raó que molt a prop de l'actual Sevilla hi havia la ciutat romana d'*Italica*, fundada l'any 206 aC com a assentament de veterans de guerra. És un indret notable pel fet que n'eren fills els emperadors Adrià (76 - 138), Trajà (53 - 117) i suposadament Teodosi (347 - 395), dit el Gran.

38. Cf. J. MALÉ, *op. cit.*, p. 113.

En aquesta imatge es pot veure una restitució plausible de les antigues Paleòpoli i Neàpoli. La zona ombrejada entre el litoral oriental de la Neàpoli i les Muscleres Grosses correspon a la possible extensió de l'àrea que hauria ocupat el port artificial vers el segle II aC. Figura extreta de X. NIETO – X. RAURICH, *op. cit.*, p. 176.

textos que haurien estat susceptibles d'incloure alguna menció sobre l'hipotètic port, allò que se n'obté és sempre i en tot cas el silenci³⁹. La manca fefaent de proves textuais impedeix, doncs, de seguir persistent amb aital hipòtesi.

L'única possibilitat que resta oberta hores d'ara és l'arqueològica, és a dir, que les intervencions qualificades de professionals de l'arqueologia subaquàtica traguessin a la llum restes estructurals significatives de quelcom que permetés de parlar d'un port emporità antic de mides colossals⁴⁰. Ara bé, atès que aquest tipus d'intervencions

ja han tingut lloc⁴¹, es fa difícil d'imaginar que això es pugui produir en el sentit de la hipòtesi plantejada⁴².

Podem dir, per concloure, que la relectura que hem fet de les costes emporitanes a l'antigor, testimoniada pels autors que hem presentat, ens ha permès de donar un pes encara major a l'argument contrari a l'existència d'un *macroport* al nostre litoral. Com hem pogut veure, tant els textos com les pedres resten en silenci; i mentre aquests no *parlin*, nosaltres no podem continuar violentant-los.

39. Quan no l'explicitació del veritable port emporità, això és, el port situat al nord de la Neàpoli que s'aprofita de l'embocadura del riu contigu a les aigües de l'antiga Paleòpoli, avui dia conegut com el *Riuet*.

40. Alguns estudis molt competents permeten, en el millor dels casos, parlar d'un conjunt portuari artificial en el front marítim oriental de la Neàpoli, que s'estendria per l'àrea que va de l'actual dic hel·lenístic (pel nord) fins a les Muscleres Grosses (per l'est) per acabar a l'antiga torre oriental (avui dia sota l'aigua) de la muralla grega del segle IV aC (pel sud). Ja veiem, doncs, que les estructures portuàries emporitanes no van més enllà de la zona marítima immediatament adjacent al flanc litoral de la Neàpoli. Vegeu X. NIETO – X. RAURICH, «Els treballs arqueològics subaquàtics al port romà d'Empúries», *Tribuna d'Arqueologia* 1999/2000 (2003) 174-178; i X. NIETO et alii, «La fachada marítima de Ampurias: estudios geofísicos y datos arqueológicos», *Empúries* 54 (2005) 98.

41. El CASC (Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya) ja va realitzar intervencions submarines al litoral emporità fa una colla d'anys i en diverses etapes. Foren localitzades estructures arquitectòniques de poca rellevància que, tot i la dificultat interpretativa, s'entengué que devien de correspondre a una ampliació, d'època romana, de l'antic port grec. Si bé és cert que algunes de les roques trobades a l'entorn de les Muscleres Grosses eren blocs motllurats, en cap cas es pot parlar de res més enllà d'alguna estructura d'època romana que degué de fer-se (o pretendre de fer-se!, per tant inacabada) amb finalitats de far marítim (gran nombre de roques al voltant que feien la navegació de cabotatge perillosa) o bé de prestigi per a la ciutat (elements purament decoratius, més que no pas utilitaris). Vegeu, al respecte, X. NIETO – G. VIVAR, *Memòria dels treballs d'excavació arqueològica subaquàtica al jaciment del port Romà d'Empúries*, Girona: CASC – Generalitat de Catalunya 2004, p. 7-9.

42. Ens referim a les conclusions de B. Poch en l'article citat més amunt. Cf. *supra*, núm. 4.

BIBLIOGRAFIA

AVIÈ, Ruf Fest, *Periple [Ora Maritima]* (Introducció, text, traducció i notes de Pere Villalba i Varneda), Barcelona: Fundació Bernat Metge 1986.

COLOMEDA, Lluís – POCH, Benet, «El port d'Empúries: realitats, hipòtesis i llegendes», *Camí de Ronda* 7 (2016) 136-143.

CORTÉS Y LÓPEZ, Miguel, *Diccionario geográfico-histórico de la España Antigua. Tarraconense, Bética y Lusitana, con la correspondencia de sus regiones, ciudades, montes, ríos, caminos, puertos e islas a las conocidas en nuestros días* (tomo I), Madrid: Imprenta Real 1835.

DE SOTO, Pau, *Anàlisi de la xarxa de comunicacions i del transport a la Catalunya romana. Estudis de distribució i mobilitat*, Tesi doctoral, Tarragona 2010.

MALÉ, Joaquim, «Proposta de traducció dels fragments emporitans de P. Mela i R. F. Aviè», *Camí de Ronda* 8 (2017) 110-113.

MELA, Pomponius, *Chorographie* (Text établi, traduit et annoté par A. Silberman), Paris: Société d'Édition Les Belles Lettres 1988.

MIRÓ, Maite – SANTOS, Marta, «La presència grega al litoral oriental de la península Ibèrica: els establiments colonials i els ritmes de comerç amb les societats ibèriques», *Catalan Historical Review* 7 (2014) 109-125.

MORET, Pierre, «La formation d'une toponymie et d'une ethnonymie grecques de l'Ibérie: étapes et acteurs», en G. CRUZ ANDREOTTI – P. LE ROUX – P. MORET (eds.), *La formation d'une toponymie et d'une ethnonymie grecques de l'Ibérie: étapes et acteurs*, Madrid: Centro de Ediciones de la Diputación de Málaga – Casa de Velázquez 2006, p. 39-76.

NIETO, Xavier – RAURICH, Xim, «Els treballs arqueològics subaquàtics al port romà d'Empúries», *Tribuna d'Arqueologia* 1999/2000 (2003) 165-178.

NIETO, Xavier – VIVAR, Gustau, *Memòria dels treballs d'excavació arqueològica subaquàtica al jaciment del port Romà d'Empúries*, Girona: CASC – Generalitat de Catalunya 2004.

NIETO, Xavier – REVIL, André – MORHANGE, Christophe – VIVAR, Gustau – RIZZO, Enrico – AGUELO, Xavier, «La fachada marítima de Ampurias: estudios geofísicos y datos arqueológicos», *Empúries* 54 (2005) 71-100.

PAPE, Johann Georg Wilhelm, «Κύπελα», en *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, edició revisada per G. E. Benseler, Braunschweig: Friedrich Vieweg & Sohn Verlag 1911 [or. 1863-1870], p. 749.

PARODI Àlvarez, Manuel Jesús, *Ríos y lagunas de Hispania como vías de comunicación. La navegación interior en la Hispania romana*, Écija: Gráficas Sol 2001.

PENA, María José, «Avieno y las costas de Cataluña y Levante, I», *Faventia* 11:2 (1989) 9-21.

PENA, María José, «Avieno y las costas de Cataluña y Levante, II», *Faventia* 15:1 (1993) 61-77.

PUJOL I PUIGVEHÍ, Anna, «El Ampurdán desde la colonización griega a la conquista romana según testimonio de los autores griegos y romanos contemporáneos», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 12 (1977) 129-214.

SCHULTEN, Adolf – BOSCH GIMPERA, Pere (eds.), *Fontes Hispaniae Antiquae* (fascicle I): Avieno, *Ora Maritima*, edició i comentari d'Adolf Schulten, Barcelona/Berlin: Bosch – Weidmannsche Buchhandlung 1922.

SCHULTEN, Adolf – PERICOT, Lluís (eds.), *Fontes Hispaniae Antiquae* (fascicle I): Avieno, *Ora Maritima*, edició i comentari d'Adolf Schulten, Barcelona: Bosch 1955.

SIEGLIN, Wilhelm (ed.), *Rufi Festi Avieni «Ora Maritima»*, Berlin: G. Bernstein s.a.

VILLALBA I VARNEDA, Pere, *Orígens dels Països Catalans en els clàssics grecs i llatins* (Miscel·lània de la FBM), Barcelona: Alpha 1984.

VIVO, Jordi, *Les societats ibèriques de la Hispània Citerior durant els primers anys de romanització* (218-133 aC), Tesi doctoral, Girona 2015.

Joaquim Malé i Ribera

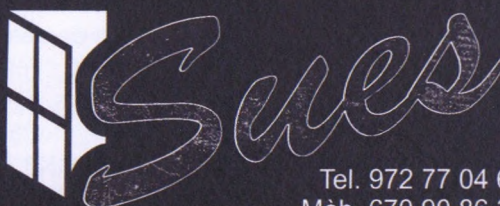
A la bona memòria de Benet Poch Tarrés, que estimava de tot cor l'Escala i les seves aigües.

LUNA PARK
PLAYA RIELLS, L'ESCALA, COSTA BRAVA

SALA MÀQUINES RECREATIVES
BILLARS, FUTBOLINES, MESAS DE AIRE...
MINI GOLF: DOS CIRCUITS
CÀMARS ELÀSTICAS
BAR "XARINGUITO" GRAN TERRAZA
MÚSICA EN VIVO DOS VECES POR SEMANA

SALA MÀQUINES RECREATIVES
BILLARS, FUTBOLINS, TAULES D'AIRE...
MINI GOLF: DOS CIRCUITS
LLITS ELÀSTICS
BAR "XARINGUITO" GRAN TERRAZA
MÚSICA EN VIU DOS COPS PER SETMANA

PORTES I TANCAMENTS

Tel. 972 77 04 67
Mòb. 670 90 86 32
metallsues@hotmail.com
Avda. Girona, 54 17130 L Escala GIRONA

EL BORINOT REPUBLICÀ

“QUI ANUNCIA A EL BORINOT, AL FEIXISME FA EL BOICOT”

Inicis de 1938. La Guerra Civil espanyola continua causant estralls entre els joves destinats al front de guerra i entre la població de la rereguarda. La ciutat de Barcelona és un dels objectius prioritaris dels bombardejos de les aviacions italiana i alemanya, aliades amb les forces rebels del general Franco. Falten encara alguns mesos per a la dura, cruenta i decisiva batalla de l'Ebre. La Lleua del Biberó no trigarà gaire a ser mobilitzada —abril de 1938. Són dies plens d'inquietud, nervis i magra esperança per als habitants de Catalunya.

Mentrestant, a l'Escala, un grup de nois intenta viure amb normalitat, tot i l'ambient tèrbol que plana sobre la vila a causa de la confrontació bèl·lica. Vagin on vagin en perceben els brunzits. Però ells veuen la guerra lluny. Són joves i tenen ganes de passar-s'ho bé. De viure la vida. Tanmateix, pels carrers i places s'alcen veus, cada vegada més fiables, que un pròxim reclutament està al caure. I que afectarà de ple als pocs adolescents que encara es belluguen pel poble.

Els que formen la colla de joves, però, fugen dels rumors. Fan l'orni; no es creuen al·ludits. Tenen el cap, que els bull d'idees, en altres escenaris de futur. Un d'aquests és la pretensió d'editar una revista que tingui l'humor com a fonament. Fa dies que hi donen voltes. Es tracta de divertir-se ells, fent-la, i fer riure als vilatans que la llegeixin, als quals veuen massa capficats amb les notícies, bones i dolentes, que arriben de la guerra. Ja tenen el nom pensat, pel seu butlletí. Es dirà El Borinot.

I la publiquen, sí. Res ni ningú ho pot evitar. L'empenta que du el grup de joves és indeturable. I els veïns se'n fan creus i ho celebren, al mateix temps. El Borinot representa un pessic d'alegria i distracció en la fatiga i malenconia que regna aquells dies a l'Escala.

En les línies que segueixen a aquesta introducció, intentarem fer una modesta anàlisi del que va ser aquella senzilla i fugaç publicació republicana. S'explicarà en què consistia, qui hi havia al darrera, amb quins criteris actuaven els autors i quin era el seu contingut habitual.

Segurament, alguns de vosaltres, us preguntareu el perquè de l'afegit republicà que consta al títol. No és tan sols pel fet d'haver-se publicat en temps la Segona República espanyola, que també, sinó més aviat per diferenciar-lo d'un segon El Borinot, que va aparèixer en els primers anys del postfranquisme i que tenia un caràcter eminentment polític —política local. A aquesta altra publicació homònima, en el present article, ens hi referirem de manera breu, de passada, cap al final.

QUÈ VA SER EL BORINOT

El Borinot va ser un quizenari satíric, genuïnament escalenc, que tenia com a objectiu fer broma i fer riure, o com a mínim somriure, a qui el llegís. Utilitzava diferents instruments còmics i literaris: acudits, poemes, avisos, consells, retrats, definicions, informacions tergiversades, etc. La major part de les facècies publicades tenien com a protagonistes veïns de l'Escala. Ara bé, un bon nombre de les referències no eren reals. En Francesc Sala i Balaguer —un dels autors—, ho explica, més o menys amb aquestes paraules, a l'entrevista que li va fer *l'Escalenc* i que es va publicar els mesos de desembre i gener dels anys 2000 i 2001, respectivament: “Fèiem una col·laboració d'acudits que en dèiem *Fets verídics*, que trèiem del *Patufet* o del *TBO*. Substituïem el nom del protagonista, pel d'un veí de l'Escala i semblava que havia passat aquí”.

El format d'*El Borinot* eren dos folis DIN A-4 —com es diu ara— enganxats i doblegats pel mig, impresos per les dues cares, la qual cosa feia un total de quatre pàgines. La majoria d'aquestes constaven d'un parell de columnes, normalment

ben atapeïdes de lletres. Amb tot, al tenir un contingut estructurat d'una manera molt dinàmica i al ser-hi rars els textos llargs, la seva lectura era àgil, fàcil i agradable. És a dir, no cansava, no enfarfegava. I en pocs minuts te l'havies cruspit.

NÚMEROS PUBLICATS

D'*El Borinot* se'n van publicar tan sols tres números. Quatre, si tenim en compte el número zero, que va a ser una mena de prova. Mentre aquest darrer va sortir en ciclostil, els altres, ja numerats, eren impresos i feien un cert goig pel tipus de publicació que volia ser. Al final de cada exemplar hi apareix, a peu de pàgina: “Impremta C. Barnés – Palamós – Telèfon núm. 100”. Hem de pensar que és cert aquest telèfon, tot i que la revista fos amiga de la broma.

El número zero d'*El Borinot* porta la data de 28 d'agost de 1937. Tanmateix, en Francesc Sala manifesta, en la conversa abans citada, que va sortir pel febrer de 1938. El número u, ja imprès, es va publicar el 12 de febrer del mateix any. El segon

10 cts. Metnari satíric. 10 cts.

Any I L'ESCALA, 28 d'agost 1937. Núm. 0

COMENTARI

Presentació:

Jo, sóc el borinot, que per primera vegada veig la llum, la llum d'una vila clara i riallera. Però estic un xic espantat: fins por de no arriar, de què em diuen que sóc estrafet, o que estic mal escrit o que tinc altres tares. Més ja veure suposar que jo no tinc pas cap pretensió, ni crec pas ésser cap cosa que valgui la pena: deu cèntims avui ja no són ben bé res... i jo... valc deu cts.

El meu únic desig és fer com tots els borinots: bronzir a l'ort i a dret, fer soroll a les orelles de tots, dient coses que amb tot i la seva poca importància facin venir la rialleta al llavi. Perquè ja ho sabeu: El borinot es fica on pot.

PENSAMENTS

Sobre l'amor i la dona

Moltes dones confonen l'amor amb les canes de casar-se. No un senzill "t'estimo" vol dir que sí que veritat. Un bon matrimoni seria el de una dona cega amb un home sord. La dona que més s'estima és a la que menys se li diu. Totes les dones són irueles i totes són oliverives.

COMPRER SIEMPRE "EL BORINOT" A PROPAGUEU

EL BORINOT

Cts. **QUINZENARI SATIRIC** Cts.

Any I L'ESCALA, 12 de Febrer de 1938 Núm. 1

Comentari

Refugiades

Gràcies, elegants, captivadores, les veureu passejar-se pels carrers cèntrics a la recerca dels lloves que sapiguem agradar-les: saben moure la llengua amb tal gràcia i velocitat que hom es queda ple d'admiració davant les frases castices que pronuncien tot posant els ulls en blanc amb mirades que deixen l'ànima derrisada.

Venen d'Empuries, del seu refugi, guiades i impulsades per uns sentiments que deuen ésser molt terms, puig no hi fa res que plougués o que bufi la tramontana, elles sempre amb igual afany, són aquí la vila cap el tard, i a l'hora de la concurrència al carrer de les botigues, a tirar l'am, per si plauen. No saben fer se el càrrec que tracten amb pescadora.

Són boniques, tenen gràcia, i amb això en sobre; nosaltres desde el nostre quinzenari amicalment les saludem i a totes i a cada una d'elles solament desigim fer-les el mateix que ansiava un castellà, quan deia a una: "Quisiera darte un beso más apretao que el tapón de una gascosa."

Qui anuncia a EL BORINOT, al feixisme fa al boicot

Fets verídics

Era dies enrera, quan al Consell Municipal prenia la mida a tots els còcs de disset i divuit anys, quan li toca el torn a n'En Joan Quinones? es resistí a descalçar-se.

— Però, home, no et podem pas ~~arriar~~ calçar.

— I responia sempre ell:

— Doncs jo no ho vull, no, no, i no!!!

— Però no ho comprens?

— Res, no i no!!!

— I per què?

— És que... m'he descurat de rentar-me els peus.

Distret i entusiasmat, caminava l'altre dia en Sindu cap a Empuries, pensant únicament amb aquell que anava a veure; no feia cas de res. De sobte troba un amic.

— A un vas per aquest camí? li pregunta.

— Ell es queda parat. I no vol dir-li que les refugiades el porten de bòlit i respon quequejaot.

— És... que visito les ruïnes.

Un jove molt aturat de les bateries, parlava molt entusiasmat amb la Marta.

Resta callat un moment, i ella amb veu suau li demana:

— Diguem coses dolces...

— I ell molt sorprès li pogué dir:

— Sucre, caramels, xocolata i mel...

Hallava fa força temps la Pepita Casagran amb un jove foraster; el qual durant tot el ballable no parà de parlar-li entusiasmat.

Una seva amiga, que ho notà va preguntar-li quan hagueren acabat:

— Que et deia aquest jove amb tanta afició?

— Que abans de conèixer-me a mi el mun era per ell un desert.

— Ja es veu... halla com un camell.

EL BORINOT

Cts. **QUINZENARI SATIRIC** Cts.

Any I L'ESCALA, 26 de Febrer del 1938 Núm. 1

Comentari

Gossos acandits

Tots vosaltres els coneixeu: són els gossos d'avui dia que claregen gollats a contrallum, són els cans que amb mirada de llàstima passen per la via pública els seus ossos quasi al descobert. Fan pena, pobres animalons; amb passes lentes, cara pansida, orelles-caiguts, sense forces per a remenar la cua, solament tenen ànims per anar ensumant de porta en porta alguna subestància per poder engolir; però no hi ha res a fer a cada casa els esperen amb l'estaca preparada i han de fugir mostrant pel món les seves flaques costelles que una a una es poden comptar totes.

El gos, l'amic fidel de l'home, avui està en decadència, i ha arribat a tal grau de desnivell...

Qui anuncia a EL BORINOT, al feixisme fa el boicot!

Fets verídics

Fa un quant temps, a l'escola, el mestre senyor Adrober posà per treball als alumnes redactar una carta comercial de demanda. Un d'ells s'equivocà volguent escriure "charria", i el corregir la carta, el Sr. Adrober hi pogué llegir: "50 sacos de orina".

Davant d'això, amb la seva natural bonhomia, li advertí pausadament: «Home, en tot cas, tindries de demanar barrils».

Retornava de viatge un amic d'en Pepito Figueres i assabentat de que no es trobava bé, preguntà al xofer al arribar a Flassà:

— «Com està Figueras?»

— «Oh!, Figueras, muy mal!»

— «Tan mal?»

— «Sí, le bombardean cada dia.»

— «Es que havia contós en Pepito amb la ciutat.»

moral, que fins s'ha fet LLADRE. Lladre, sí, però per necessitat!

Pobres bestioles! Ells són els primers a sentir-ho quan han de robar i creiem que si fossin animals plorancers fins plorarien de remordiment després del robatori. Fixeu-vos, sínd, quan en vegeu a córrer algun amb el cos del delícate a la boca mentre darrera seu la mestressa posa el crit al cel: fixe-u-vos i sentireu exclamar a la dona: «Aquest lladre...!!», perquè és incapaç de comprendre l'immens sacrifici que està fent el pobre ca, víctima de les circumstàncies: fixe-u-vos i veureu que fa uns ulls tristos i una mirada de compassió, com volent dir: «perdoneu-me; jo no ho voldria fer... però la necessitat!»

Per això EL BORINOT, en defensa sempre de la justícia, reivindicada la raça canina, avui tant mal tractada, demanant a tothom que es faci càrrec del tràgic que és no tenir ni un ós per robar.

Era un diumenge al matí, i un pagès de molt baixa estatura, després de goltar el mercat, s'arribà fins a la platja. En «LLORO» feia una explicació de les seves, i el pagès, en sentir-lo, es morfà de la seva valentia; però ell, picat, va interrumprir-lo: «Calieu, mestre, calieu, que si no us escupo a sobre és perquè no sabeu de nedar».

Un dia que uns vailets jugaven a baldufa, tingueren la mala sort de trencar el vidre d'un auto que hi havia allí prop.

El popular «Fan-Fan», que veí la catàstrofe, els hi renyà veritablement enfadat:

— Si ara haguessiu tocat a un home i l'haguessiu mort, aquell home, furios, s'hagués atecat...

No pogué dir res més; una forta rialla de tots els presents el deixà sense acabar.

EL BORINOT ES FICA ON POT!

EL BORINOT

Cts. **QUINZENARI SATIRIC** Cts.

Any I L'ESCALA, 12 de Març del 1938 Núm. 1

Comentari

Les Camerilles de Pekin

Durant les sessions de cinema dels diumenges a la tarda ofereixen un espectacle capaç de trasbalsar fins a la melsa a l'observador més serb.

Però, i que divertida resulta una visita!

Pugeu-hi alguna festa per allí dalt, quan la pel·lícula està en plena projecció i les tenebres tot ho embolcalen. I veureu:

Grups, pilons, cadires entrenou; menuda que ploren, parelles que s'abraquen, mans que busquen, vailets que es barallen, peles de taronja que voleien, minetes que somriuen, altres que gemeguen. Tot això en un conjunt tal que es pot rodar el cap fins aghalats veu i no sapigués ni a quin cantó girar la vista.

Es una cosa originalíssima que ve després de la bocabudada davant tant buit rebull.

Allí a hi separats en buletades als que són massa mirats, desde allí es tiran als pòdols de sota materies de totos «leones, ballades i liquidats» per allí hi ha artistes bons que fan la comparsa en els galons de la pantalla.

Tot és calir, cura que bateguen descomulgadament per la passió que els anima, i les que suspiren.

En un mercat, una olla, un galineta.

I si en mig de tant bullits us fan pampallugues els ulls i us comencen a anar als ulls, aleshores baixeu depressa l'escale i aneu a parar l'aire.

I estem segurs que us recordareu durant molts dies de les senses igual, de les imatges bies... Camerilles de Pekin.

El que bona estona vol passar, EL BORINOT té de comprar

— Jo... em dic Joan.

— Jo no!

Un d'aquests dies en que el correu tarda tant a arribar, allí a davant de l'administració, en mig d'un grup, un impacient es queixava de que portés tant de retard. I en Josep Carreras li preguntà molt normal:

— «Jove, vostè em fa pensar amb la mar.»

— Perquè?

— Perquè em mareja.

Al cinema, també, sorprendrem l'escena següent:

Un jove foraster es posà a la cadira del costat de la Conchita Botella, però eren quasi al final de la sessió i encara no havien dit ni paraula. Ell es decideix a rompre el silenci i li pregunta:

— Li agrada el cinema?

— Ella arronça les espalles.

— Jo no!

Un d'aquests dies en que el correu tarda tant a arribar, allí a davant de l'administració, en mig d'un grup, un impacient es queixava de que portés tant de retard. I en Josep Carreras li preguntà molt normal:

— «Jove, vostè em fa pensar amb la mar.»

— Perquè?

— Perquè em mareja.

Al cinema, també, sorprendrem l'escena següent:

Un jove foraster es posà a la cadira del costat de la Conchita Botella, però eren quasi al final de la sessió i encara no havien dit ni paraula. Ell es decideix a rompre el silenci i li pregunta:

— Li agrada el cinema?

— Ella arronça les espalles.

— Jo no!

Un d'aquests dies en que el correu tarda tant a arribar, allí a davant de l'administració, en mig d'un grup, un impacient es queixava de que portés tant de retard. I en Josep Carreras li preguntà molt normal:

— «Jove, vostè em fa pensar amb la mar.»

— Perquè?

— Perquè em mareja.

Al cinema, també, sorprendrem l'escena següent:

Un jove foraster es posà a la cadira del costat de la Conchita Botella, però eren quasi al final de la sessió i encara no havien dit ni paraula. Ell es decideix a rompre el silenci i li pregunta:

— Li agrada el cinema?

— Ella arronça les espalles.

— Jo no!

exemplar, que va confirmar l'experiència encetada, es va distribuir el dia 26 i el tercer el 12 de març. A partir d'aquest, cap més. Va aparèixer, doncs, cada quinze dies. En dissabte.

Imagíneu si estaven ben organitzats, a la revista, que fins i tot tenien un distribuïdor/venedor. Un home, en "Rafel de la Barbera", es col·locava a la porta del cine —imaginem que era Pequín— per veure si venia algun exemplar als assistents. Ignorem si cobrava comissió per fer-ho. El preu de la publicació era 10 cèntims segons figura a la portada del número zero, tot i que als altres tres no n'hi figura cap. D'altra banda, ens ha estat impossible saber si se'n venien gaires. El que és segur és que no hi perdien pas res. Així ho explica en Francesc Sala: "Pel que fa al cost —d'editar *El Borinot*— no vam saber-lo mai. Mireu si era bona persona en Joan Colomeda, en "Marquet", que s'encarregava de portar-lo a Palafrugell i, a més, en pagava les factures".

Dissortadament, tal com es veia a venir, la guerra acabà per interposar-se en l'extraordinària i lloable aventura còmica i literària d'aquells joves escalencs. Va ser justament el 12 de març, el mateix dia que sortia el darrer número d'*El Borinot*, que alguns dels cinc amics van ser cridats a files i es van haver d'incorporar immediatament.

ELS AUTORS

La colla de nois escalencs que impulsaren *El Borinot* i que formaven el consell de redacció eren els següents: en Joan Colomeda i Graboleda —en "Marquet"—, l'Antoni Figueras i Cros, en Miquel Juhé i Sureda, en Josep Pujol i Figueras —el "Moliner"— i en Francesc Sala i Balaguer. Tenien els cinc, si fa no fa, la mateixa edat. Entre els divuit i els dinou anys acabats de fer. A hores d'ara, tots ells han passat ja a millor vida. L'últim en fer-ho ha estat l'Antoni Figueras que va morir, el 4 de gener del 2018, a l'edat de 99 anys.

Val a dir que, en Quimet Sureda i Sureda, conegut per tothom al poble pel sobrenom "Punxants", formava part també de la colla (vegeu les fotos que acompanyen aquest escrit). Era de la mateixa edat que els seus amics i molt afeccionat a la broma. Tanmateix, sembla que no intervenia, almenys directament, en la confecció de *El Borinot*.

Els cinc joves hi col·laboraven amb el que podien. Alguns es dedicaven a parar les orelles pels carrers i places de l'Escala per captar, al vol, alguna "bona notícia"; altres eren més d'escriure-les; hi havia qui compaginava; qui corregia; ... Ara bé, tots participaven en la selecció de què es publicava i què no. De feina en tenien per donar i per vendre. I d'estones per riure també. Per a tots plegats, la confecció de *El Borinot* va ser una excel·lent teràpia que els va mantenir lluny d'una guerra que els encaçava.

ESTIL, ESTRUCTURA I CONTINGUT

A) ESTIL

No es pot afirmar que *El Borinot* tingués un estil molt ben definit d'escriptura i presentació. Possiblement, l'edat dels autors hi tenia a veure. Això no obstant, tampoc era un producte baligabalaga. En la lectura dels diversos articles, s'intueix una certa seriositat al darrera i una determinada intenció de fer un butlletí prou rigorós. Tots els números són escrits en un català prou correcte, amb alguna falta d'ortografia que salta a la vista de tant en tant.

B) ESTRUCTURA

L'estructura dels quatre *Borinots* apareguts és molt similar. Hi ha poques variacions entre els diferents números. Potser el zero és el que més es desvia de l'estàndard, cosa lògica al tractar-se d'una prova. Si deixem de banda aquest últim, es

pot dir que la primera pàgina d'*El Borinot* es idèntica, en quant a configuració, en els tres exemplars publicats. Comença amb un *Comentari*, que ve a ser una mena d'editorial i segueix amb la secció *Fets verídics*, que no són més que acudits adobats.

A les pàgines següents de la revista, hi ha seccions que es mantenen en tots els números, com el *Safareig* a la segona pàgina; *Així ho diuen*, a la tercera; i les de *S'assegura de bona font...* i *Advertim...*, contingudes dins *Ràdio Borinot*, que són xafarderies relacionades amb veïns de l'Escala, a la quarta i última. La resta d'espai s'emplena, de manera intermitent, amb: poemes, més acudits, consells, receptes de bellesa i altres col·laboracions.

C) CONTINGUT

El Borinot no tractava temes polítics, ni de la infausta guerra. Tampoc parlava de futbol, ni d'economia. No criticava als pescadors, ni als pagesos, ni als botiguers, ni als industrials, ... En fi, no era crític amb ningú. No anava contra ningú. El seu contingut girava entorn de la pura xafarderia popular, fos aquesta real o inventada. Tenia com a divisa de referència: riure's del mort i de qui el vetlla. I fer-ho sense travessar la línia vermella de la bona educació i del respecte per les persones que s'esmentaven. Era simple humor blanc, inofensiu. Tot i que potser als protagonistes no els feia gaire gràcia sortir-hi.

Petita rectificació. Abans hem dit que no anava contra ningú. No és veritat del tot. En els números 1 i 2, al mig de la primera plana hi consta, ben destacada, la següent frase: "Qui anuncia a *El Borinot*, al feixisme fa el boicot". Queda clar que els autors en tenien un d'antagonista o enemic, com vulgueu dir-li. I no se n'amagaven, malgrat saber que dintre de poc s'hi enfrontarien militarment. Un detall: no van aconseguir cap anunci. Amb tot, al número zero, hi surt aquest: "*Cistells de bona fabricació, els trobareu sempre a Can Sagró*". Devia ser un esquer.

No farem aquí una anàlisi exhaustiva del contingut dels quatre números d'*El Borinot*. Només ens estendrem una mica amb el comentari/editorial de la primera pàgina. S'ho valen. De la resta de seccions en parlarem lleugerament exposant alguns exemples que explicaran millor de què anava la cosa.

El Comentari del número zero és la *Presentació* de la revista. Diu així: "Jo sóc *El Borinot* que per primera vegada veig la llum, la llum clara d'una vila clara i riallera. Però estic un xic espantat: tinc por de no agradar... El meu desig és fer com tots els borinots: bronzir a tort i dret, fer soroll a les orelles de tots, dient coses que amb tot i la seva poca importància facin venir la rialleta als llavis..." Queda prou clar quin era l'objectiu principal del butlletí, no?

Al número u el *Comentari* es refereix a *Les refugiades*. Eren aquestes, unes noies joves que, des de feia uns mesos, a causa de la guerra, s'hostatjaven a l'hotel Empúries. Sembla que s'acostaven al poble sovint i feien anar de bòlit als homes en general. *El Borinot* s'hi esplaia: "Gràcils, elegants, captivadores, les veureu passejar-se pels carrers cèntrics a la recerca dels joves que sàpiguen agradar-les;... no hi fa res que ploqui o que bufi la tramuntana, elles sempre amb igual afany, són aquí a la vila cap al tard, i a l'hora de la concurrència al carrer de les botigues, a tirar l'ham, per si piquen. No saben fer-se el càrrec que tracten amb pescadors...". Fina ironia escalenca.

L'editorial del segon número és *Gossos acandits*. Abans de res, sabeu que vol dir acandit? Nosaltres, a primer cop d'ull, no en teníem ni fava. Ho vam haver de buscar en el diccionari normatiu i no hi havia cap paraula que s'hi assemblés.

Finalment, ho vam trobar al Diccionari català-valencià-balear: "Acandir-se: debilitar-se, afluïr-se, perdre vitalitat". De totes maneres, un cop es llegeix el text d'*El Borinot*, ens adonem que no calia buscar-ho als diccionaris. En el Comentari s'hi diu: "... sòn els cans que amb mirada de llàstima passegen per la via pública els seus ossos quasi al descobert. Fan pena, pobres animalons; amb passes lentes, cara pansida, orella-caiguts, sense forces ni per remenar la cua, solament tenen ànims per anar ensumant de porta en porta alguna substància per poder engolir;..., quan en vegeu córrer algun amb el cos del delicte a la boca mentre darrera seu la mestressa posa el crit al cel: Aquest lladre!!..." No reproduïrem ara tot el text. Només dir que paga la pena llegir-lo sencer, si mai en teniu l'oportunitat. Està molt ben escrit. Reflecteix força bé l'ambient d'aquells anys de guerra i traspua molta tendresa.

En el número 3 es tracta de *Les Camarilles de Pequín*. "Durant les sessions de cinema dels diumenges a la tarda (les camarilles de Pequín) ofereixen un espectacle capaç de trasbalsar fins a la melsa a l'observador més seré... Hi veureu: ... menuts que ploren, parelles que s'abracen, mans que busquen, vailets que es barallen, peles de taronja que volen, ninetes que somriuen, altres que gemeguen... Allà s'hi reparteixen bufetades als que sòn massa atrevits, des de allí es tiren als pobrets de sota matèries de totes classes: sòlides i líquides; ... És un mercat, una olla, un galliner..." Una molt bona descripció, tot s'ha de dir. Avui dia, amb la davallada del cinema —fa anys que va tancar la darrera sala al nostre poble—, aquella vida que bategava a les camarilles dels cines escalencs —també n'hi hagué a ca l'Hereu i al Cacauet— és desconeguda per les noves generacions. Els que les van viure esteu de sort. Sabeu prou bé l'encís popular que acollien.

Passem als *Fets verídics*. Com hem dit abans, sòn simples acudits extrets del *TBO* i del *Patufet* que tenien com a protagonistes persones reals de l'Escala. N'exposem un parell a continuació:

"Un jove molt aturat de les bateries, parlava molt entusiasmat amb la Marta. Restà callat un moment, i ella amb veu suau li demanà:

- Diguem coses dolces...

I ell, molt sorprès li pogué dir:

- Sucre, caramels, xocolata, mel, ..."

(12/2/1938)

"Un diumenge al cinema, un artiller dirigia paraules saboroses a la Teresa Paltré, que estava asseguda davant seu. Tant i tant arribà a garlar, que la Paltré, girant-se, l'advertí:

- Jove, vostè em fa pensar amb la mar
- Per què?
- Perquè em mareja"

(12/3/1938)

A la segona pàgina, en els números impresos, mitja plana (tota una columna) és ocupada per la secció *Safareig*. Al ser un text llarg, no en reproduïrem cap exemple. Però sí direm que es tracta de situacions absurdes que tenen el seu toc de comicitat. Tampoc reproduïrem els poemes, inèdits — imaginem que eren escrits pels mateixos membres del consell de redacció—, dels quals sol haver-n'hi un o dos a cada exemplar.

D'esquerra a dreta: Josep Pujol, Francesc Sala, Quimet Sureda i Antoni Figueras. Foto: col·lecció pròpia.

De la secció *Així ho diuen* us mostrem una de les definicions publicades. En concret, la de la paraula ball: "Conjunt de voltes, relliscades, contursions i giravolts que fan una sèrie de parelles ben arrapades procurant seguir el compàs d'una barreja de sorolls, sons, xerrics i estrèpits, que s'anomena música i que és produïda per una colla d'individus que graten i bufen aparells estranys" (12/2/1938). No hi ha diccionari que la millori. No us sembla?

De *Ràdio Borinot*, també us n'oferim uns quants acudits. Sòn ben curts:

- La junta del Centre Joventut ha decidit fer pagar a en Pratsevall doble entrada perquè en balla més que no en toquen.

- La Lola Isern va anar al Carnaval d'Albons disfressada com de costum.

- L'Amèlia "Toua" ja ha trobat a aquell al qual des de tant de temps buscava; ara falta que ell la trobi a ella.

- El "Pavero" ha deixat els peixos en repòs des que es dedica a clavar la fitora a les... refugiades.

- El Conseller de Cultura té el ferm propòsit d'inaugurar la Biblioteca un dia qualsevol... però no pot assegurar de quin any

D'esquerra a dreta: Miquel Juhé, Josep Pujol, Antoni Figueras i Quimet Sureda. Foto: col·lecció pròpia.

I acabem amb aquest acudit del número zero:

“Entre noies:

- *Ja ho saps Maria? En Pere se m'ha declarat*
- *Ja era de suposar; quan li vaig donar carabasses va dir-me que faria un disbarat”*

L'ALTRE BORINOT

Pels voltants dels anys vuitanta del segle passat, va aparèixer un segon *El Borinot* a l'Escala. Malgrat que, en un dels fulls distribuïts es reivindica com hereu de l'anterior — el nostre republicà— no hi té res a veure. Fins i tot, presenta aquesta successió erròniament: *“El nom de Borinot no l'hem pas inventat nosaltres, ja sortia abans del 36 (sic)”*. En fi, només coincideixen en el títol i potser, apurant molt i molt, en què eren anònims.

No podem concretar exactament les dates de publicació d'aquest segon *El Borinot* perquè cap dels exemplars que ens han caigut a les mans en duu. Però no és gens complicat intuir-les, ja que el seu contingut és destinat quasi exclusivament a criticar i desprestigiar les actuacions del primer ajuntament democràtic del postfranquisme a l'Escala, que va presidir en Joan Pascual i Gich (1979-1983).

El segon *El Borinot*, a les seves pàgines, tot i que es presenta com una publicació que pretén fer crítica constructiva, exhibeix, freqüentment, frases malintencionades que, segurament, en aquells moments, no devien caure bé a ningú. Sobretot als interpel·lats, clar. Una prova en són els articles, i cartes, de queixa i denúncia que van escriure alguns regidors de l'ajuntament al diari comarcal *El Punt*.

Aquesta publicació, que podríem qualificar de pamfletària i que es distribuïa clandestinament, de nits, a determinats domicilis de l'Escala —no a tots— és evident que tenia, però, el seu costat positiu: treia a la llum pública alguns dels tripijocs i draps bruts que es manegaven dins el consistori escalenc. El problema el tenia, repetim, en la manera de fer-ho. El perdien les formes.

Qui n'era l'autor? Ho desconeixem. L'anonimat s'ha mantingut sòlid al llarg dels anys, si no anem errats. Ara bé, tot fa pensar que hi havia més d'una persona al darrere. Ho diem per dues raons. Primera. Perquè s'hi descobreixen estils diferents d'escriptura en els distints fulls publicats. I segona. Perquè no es pot negar que l'autor estava molt ben informat del que es coïa dins les parets de l'ajuntament, així com del que passava pels carrers de l'Escala. I es fa difícil creure que un individu sol fos a tot arreu.

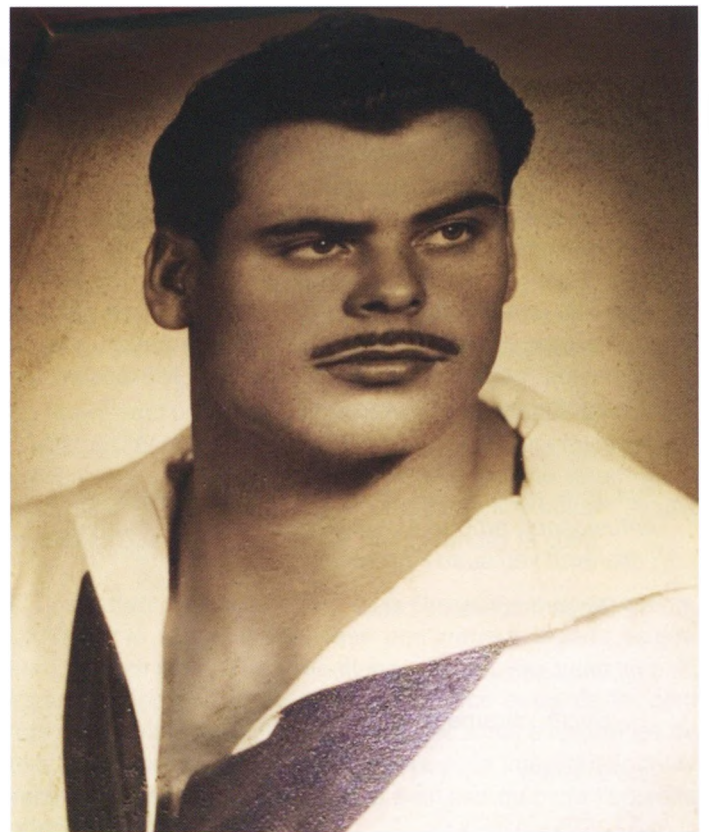
FONTS DOCUMENTALS

- Números 0, 1, 2 i 3 d'*El Borinot*.
- *L'Escalenc*. Entrevista amb Francesc Sala i Balaguer. Números 247 i 248. Desembre 2000 i gener 2001.
- *L'Escalenc*. Entrevista amb Josep Pujol. Número 216. Maig 1998.
- Diversos exemplars d'*El Borinot* postfranquista.

CONCLUSIONS

Tornem al nostre Borinot republicà. I preguntem-nos: tenia defectes? Doncs sí. Potser el més destacat és l'accent masclista que s'observa en alguns dels seus textos. Hi prolifera massa sovint. Amb tot, ho podem justificar dient que, d'una banda, era una publicació feta únicament per nois joves, i de l'altra, que fa vuitanta anys la mentalitat i el discurs dels escalencs no eren els que nosaltres tenim actualment en el 2018. La vida, els costums i les maneres de dir les coses han canviat molt, a l'Escala, en aquest llarg espai de temps.

En fi, amb el present article tan sols hem pretès recuperar de l'oblit una senzilla i fugaç publicació que va existir al nostre poble, l'Escala, en temps de guerra, i que va alleugerir, a estones perdudes, els trambalsos, les cabòries i les penes de molts vilatans. I que, així mateix, va fer especialment més plàcida i menys anguniosa l'espera de cinc joves escalencs que se sabien destinats a incorporar-se a les files d'un exèrcit, el republicà, de manera imminent —no tots cinc, però—, per lluitar contra el feixisme en un conflicte que, a la seva edat, no ens enganyem pas, els venia gran.

En Joan Colomeda, “Marquet”, als anys quaranta, quan feia el servei militar a Galícia. Foto: cedida per la família Colomeda Guanter.

Pere Juhé i Oriol

LA MÉTEO SE'N VA DE FESTA

De vegades, reps propostes engrescadores i aquesta va ser una d'elles. Ja feia temps que em rondava pel cap un article sobre la climatologia històrica de la Festa Major de l'Escala, però va ser l'amic Basili Gironès qui, amb el seu suggeriment, em va donar l'empenta definitiva. Per tant, aquest article serà una retrospectiva sinòptica de quines configuracions són les més habituals en el decurs de la primera setmana de setembre, entre els dies 1 i 7, període en el que, tradicionalment, s'ha englobat la Festa Major de l'Escala (entre el 2 i 5 de setembre). A partir d'aquí, s'intentarà obtenir allò més agosarat, és a dir, intentar desxifrar el panorama meteorològic dels dies de Festa Major i, sobretot, poder-ne treure algunes conclusions climàtiques dels 60 anys en els que es centra l'estudi (de 1956 a 2016). En el present, per a donar forma a aquest article o escrit científic, es partirà d'una hipòtesi inicial i, a mesura que es presentin les dades, aquesta mateixa es podrà confirmar o desmentir.

HIPÒTESI

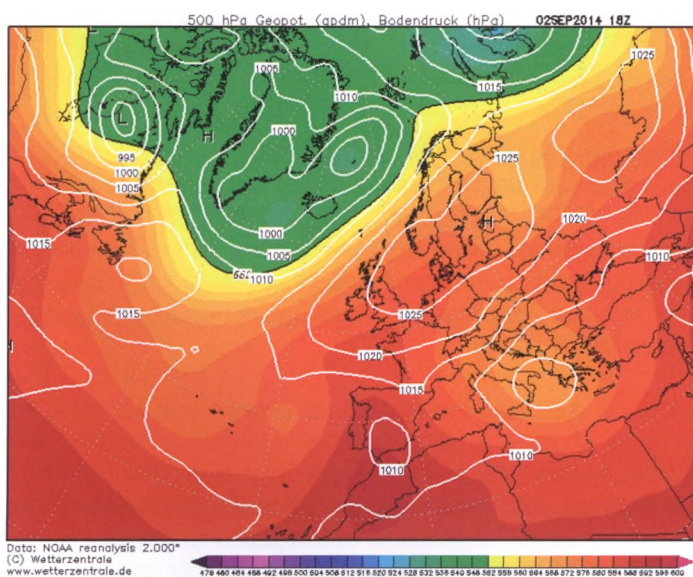
La Festa Major de l'Escala s'inclou en la primera setmana del mes de setembre, ja que, històricament, la Festa Major s'ha celebrat entre el 2 i 5 de setembre, essent-ne el dia 2 la diada de Santa Màxima, patrona de la vila marinera. Cal puntualitzar que s'han descartat tots aquells dies d'actes previs, normalment ubicats a la darrera setmana d'agost. Alhora, també cal indicar que, quan s'analitzen mapes i dades meteorològiques, el més sensat és emmarcar-ho en períodes de 7 dies (és a dir, una setmana sencera) i, per aquest motiu, es pren com a referència el període entre l'1 i el 7 de setembre.

Es parteix d'una hipòtesi inicial en què la primera setmana de setembre podria qualificar-se com un període de transició climàtica i meteorològica, en el qual es deixa enrere la canícula estival per a encarar l'inici de tardor; de fet, la tardor meteorològica comença l'1 de setembre, mentre que l'astronòmica queda relegada a unes setmanes més tard. Per tant, l'experiència podria fer intuir que, en aquesta primera setmana de setembre, poden experimentar-se condicions encara plenament estivals (com ara: calor, garbins, anticicló, etc...), però també els primers indicis de la tardor, amb un panorama més canviant en el sí d'un context de poca definició i en el que petits desequilibris poden derivar en grans canvis.

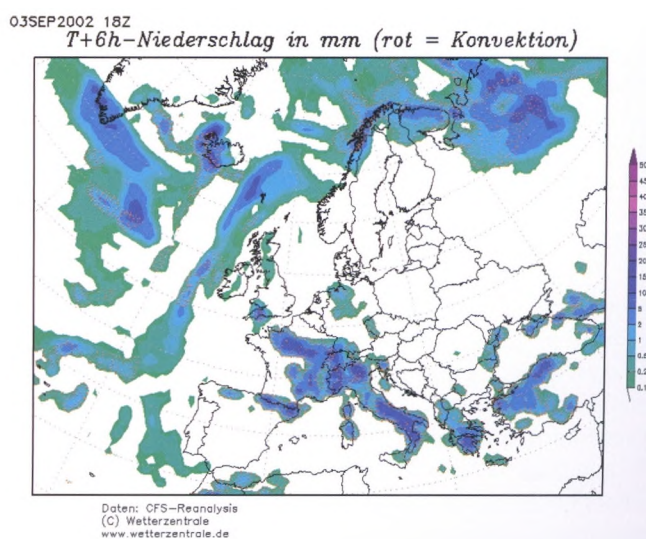
MÈTODE

Les persones que treballem a diari amb models meteorològics i mapes de predicció intentem tenir molt present la predicció per anàlegs, és a dir, mirar en el passat configuracions atmosfèriques similars i veure si això pot ajudar a predir el futur immediat. Mitjançant l'arxiu de mapes meteorològics que disposen les eines dels NCEP (National Centers for Environmental Prediction) de la NOAA (National Oceanic and Atmospheric Administration), aquesta tasca es fa més planera i es pot rebuscar pels arxius intentant cercar similituds i diferències. Precisament és això el que s'ha volgut desenvolupar en aquest treball, un repàs exhaustiu dels 7 primers dies de setembre (dia per dia, des del 1956 fins el passat 2016), anotant quines situacions es presentaven, quin va ser el tipus de temps més probable i, un cop llesta tota aquesta informació, s'ha intentat extreure alguna conclusió, en forma de patró i probabilitats, simple estadística per veure si certes situacions són més recurrents que d'altres.

Els mapes o cartes emprats estan dimensionats dins una escala sinòptica, és a dir, en una dimensió o rang entre els 500 i 1000 km de detall, que normalment és l'escala de referència en l'anàlisi de masses d'aire i evolució dels grans centres d'acció. Per tant, cal ser conscients que cal baixar

Mapa de pressió en superfície (SFC) i geopotencial (Geop) a 500hPa del dia 2 de setembre de 2014. Arxiu NCEP - NOAA.

Mapa de reanàlisi de precipitació acumulada (en mm) en 6 hores del dia 3 de setembre de 2002. Arxiu CFSR - NCEP.

a un detall més gran o mesoescalar per a poder afinar amb més exactitud, especialment en paràmetres com el vent o la precipitació.

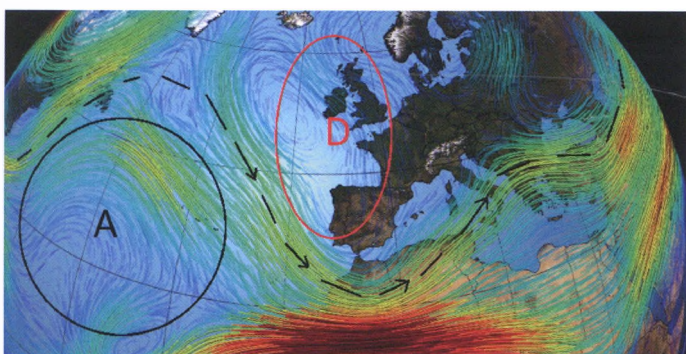
En aquests mapes hi queda reflectida:

- Pressió en superfície i isòbares (2 m)
- Alçada geopotencial a 500hPa (5500 m)
- Alçada geopotencial i temperatura a 850hPa (1500 m)
- Línies de corrent a 850hPa
- Precipitació (2 m) (entre 1979-2016)

ANÀLISI

CONTEXT TEMPORAL

A la nostra latitud, la dinàmica atmosfèrica es basa en ondulations del JET polar o l'anomenada cinta transportadora, la qual té una circulació d'oest a est a través de l'oceà Atlàntic fins arribar a territori europeu. Aquestes ondulations tenen un cicle en el decurs de l'any, essent molt menys marcades a l'estiu que a l'hivern o els equinoccis.

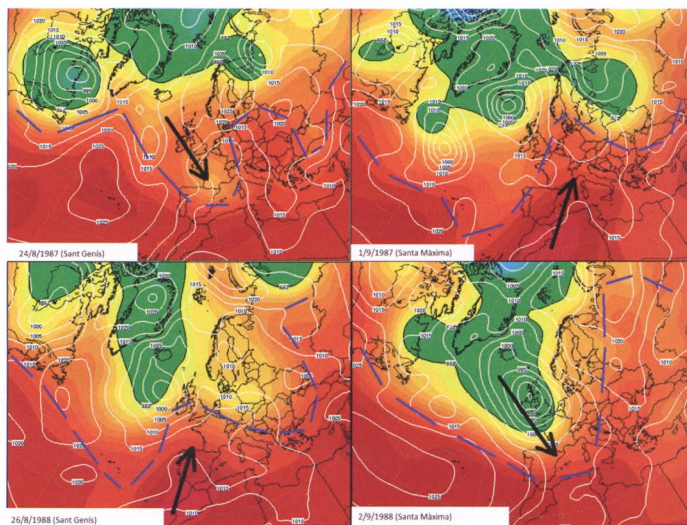

Esquema de posició del JET polar amb els vents a 300hPa (elaboració de l'autor).

La capacitat o no d'ondulació ve marcada per la posició dels centres d'acció, normalment els anticiclons, els quals són molt més fermes i potents que no pas les borrasques, més efímeres i passatgeres. Els anticiclons són centres de bloqueig i, per tant, dissuasius de perturbacions. A l'estiu els anticiclons subtropicals progressen al nord i d'aquesta manera també fan pujar de latitud el recorregut del JET polar. No és fins al final de l'estiu quan alguna de les peces es pot començar a moure i a ressituar, normalment amb motiu de l'aparició dels primers huracans a l'Atlàntic més occidental i la seva posterior transició a borrasca extratropical.

Aquestes baixes pressions comencen a sacsejar l'oceà Atlàntic i fan recular l'anticicló més cap a l'oest o en posició més meridiana (nord-sud). Això propicia l'arribada dels primers fronts, les primeres situacions de nord o, fins i tot, les primeres bosses d'aire fred en latituds més baixes. Per tant, és d'aquesta manera com a les acaballes d'agost o l'inici de setembre el temps comença a canviar.

Normalment, un d'aquests canvis s'experimenta entre la darrera setmana d'agost i la primera de setembre, és a dir, a cavall entre la Festa Major de Torroella de Montgrí (el dia 25 és la diada patronal de St. Genís) i la de l'Escala. De fet, hi ha una norma no escrita, que és més aviat com una dita d'origen popular, que diu que quan fa mal temps per la festa de Torroella, a l'Escala hi haurà bonança per Festa Major. Científicament i en traducció atmosfèrica té una explicació: si la darrera setmana d'agost arriba una d'aquestes primeres ondulations atmosfèriques amb xàfec i tramuntana, la següent setmana es retornarà al domini anticiclònic i càlid (cal recordar que encara és el final de l'estiu).

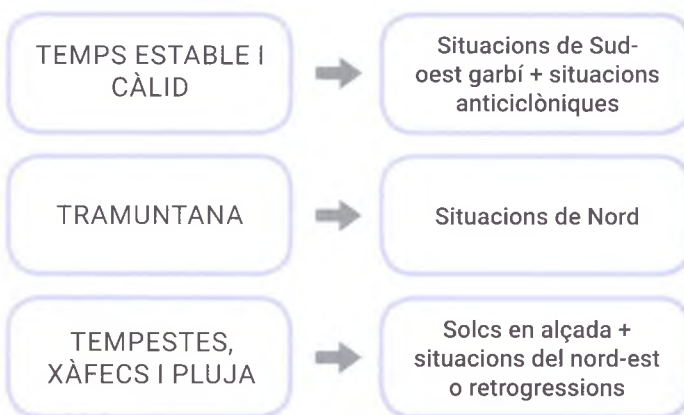

Comparativa sinòptica a SFC i 500hPa dels anys 1987 i 1988 Arxiu NCEP - NOAA.

CONTEXT METEOROLÒGIC

Els científics sempre necessiten agrupar per a ordenar i fer classificacions que, alhora, serveixen per a poder analitzar els resultats de determinat experiment o estudi. En el cas que ens ocupa, les agrupacions es poden fer segons la situació sinòptica present i el temps meteorològic que li correspon. D'aquesta manera, es poden distingir aquestes situacions sinòptiques:

- Situacions de Nord o tramuntana (anticiclòniques o depressionàries).
- Situacions de Sud-oest o garbí i dorsal càlida.
- Situacions anticiclòniques.
- Situacions de solcs en alçada, fronts i depressions.
- Situacions de Nord-est o retrogressions.

Alhora, els tipus de temps associats serien:

Cal remarcar que, la presentada, és una classificació molt senzilla i que, segurament, obvia certes situacions més indeterminades i segurament més complicades d'analitzar. La part positiva, però, és que aquesta classificació fa possible una explicació més planera i que la gent ho pugui entendre i relacionar fàcilment.

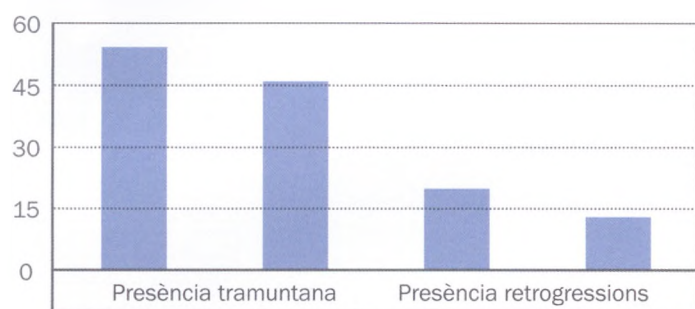
CONCLUSIONS

L'estudi de la climatologia sinòptica és enormement útil en meteorologia, tant per a corroborar o desmentir canvis de circulació atmosfèrica com per a establir una base de dades per a millorar els models de predicció, mitjançant l'anomenada previsió per anàlegs.

Una altra cosa seria poder extreure conclusions amb significació estadística sobre un període tant concret com el d'aquest cas d'estudi. Disposar d'un arxiu de més de 60 anys de dades ajuda, però tampoc acaba de resoldre alguns patrons, ni sentenciar conclusions contundents. Malgrat això, si que es poden extreure algunes conclusions valuoses.

1) Tramuntana. En més de la meitat dels anys estudiats (1956-2016) ha aparegut la tramuntana per Festa Major, concretament en un 56% dels anys (34 dels 61 anys). En un país de tramuntana això no és cap novetat, però, en canvi, si que és significatiu. Vista aquesta dada de la majoria d'anys, es pot dir que algun acte de festa major es pot/podrà veure afectat per aquest condicionant.

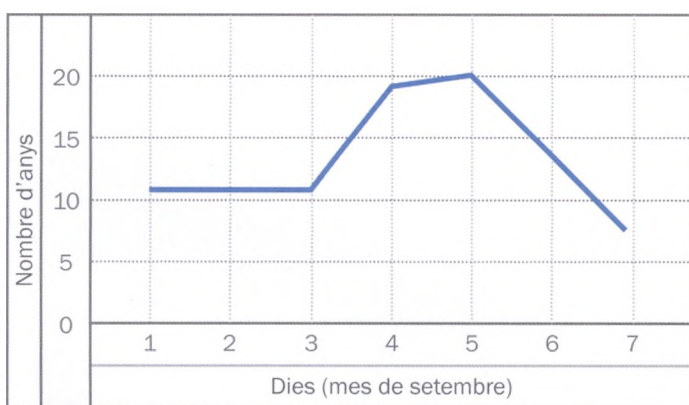
TIPUS DE TEMPS SEGONS FENÒMEN (Sobre index 100)

Classificació en percentatge del tipus de situació meteorològica de l'1 al 7 de setembre en el període comprès entre 1956 i 2016 (elaboració de l'autor).

I encara és més interessant quan s'observa i es documenta que les situacions de tramuntana són molt més freqüents entre els dies 4 i 5 de setembre que no pas en els dies anteriors o posteriors. El dia 4 té comptabilitzats 19 anys de tramuntana i, el dia 5, 20 anys. I què passava entre els dies 4 i 5? Doncs que tradicionalment era el dia dels focs d'artifici. Qui no recorda uns focs suspesos per tramuntana?

NOMBRE D'ANYS AMB TRAMUNTANA (per dia)

Nombre d'anys (freqüència) amb presència de tramuntana per cadascun dels dies de Festa Major (elaboració de l'autor).

És probable que aquella sentència escalenca que afirmava que la darrera sardana de Festa Major obria la porta a l'hivern, també deu tenir alguna relació amb aquest mateix fet. El cas més recent d'una Festa Major amb tramuntana va ser la de l'any 2012, amb 7 dies seguits de tramuntana, essent inclosos tots els dies festius. A tall informatiu, en 61 anys, només el 2007 i 2012 ha fet tramuntana tots els dies de Festa Major (de l'1 al 5).

2) Poca bonança. Una Festa Major amb temps totalment estable és molt poc probable. En només un 13% dels anys s'ha gaudit d'una festa marcada pel bon temps de principi a final, és dir, amb situacions clarament anticiclòniques, càlides o de garbí.

En un moment o altre, aquest període climàtic presenta algun estirabot i la bonança queda truncada per alguna tramuntana o gup. L'últim cas de bonança absoluta per Festa Major va ser l'any 2016, quan es va patir una calorada de primera categoria, la qual va ser rècord en algunes comarques de Catalunya i va suposar el període més càlid d'aquell estiu.

3) Temps de gups. Pràcticament en un 50% dels casos (47,7%) han aparegut situacions de xàfecs, gups o tempesta en algun dia de la primera setmana de setembre. I si s'afegeixen les situacions de gregal o de nord-est (que també poden comportar alguns xàfecs), la xifra s'elevaria fins el 61%.

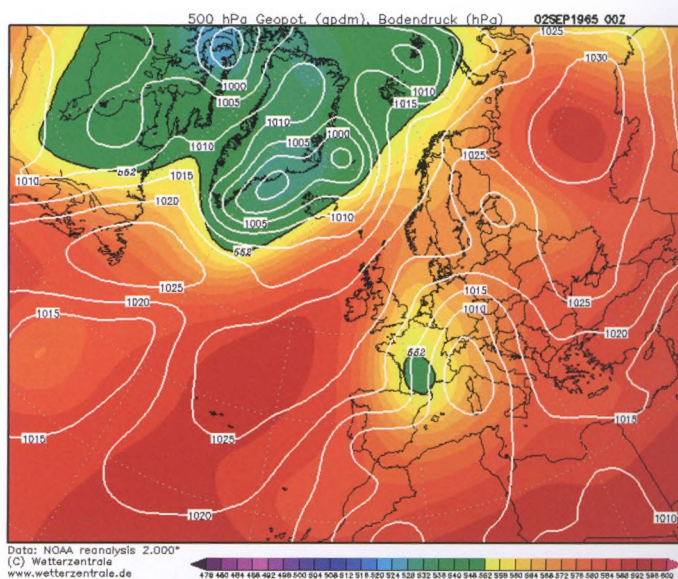
Per tant, es podria concloure que és molt probable que alguna diada de Festa Major es pugui patir alguna remullada o, si més no, es tingui una tempesta prop, es senti tronar o es pateixi perquè la pluja no esgueri algun acte. Si ens parem a pensar que tant les tramuntanes com les situacions de temps insegur són les més probables (un 56% i un 61% dels casos, respectivament), és evident que la comissió de Festa Major no pugui estar gaire tranquil·la.

ANNEX 1. EPISODIS METEOROLÒGICS REMARCABLES PER FESTA MAJOR

Durant els 60 anys compresos en l'estudi efectuat (1956-2016) hi han hagut diverses festes majors amb "contingut" meteorològic molt remarcable i que s'allunyen de la "normalitat" anteriorment comentada, uns episodis meteorològics que destaquen sobre la resta i que val la pena anomenar.

DÈCADA DE 1960

- Els darrers dies de Festa Major de l'any 1963 van estar marcats per una forta tramuntanada de darrers dies d'estiu. D'aquelles dates es recordarà sempre i ha quedat fixa a la retina la imatge del remolcador *Cotentin*, estimbat a l'illa Mateua per la forta tramuntana a més de 90 km/h i enfonsat en aquell paratge, tal com recorda una imatge del fotògraf escalenc Joan Lassús.

Mapa de pressió en superfície (SFC) i geopotencial (Geop) a 500hPa del dia 2 de setembre de 2014. Arxiu NCEP - NOAA.

- Episodi de l'1 al 5 de setembre de **1965**. La dinàmica d'aquell final d'estiu fou d'entrada freda i totalment anòmala a Europa, atenant que es va arribar a despenjar fins a la Mediterrània els primers dies del setembre d'aquell any. La potent bossa freda que es va despenjar de nord a sud va arribar a casa nostra amb tempestes, tramuntana i fred, mentre que a Itàlia motivà les terribles inundacions que van comportar 23 víctimes mortals. D'aquell episodi a casa nostra ens quedarà un fet molt destacable, la mànega marina davant la costa de St. Feliu de Guíxols el 2 de setembre, diada de Sta. Màxima.

- La festa major de **1969** es va desenvolupar en un panorama de tempestes, pluges i panorama molt revoltat. El còctel perfecte d'aire fred en alçada provinent del nord-est i llevant en superfície va propiciar una situació més típica de tardor que no pas d'estiu, amb tempestes, xàfecs importants i, fins i tot, temporalet de mar.

DÈCADA DE 1970

- L'episodi del 3 al 5 de Setembre de l'any **1972** possiblement és l'episodi d'inundacions més destacat de la primera setmana de setembre dels darrers 100 anys. Una altra situació típica de tardor i molt més intensa que la de l'any 1969 va aportar allò que fa un temps s'anomenava "gota freda" amb llevant, és a dir, pluges que van arribar als 90 mm a l'Escala i van superar els 100 mm a diversos indrets del litoral català. La premsa escrita es fa ressò dels diversos efectes ocasionats per aquest temps, com ara talls de carreteres, subministrament elèctric i de telèfon. A l'Escala, a més, tot estigué amanit per un temporal a mar; per tant, fou una festa major clarament passada per aigua.

DÈCADA DE 1980

- Si a les acaballes dels anys 60 i primers compassos dels anys 70 destacaren les pluges i els aiguats, durant la dècada de **1980**, a trets generals, destacaren les situacions de tramuntana força potents durant els primers dies de setembre. L'episodi més notable fou entre l'1 i el 3 de setembre de 1982, amb tramuntana anticiclònica d'entre 80 a 100 km/h, la típica tramuntana de final d'estiu amb un despenjament fred sobre el golf de Lleó.

La borrasca situada sobre la regió levantina manté la inestabilitat meteorològica en tot el nostre país

Anàlisi de la pressió SFC del dia 5 de setembre de 1972. Extret de La Vanguardia.

DÈCADA DE 1990

- També cal destacar els episodis extraordinàriament càlids i, durant els anys 90, es disposa d'un clar exemple, encara que precedit i seguit per altres anys on destacaren les tramuntanes i, sobretot, les situacions d'inestabilitat. Entre el 1 i el 4 de setembre de **1998** es va establir una clara circulació del SW amb dorsal càlida a tots nivells. Destaquen les màximes d'entre 30 i 35°C d'aquell dies, que ens van traslladar al pic de l'estiu.

DÈCADES DEL 2000 I 2010

- El més destacable d'aquesta "generació mil·lènial" s'ha de cercar durant la segona dècada del s. XXI. El primer episodi remarcable fou la tramuntana de la Festa Major del **2012**, que féu presència entre el dies 30 d'agost i 5 de setembre, un episodi de tramuntana molt intens

Desacostumado espectáculo marino en la Costa Brava

Una tromba de agua de más de cien metros de altura y cincuenta de diámetro atrajo la atención de miles de gentes

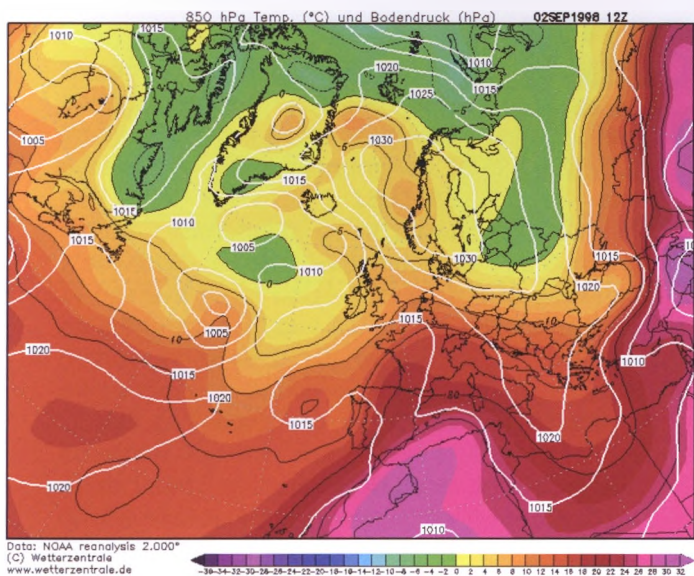

A menos de cien metros de la costa y a una cesa de una milla y media de distancia, en línea recta entre Tossa de Mar y Palamós, se forma antesayer por la tarde, sobre las cinco horas una tromba marina de gigantescas proporciones, con un cilindro de agua pulverizada que se elevaba cien metros sobre el nivel del mar y dentro al mismo, la columna de agua describiendo el movimiento giratorio propio de la acción del torbellino, provocado por los accidentes naturales de la atmósfera. E. Figueras

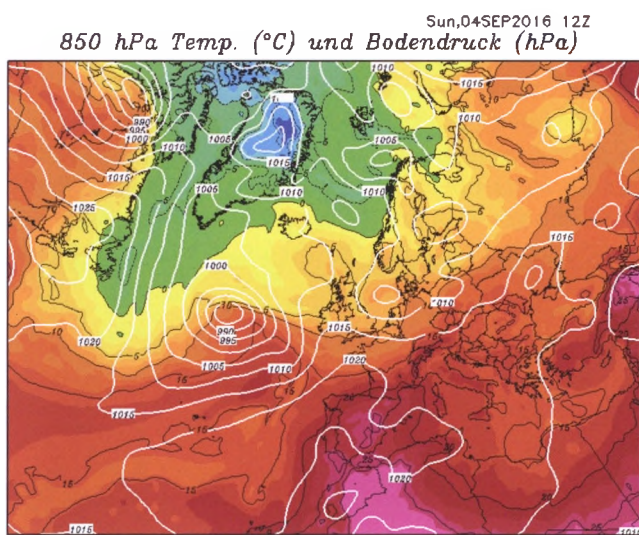
Notícia de la tromba marina originada a Sant Feliu de Guíxols el 3 de setembre de 1965. Extret del Diario Los Sitios.

Vista de la "platja de les Barques" el migdia del 3 de setembre de 2012. Foto: Sergi Corral.

Anàlisi de temperatura a 850hpa (1500 m) i Geop el dia 2 de setembre de 1998 a les 12Z. Arxiu NCEP - NOAA.

Anàlisi Tª a 850hpa (1500m) i Geop el 4/9/2016 a les 12Z. Arxiu NCEP - NOAA.

BIBLIOGRAFIA

- [sense autor] Mapa isobàric i crònica meteorològica del dia, a *La Vanguardia*, Barcelona, dimarts 5 de setembre de 1972, pàg. 4.
- FIGUERAS, E., Desacostumbrado espectáculo marino en la Costa Brava, a *Diario Los Sitios*, Girona, diumenge 5 de setembre de 1965, pàg. 1.
- ARÚS, Joan, El fibló del 2/9/1965 a Sant Feliu de Guíxols, a la revista *El Penell*, Barcelona, núm. 48, 3r quadrimestre del 2017, pàg. 7-10.

INFORMACIÓ EN LÍNIA

Arxiu històric i reanàlisi de mapes sinòptics consultat i extret de:

- National Centers for Environmental Prediction <https://ncep.noaa.gov>
- National Oceanic and Atmospheric Administration <https://www.noaa.gov>

i persistent, amb ratxes que van superar els cops de 90 a 100km/h, amb tràgic de fins a 2,5 m d'alçada i platges buides amb bandera vermella en el decurs de 2 o 3 jorns consecutius.

- El darrer episodi a destacar és la calorada que es produí de l'1 al 5 de setembre de 2016, amb una advecció càlida històrica, la qual va fer trencar rècords de temperatura a diverses localitats catalanes, amb màximes situades entre els 35 i 40° C a terres interiors i de 30 a 35° C en indrets costaners, com per exemple l'Escala. La dorsal càlida en alçada emergent del nord d'Àfrica i els vents de garbí en superfície van ser els desencadenants d'aquesta calorada.

COLOFÓ FINAL

Amb aquest anàlisi i repàs s'ha intentat treure una mica de suc a la climatologia present durant la Festa Major de l'Escala. En meteorologia i clima sovint es fan moltes preguntes, però el que acostuma a passar és que les respostes no acaben de ser del tot clares, no per manca de voluntat, sinó perquè trobar patrons i tendències moltes vegades és pràcticament impossible, dins aquest sistema tant caòtic.

Si s'ha de concloure quelcom destacable en aquest article, ha de ser que la primera setmana de setembre és un període de transició, complex i a cavall entre les últimes fuetades d'estiu i els primers aires de tardor mediterrània, tot plegat sota aquesta dicotomia tant nostrada i sempre present entre la tramuntana i el garbí.

Sergi Corral Buena

L'ALFOLÍ DE LA SAL DE L'ESCALA AL REGISTRE DE LA PROPIETAT

El creixement demogràfic i econòmic de l'Escala dels segles XVIII i XIX difícilment es podria explicar sense l'existència d'aquest emblemàtic edifici, bastit entre final del XVII i primers anys del XVIII, tal com consta en la llinda del balcó principal, que porta la data de 1698. En el plànol de sota, corresponent al grau d'implantació que tenia l'Escala a les primeries del segle XVIII, es pot veure el traç fi de l'Alfolí i de l'església, senyal inequívoca que encara estaven en construcció. Amb tot, la primera constància documental trobada fins avui és de l'any 1716. El 1728 començà a funcionar com a magatzem de grans i de sal i el 1762 es convertí en duana marítima. El viatger Zamora, al seu pas per l'Escala, el 1789, constatant la puixança del poble en tots sentits, escriu: "Hay 18 embarcaciones y 60 laúdes, pescan mucha anchoa y poco coral; sus vecinos trabajan en todos los ramos, ganan buenos jornales y no hay pobres. Se hacen muchas casas [...] Las mujeres cuidan de la anchoa. Hay alfolí de sal que traen los napolitanos de Tortosa. Hay aduana [...] Vi los molinos de arroz [...]".

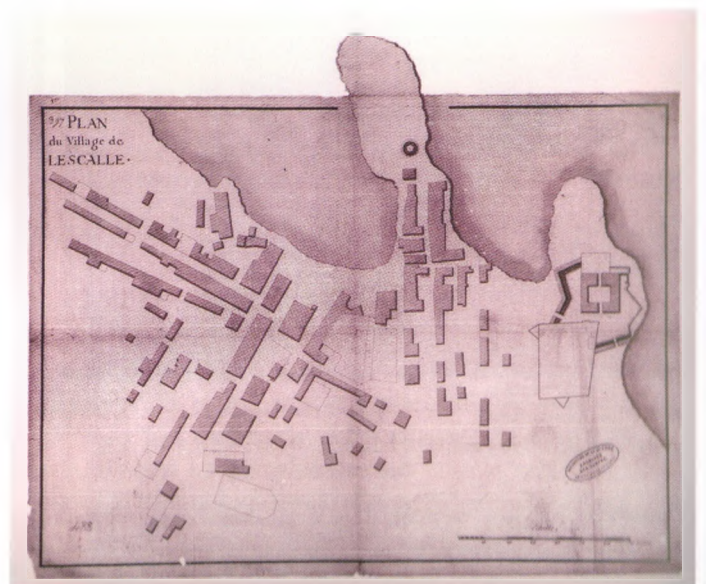
L'Alfolí, contràriament al que es podria pensar, sempre ha estat de propietat privada, fins que l'Ajuntament de l'Escala l'adquirí l'any 2006. La hisenda reial pagava un lloguer al propietari de torn per destinar-lo a magatzem de la sal, primer i duana després. Cal tenir en compte que la sal era un producte estancat, és a dir, un monopoli de l'estat, en ser essencial per a la conservació dels aliments i, per tant, subjecte al control de la seva producció i distribució, com també a impostos específics.

Tal com explica Lurdes Boix¹, els vaixells de cabotatge, des de les salines dels Alfacs (Delta de l'Ebre), Eivissa i Torrevella (Alacant), descarregaven la sal a l'antic port i, després d'emmagatzemar-la a l'Alfolí, es repartia a més de dos-cents pobles de les terres de Girona, especialment de l'Alt i Baix Empordà, Pla de l'Estany, la Garrotxa i, ocasionalment, del Gironès, Osona, Ripollès i Cerdanya.

L'any 1869 es decretà la fi del monopoli de la sal i l'edifici es llogà per a altres usos: salaó de peix, construcció de botes i barrils, seu de la societat La Pescadora, fundada l'any 1915 o del Pòsit de Pescadors, creat el 1919. A final de la dècada dels anys cinquanta o primera dels seixanta del segle passat quedà en desús i s'anà deteriorant d'una manera progressiva².

La cerca realitzada al Registre de la Propietat de l'Escala ens assabenta de la identitat dels propietaris de l'edifici de l'Alfolí al llarg dels anys.

La descripció de la primera inscripció de la finca, datada el 17 de juliol de 1875, ens informa que la propietat denominada "La Casa Gran", situada al carrer de l'Alfolí número 6, consta de planta baixa i dos pisos, ocupa una superfície de 6 àrees (600 m²) i està valorada en 18.750 pessetes. Afronta a nord amb Josep Juli Juandó, vídua Callol i Pere Sureda; a sud amb

Josep Macau; a est amb el carrer Alfolí i a oest amb Pere Sureda, Josep Callol i Josep Macau. La informació d'aquesta primera inscripció, però, ens dona informació sobre el avatars de la finca fins gairebé un segle abans. Vegem-ho.

Antònia Francisca Sastre i Viñas havia heretat la finca al llarg de la segona meitat del segle XVIII per la defunció del seu marit, l'hisendat figuerenc Francesc de Romà. En morir ella el 27 de gener de 1802, la propietat passava a mans del seu fill, Joaquim de Romà i Sastre, hisendat resident a Figueres. Desconeixem els propietaris anteriors.

La finca havia estat embargada pel jutjat de La Bisbal el 12 de maig de 1860 a instància de Tomàs Roger. El text del Registre continua indicant que el procurador de Figueres Josep [...] i Sala, en qualitat d'apoderat de Tomàs Anferils i Clusachs i d'Antoni Marquès i Riba, síndics del concurs de creditors dels béns (a part de l'Alfolí n'hi havia altres d'embargats) de Joaquim de Romà, acudia al jutjat municipal de l'Escalade sol·licitant acreditar la possessió de la finca a nom del citat Joaquim de Romà. Donaren fe del mateix i testimoniaren els escalencs Josep Poch i Alech, Gregori Vicens i Sureda i Martí

1. Boix i LLONCH, Lurdes: "La sal de l'Alfolí. L'administració de la sal a l'Alfolí de l'Escalade" a l'Alfolí de la sal de l'Escalade, Ajuntament de l'Escalade, 2017.

2. Ídem.

Tomàs Roger i Vidal (Figueres, 1815-1883), conegut banquer figuerenc i polític conservador. Va ser diputat a Corts en diverses legislatures i senador en les legislatures de 1872, 1876/77, 1877/78, 1879/80 i 1881/83. Era un dels majors contribuents de la província de Girona. L'any 1875, en el Subsidi Industrial i de Comerç, hi figurava en el dotzè lloc, amb 400 pessetes de contribució. El seu fill, Tomàs Roger i Larrosa (Figueres, 1849-1912) també va ser polític i militant del partit conservador, com el seu pare. Durant la restauració borbònica fou diputat a Corts per Figueres entre 1886 i 1890 i senador entre 1899 i 1901, on formà part de la Comissió de Carreteres i dictaminà la de Girona a Sant Feliu de Guíxols i la de Madrid a França per la Jonquera.

Paradís i Solés, casats i propietaris, els quals manifestaren que, efectivament, els constava de ciència pròpia que Joaquim de Romà havia posseït la finca i pagats els arbitris municipals fins al seu traspàs, ocorregut el 6 d'octubre de 1863. Una certificació lliurada i signada el 24 de març de 1875 per l'alcalde, Bartomeu Serrats, el regidor Síndic i el secretari municipal, apuntava en el mateix sentit. Finalment, el jutge municipal dictava auto d'aprovació amb data 2 de maig següent. Tota aquesta documentació fou presentada al Registre de la Propietat l'11 de juliol de 1875 i el dia 17 era definitivament registrada la finca a nom de Joaquim de Romà que, com acabem de dir, havia mort dotze anys abans.

Joaquim de Romà havia lliurat testament tancat el 3 de maig de 1859 davant el notari de Figueres, Miquel Meric. Obert el testament pel jutjat de Figueres el 9 de novembre de 1863 i pel que fa a la finca que tractem, nomenà usufructuàries la seva consort, Lluïsa Vives i Torrelabella i la seva germana Mercè, usdefruit que no va tenir efecte perquè la primera havia traspassat abans de l'obertura del testament, concretament el 19 de gener de 1860 i la segona perquè les propietats havien passat a administració judicial i posteriorment concursades. Per tant, l'herència passava a mans, en qualitat d'hereus universals, dels seus fills barons en preferència d'edat i en la seva absència -cosa que succeïa- instituïa hereuera universal per testament a la seva filla Maria de la Concepció de Romà i Vives.

Però en el moment de l'obertura del testament, l'hereva era menor d'edat i, d'acord amb la normativa vigent aleshores, no podia testar; de tal manera que el jutjat de primera instància del partit judicial de Figueres va promoure judici successori de testamentaria i després declarà concurs voluntari de creditors a instància de l'apoderat i síndics de Joaquim de Romà. La subhasta es celebrà el dia 9 d'agost de 1886 i fou rematada per Manuel Girona i Agraful, que s'adjudicà l'Alfolí per 9.375 pessetes, com també altres béns de l'embargat. L'escriptura pública de compra-venda s'atorgava l'1 de juny de 1887. En aquest moment Maria de la Concepció de Romà ja era major d'edat i estava casada amb Antoni de Palau i de Huguet, ambdós veïns de Barcelona. La quantitat que ofertà Manuel Girona per la finca restà en poder seu com a pagament a compte de part d'un crèdit hipotecari de 18.870 pessetes, inclosos els interessos, que de Romà tenia contret amb Girona i que fou reconegut així en l'expedient de subhasta.

Manuel Girona i Agraful (Barcelona, 1817-1905), banquer i membre del Partit Liberal Conservador, va començar dirigint l'empresa que havia fundat el seu pare, Ignasi Girona i Targa, també polític conservador i banquer, que posteriorment va ampliar per a realitzar operacions de crèdit.

El 1844 fou fundador i director del primer banc privat espanyol, el Banc de Barcelona i el 1876 va ser un dels fundadors del Banc Hispano Colonial. El 1886 era escollit primer president de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació.

Gran empresari, també es va dedicar a la construcció, com el canal d'Urgell i fundador de la companyia general de Tabacals de Filipines amb el Marquès de Comillas. El 1897 comprà la Baronia d'Eramprunyà, convertint-se en el propietari del castell de Castelldefels i de l'església de Santa Maria del Castell, situada dins del recinte. Va realitzar la seva reconstrucció, com també la construcció d'una nova església per a la població. L'Ajuntament de Castelldefels comprà el castell als seus descendents l'any 1988.

Amb motiu de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, va donar una important quantitat de diners per a poder finalitzar la façana i el cimbori de la catedral de Barcelona. En el seu claustre es troba el mausoleu-capella de la família Girona, on ell està enterrat.

L'any 1876 fou nomenat alcalde de Barcelona pel govern de la Restauració. També va ser diputat a Corts en representació de la Seu d'Urgell les legislatures 1863-1864 i 1865-1866, senador per Barcelona la legislatura 1877-1878 i senador vitalici des de 1884 fins a la seva defunció, en representació del Partit Liberal Conservador.

L'assentament de l'herència de Maria de la Concepció de Romà en el Registre de la Propietat tingué lloc el dia 21 d'octubre de 1890 i l'endemà mateix era registrada a nom de Manuel Girona en concepte de venda perpètua.

Manuel Girona atorgà testament davant el notari de Barcelona, Josep Fontanals i Adroher, el dia 12 de febrer de 1904, un any abans de morir. Després del nomenament de marmessors féu la institució d'hereters en els següents termes:

"En todos mis bienes y derechos cualquiera que sea su origen, especie, denominación y lugar en que se hallen situados ahora o en lo sucesivo me pertenezcan por cualquier título o concepto, nombro e instituyo herederos universales y libres a mis dichos dos únicos hijos Don Manuel Girona y Vidal y Doña Ana Girona y Vidal, a saber y en dos tercios de mis bienes al referido mi hijo don Manuel y en el tercio restante a la expresada mi hija Doña Ana".

Amb la defunció de Manuel Girona, esdevinguda el dia 31 d'octubre de 1905, els referits germans i fills del difunt acceptaren l'herència i procediren a l'inventari de béns del testador i a la seva partició i adjudicació de la preceptiva porció heretada. L'Alfolí de la Sal de l'Escala passava a ser propietat del fill:

"Por tanto, Doña Ana Girona y Vidal, propietaria, casada, mayor de edad y vecina de Barcelona, obrando con la intervención y consentimiento de su marido y convecino y mayor de edad Don Domingo Juan Sanllehy i Alrich, adjudica en pleno dominio la finca de este número y otros bienes a su hermano Don Manuel Girona y Vidal, quien lo toma y acepta para sí a cuenta de las dos terceras partes en que fue instituido heredero. En su consecuencia, el mismo Don Manuel Girona y Vidal, propietario, viudo, mayor de edad y vecino también de Barcelona, inscribe a su nombre la finca de este número a título de adjudicación en virtud de división". La inscripció al registre s'efectuava el dia 1 de febrer de 1907.

Manuel Girona i Vidal moria el 24 d'agost de 1921. Cinc anys abans, el 20 de setembre de 1916, havia testat davant Leopoldo Rodés, notari de Barcelona. Instituí hereters universals els seus quatre i únics fills: Lluís, solter i advocat; Carles, casat i rendista; Xavier, solter i perit agrònom i Manuel Girona i Fernández de Maquieira, comerciant, casat amb Maria Mercè Villavecchia i Dahlander; tots majors d'edat i veïns de Barcelona; *"que se repartirán la herencia con la condición de que solo podrán disponer libremente si a su fallecimiento dejan hijos varones o hembras legítimos que lleguen a edad de testar, pero si no ocurre así donará su porción a los demás hermanos sobrevivientes con la limitación que se dirá. En todo caso de sustitución quiere que sus nietos entren en la sucesión por derecho de representación de su padre premuerto. Como la sustitución recíproca que antecede dará por resultado que si alguno de sus hijos habiendo contraído legítimo matrimonio y muriendo sin sucesión no podrá dejar casa alguna de la herencia anunciada lega a ésta para dicho caso y para el de que teniendo hijos no llegaran a la edad de testar, el usufructo de la tercera parte de la herencia tocante al hijo fallecido en esta forma por mientras se mantenga viuda, pues si tomase de nuevo matrimonio, en lugar de la tercera parte de los bienes pertenecientes a su marido, una quinta parte le será entregada por los herederos o sus sucesores en la forma que tengan por conveniente".*

El 28 de desembre de 1921 els germans inscrivien l'Alfolí i els altres béns en la proporció indicada com a cohereus del seu pare i, a continuació, procedien al repartiment i divisió de l'herència entre ells. Manuel Girona i Fernández de

Maquieira s'adjudicava l'Alfolí i altres béns a títol de partició, valorats amb la important suma de 540.656 pessetes, prova evident de l'enorme patrimoni que havia atresorat el seu pare. Tanmateix, els embargaments que encara restaven a la finca, caducaven d'acord amb la nova Llei Hipotecària, per no haver practicat la translació de l'oportú assentament en el termini previst en l'esmentada norma. Així consta en una nota marginal del Registre de la Propietat de 28 de desembre de 1921.

El 25 de febrer de 1963, les dues úniques filles del propietari, Isabel -nascuda el 1908-, propietària, casada amb Joaquim de Vilallonga i de Càrcer, també propietari, veïns d'Esplugues de Llobregat i Maria Eugènia Girona i Villavecchia -nascuda el 1911-, casada amb Josep Maria de Sicart López, advocat, ambdós veïns de Barcelona; compraven l'Alfolí per meitats indivises al seu pare, segons escriptura atorgada davant Pere Trias de Bes, notari de Barcelona. El preu de la compra-venda era de 30.000 pessetes. La inscripció al Registre de la Propietat conté una dada curiosa si la llegim amb ulls d'avui: *"Ambas compradoras comparecen al acto sin la asistencia personal de sus respectivos, pero haciendo uso de la licencia marital que respectivamente les confirieron en escrituras autorizadas a 16 julio de 1957 y 24 enero del mismo año, por el notario de Barcelona, el nombrado señor Trias de Bes".* La inscripció registral d'aquesta venda és d'un any més tard, 24 de febrer de 1964.

El 20 de juliol de 1982, segons escriptura aixecada pel notari de Barcelona Francisco Hidalgo, les germanes Girona i Villavecchia venien la *"Casa Grande, en muy mal estado de conservación"*, per meitats proindivises i per un preu de cinc milions de pessetes, a Jordi Jacas Bahí, de l'Escala i Joaquim Vilanova Junqué, de Bellcaire. Aquest darrer comprava la meitat de Jacas el 1998 per un preu de vint milions de pessetes, segons escriptura expedida pel notari de l'Escala, Frederic Sampol Bèrgamo, l'1 d'octubre d'aquest any. Finalment, i una vegada declarat Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), el ple de l'Ajuntament de l'Escala del 12 d'agost de 2005 prenia l'acord d'adquirir l'Alfolí de la Sal per 1.800.000 euros, *"amb la intenció d'atendre objectius propis d'equipament públic i el rescat d'un edifici del segle XVII declarat bé d'interès cultural per ser destinat al que històricament sempre havia estat: un edifici amb destí públic i us col·lectiu"*. La compra s'elevava a escriptura pública el dia 2 de gener de 2006 a la notaria de l'Escala, regentada per Frederic Sampol.

Una vegada magníficament rehabilitat, l'Alfolí de la Sal ja rep el gaudi d'escalencs i visitants i s'ha convertit en un referent de primer ordre de la política cultural i patrimonial de l'Escala.

Rafel Bruguera Batalla

EL PASSAT DE L'ESCALA TROBALLES ARQUEOLÒGQUES A LA PUNTA

L'inventari del patrimoni arqueològic i paleontològic de la Generalitat de Catalunya descriu el jaciment de "la Punta" com "el possible port de l'Escala localitzat a partir de troballes d'època romana i medieval. [...] A la Punta, al costat del mar, segons documentació del segle XVIII hi havia una torre, actualment destruïda i d'origen incert. La seva ubicació també és incerta i la manca d'intervencions arqueològiques no aclareix cap dels dubtes plantejats. A l'extrem de la platja del Port d'en Perris, Miquel Dídac Piñero documentà un embarcador o sec que li atribueix un origen medieval".

Gràcies a aquesta informació va ser possible la realització d'un control arqueològic a les obres de la segona fase de remodelació del front marítim de l'Escala (any 2017), que afectava l'espai comprès entre la plaça de la Punta i la platja del Port d'en Perris. Com a resultat dels treballs arqueològics, a la zona de la platja del Port d'en Perris i al passeig que l'uneix amb la plaça de la Punta (passeig Jesús M. Isern) no s'hi va trobar cap resta arqueològica de gran interès històric. A la part de la platja no s'hi conservava cap estructura ni resta antiga, però a la zona del passeig s'hi varen documentar varis trams de mur de l'antic front marítim, soterrat en fer-se les obres d'ampliació del passeig el 1964. Aquests murs estaven obrats amb pedra local de mides diverses i lligades amb morter de calç i, en varis trams, estava coronat per un arrebossat de ciment. Per la seva part externa tant sols contenia la runa abocada als anys seixanta del segle XX sobre les roques com a rebliment amb motiu de l'ampliació del passeig i, per la part interna, contenia un rebliment que cronològicament, gràcies als materials recuperats, data com a molt aviat del segle XVIII.

Al mateix passeig, si hom passeja fixant-se en les roques que toquen a mar, s'hi pot veure una petita estructura consistent en dues petites parets d'uns 0,4 m d'amplada que tan sols s'aixequen uns 30-40 cm d'alçada. Aquestes són el darrer vestigi visible del que es coneixia com la "Timpa", una petita passarel·la que connectava el pas que hi havia per accedir a les cases del Port d'en Perris amb les roques i el mar i que s'emprava per abocar les restes del peix de salaó al mar. En fer una rasa de serveis, se'n va poder documentar el que semblaria el darrer tram de mur existent, força més ben conservat que el que roman a l'aire lliure. Format per les mateixes dues parets que encara són visibles sobre les roques, obrades amb pedres de diverses mides provinents de la zona i unides amb morter de calç, el seu interior estava reblert amb pedruscall sense lligar i la part superior estava aplanat amb una capa de petites pedres i morter, formant una passarel·la. Pel que fa a la seva cronologia, tampoc es va poder determinar amb precisió perquè no es va poder recuperar cap resta arqueològica associada, però al ser obrat amb el mateix estil i materials que l'antiga façana marítima, tot fa pensar que serien coetanis en el temps.

Si ens adrecem cap a la zona de la Punta, els resultats arqueològics varen ser més espectaculars. En aquesta zona, tal com es descriu a l'inventari del patrimoni arqueològic i paleontològic de la Generalitat, hi ha notícies històriques de l'existència d'una torre defensiva d'època moderna i es conserven diversos plànols d'època moderna del nucli de l'Escala on hi surt representada.

*Imatge parcial de la fotografia aèria presa al 1929 a l'antic port de l'Escala. A la dreta, a baix, l'edifici de Salvament Marítim.
Fons: Josep Gaspar i Serra; Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.*

La construcció d'estructures defensives al terme de l'Escala és un tema recurrent en el decurs dels segles XVII i XVIII, ja que s'emmarcava dins el projecte de la monarquia hispànica de fortificar el golf de Roses per ser una àrea portuària estratègica com a punt de partida cap als dominis de la corona a Europa. Al mateix temps que es va decidir construir el castell de la Trinitat de Roses, al 1543, es volia fortificar el sud del golf de Roses amb la construcció d'una torre de defensa a la zona de la Punta, a l'actual nucli de l'Escala, però no es va acabar realitzant en aquell moment. Al 1640 la monarquia hispànica, en el context de la revolta catalana i de la Guerra dels Segadors, va concedir a la Universitat d'Empúries la llicència per a construir una torre a la Punta i es creu que l'enginyer dissenyador de l'obra va ser Agustín de Albertí, enginyer de Roses en aquells moments (de la Fuente, 1996, 845-850). Va ser pagada per les Universitats d'Empúries i Viladamat i "probablement" es va acabar de construir al 1649, ja que es conserva una llinda amb aquesta data en una casa propera la qual, amb certa probabilitat, deu ser provinent de la torre. A més a més, es pot arribar a conèixer amb certa precisió la morfologia de la torre de la Punta gràcies a un disseny fet per l'enginyer Jean Delacroix i per diversos gravats de la primera meitat de segle XVIII, en els qual sembla que tindria una distribució interna formada per una cisterna a la part inferior, un pis intermedi amb l'habitacle de guarnició i, a la part superior, hi hauria la plataforma d'artilleria.

El seu emplaçament, tot i conèixer que es trobava a la zona de la Punta, era una incògnita i no es podia situar amb precisió.

Imatge on s'hi poden veure les restes conservades de la Torre de la Punta, el petit tram de cara externa i el nivell de pedruscall per a la seva fonamentació. Foto de l'autor.

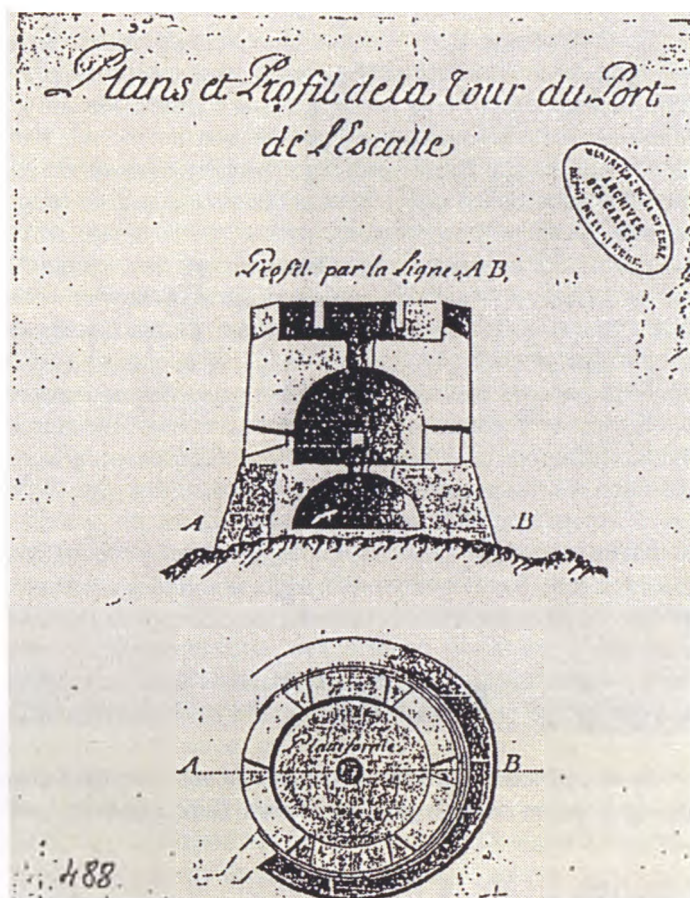
Aquest problema ha desaparegut gràcies a la present intervenció arqueològica, ja que va posar al descobert les darreres restes que es conserven de la torre. L'estructura conservada formava part de la fonamentació de la banda est de la torre, obra amb pedres de la zona de diverses mides, algunes de grans dimensions i lligades amb morter de calç. Malauradament, el tram conservat, d'uns 9 metres de llargada, 1,5 metres d'ample de mitjana i 1 metre d'alçada, es trobava en molt mal estat de conservació per les diverses remodelacions que ha patit l'espai i tant sols se'n va poder identificar amb precisió un petit pany de paret de la seva cara externa.

Tampoc s'hi va poder identificar la cara interna de la torre perquè les restes conservades corresponen al cos intern de l'estructura. No obstant això, gràcies al petit tram que ha arribat fins als nostres dies s'ha pogut comprovar com l'estructura estava fonamentada directament a la roca del subsòl, salvant els desnivells de la pròpia roca amb un reompliment a partir de còdols i pedres de la zona de mida petita-mitjana, per donar consistència al terreny.

Com a objecte destacable recuperat en l'excavació de la zona de la torre es pot esmentar a una mena de brocal de pedra de la zona, de forma cilíndrica i amb un forat al mig a mode de canalització. Segurament, aquest estaria ubicat a la part superior de la torre i serviria per evacuar les aigües de la seva superfície superior.

Finalment, les darreres restes arqueològiques aparegudes a la Punta, i que millor es conservaven, eren les que corresponien a l'antic edifici de Salvament Marítim de l'Escala, el popularment conegut com "el Salvavides". Situat a la banda sud-est de la plaça, es coneixia la seva existència i fisonomia exterior per nombroses fotografies antigues i documentació de l'època.

Sabem que la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos es va constituir el 19 de desembre de 1880 gràcies a les gestions realitzades per Martín Ferreiro i l'almirall Rubalcava. A Catalunya hi varen haver fins a 16 estacions de salvament marítim i, en el cas concret de l'Escala, la junta local es va constituir al 1887 i al 1889 es va construir l'edifici de salvament marítim amb un cost de 4.765,30 ptes. La instal·lació va ser un llençacaps fins al 1926, quan va arribar un bot salvavides mixt, però ja en l'inici

Alçat i planta de la torre de la Punta executats per l'enginyer Delacroix Extret de DE LA FUENTE, 1996, pàg. 849.

Possible brocal de la torre, localitzat entre l'enderroc que anivellava la plaça de la Punta. Foto de l'autor.

Imatge aèria de les restes conservades a la Punta. A l'esquerra, l'edifici de Salvament Marítim i, a la dreta, la torre d'època moderna.
Foto: CCTopografia, S.C.

de la història de l'edifici s'adonaren que el seu emplaçament no era el més idoni perquè no permetia un fàcil llençament del bot "en cas de necessitat" per trobar-se en una zona desprotegida pel vent i de cares a mar obert. Al 1933 la junta de l'Escala tenia dificultats i el bot s'havia traslladat a Barcelona i, finalment, al 1934 es va acabar enderrocant la caseta i ja no es disposa de més informació sobre la junta local (RODRÍGUEZ, 1996, 534-540).

Sorprenentment ens ha arribat fins avui en dia gairebé la planta sencera de l'edifici i la major part dels seus paviments, gràcies als quals s'ha pogut determinar que l'edifici tenia uns 16 metres de façana principal i uns 15 metres de façana lateral, el que conformaria un edifici d'uns 240 metres quadrats. Els murs es trobaven gairebé arrasats perquè estaven fets a partir d'un conglomerat de pedruscall i morter de calç amb sorra de mala qualitat, però han permès determinar que l'edifici estava compost per tres cossos, amb el central lleugerament més ample que els laterals, on hi havia la porta d'accés. A la vegada, aquesta nau central, d'uns 79 m², estava dividida en diversos nivells. Un primer replà situat just passat el marxapeu de la porta que mirava cap a l'antic port (actual Platja), amb un enllosat de pedres locals planes de formes irregulars encaixades i anivellades. Seguidament, hi havia una rampa amb el mateix tipus d'enllosat, però sense que aquest acabés d'arribar a les parets laterals per deixar espai per instal·lar-hi pals en cas d'haver d'immobilitzar el bot salvavides. A la part inferior d'aquesta rampa hi havia un petit dipòsit d'uns 40 cm de costat per 50 cm de fons i, seguidament, 6 forats alineats que anaven fins a la part superior de la rampa, per ajudar a pujar i immobilitzar la barca. Finalment, la part superior d'aquest cos principal estava compost per un espai pavimentat amb grans lloses rectangulars perfectament encaixades unes amb les altres formant fileres i del qual en tindria una petita extensió per la seva part externa, davant la porta encarada al Port d'en Perris.

La nau esquerra, la situada a l'extrem nord, estaria dividida en dos espais. L'inferior el formava una sala gairebé rectangular, pavimentada amb terra compactada i d'uns 15 m². L'estança superior estava pavimentada amb llosetes irregulars encaixades entre elles marcant dues zones, en una de les quals s'hi varen identificar restes d'oli i combustible que fa pensar que seria l'espai de taller.

La darrera nau, situada al sud de la nau central, és la que es trobava en més mal estat de conservació, per ubicar-se més a prop de les cases del poble i patir més reformes. La seva cara sud estava completament desapareguda però, veient la simetria de l'edifici, deuria tenir unes mesures semblants a la nau de l'altre extrem. El paviment, a diferència dels altres dos cossos, era el de pitjor qualitat perquè estava format un enrajolat de toves i tan sols se'n conservava una petita part a la banda est de l'estança.

Finalment, de restes materials destacables en aquest espai de l'edifici de salvament marítim es pot fer esment a l'aparició d'una argolla de ferro a la part superior de la nau central i la part superior d'un norai. La primera d'aquestes troballes encara es conserva al mateix lloc on va aparèixer i el norai, que tenia un estat de conservació excel·lent, sense cap mena de traça de desgast, es troba dipositat als magatzems del Museu de l'Anxova i de la Sal de l'Escala.

Per tant, fent un recorregut per les darreres troballes arqueològiques al Port d'en Perris i a la Punta, queda clar que l'Escala és un municipi ric en patrimoni històric i arqueològic. El més destacable són els vestigis grecs i romans d'Empúries, però n'hi ha de moltes altres èpoques,

Detalls de l'argolla apareguda a la part superior de la nau central de l'edifici de Salvament Marítim i del norai de pedra calcària entre les restes d'enderroc que anivellaven la plaça de la Punta. Fotos de l'autor.

com és el cas que ens ocupa i que ajuda a explicar diversos períodes històrics del nucli de l'Escala. És per aquest motiu que, tot i que l'edifici de Salvament Marítim es va haver de tornar a cobrir per poder pavimentar la plaça de la Punta, les restes de l'antiga torre s'han restaurat i s'han deixat visibles per passar a enriquir el patrimoni de l'Escala i ampliar la seva història.

Marc Soler i López

Graduat en Història i Màster en Recerca en Humanitats per la UdG

BIBLIOGRAFIA

DE LA FUENTE, Pablo, *Les torres de l'Escala (s. XVI i XVII): Montgó i el Port*, dins de *Fulls d'Història Local: Montgó*, 1. IV Centenari de la Torre de Montgó (1598-1998), Ajuntament de l'Escala - Servei d'Arxiu i de Publicacions. Centre d'Estudis Escalencs. Diputació de Girona, l'Escala, núm. 70, setembre-octubre 1998, pàgs. 843-852.

GARCIA i DOMINGO, Enric, *L'estació de salvament de naufragats de l'Escala. 1889-1934 (1)*, dins de *Fulls d'Història Local*. LVI, Ajuntament de l'Escala - Servei d'Arxiu i de Publicacions. Centre d'Estudis Escalencs. Diputació de Girona, l'Escala, núm. 56, maig-juny 1996, pàgs. 525-532.

RODRÍGUEZ i FERNÁNDEZ, Antoni, *L'estació de salvament de naufragats de l'Escala. 1889-1934 (i 2)*. La "Sociedad Española de Salvamento de Naufragos" (S.E.S.N.) a l'Escala (1887-1993) i el seu bot salvavides, dins de *Fulls d'Història Local*, Ajuntament de l'Escala - Servei d'Arxiu i de Publicacions. Centre d'Estudis Escalencs. Diputació de Girona, l'Escala, núm. 56, maig-juny 1996, pàgs. 533-540.

L'ESTACIÓ DE SALVAMENT DE NAUFRAGS I LA TORRE DE LA PUNTA

ALGUNES CONSIDERACIONS

En el moment que es van plantejar les excavacions a la Punta com a pas previ per a iniciar la 2a fase del projecte de remodelació del front marítim del nucli antic de l'Escala, era evident que el resultat de les mateixes seria positiu. Per una banda, a més dels *Fulls d'Història Local* escrits per Enric Garcia i Antoni Rodríguez (núm. 56, de maig-juny de 1996, i núm. 57, de juliol-agost de 1996, respectivament), algunes instantànies del fotògraf escalenc Josep Esquirol i Pérez (1873-1931) testimoniaven la presència de l'edifici de la Societat Espanyola de Salvament de Naufragos en el citat paratge. Si bé l'edifici tingué una curta vida d'uns 45 anys (es bastí el 1889 i al 1934 ja era enderrocat), l'aspecte que ofereix en moltes de les fotografies és el d'una construcció sòlida, però d'aparença antiga i deixada. Res més lluny de la realitat, ja que cal recordar la gran erosió que deuria patir l'immoble, atès que a la Punta i, de forma isolada, l'estació de Salvament estava indefensa davant dels grops encesos de tramuntana i dels embats de les grans esbotzades del temporal de llevant que tant castiguen aquest esperó rocós (emprat com a pedrera en època romana, moderna i contemporània) que s'endinsa en el mar.

La construcció de l'edifici de Salvament Marítim (del qual no es conserva cap plànol de planta ni alçats i tal vegada fora bo realitzar-los a tenor de les dades recuperades i existents), però, comportà la seva superposició, i alhora la destrucció, de les restes i fonaments de l'antiga torre de la Punta. De molt antic es coneixia la seva existència, degut a la fossilització en la toponímia local a través del vial que hi desemboca, el carrer de la Torre, el més llarg del nucli antic. També es coneixia la seva fesomia i el seu emplaçament aproximats gràcies a la seva representació en planta en alguns plànols militars francesos del segle XVIII. I, fins i tot, es coneixien dades històriques referents a la torre gràcies als estudis i publicacions fets per Pablo de la Fuente, com ara als *Fulls d'Història Local* (núm. 70, de setembre-octubre de 1998), o amb el l'article redactat Lurdes Boix, Mariona Font, Pere Gay i Miquel D. Piñero amb motiu dels "300 anys de la fi de la Guerra de Successió" i publicat també als *Fulls d'Història Local* (núm. 102, d'abril de 2014). Per tant, el que sols restava per documentar era l'emplaçament concret de la mateixa, fet que ha succeït amb les excavacions dutes a terme a la Punta i comentades en l'article de Marc Soler.

Per tant, en aquest annex sols ens limitarem a adjuntar més material gràfic, a rescatar algunes dades històriques i a fer algunes consideracions a tall informatiu.

Encara que els plànols militars francesos reproduïts no descriguin o facin referència directament a la torre (que sí que hi és dibuixada), alguns dels textos englobats en alguns d'ells ens poden donar pistes sobre la vida de la torre i els moments que visqué. En el plànol de fortificació de 1721 [marcat amb el núm. 2] s'informa que: "Hi havia a tocar del poble [l'Escala] una casa de descans pertanyent al Baró de Croye, que va ser fortificada el 1711 per a facilitar els combois de Roses a Girona. El 1712 els rebels de Catalunya, secundats per les tropes de l'Emperador, les d'Anglaterra i d'Holanda, la varen prendre i arrasaren la casa i les trinxeres. Hi varen fer esclatar més de 60 mines. Les trinxeres al voltant d'aquesta casa havien estat construïdes pel Senyor de Preteseille, enginyer del Rei". En darrer plànol del segle XVIII, sense data concreta [núm. 3], s'indica un text similar: "Prop d'aquesta vila [de l'Escala] hi havia una casa d'esbarjo propietat del Baró de Croye, fortificada el 1711 per Monsieur Pregelille per afavorir els combois

Tres visions del paratge de la Punta, on predomina l'edifici de Salvament Marítim; a les dues primeres, la façana de ponent i septentrional i, a la darrera, la façana de llevant vista des de l'Olla. Fotos: Josep Esquirol i Llucià Roisin; Arxiu Històric de l'Escala i col. Jordi Gallegos.

Plànols de fortificació de l'Escala de 1711 (núm. 1), 1721 (núm. 2) i del segle XVIII (núm. 3), dibuixats per diferents enginyers francesos, en els quals sempre hi apareix la torre de la Punta.

Extrets del Ministère de la Défense. Château de Vincennes: 1.- SHAT. Pavillons des Armes. L12 B3 216 (A) 4.4.B.488; 2.- Bibliothèque du Génie. Pavillon du Roy. Folio 131e. Feuille 97, i 3.- SHAT. Archives du Génie. Article 14.

d'artilleria a Girona. Però fou destruïda el 1713, com també les seves dependències, pels enemics de França i de sa Majestat Catòlica, que hi llançaren mes de 60 mines". Aquestes dades es vincularien amb les que recollí en un qüestionari el jurista, funcionari estatal i escriptor Francisco de Zamora i Peinado (1757-1812), però que no incorporà en la descripció de la seva visita a l'Escala del divendres 29 de gener de 1790 publicada a la seva obra *Diario de los Viajes hechos en Cataluña*; la informació recollida és aquesta: "(...) Quatro cañones de fierro inútiles a causa del salobre, sin estar colocados debidamente - A la entrada del puerto, existen vestigios de una grande torre antigua, que a últimos del siglo pasado [segle XVII] fue reedificada y a principio de este [segle XVIII] por guerras fue demolida (...)". Pel que fa als canons, potser són els esmentats per l'aristòcrata Rafel d'Amat de Cortada i de Senjust, baró de Maldà (1746-1819), en seu dietari *Calaix de sastre* durant la seva visita a l'Escala el dilluns 22 de maig de 1780, quan, al visitar la platja de l'antic port, destacà que "estaba embarazada ab fustas de bastiments, carretons de artilleria y 4 o 6 canons de ferro desmuntats del calibre de 16".

No obstant això, no hi ha prou informacions per a poder assegurar amb tota certesa que la torre fos enderrocada completament (atenent que Zamora en veié encara restes al seu pas per l'Escala), com tampoc hi ha prou dades per a corroborar que fos parcialment reedificada després de la Guerra del Francès i en el marc de les Guerres Carlines per a evitar un possible desembarcament de les tropes faccioses; cal recordar l'episodi del gran atac que patí l'Escala el 25 d'octubre de

1837 i motiu central del núm. 101 dels *Fulls d'Història Local*, escrit per un servidor (abril de 2013). El que resulta evident és que si restava quelcom de la torre dempeus, amb motiu de la construcció de l'edifici de Salvament Marítim es va acabar d'eliminar i probablement es va aprofitar algun dels seus materials més significatius (llindes, pedres escairades, brocals, etc.) en la construcció de l'edifici de Salvament o en d'altres construccions, si no s'havia fet ja abans.

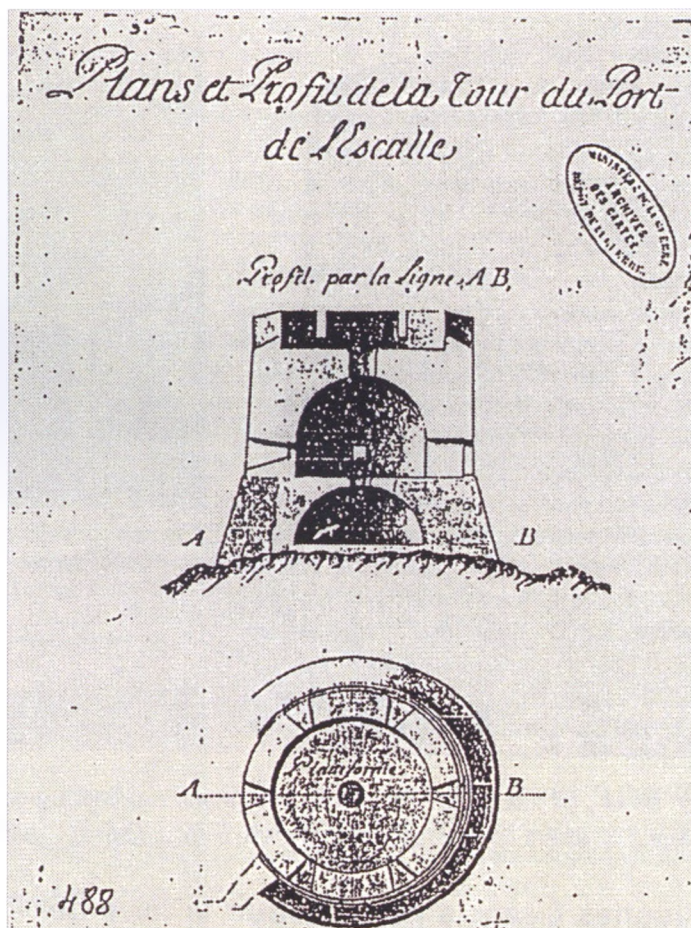
Podria sobtar que Francisco de Zamora hagués anotat "vestigios de una grande torre", però, analitzant les poques dades disponibles, es pot veure que tenia tota la raó. Si es prenen com a referència de l'aspecte físic de la torre els dibuixos de la planta i l'alçat en secció de la mateixa que dibuixà l'enginyer francès Delacroix el 1711, cal fer un aclariment inicial: a la part inferior del plànol s'indica que l'escala és feta en *toises*, una mesura de llargada pròpia de la França pre revolucionària i que va ser fonamental entre els segles XII i XIX. Si es contempla que 1 *toise* equivalia a 6 peus, és a dir, a 1'949 metres, analitzant el plànol i les seves representacions, es podrien deduir les següents dimensions de la torre:

- la base circular de la torre mesurava 7'2 *toises*, és a dir, equivaldria a una circumferència de 14'03 metres de diàmetre.
- el diàmetre extern de la planta del cos cilíndric de la torre, mesurat en 5'7 *toises*, seria d'uns 11'1 metres i el diàmetre intern, mesurat en 4'1 *toises*, seria d'uns 7'99 metres; és a dir, que els murs del cos de merlets de la plataforma tindrien una amplada aproximada de 3'12 metres.
- l'alçada màxima de la torre, mesurada en 7'1 *toises*, seria de 13'84 metres i, fins a la plataforma superior, mesurada en 6'1 *toises*, seria de 11'89 metres.

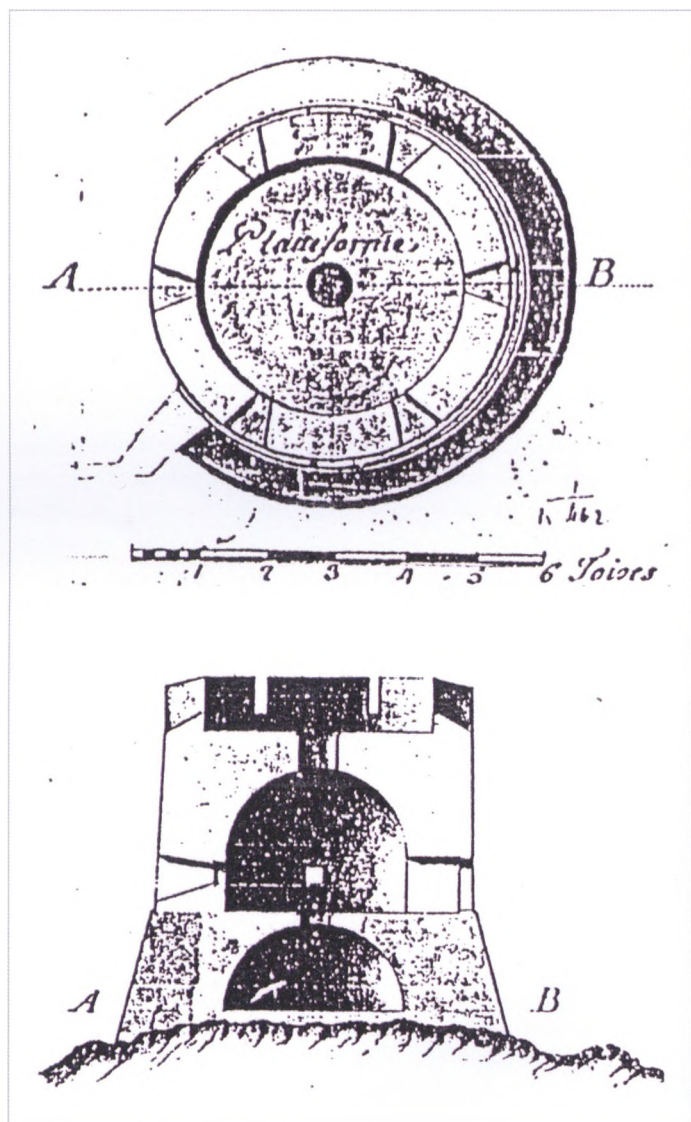
Seguint amb l'anàlisi de la secció de l'alçat, se'n derivarien altres dimensions de detall:

- la part inferior de la torre, corresponent a l'atalussament, mesurava 2'1 *toises* d'alçada, és a dir, 4'09 metres; a la part central d'aquest cos inferior s'hi encabia una cisterna en forma de quasi $\frac{1}{2}$ esfera, la qual tenia com a base una circumferència de 3'5 *toises* de diàmetre (6'8215 metres) i una alçada d'1'65 *toises* (3'2159 metres), fet que possibilitaria que la cisterna tingués una capacitat total i pogués contenir una reserva hídrica de 75.986 litres d'aigua (75'9816 m³), una quantitat gens menyspreable.
- el cos principal o part central de la torre, en el seu habitacle intern emprat per acollir la guarnició i alhora efectuar defensa en cas necessari, mesurava 3'5 *toises* d'alçada (6'8215 metres) i 2'8 *toises* de base circular (5'4572 metres), comptant amb unes parets de 1'3 *toises* de gruix (2'5337 metres).
- el coronament tenia una alçada de 1'05 *toises* (2'04645 metres) i consistia en la plataforma superior llisa, amb un *oculus* o forat central per a pujar munició, aliments i aigua (directament des de la cisterna), i brocals per a evacuar l'aigua de pluja (és probable que bona part de l'aigua de pluja es conduís a la cisterna directament i que els brocals servissin de sobreeixidors), i el cos de merlets, que contenia les 6 troneres o punts per a instal·lar-hi artilleria (segurament els canons anteriorment citats per Rafel d'Amat i Francisco de Zamora).

Per tant, segons les mides del plànol, la torre de la Punta feia 14 metres de diàmetre de base i 13'84 metres d'alçada. Realment, era una construcció imponent i visible moltes milles mar endins. Es podria pensar que les dades són errònies o bé que era una torre desmesurada / desproporcionada per la seva ubicació. Ans el contrari. En termes de fortificació, seguretat

Aspecte general i detall de la planta i la secció de l'alçat del plànol de la torre de la Punta dibuixat per l'enginyer francès Delacroix el 1711. Extret de DE LA FUENTE, 1996, pàg. 849.

i vigilància, la majoria de torres es situaven al capdamunt de turons o promontoris (com ara els exemples escalencs del Pedró i Montgó), fet pel qual guanyaven alçada i no calia que fossin monumentals construccions. En canvi, en el cas de la torre de la Punta, ens trobem amb una construcció sufragada econòmicament per les Universitats de l'Escala i Viladamat i bastida entre 1640 i 1649 (en el marc de la Guerra de Segadors) arran de mar per afavorir el tràfic comercial de l'antic port de l'Escala (fent possible que hi arribessin mercaderies, productes alimentaris, armes, etc.), però també per assegurar la seva defensa, ja fos contra la pirateria o en cas de guerres. Per tant, una torre situada quasi a nivell de la mar no podia ser de dimensions reduïdes, sinó que havia de ser un edifici sòlid, majestàtic i imponent, alhora que funcional per a complir les seves finalitats i propiciar la comunicació (via senyals sonors o de fum) en la línia amb les altres torres existents a l'Escala (les ja citades del Pedró i Montgó), amb els masos fortificats del municipi o amb les torres existents a la resta del golf de Roses.

Jordi Gallegos i Córdoba

Llicenciat en Història per la UdG

Vistes, des de ponent i llevant, de la restauració, museïtzació i integració de les restes de l'antiga torre a la plaça de Josep Esquirol o de la Punta. Fotos: Basili Gironès i Bofill.

C/ Maranges, 3 · Tel. 972 773 797 · Fax 972 770 332
www.creuers-marenostrum.com

Xavi Lloveras
 Tel. 972 04 05 96
 c. Germans Masferrer, 47 · 17130 l'Escala

JOSEP CASADEVALL: JUGADOR DE NAIPS

“No és per a ningú cap secret que la vinguda del governador civil d'aquesta província ha coincidit a Figueres i a totes les terres gironines amb un reviscolament dels jocs anomenats prohibits. És cosa tan corrent i considerada tan natural que es digui públicament que al Casino Menestral juguen a la ruleta, que a la Societat de Cafeters juguen als daus, que al Liceu juguen a cartes al 'monte' i que a un altre lloc, posant per exemple, juguen a un joc divers...”.

Aquesta notícia de nom “Les cases de joc”, publicada el 13 de novembre de 1920 al diari figuerenc *Alt Empordà* (adherit a la Lliga Regionalista), posava de relleu l'estesa i important pràctica llavors dels jocs prohibits a la comarca, a més de la preocupació sobre les seves conseqüències socials i familiars. L'armenterenc Josep Casadevall era un apassionat del joc i, entre altres llocs, freqüentava el Casino Menestral, però no per jugar a la ruleta sinó per les partides de naips.

Josep Casadevall Pagès va nèixer el 1892 a l'Armentera fill d'una família pagesa. Era més conegut com “Pep Faixeda”; “Faixeda” era l'àlies familiar. En Josep tenia un germà, el gran, de nom Esteve. Aquest era agroramader i comerciant; va ser sempre solter. La família es dedicava a l'agricultura com feia la majoria de gent d'aquest poble de la plana empordanesa. En Josep treballava alguns camps i conreava cereals, blat de moro, farratge, hortalisses, llegums... Venia blat de moro i altres cereals a passants amb destí als molins de la contrada (l'Armentera, l'Escala, Sant Pere Pescador...).

Una vegada a la setmana venia amb carro a l'Escala a vendre hortalisses i llegums. Però no només era conegut i popular a l'Escala per la venda que hi feia dels productes del camp sinó perquè sovint hi venia a fer una altra activitat: era un apassionat dels jocs de cartes i era un jugador una mica amb perfil de professional. Els dijous anava al mercat a Figueres a comprar bacallà, mel... per a les necessitats setmanals de casa seva. Dinava, per costum, a Can Jeroni (a tocar la plaça del Gra).

Es va lliurar, per sort de la família, de ser un dels 60.000 espanyols destinats a complir el servei militar al protectorat espanyol del Marroc durant la guerra del Rif. El seu germà Esteve havia pagat 30 duros de plata de redempció. A la batalla coneguda pel Desastre d'Annual (1921) uns tretze mil soldats espanyols van ser massacrats pels rifenys liderats per Abd El-Krim.

Josep sabia i solia jugar a quasi tots els jocs que implicaven moviment d'emocions i diners. Va ser molt actiu els anys 20-30. Anava a jugar en bicicleta. Va guanyar moltes partides amb suculentos premis i fins i tot els guanys li van permetre comprar algun camp de conreu. Freqüentava sovint a Figueres el Casino Menestral i a l'Escala els cafès de ca la Vídua, can Rafel Sureda, can Trenta, can Pepet Sureda, Pequín... i també les festes majors dels pobles veïns. Solia anar al Casino amb en Josep Planas “Janó”, un company seu armenterenc de joc. Sempre, com a jugador solvent i expert, solia fer-se amb la banca.

Hi ha qui del joc en feia quasi ofici i sistema de viure i, per tant, quan jugava havia per força d'intentar guanyar. Això va fer nèixer trampes, trapelleries i supersticions. El jugador novell i inexpert era qualificat de *polcu, pistolu, puixu, primu, gafiu, passarell, pastoret, congre, cranc,*...

Josep Casadevall l'any 1928 acompanyat per les seves dues filles Carme i Conxita (d'esquerra a dreta). Foto: autor no identificat.

Primera versió de l'oli sobre llenç 'Els jugadors de cartes' del pintor impressionista Paul Cézanne (1839-1906).

Foto: Barnes Foundation, Merion, Pennsylvania (EUA).

El que menava el joc o feia de tafurer rebia els noms de *bancador*, *colondor* i *mandri*. Els comparses que ajudaven el mestre i enlluernaven el novell rebien el nom de *tàpia*, *ganxo*, *ganyim*, *tanau*, *candela* i *musta*.

El problema del joc era arreu. El 1889, Manuel Colmeiro, fiscal del Tribunal Suprem, va presentar una memòria en que descrivia els jocs de cartes com a símptomes greus d'una societat malalta, pel gran nombre de sumaris instruits per suïcidis relacionats amb deutes de jocs. L'any següent, el debat va arribar al Congrés de Diputats que va proposar prohibir tots els jocs de cartes. La moció, però, no va prosperar.

L'alcalde de l'Escala, Martí Puig Sais, va intentar erradicar-los (1902) de cafès i tavernes de la població encara que sembla sense massa èxit. Durant l'alcaldia de Joan B. Gou i de Palol va dictar ordre de clausura (1917) del cafè-teatre d'en Rafel Sureda al carrer del Port per jugar-s'hi als "prohibits". Era un mal conegut, ben arrelat, que venia d'arreu i de lluny.

Els jocs de naips feien furor entre les classes socials més humils, que es gastaven les seves minses setmanades en apostes i aiguardent. Se'n feia ressò la premsa i els polítics conservadors, escandalitzats per la falta de moral dels jugadors. Sovint la premsa es feia ressò que el governador civil de la província havia enviat una circular als alcaldes prohibint i manant d'avortar els jocs d'atzar "perjudicials tant per als jugadors com per a les seves famílies".

Els "prohibits" van ser, d'alguna manera, oficialment tolerats tot i l'amenaça contínua de ser dràsticament perseguits. Altrament, per jugar als jocs més controvertits, alguns cafès de l'Escala tenien sala reservada, anomenada 'sala del crim'. A fi d'evitar sorpreses els talladors tenien un servei d'espionatge que feia guàrdia en llocs estratègics i donava l'alerta en el moment oportú. Sovint, en ocasions extremes, les partides es traslladaven a recintes particulars que s'escapaven del control i la persecució.

En Josep jugava a cafès, tavernes... i també, com hem dit, a cases particulars al Burro, Faraó, Truc, Canet, Mus, Manilla, Set i mig... però també a altres jocs llavors "exòtics" com era el Pòquer. Aquests jocs (i altres) eren perseguits i considerats immorals i traïdorencs (veieu al final d'aquest treball un annex amb la llista dels jocs que van ser prohibits i perseguits a la primera meitat del segle XX).

Setmanari *Veu de l'Empordà* (portaveu del Centre Catalanista de Figueres) de 14 maig 1925: "El governador civil ha manifestat que els jocs prohibits seran implacablement perseguits, castigant amb fortes multes a llurs infractors, com ja s'ha fet suara a L'Escala i darrerament a Camprodon". Primo de Rivera havia fet tancar des del 1923 les sales de joc declarades i les improvisades. A l'Escala, al cafè de les Voltes o de ca la Vídua (on després hi hauria el cinema Cacauet), propietat d'en Joan Hugas, es jugava molt als anys 10 i 20 del segle passat a jocs prohibits de cartes segons es feia ressò la revista escalenca *Costa Brava*.

El meu avi va ser el jutge municipal de l'Armentera en temps de la República i fins al final de la guerra. Era del POUM, com molts homes de l'Armentera, i subscriptor del seu òrgan d'expressió: *La Batalla*. Molts pagesos de l'Armentera eren del POUM i una minoria de la CNT. A l'Escala tenia bons amics, però congeniava sobretot amb el seu company del POUM Joan Sastre Pebres (veieu "Andreu Nin a l'Escala" a *L'Escalenc* d'agost 2003). Durant la guerra ell va evitar, com a jutge, que les campanes de l'església de Armentera es tiressin campanar avall per fondre's i convertir-se en canons i metralla.

Hydroavió Dornier Do-15 Wal amarat a la badia de Roses durant la guerra. Aquesta badia va servir puntualment com a aeròdrom d'hydroavions per repelir incursions enemigues aèries o marítimes. Foto: autor no identificat. Col·lecció Josep Ximinis.

A l'Armentera, a l'inici de la Guerra Civil, en Ramon Llach (ERC) era l'alcalde i l'Edmond Armengol (POUM) el president del Comitè d'Activitats Antifeixistes. El cens de la població era de 991 habitants. Joan Planas, sereno i sepulterer, vidu i sense fills, anarquista, era molt afecionat a llegir i escriure poesia (encara ara conservo poemes seus). En Joanet anava a menjar diàriament a casa de l'avi. Algun dia després d'esclatar la guerra camions provinents de Sant Pere Pescador i l'Escala plens de gent van entrar al poble agitant banderes roges i proclamant consignes republicanes, antifeixistes i anticlericals.

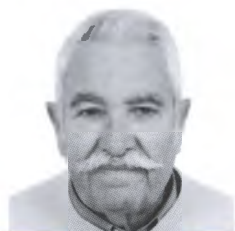
El Comitè armenterenc va impedir els excessos que van voler perpetrar altres comitès de fora, com el d'Orriols o el de Salt, però no va evitar la desaparició de l'església de la imatge de Santa Cristina. Els comitès antifeixistes, per regla general, fins i tot van intentar, iniciada la guerra, reglamentar i posar ordre en l'horari dels cafès i llocs públics especialment pel que feia referència als "jocs prohibits" amb amenaça de presó i locals clausurats.

En Josep tenia entre les seves pertinences una fotografia que li havia donat un pescador de Roses col·lega seu de joc. Tal com il·lustra la fotografia que acompanyem es tracta d'un hidroavió Dornier Do-15 Wal amarat a la badia de Roses. Dornier era una empresa alemanya fundada el 1914 fabricant d'hydroavions i avions tan civils com militars. El Dornier Do J, conegut com Wal ('balena' en alemany), va ser un hidroavió bimotor alemany, l'aeronau més important dissenyada als primers anys 20 per la companyia. Va formar part d'una de les primeres línies transoceàniques que van existir.

El Dornier Do-15 Wal va servir a les Forces Aèries Espanyoles els anys 30. En esclatar la Guerra Civil la casuística va fer que 10 aparells quedessin a la zona lleial (FARE) i 13 en territori rebel. La badia de Roses va servir puntualment durant la guerra com a aeròdrom per acollir hidroavions per repelir incursions enemigues en forma de vaixells o de l'aviació italiana procedent de Mallorca. Com el bombardeig d'un avió N-15 franquista que va patir l'Armentera una nit del setembre de 1937.

No hem pogut esbrinar res més d'ell com a jutge perquè el gener del 1939 el Comitè Antifeixista de l'Armentera, abans de fer el camí de l'exili, va cremar tota la documentació d'aquella època i va llençar les seves cendres al riu Fluvià per por a possibles represàlies acabada la guerra. Ell va ser assenyalat amb el dit per un seu convilatà armenterenc (a qui no identificarem), quan la retirada de les tropes republicanes, en una maniobra segurament de ressentiment o gelosia, però sense resultar-ne cap més conseqüència.

En Josep va acabar la seva vida, ja moribund, immers en un deliri. L'home s'expressava com participant en una partida de cartes. Era l'any 1946. Els jocs de naips van ser la seva gran passió i el van acompanyar tota la seva vida, fins a les mateixes portes de la mort.

Josep Ximinis Casadevall

Josep Casadevall (amb camisa blanca) i uns amics seus armenterencs passejant per l'Escala un dia de la festa major de 1943.
Foto: autor no identificat. Col·lecció Josep Ximinis.

JOCs PROHIBITS (PRIMERA MEITAT SEGLE XX)

Bacarà: Les teories sobre l'origen del joc són contradictòries. Tant pot derivar d'un joc napolità del segle XVI com del joc pai-gow xinès. Va ser a França, a principis del segle XIX, quan el Bacarà es va implantar en casinos i partides elegants.

Brisca: El més popular i més estès juntament amb la Manilla. A jutjar pel seu nom i popularitat podria ser el continuador de la Gresca, el joc de naips més antic dels coneguts. Bescambrilla: variant o derivat de la Brisca.

Burro: Molt estès. La veu popular no explica el seu nom estrany. Cal aconseguir quatre cartes del mateix número. Mentre tots diuen en veu alta "Un, dos, tres, Buuuuuro", tots els jugadors passen simultàniament aquesta carta boca avall a la persona que tenen a la dreta.

Canet: Joc prohibit per excel·lència. Joc molt mogut i que es presta a discòrdies i diferències. Joc molt propens a jugar i perdre-hi molt.

Faró o Faraó: Joc poc estès i propi de gent distingida. Molt popular arreu d'Europa durant el segle XVIII. Va ser prohibit per Felip V el 1720, però s'hi podia jugar encara durant la primera meitat del segle XX.

Julep (denominat també Tretzet i As d'Oros): Joc de molta colla, de la família del Tute i variant de la Brisca. És un joc de bases i apostes. Es va difondre ràpidament per àmplies zones d'Hispanoamèrica a partir del segle XIX.

Manilla: Joc que va acompanyat de crits i de gatzara potser també continuador del joc de la Gresca. Joc de cartes molt popular al segle XIX. A partir de meitat segle XX va començar a jugar-se cada vegada menys i es va anar substituint per la Botifarra.

Set i mig: Joc d'atzar pur i molt estès. Antany considerat joc de dones. Molt senzill de jugar. Es tracta d'aconseguir de fer 7 i 1/2 o acostar-s'hi molt. El Tres sets n'és una variant.

Pòquer: Joc d'origen controvertit i molt semblant al joc persa As nas. Potser els mariners perses el van transmetre als colons francesos de Nova Orleans (segle XIX).

Trenta i quaranta: Joc d'atzar pur originari de França i possible descendent del joc prohibit Quarantí del segle XVI. Es reparteixen cartes fins que cada renglera sumi un resultat comprès entre 30 i 40.

Mus: Aquest joc de naips, considerat joc de mariner, està àmpliament estès per Espanya, Hispanoamèrica i algunes regions del sud de França. Es tracta d'un joc amb més de 200 anys d'història i podria ser originari del País Basc.

Pila: Més conegut per Monte, potser descendent del Revetxi, és un dels jocs d'atzar que generava més expectació. Introduït el segle XIX a Catalunya i propi només de jugadors decidits. La taula de joc tenia un encís especial tant per la grandària com per la seva forma el·líptica.

Trenta-u: Joc molt corrent. Tal i com indica el nom del joc, es tracta d'aconseguir 31 punts. Es pacta una aposta que cada jugador col·loca davant seu.

Tresillo (també dit Rocambor): Era considerat una evolució del joc de naips El Hombre. Va arribar el segle XIX a Catalunya i se'l coneixia pel Joc Nou o Joc Anglès. Se'l considerava d'origen anglès i molt noble en segons quins ambients.

Truc: Originari de taverna. Es caracteritza per picar amb la mà damunt de la taula. Pot jugar-se amb noblesa i amb trapelleria. Però això de truc també ve de la trampa que convida a fer. Com a joc noble era molt jugat per capellans.

Altres jocs prohibits per les seves males arts eren el Golfo i la Grípia (jocs d'atzar dels més forts), el Moliner, la Biscarda, el Boc, la Boliva, la Broquilla, la Carteta, la Cargola, la Juliberta, el Marro, la Pilota, el Quanti, el Rentoi, el Sabatot, la Salapa, la Cartilla, la Dobladiella, la Maleida...

* Aquests jocs, amb informació extreta bàsicament del llibre "Naips o cartes de jugar" de Joan Amades, van ser prohibits i perseguits amb diferent freqüència i intensitat, en funció de l'època i de la pressió puntual de l'Autoritat.

VICENS

*“L'experiència
de cinc generacions
al servei del client”*

➤ AGÈNCIA D'ASSEGURANCES EXCLUSIVA

➤ núm Reg DGSFP: C0723B17488115

➤ ASSESSORIA D'EMPRESES I FINANCERA

➤ ASSESSORIA FISCAL, LABORAL I COMPTABLE

➤ ASSESSORIA JURÍDICA

➤ ASSESSORIA IMMOBILIÀRIA

registre d'agents immobiliaris
de Catalunya aicat 4241

Av Girona, 34 baixos - Apartat de correus,33 - 17130 l'Escala

Tel 972 770 424 - 686 961 317

info@vicens.cat

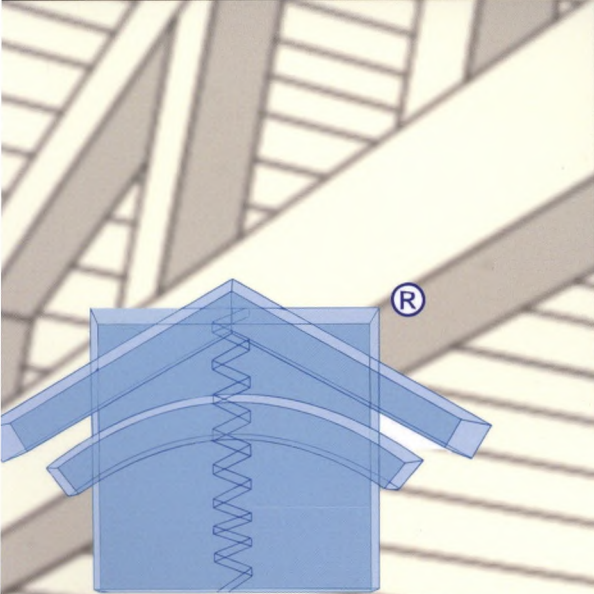
www.vicens.cat

Innovació en estructures

Fusteria tècnica a l'abast de tothom

Càlcul i disseny Qualitat

tecnifusta
enginyeria

TECNIFUSTA
RESTAURACIÓN

TECNIFUSTA

info@tecnifusta.com

www.Tecnifusta.com

Closa d'en Llop, 110 · L'Escala

Tel: 972 77 00 6